

PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO
DLA SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Kształcenie w szkole podstawowej stanowi fundament wykształcenia. Zadaniem szkoły jest łagodne wprowadzenie dziecka w świat wiedzy, przygotowanie do wykonywania obowiązków ucznia oraz wdrażanie do samorozwoju. Szkoła zapewnia bezpieczne warunki oraz przyjazną atmosferę do nauki, uwzględniając indywidualne możliwości i potrzeby edukacyjne ucznia. Najważniejszym celem kształcenia w szkole podstawowej jest dbałość o integralny rozwój biologiczny, poznawczy, emocjonalny, społeczny i moralny ucznia.

Kształcenie w szkole podstawowej trwa osiem lat i jest podzielone na dwa etapy edukacyjne:

- 1) I etap edukacyjny obejmujący klasy I–III szkoły podstawowej – edukacja wczesnoszkolna;
- 2) II etap edukacyjny obejmujący klasy IV–VIII szkoły podstawowej.

Kształcenie ogólne w szkole podstawowej ma na celu:

- 1) wprowadzanie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu, szacunku dla tradycji, wskazywanie wzorców postępowania i budowanie relacji społecznych, sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi ucznia (rodzina, przyjaciele);
- 2) wzmacnianie poczucia tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej;
- 3) formowanie u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób;
- 4) rozwijanie kompetencji takich jak kreatywność, innowacyjność i przedsiębiorczość;
- 5) rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania;
- 6) ukazywanie wartości wiedzy jako podstawy do rozwoju umiejętności;
- 7) rozbudzanie ciekawości poznawczej uczniów oraz motywacji do nauki;
- 8) wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat;
- 9) wspieranie ucznia w rozpoznawaniu własnych predyspozycji i określaniu drogi dalszej edukacji oraz rozumieniu, innych i miejsca człowieka w świecie;
- 10) wszechstronny rozwój osobowy ucznia poprzez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej;
- 11) kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość;
- 12) zachęcanie do zorganizowanego i świadomego samokształcenia opartego na umiejętności przygotowania własnego warsztatu pracy;

13) ukierunkowanie ucznia ku wartościom.

Najważniejsze umiejętności rozwijane w ramach kształcenia ogólnego w szkole podstawowej to:

- 1) sprawne komunikowanie się w języku polskim oraz w językach obcych, w tym występowanie przed publicznością;
- 2) efektywne porozumiewanie się w różnych sytuacjach, prezentowanie własnego stanowiska z uwzględnieniem doświadczeń i poglądów innych ludzi;
- 3) sprawne wykorzystywanie narzędzi matematyki w życiu codziennym, a także kształcenie myślenia matematycznego;
- 4) poszukiwanie, porządkowanie, krytyczna analiza oraz wykorzystanie informacji z różnych źródeł;
- 5) gotowość do twórczej i naukowej aktywności uczniów oraz zaciekawienie ich otaczającym światem;
- 6) sprawne i odpowiedzialne posługiwanie się technologiami informacyjno-komunikacyjnymi w procesie uczenia się oraz w prezentowaniu własnych dokonań;
- 7) rozwiązywanie problemów, również z wykorzystaniem technik mediacyjnych;
- 8) praca w zespole i społeczna aktywność;
- 9) aktywny udział w życiu kulturalnym szkoły, środowiska lokalnego oraz kraju.

W procesie kształcenia ogólnego szkoła podstawowa kształtuje kompetencje językowe uczniów oraz dba o wyposażenie uczniów w wiadomości i umiejętności umożliwiające komunikowanie się w języku ojczystym w sposób poprawny i zrozumiały.

Ważnym zadaniem szkoły jest kształcenie w zakresie porozumiewania się w językach obcych. W klasach I–VI szkoły podstawowej uczniowie uczą się jednego języka obcego nowożytnego, natomiast w klasach VII i VIII – dwóch języków obcych nowożytnych. Od klasy VII uczniowie mogą także realizować nauczanie dwujęzyczne, jeżeli szkoła zorganizuje taką formę kształcenia.

Zadaniem szkoły podstawowej jest wprowadzenie uczniów w świat literatury, ugruntowanie ich zainteresowań czytelniczych oraz wyposażenie w kompetencje czytelnicze potrzebne do krytycznego odbioru utworów literackich i innych tekstów kultury. Szkoła podejmuje działania mające na celu rozbudzenie u uczniów zamiłowania do czytania oraz sprzyjające zwiększeniu aktywności czytelniczej uczniów, kształtuje postawę dojrzałego i odpowiedzialnego czytelnika, przygotowanego do otwartego dialogu z dziełem literackim. W procesie kształcenia i wychowania wskazuje rolę biblioteki (szkolnej, publicznej, naukowej i in.) oraz zachęca do podejmowania indywidualnych prób twórczych.

Wysokie kompetencje czytelnicze wpływają na sukces uczniów w szkole, a w późniejszym życiu pozwalają pokonywać uczniom ograniczenia i trudności związane z mniej sprzyjającym środowiskiem społecznym.

Czytanie jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, to jedna z najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w procesie kształcenia.

Dzieci, które mało lub wcale nie czytają, mają ubogi zasób słownictwa, nie potrafią nazwać swoich uczuć, trudniej wchodzi w relacje z rówieśnikami, częściej sprawiają kłopoty wychowawcze, wynikające ze słabo rozwiniętej wyobraźni umożliwiającej obiektywne spojrzenie na zachowania własne i innych, w konsekwencji trudniej radzą sobie z obowiązkami szkolnymi a także funkcjonowaniem w społeczności szkolnej.

Ważne jest, by zainteresować ucznia czytaniem już na poziomie szkoły podstawowej. Dlatego tak istotne jest, by uczeń miał dostęp do książek na co dzień przez udział w zajęciach/lekcjach, na których np. czytane są na głos przez nauczycieli fragmenty lektur lub udział w zajęciach prowadzonych w bibliotece szkolnej. W ten sposób można rozwijać u dziecka kompetencje czytania ze zrozumieniem oraz wyrobić w dziecku nawyk czytania i spowodować, by sięgało po książki również w dorosłym życiu.

Szkoła podstawowa przygotowuje uczniów do świadomego i odpowiedzialnego korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych. Wyposaża ich w kompetencje potrzebne do korzystania z różnych cyfrowych zasobów informacyjnych, wyszukiwania i krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania opartych na wzajemnym szacunku relacji z innymi użytkownikami sieci.

Szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości.

Uczniom z niepełnosprawnościami, w tym uczniom z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, nauczanie dostosowuje się do ich możliwości psychofizycznych oraz tempa uczenia się. Wszelkie formy indywidualizacji dotyczące dzieci ze specjalnymi potrzebami, w tym dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, powinny bazować na rozpoznawaniu i wykorzystaniu potencjału ucznia do pokonywania deficytów. Jeśli nauczyciel pozwoli uczniowi na osiągnięcie sukcesu na miarę jego możliwości, wówczas ma on szansę na rozwój ogólny i edukacyjny. Zatem nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerastały one możliwości dziecka (uniemożliwiały osiągnięcie sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami. W procesie kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi istotną rolę odgrywa odpowiednie przygotowanie warunków zewnętrznych oraz tworzenie prawidłowych warunków edukacyjnych.

Szczególnie ważną rolę w kształceniu i wychowaniu uczniów w szkole podstawowej odgrywa edukacja zdrowotna. Zadaniem szkoły jest kształtowanie postaw prozdrowotnych uczniów, w tym wdrożenie ich do zachowań higienicznych, bezpiecznych dla zdrowia

własnego i innych osób, a ponadto ugruntowanie wiedzy z zakresu prawidłowego odżywiania się, korzyści płynących z aktywności fizycznej, a także stosowania profilaktyki.

Kształcenie i wychowanie w szkole podstawowej sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie dzieci i młodzieży w duchu tolerancji i szacunku dla drugiego człowieka, kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, w tym upowszechnia wiedzę o zasadach zrównoważonego rozwoju, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

Zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do wyboru kierunku kształcenia i zawodu. Szkoła prowadzi zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego.

Duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu ma nabywanie kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacja i zarządzanie projektami.

Zastosowanie metody projektu, oprócz wspierania w nabywaniu wspomnianych wyżej kompetencji, pomaga również rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwia stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych.

Metoda projektu zakłada znaczną samodzielność i odpowiedzialność uczestników, co stwarza uczniom warunki do indywidualnego kierowania własnym procesem uczenia się. Wspiera integrację zespołu klasowego, w którym uczniowie – poprzez pracę w grupie – uczą się rozwiązywania problemów, aktywnego słuchania, skutecznego komunikowania się, a także zdobywają poczucie własnej wartości. Metoda projektu wdraża uczniów do planowania oraz organizowania swojej pracy, a także do dokonywania samooceny. Projekty swoim zakresem mogą obejmować jeden lub wielu przedmiotów. Pozwalają na współdziałanie szkoły ze środowiskiem lokalnym oraz na zaangażowanie rodziców uczniów.

Projekty mogą być wykonywane indywidualnie lub zespołowo. Uczniowie podczas pracy nad swoimi projektami powinni mieć zapewnioną pomoc nauczyciela - opiekuna. Nauczyciele korzystający z metody projektu mogą indywidualizować techniki pracy tak, aby różnicować wymagania.

Wyboru treści podstawy programowej, które będą realizowane metodą projektu, może dokonywać nauczyciel samodzielnie lub w porozumieniu z uczniami.

Projekt, w zależności od potrzeb, może trwać np. tydzień, miesiąc, semestr lub być działaniem całorocznym. W organizacji pracy szkoły można uwzględnić również takie

rozwiązanie, które zakłada, że w określonym czasie w szkole nie są prowadzone zajęcia z podziałem na poszczególne lekcje, lecz są one realizowane metodą projektu.

Przy realizacji projektu wskazane jest wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Opis wiadomości i umiejętności zdobytych przez ucznia w szkole podstawowej jest przedstawiany w języku efektów uczenia się, zgodnie z Polską Ramą Kwalifikacji¹.

Działalność edukacyjna szkoły określona jest przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania;
- 2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela. Obok zadań wychowawczych i profilaktycznych nauczyciele wykonują również działania opiekuńcze odpowiednio do istniejących potrzeb.

Działalność wychowawcza szkoły należy do podstawowych celów polityki edukacyjnej państwa. Wychowanie młodego pokolenia jest zadaniem rodziny i szkoły, która w swojej działalności musi uwzględniać wolę rodziców, ale także i państwa, do którego obowiązków należy stwarzanie właściwych warunków wychowania. Zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Wychowanie do wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, a wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji. W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi.

W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych dzieli się na dwa etapy edukacyjne: I etap edukacyjny obejmujący klasy I–III – edukacja wczesnoszkolna, która jest realizowana w formie kształcenia zintegrowanego oraz II etap edukacyjny obejmujący klasy IV–VIII, podczas którego są realizowane następujące przedmioty:

- 1) język polski;
- 2) język obcy nowożytny;
- 3) drugi język obcy nowożytny;
- 4) muzyka;

¹ Ustawa dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. z 2016 r. poz. 64 i 1010).

- 5) plastyka;
- 6) historia;
- 7) wiedza o społeczeństwie;
- 8) przyroda;
- 9) geografia;
- 10) biologia;
- 11) chemia;
- 12) fizyka;
- 13) matematyka;
- 14) informatyka;
- 15) technika;
- 16) wychowanie fizyczne,
- 17) edukacja dla bezpieczeństwa;
- 18) wychowanie do życia w rodzinie²;
- 19) etyka;
- 20) język mniejszości narodowej lub etnicznej³;
- 21) język regionalny – język kaszubski.

I etap edukacyjny – klasy I–III – kształcenie zintegrowane

Celem edukacji wczesnoszkolnej jest wspieranie całościowego rozwoju dziecka. Wsparcie to realizowane jest poprzez proces wychowania i kształcenia, co umożliwia dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. Wsparcie kształcenia na tym etapie ukierunkowuje edukację na realizację naturalnych potrzeb rozwojowych każdego ucznia, respektując jego podmiotowość i autonomię w procesie budowy indywidualnej wiedzy, stopniowego przejścia od dzieciństwa do początków okresu dorastania. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na drugim etapie edukacji.

Do zadań szkoły w zakresie edukacji wczesnoszkolnej należy:

- 1) wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka polegające na organizowaniu sytuacji edukacyjnych, eksperymentów naukowych i doświadczeń, wpływających na jego postęp we wszystkich obszarach rozwojowych: fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym;
- 2) zapewnienie prawidłowej organizacji zabawy, nauki i odpoczynku dla uzyskania

²Sposób nauczania przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 sierpnia 1999 r. w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego (Dz. U. z 2014 r. poz. 395).

³ Przedmiot język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz przedmiot język regionalny – język kaszubski jest realizowany w szkołach (oddziałach) z nauczaniem języka mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym (Dz. U. z 2014 r. poz. 263).

- ciągłości procesów adaptacyjnych w odniesieniu do wszystkich dzieci, w tym rozwijających się w sposób nieharmonijny, wolniejszy, czy przyspieszony;
- 3) wspieranie aktywności dziecka poprzez organizowanie doświadczeń umożliwiających polisensoryczne poznawanie;
 - 4) wspieranie aktywności dziecka, która kształtuje umiejętność korzystania z rozwijających się umysłowych procesów poznawczych, niezbędnych do tworzenia własnych wzorów zabawy, nauki i odpoczynku;
 - 5) wybór (opracowanie) i realizacja programu nauczania opartego na treściach adekwatnych do poziomu rozwoju dzieci, ich możliwości percepcyjnych, wyobrażeń i rozumowania oraz uwzględniającego potrzeby i możliwości uczniów rozwijających się w sposób nieharmonijny, wolniejszy, czy przyspieszony;
 - 6) planowa realizacja programu nauczania szanująca godność uczniów, ich naturalne indywidualne tempo rozwoju, wspierająca indywidualność, oryginalność, wzmacniająca poczucie wartości, zaspokajająca potrzebę poczucia sensu aktywności własnej i współdziałania w grupie;
 - 7) zapewnienie dostępu do wartościowych rozwojowo źródeł informacji, nowoczesnych technologii oraz przygotowanej ergonomicznie przestrzeni edukacyjnej;
 - 8) organizacja zajęć:
 - a) dostosowanych do intelektualnych potrzeb i oczekiwań rozwojowych dzieci, wywołujących zaciekawienie, zdumienie i radość odkrywania wiedzy, rozumienia emocji, uczuć własnych i innych osób, sprzyjających utrzymaniu zdrowia psychicznego, fizycznego, społecznego (szeroko rozumianej edukacji zdrowotnej);
 - b) wspierających aktywności dzieci, które rozwijają nawyki i zachowania adekwatne do poznawanych wartości, takich jak bezpieczeństwo własne i grupy, sprawność fizyczna, zaradność, samodzielność, odpowiedzialność, poczucie obowiązku;
 - c) wspierających rozumienie doświadczeń, które wynikają ze stopniowego przejścia z dzieciństwa w wiek dorastania;
 - d) wspierających dostrzeganie środowiska przyrodniczego i jego eksplorację, możliwość poznania wartości i wzajemnych powiązań składników środowiska przyrodniczego oraz odkrycia przez dziecko siebie jako istotnego integralnego podmiotu tegoż środowiska;
 - 9) organizacja przestrzeni edukacyjnej:
 - a) umożliwiającej systematyczny rozwój wrażliwości estetycznej w odniesieniu do wielu dyscyplin życia człowieka takich jak: spożywanie posiłków, ruch, ubieranie się i zachowanie, mowa, odbiór i tworzenie sztuki, uczestnictwo w imprezach i uroczystościach szkolnych i pozaszkolnych, np. patriotycznych i rocznicowych;
 - b) umożliwiającej dzieciom poznanie wartości i norm społecznych, których źródłem jest rodzina, społeczność szkolna, społeczność lokalna i regionalna, naród oraz rozwijanie zachowań wynikających z tych wartości, a możliwych do zrozumienia na tym etapie rozwoju dziecka;
 - c) umożliwiającej systematyczny rozwój wrażliwości estetycznej w odniesieniu do środowiska przyrodniczego, poznanie wartości i norm, których źródłem jest zdrowy ekosystem oraz zachowań wynikających z tych wartości możliwych do zrozumienia na danym etapie rozwoju dziecka;

- d) umożliwiającej zaspokojenie potrzeb poznawania kultur innych narodów, np. krajów Unii Europejskiej, różnorodnych zjawisk przyrodniczych, muzycznych, artystycznych, a także zabaw i zwyczajów dzieci innych narodowości, uwzględniającej możliwości percepcji, rozumienia tychże zagadnień na danym etapie rozwoju dziecka;
- 10) w porozumieniu z rodzicami, systematyczne uzupełnianie programu wychowawczo-profilaktycznego o nowe treści, wynikające z nagłego pojawienia się sytuacji lub zagrożeń cywilizacyjnych, np.: patologiczne zjawiska społeczne, psychologiczna ingerencja mediów w rozwój dziecka, nieodpowiedzialne korzystanie z technologii, ubezwłasnowolnienie reklamą, modą; katastrofy, traumatyczne zdarzenia.

II etap edukacyjny – klasy IV–VIII – kształcenie przedmiotowe

Język polski

Język polski jest kluczowym przedmiotem nauczania: poznawanie wybitnych utworów literackich sprzyja rozwojowi osobowemu ucznia, wprowadza go w świat kultury polskiej i europejskiej. Zakres znajomości języka ojczystego i sprawność w posługiwaniu się nim ułatwia przyswajanie wiedzy z innych dziedzin (przedmiotów) i jest dla każdego ucznia podstawą sukcesu szkolnego.

Cele kształcenia (wymagania ogólne) i treści nauczania (wymagania szczegółowe) przedmiotu język polski zostały sformułowane dla czterech obszarów, tj.: kształcenia literackiego i kulturowego, kształcenia językowego, tworzenia wypowiedzi i samokształcenia, a ich realizacja w klasach IV–VIII szkoły podstawowej wymaga zintegrowania, które ma służyć osiągnięciu przez ucznia szkoły podstawowej umiejętności celowego i świadomego posługiwania się językiem polskim.

Wykaz lektur dla uczniów klas IV–VIII szkoły podstawowej złożony jest z pozycji obowiązkowych i uzupełniających (do wyboru przez nauczyciela), a jego trzon stanowią wybrane dzieła klasyki polskiej i światowej oraz literatura dla dzieci i młodzieży.

Rozwijanie umiejętności posługiwania się językiem polskim w mowie i w piśmie, w tym dbałość o wzbogacanie zasobu słownictwa uczniów oraz przestrzeganie przez nich norm poprawnościowych, należy do obowiązków nauczycieli wszystkich przedmiotów.

Języki obce nowożytne

Podstawa programowa kształcenia ogólnego w zakresie języka obcego nowożytnego jest wspólna dla wszystkich języków obcych i obejmuje następujące etapy edukacyjne:

- I etap edukacyjny – klasy I–III szkoły podstawowej
- II etap edukacyjny – klasy IV–VIII szkoły podstawowej
- III etap edukacyjny – szkoła ponadpodstawowa (liceum ogólnokształcące, technikum, szkoła branżowa I i II stopnia).

Na pierwszym etapie edukacyjnym każdy uczeń obowiązkowo uczy się jednego języka obcego, natomiast od klasy VII na etapie drugim – dwóch języków obcych⁴. Dodatkowo – również od klasy VII szkoły podstawowej – przewidziano możliwość nauczania jednego z dwóch obowiązkowych języków w zwiększonej liczbie godzin w szkołach lub oddziałach dwujęzycznych. Ze względu na powyższe stworzonych zostało kilka wariantów podstawy programowej odpowiadających sytuacjom wynikającym z rozpoczynania lub kontynuacji nauki danego języka na kolejnych etapach edukacyjnych, z zastrzeżeniem że zasadą powinno stać się zapewnienie uczniowi możliwości kontynuacji nauki tego samego języka obcego jako pierwszego na wszystkich etapach edukacyjnych, od I klasy szkoły podstawowej do ostatniej klasy szkoły ponadpodstawowej (czyli przez 12 albo 13 lat).

Poszczególne warianty podstawy programowej oznaczone zostały symbolem, na który składają się:

- oznaczenie etapu edukacyjnego (cyfra rzymska – I, II albo III)
- oznaczenie języka nauczanego jako pierwszy albo drugi (cyfra arabska – 1. albo 2.)
- oznaczenie poziomu nauczania (DJ – dla uczniów szkół lub oddziałów dwujęzycznych; oraz wyłącznie w przypadku III etapu edukacyjnego: 0 – dla rozpoczynających naukę, P – dla osób realizujących kształcenie w zakresie podstawowym, R – dla osób realizujących kształcenie w zakresie rozszerzonym).

Wszystkie warianty podstawy programowej kształcenia ogólnego w zakresie języka obcego nowożytnego zostały opracowane w nawiązaniu do poziomów biegłości w zakresie poszczególnych umiejętności językowych określonych w *Europejskim Systemie Opisu Kształcenia Językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie (ESOKJ)*, opracowanym przez Radę Europy. Ze względu na specyfikę ww. dokumentu, przeznaczonego z założenia dla osób dorosłych uczących się języka obcego, powiązanie poszczególnych wariantów podstawy programowej z poziomami określonymi w *ESOKJ* ma wyłącznie ułatwić określenie orientacyjnego poziomu biegłości językowej oczekiwanego od ucznia kończącego dany etap edukacyjny. Powiązanie to nie stanowi jednak żadnego formalnego odniesienia jednego dokumentu do drugiego. Poszczególne warianty podstawy programowej odnoszą się do uczniów w różnym wieku⁵ i szczególnie w przypadku uczniów kończących I i II etap edukacyjny nawiązanie do *ESOKJ* ma charakter bardzo ogólny.

W poniższej tabeli przedstawiono poszczególne warianty podstawy programowej kształcenia ogólnego w zakresie języka obcego nowożytnego.

⁴ Wyjątek stanowi szkoła branżowa I i II stopnia, w których uczniowie obowiązkowo uczą się jednego języka obcego nowożytnego.

⁵ Odpowiednio 9–10 lat w przypadku uczniów kończących klasę III, 14–15 lat w przypadku uczniów kończących klasę VIII, 18–20 lat w przypadku uczniów kończących szkołę ponadpodstawową.

Wariant podstawy programowej	Etap edukacyjny	Język obcy nauczany jako...	Opis	Liczba godzin w ramówce (w cyklu)	Nawiązanie do poziomu <i>ESOKJ</i>
I.1.	pierwszy (klasy I–III)	Pierwszy	od początku w klasie I	180	A1 ⁶
II.1.	drugi (klasy IV–VIII)	Pierwszy	kontynuacja z klas I–III	450	A2+ (B1 w zakresie rozumienia wypowiedzi) ⁷
II.1.DJ	drugi (klasy IV–VIII)	Pierwszy	dla szkół lub oddziałów dwujęzycznych	450 (II.1.) + 120 = 570	A2+ / B1
II.2.	drugi (klasy VII–VIII)	Drugi	od początku w klasie VII	120	A1
II.2.DJ	drugi (klasy VII–VIII)	Drugi	od początku w klasie VII w szkołach lub oddziałach dwujęzycznych	120 (II.2.) + 120 = 240	A1+
III.1.P	trzeci (szkoła ponadpodstawowa)	Pierwszy	kontynuacja 1. języka ze szkoły podstawowej – kształcenie w zakresie podstawowym	360	B1+ (B2 w zakresie rozumienia wypowiedzi)
III.1.R	trzeci (szkoła ponadpodstawowa)	Pierwszy	kontynuacja 1. języka ze szkoły podstawowej – kształcenie w zakresie rozszerzonym	360 (III.1.P) + 180 = 540	B2+ (C1 w zakresie rozumienia wypowiedzi)
III.1.DJ	trzeci (szkoła ponadpodstawowa)	Pierwszy	kontynuacja 1. języka ze szkoły podstawowej – poziom dla szkół lub oddziałów dwujęzycznych ALBO kontynuacja 2. języka ze szkoły podstawowej	360 (III.1.P) + 180 (III.1.R) + 330 = 870	C1+ (C2 w zakresie rozumienia wypowiedzi)

⁶ W przypadku pierwszego etapu edukacyjnego zalecane jest nawiązanie do odpowiedniego *Portfolio językowego* opracowanego na podstawie wymagań opisanych w *ESOKJ* (*Portfolio* dla dzieci w wieku 6–10 lat, dostępne pod adresem: <https://www.ore.edu.pl/index.php/programy-i-projekty-wrkj/europejskie-portfolio-jezykowe-epj/epj-6-10-lat>).

⁷ W przypadku uczniów, którzy w latach szkolnych 2018/2019–2020/2021 ukończą klasę VIII na podbudowie wymagań edukacyjnych określonych dla I i II etapu edukacyjnego (klasy I–VI) w podstawie programowej z 2012 r., jako poziom docelowy należy przyjąć orientacyjnie poziom A2/A2+. Okresowo niższy poziom wymagań zostanie uwzględniony w egzaminie ósmoklasisty z języka obcego nowożytnego w latach 2019–2021. Od roku szkolnego 2021/2022 jako docelowy należy przyjąć poziom określony w tabeli, tj. A2+ (B1 w zakresie rozumienia wypowiedzi). W 2022 r. odpowiednio wzrośnie również poziom trudności egzaminu ósmoklasisty z języka obcego nowożytnego.

			nauczanego w szkole podstawowej w szkołach lub oddziałach dwujęzycznych ALBO od początku w I klasie szkoły ponadpodstawowej w szkole lub oddziale dwujęzycznym		
III.2.0	trzeci (szkoła ponadpodstawowa)	Drugi	drugi język obcy od początku w klasie I szkoły ponadpodstawowej	240	A2+
III.2.P	trzeci (szkoła ponadpodstawowa)	Drugi	kontynuacja 2. języka ze SP	240	B1+

Każdy z ww. wariantów podstawy programowej skonstruowany jest w taki sam sposób: zawiera cele kształcenia stanowiące wymagania ogólne, treści nauczania i umiejętności wyrażone w postaci wymagań szczegółowych oraz zalecenia dotyczące warunków i sposobów realizacji podstawy programowej na danym etapie edukacyjnym. Kluczowe dla poszczególnych wariantów są określenia zawarte w „główkach” poszczególnych wymagań ogólnych i szczegółowych (bardzo podstawowy, podstawowy, bogaty; bardzo proste, proste, skomplikowane itd.). Dotyczy to przede wszystkim wymagania I, tj. znajomości środków językowych. W wymaganiu tym w poszczególnych wariantach podstawy programowej powtarzane są przykładowe zakresy tematyczne w ramach jednego z kilkunastu tematów ogólnych. Zakresy te powtarzane są na kolejnych etapach edukacyjnych, co w sposób jednoznaczny wskazuje na konieczność stopniowego rozbudowywania zasobu i poprawności środków językowych w ramach danego tematu. Dla przykładu „bardzo podstawowy zasób środków językowych” w ramach zakresu tematycznego „sprzęt sportowy” (podstawa programowa w wariantcie II.2.) to – w języku angielskim – np. *ball, skis, skates*, sprzęt konieczny do uprawiania ulubionej dyscypliny sportu danego ucznia. Natomiast „podstawowy zasób środków językowych” w ramach tego samego zakresu tematycznego (podstawa programowa w wariantcie II.1.) to – oprócz wyrazów wyżej wymienionych – również np. *net, goal, tennis racket*. Należy mieć świadomość, że w przypadku języków obcych innych niż angielski słowa zaliczane do poszczególnych rodzajów zasobów mogą być różne, np. ze względu na podobieństwo danego słowa w języku obcym do słowa w języku polskim.

Muzyka

Powszechna edukacja muzyczna adresowana jest do wszystkich uczestników procesu edukacyjnego niezależnie od poziomu zdolności i umiejętności muzycznych, postaw,

zainteresowań, czy przekonań. Podstawowym jej celem jest przygotowanie świadomych odbiorców i uczestników kultury muzycznej. Muzyka jest szczególną dziedziną sztuk pięknych, która stymuluje wielostronny, harmonijny i całościowy rozwój ucznia. Poprzez realizację wszystkich jej funkcji: wychowawczej, poznawczej, kształcącej, kompensacyjno-terapeutycznej, estetycznej, integrującej, ludycznej i kreacyjnej przyczynia się do kształtowania osobowości młodego człowieka otwartego na świat i wyzwania, które niesie współczesność. Zadaniem zajęć muzycznych jest przede wszystkim rozwijanie wrażliwości, wyobraźni i kreatywności uczniów. Nie do przecenienia jest również znaczenie emocjonalne muzyki, które niesie aktywne muzykowanie i jej percepcja. Emocjonalność stanowi istotny czynnik kształtujący rozwój i determinujący postrzeganie siebie, innych ludzi i świata. Znaczącą rolę w tym procesie pełni nauczyciel muzyki, którego zadaniem jest nieustanne dążenie do uwrażliwienia ucznia na jej piękno, potrzebę obcowania z nią, przyjemność jaką niesie oraz na uświadomienie obecności muzyki w życiu człowieka, każdej grupy społecznej, kultury i czasu historycznego. Szczególnie ważne jest, aby uczeń doświadczał radości z muzykowania.

Plastyka

Plastyka rozbudza wrażliwość na piękno przyrody i wartości urzeczywistnione w dziełach sztuki, zachęca do indywidualnej i zespołowej ekspresji artystycznej, rozwija wyobraźnię twórczą i kreatywne myślenie abstrakcyjne, przydatne w każdej dziedzinie życia i w edukacji oraz kształci świadomość, że sztuka jest ważną sferą działalności człowieka, przygotowuje do świadomego korzystania z dorobku kultury. Plastyka jest także ważnym elementem wychowania: stanowi wartościową ofertę wypełnienia wolnego czasu, wspiera integrację społeczną uczniów, wprowadza w zagadnienia wiążące się z ochroną dóbr kultury i własności intelektualnej, traktuje sztukę, jako źródło wzruszeń i nauki, a pracę artystyczną – jako wyraz wiary w siebie i odwagi. Uczy także szacunku dla narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego.

Historia

Historia jest skarbnicą zbiorowej pamięci. Na tym przedmiocie uczeń poznaje przeszłość „małej Ojczyzny”, losy kraju, jego najbliższych sąsiadów oraz dzieje zwane powszechnymi. Spogląda na nią poprzez wydarzenia i ludzi, którzy w nich uczestniczyli, uczy się wyciągać wnioski i pełniej rozumieć współczesność tak, by współtworzyć wspólnotę wartości, tych wartości, które przez wieki wyrażała najpełniej, nieustannie obecna w historii Polski, idea wolności.

Głównym celem historii jako przedmiotu szkolnego jest poznanie ważnych wydarzeń z dziejów narodu polskiego, zwłaszcza poprzez dokonania wybitnych postaci historycznych, a także zapoznanie z symbolami narodowymi, państwowymi i religijnymi, wyjaśnienie ich znaczenia oraz kształtowanie szacunku wobec nich.

Wiedza o społeczeństwie

Wiedza o społeczeństwie to przedmiot interdyscyplinarny korzystający w szkole podstawowej z dorobku nauk społecznych (socjologii, nauk o polityce i elementów: nauk o poznaniu

i komunikacji społecznej, psychologii, ekonomii i nauk prawnych) oraz elementów nauk humanistycznych (kulturoznawstwa i etnologii). Przedmiot bazuje także na wiedzy i umiejętnościach uczniów z zakresu języka polskiego, historii i geografii.

Cele kształcenia (wymagania ogólne) przedmiotu zostały sformułowane dla czterech obszarów: wiedza i rozumienie; wykorzystanie i tworzenie informacji; rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów; komunikowanie i współdziałanie. Realizacja celów i treści kształcenia ma służyć kształtowaniu postaw obywatelskich i prospołnotowych uczniów. Treści te skonstruowano według koncepcji kręgów środowiskowych – od pierwotnych grup społecznych poprzez społeczność lokalną i regionalną, wspólnotę narodową i państwową aż do społeczności międzynarodowej.

Przyroda

Nadrzędnym celem przedmiotu przyroda w klasie IV jest przybliżenie uczniowi najbliższego otoczenia, stworzenie możliwości poznania składników krajobrazu i zależności zachodzących w przyrodzie. Obszarem działania powinna być przede wszystkim okolica szkoły i miejsca zamieszkania. Osiągnięcie tego celu odbywa się przez obserwację, badanie, doświadczanie i komunikowanie się z innymi.

Działania prowadzone przez ucznia powinny być przez niego dokumentowane w postaci opisu, fotografii lub rysunku. Podczas zajęć w ramach przedmiotu przyroda, zarówno terenowych, jak i w sali lekcyjnej, uczeń pod kierunkiem nauczyciela doskonali umiejętność właściwego reagowania w wypadku kontaktu z organizmami zagrażającymi życiu i zdrowiu. Ważne zagadnienia dotyczące budowy i higieny ciała oraz właściwej dbałości o własny organizm kształtują u ucznia poprawne zachowania w życiu codziennym.

Geografia

Wartość edukacyjna geografii jako przedmiotu szkolnego wynika z integrowania wiedzy ucznia o środowisku przyrodniczym z wiedzą społeczno-ekonomiczną i humanistyczną. Takie holistyczne i zarazem relacyjne ujęcie sprzyja wszechstronnemu rozwojowi ucznia poprzez tworzenie całościowego obrazu świata i kraju ojczystego, łączenie refleksji nad pięknem i harmonią świata przyrody z racjonalnością naukowego poznania, nabywanie umiejętności rozumienia funkcjonowania środowiska geograficznego i oceny działalności w nim człowieka, kształtowanie pozytywnego obrazu Polski i więzi zarówno z małą, jak i dużą ojczyzną.

Geografia szkolna powinna umożliwiać uczniom rozumienie współczesnego świata, w tym dostrzeganie powiązań regionalnych i globalnych, wyjaśnianie dynamicznych przemian gospodarczych i społecznych oraz rozumienie ich przyczyn i skutków. Ma ona także prowadzić do zdobywania i pogłębiania przez ucznia wiedzy użytecznej w połączeniu z kształtowaniem umiejętności przydatnych w życiu codziennym. Lekcje geografii, w tym szczególnie lekcje w terenie, powinny przyczyniać się do zrozumienia sensu i warunków realizacji zasady zrównoważonego rozwoju, m.in. poprzez poznanie przykładów racjonalnego gospodarowania, oceny zamieszkiwanego środowiska, poczucie odpowiedzialności za tworzenie ładu i piękna w miejscach swego życia. Integralną część kształcenia

geograficznego stanowi geograficzna edukacja regionalna. Zdobywanie wiedzy geograficznej o „małej ojczyźnie” i własnym regionie oraz sprowadzenie geograficznego poznania do „tu i teraz”, nadaje edukacji konkretny wymiar, który można łatwo przełożyć na działania praktyczne w codziennym życiu ucznia. Ma to szczególne znaczenie w dobie upodmiotowienia społeczności lokalnych, a wraz z tym kształtowania się emocjonalnych więzi ucznia ze swoim miejscem. Treści geograficzne stwarzają doskonałą okazję do prowadzenia edukacji patriotycznej. Istotne jest w niej odniesienie do różnych skal przestrzennych (dom, miejscowość, region, kraj) i czasowych (przeszłość, teraźniejszość, przyszłość). Ważne zadanie geografii szkolnej kształtującej postawy patriotyczne i poczucie dumy z bycia Polakiem powinno być realizowane poprzez działania dydaktyczne służące zdobyciu rzetelnej wiedzy na temat dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Polski oraz jej miejsca w Europie i świecie. Ugruntowana świadomość siebie, własnych korzeni oraz tożsamość terytorialna, kształtowana w procesie poznawania geografii własnego regionu oraz kraju ojczystego stanowi we współczesnym świecie fundament rozumienia innych narodów i kultur bez obawy o utratę własnej tożsamości.

Biologia

Nauczanie biologii w szkole podstawowej ma na celu rozwijanie u uczniów chęci poznawania świata, kształtowanie u nich właściwej postawy wobec przyrody i środowiska. Człowiek jako integralna część tego świata powinien poznać podstawy jego funkcjonowania. O tym traktują treści dotyczące różnorodności biologicznej i środowiska przyrodniczego, a także ich ochrony.

Niezwykle istotnym aspektem nauczania biologii jest zdrowie, stąd w podstawie programowej zagadnienia dotyczące anatomii i fizjologii człowieka oraz ochrony jego zdrowia.

Aby zrozumieć istotę nauki o życiu, nieodzowna jest także wiedza praktyczna. Stawianie pytań oraz wyszukiwanie odpowiedzi, zgodnie z metodą naukową, wymaga od ucznia nabycia szeregu umiejętności, takich jak analizowanie różnorodnych źródeł informacji, planowanie i przeprowadzanie prostych doświadczeń oraz obserwacji w szkole i w terenie.

Biologia, jako nauka interdyscyplinarna, kształtuje także u uczniów myślenie naukowe i krytyczne podejście do informacji. Umiejętności te przydatne będą zarówno w ich dalszej edukacji, jak i codziennym życiu. Nauka biologii w szkole podstawowej umożliwi zatem uczniom nabycie niezbędnej wiedzy użytecznej w każdej sferze życia.

Chemia

Chemia jest przedmiotem eksperymentalnym, duży nacisk położony jest na umiejętności związane z projektowaniem i przeprowadzaniem doświadczeń chemicznych. Interpretacja wyników doświadczenia i formułowanie wniosków na podstawie przeprowadzonych obserwacji ma służyć wykorzystaniu zdobytej wiedzy do identyfikowania i rozwiązywania problemów. Opanowanie przez uczniów zawartych w podstawie programowej wymagań szczegółowych zapewni im zdobycie wszystkich potrzebnych kompetencji kluczowych, które wykorzystają w dalszej edukacji.

Fizyka

Fizyka jest nauką przyrodniczą. Dzięki niej uczeń poznaje fundamentalne i uniwersalne prawa opisujące materię i procesy w niej zachodzące. Pojęcia, prawa i teorie fizyki kształtują styl myślenia i działania opartego na metodzie naukowej. Jej wpływ na rozwój innych nauk przyrodniczych, techniki i sztuki był i jest ogromny.

Wyzwaniem dla szkolnej fizyki jest dostarczanie uczniom narzędzi poznawania przyrody, prowadzenie do rozumienia jej podstawowych prawidłowości i umożliwianie korzystania ze zdobytej wiedzy i rozwiniętych umiejętności. Lekcje fizyki to również dobry moment do ukazywania osiągnięć ludzkiego umysłu na drodze rozwoju cywilizacji. Bez umiejętności, wiedzy i postaw, których korzenie tkwią w fizyce, nie sposób zrozumieć otaczający świat, nie tylko w warstwie materialnej, ale również kulturowej.

W zadania szkoły i jej funkcję wychowawczą wpisują się:

- rozbudzanie zainteresowania zjawiskami otaczającego świata;
- kształtowanie ciekawości poznawczej przejawiającej się poprzez formułowanie pytań i szukanie odpowiedzi z wykorzystaniem metodologii badawczej;
- wyrabianie nawyku poszerzania wiedzy, korzystania z materiałów źródłowych i bezpiecznego eksperymentowania;
- posługiwanie się pojęciami i językiem charakterystycznym dla fizyki, odróżnianie znaczenia pojęć w języku potocznym od ich znaczenia w nauce;
- wykorzystywanie elementów metodologii badawczej do zdobywania i weryfikowania informacji;
- kształtowanie podstaw rozumowania naukowego obejmującego rozpoznawanie zagadnień naukowych, wyjaśnianie zjawisk fizycznych w sposób naukowy, interpretowanie oraz wykorzystywanie wyników i dowodów naukowych;
- uświadamianie roli fizyki jako naukowej podstawy współczesnej techniki i technologii, w tym również technologii informacyjno-komunikacyjnej;
- kształtowanie kompetencji kluczowych – wiedzy, umiejętności oraz postaw jako stałych elementów rozwoju jednostki i społeczeństwa;
- wartościowanie znaczenia fizyki w procesie rozwoju gospodarczego i społecznego, a także codziennego życia.

Matematyka

Matematyka jest nauką, która dostarcza narzędzi do poznawania środowiska i opisu zjawisk, dotyczących różnych aspektów działalności człowieka. Funkcjonowanie w konkretnych sytuacjach życiowych, rozwiązywanie typowych i nietypowych problemów, którym trzeba stawić czoła w różnych etapach życia, staje się łatwiejsze dzięki umiejętnościom kształconym przez matematykę. Podejmowanie właściwych decyzji, organizacja własnych działań, czy precyzyjne porozumiewanie się często są niemożliwe bez umiejętności matematycznych. Znaczenie matematyki dla indywidualnego rozwoju jest nie do przecenienia.

Nauczanie matematyki w szkole powinno być dostosowane do konkretnego etapu rozwojowego i możliwości intelektualnych uczniów. We wcześniejszych latach szkoły

podstawowej nauczanie matematyki powinno się organizować w taki sposób, by uczniowie koncentrowali się na odniesieniach do znanej sobie rzeczywistości, a stosowane pojęcia i metody powinny być powiązane z obiektami, występującymi w znanym środowisku. Uczniowie muszą mieć szansę na stosowanie kształconych umiejętności w sytuacjach konkretnych, a poszukiwanie odpowiedzi na stawiane pytania powinno pomóc im w organizowaniu własnej nauki i osiąganiu nowych możliwości działania. Ostatnie lata szkoły podstawowej to w przypadku matematyki czas na wprowadzenie takich pojęć i własności, które pozwolą na doskonalenie myślenia abstrakcyjnego, a w konsekwencji na naukę przeprowadzania rozumowań i poprawnego wnioskowania w sytuacjach nowych, a także dotyczących zagadnień złożonych i nietypowych.

Informatyka

Od wielu lat komputery wywierają coraz większy wpływ na zmiany zachodzące w funkcjonowaniu społeczeństw: w gospodarce, administracji, bankowości, handlu, komunikacji, nauce i edukacji, czy życiu osobistym obywateli. Informatyka, jako dziedzina wiedzy wraz z technologiami, które wspiera, integruje się z niemal wszystkimi innymi dziedzinami i staje się ich nieodłącznym elementem. Wczesny kontakt w szkole z informatyką powinien przybliżyć uczniom możliwości zastosowań tej dziedziny oraz wzbudzić zainteresowanie informatyką. Oczekuje się, że wkraczający w zawodowe i dorosłe życie uczniowie będą przygotowani do podjęcia obowiązków i wyzwań, jakie stawia przed nimi XXI wiek. Powinni zatem poznać podstawowe metody informatyki, aby w przyszłości stosować je w praktycznych sytuacjach w różnych dziedzinach.

Do tej pory dużą uwagę w edukacji przywiązywano do kształcenia umiejętności korzystania z aplikacji komputerowych oraz zasobów i komunikacji w sieci, obejmując wszystkich uczniów kształceniem w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnej. Oczekiwane obecnie kompetencje obywateli w zakresie technologii cyfrowej wykraczają poza tradycyjnie rozumianą alfabetyzację komputerową i biegłość w zakresie korzystania z technologii. Te umiejętności są nadal potrzebne, ale nie są już wystarczające w czasach, gdy informatyka staje się powszechnym językiem niemal każdej dziedziny i wyposaża je w nowe narzędzia. Podstawowe zadanie szkoły – alfabetyzacja w zakresie czytania, pisania i rachowania – wymaga poszerzenia o alfabetyzację w zakresie myślenia informatycznego. Oznacza to konieczność położenia nacisku na kształcenie umiejętności rozwiązywania problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki oraz na lepsze zrozumienie, jakie są obecne możliwości technologii, komputerów i ich zastosowań.

Elementem powszechnego kształcenia staje się również umiejętność programowania. Programowanie jest tu rozumiane znacznie szerzej niż tylko samo napisanie programu w języku programowania. To cały proces, informatyczne podejście do rozwiązywania problemu: od specyfikacji problemu (określenie danych i wyników, a ogólniej – celów rozwiązania problemu), przez znalezienie i opracowanie rozwiązania, do zaprogramowania rozwiązania, przetestowania jego poprawności i ewentualnej korekty, przy użyciu odpowiednio dobranej aplikacji lub języka programowania. Tak rozumiane programowanie

jest częścią zajęć informatycznych od najmłodszych lat, wpływa na sposób nauczania innych przedmiotów, służy właściwemu rozumieniu pojęć informatycznych i metod informatyki. Wspomaga kształcenie takich umiejętności jak: logiczne myślenie, precyzyjne prezentowanie myśli i pomysłów, sprzyja dobrej organizacji pracy, buduje kompetencje potrzebne do pracy zespołowej i efektywnej realizacji projektów.

Technika

Głównym celem techniki jest opanowanie przez uczniów praktycznych metod działań technicznych poprzez realizację prostych projektów opartych na przetwarzaniu różnych materiałów przy użyciu odpowiednich narzędzi i urządzeń. Podczas praktycznej działalności uczeń wyrabia prawidłowe nawyki zachowań, które są niezbędne w dorosłym życiu zawodowym. Ma możliwość działania na realnym stanowisku pracy uwzględniającym niezbędne wymagania BHP. Wykorzystanie metody praktycznej działalności powoduje, że technika staje się przedmiotem weryfikacji i praktycznego wykorzystania wiedzy już poznanej z zakresu m. in. matematyki, biologii oraz informatyki. Na lekcjach techniki uczeń ujawnia swoje predyspozycje i zainteresowania techniczne i zawodowe, odkrywa talenty i pasje techniczne.

Przedmiot technika spełnia istotną rolę wychowawczą, uczy szacunku do wytwarzanych dóbr materialnych oraz kreuje postawy świadomego użytkownika zdobyczy techniki poprzez respektowanie zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, obowiązującego regulaminu, poszanowanie mienia oraz współpracy w grupie.

Technika przygotowuje młodego człowieka do sprawnego, odpowiedzialnego i bezpiecznego korzystania z nowoczesnych urządzeń technicznych codziennego użytku oraz do radzenia sobie z ciągle zmieniającą się rzeczywistością techniczną.

Wychowanie fizyczne

Wychowanie fizyczne pełni ważne funkcje edukacyjne, rozwojowe i zdrowotne: wspiera rozwój fizyczny, psychiczny, intelektualny i społeczny uczniów oraz kształtuje obyczaj aktywności fizycznej i troski o zdrowie w okresie całego życia, wspomaga efektywność procesu uczenia się oraz pełni wiodącą rolę w edukacji zdrowotnej uczniów.

Oczekiwania wobec współczesnego wychowania fizycznego wymagają nowych standardów przygotowania ucznia do całonocnej aktywności fizycznej i troski o zdrowie. Wychowanie fizyczne to nie tylko przygotowanie sprawnościowe, ale przede wszystkim prozdrowotne. Pełni ono, oprócz swej funkcji doraźnej, również funkcję perspektywną (przygotowuje do dokonywania w życiu wyborów korzystnych dla zdrowia). W podstawie programowej widoczna jest personalistyczna koncepcja wychowania oraz koncepcja sprawności fizycznej ukierunkowanej na zdrowie.

Zajęcia z wychowania fizycznego dla uczniów klas IV-VIII szkół podstawowych są realizowane w formie zajęć klasowo-lekcyjnych i zajęć do wyboru przez ucznia, w tym: zajęć

sportowych, zajęć rekreacyjno–sprawnościowo–zdrowotnych, zajęć tanecznych lub aktywnej turystyki.

Zajęcia w grupach do wyboru powinny odbywać się w grupach zainteresowań, zgodnie z wyborem dokonany przez ucznia. Zajęcia takie mogą być prowadzone w grupach międzyoddziałowych (w jednej grupie mogą znajdować się uczniowie z różnych oddziałów tej samej klasy – rocznika) lub międzyklasowych (w jednej grupie mogą znajdować się uczniowie z różnych klas – roczników) w systemie lekcyjnym, pozalekcyjnym lub pozaszkolnym. Dopuszcza się prowadzenie tych zajęć w obrębie klas (o wyborze formy aktywności fizycznej decydują uczniowie danej klasy), co minimalizuje trudności organizacyjne szkół.

Zajęcia z wychowania fizycznego zarówno te realizowane w formie zajęć klasowo – lekcyjnych jak i te prowadzone do wyboru przez ucznia prowadzą nauczyciele wychowania fizycznego. Zajęcia wychowania fizycznego mogą być realizowane w obiektach sportowych znajdujących się w otoczeniu szkoły (np. korzystanie z hal sportowych).

Edukacja dla bezpieczeństwa

Edukacja dla bezpieczeństwa służy przygotowaniu uczniów do właściwego zachowania oraz odpowiednich reakcji w sytuacjach stwarzających zagrożenie dla zdrowia i życia. Przedmiot obejmuje różnorodne treści kształcenia: z zakresu bezpieczeństwa państwa, treści dotyczące organizacji działań ratowniczych, edukacji zdrowotnej i pierwszej pomocy.

Bezpieczeństwo państwa pojmowane jest jako obszar wiedzy, który wyjaśnia mechanizmy zapewnienia ładu, porządku, stabilności społeczności ludzkich, a także towarzyszących temu koncepcji, metod i form postępowania. Kształcenie, w ramach przygotowania do działania w stanach nadzwyczajnych, ma charakter interdyscyplinarny, nastawiony na skuteczne działanie i radzenie sobie poszczególnych jednostek w sytuacjach określonych zagrożeń.

Do najważniejszych tematów należy umiejętność udzielania pierwszej pomocy, jak również edukacja zdrowotna, z uwagi na wysokie prawdopodobieństwo wykorzystania tej wiedzy w praktyce. Już na wczesnym etapie edukacji należy wprowadzić zagadnienia związane z ochroną zdrowia i życia: ocenę bezpieczeństwa miejsca zdarzenia, rozpoznanie potencjalnego zagrożenia życia na podstawie prostych objawów, skuteczne wezwanie pomocy, podejmowanie wstępnych czynności ratujących życie.

Wychowanie do życia w rodzinie

Indywidualna i społeczna wartość rodziny, zarówno w swej strukturze, jak i podejmowanych funkcjach czyni przygotowanie do jej założenia zadaniem o wyjątkowym znaczeniu. W jego realizacji uczestniczy również szkoła mająca istotny udział w przekazywaniu wiedzy, kształtowaniu umiejętności i formowaniu postaw.

Nauczyciele, realizując zajęcia z wychowania do życia w rodzinie, wspierając w tym zakresie obowiązki rodziców, powinni zmierzać do tego, aby uczniowie:

1. znajdowali w szkole środowisko wszechstronnego rozwoju;
2. mieli świadomość procesu rozwoju psychoseksualnego;

3. doceniali wartość rodziny, znali zadania, jakie ona pełni;
4. uznawali godność człowieka;
5. poszukiwali, odkrywali i dążyli do osiągnięcia celów życiowych i wartości ważnych dla odnalezienia własnego miejsca w rodzinie i w świecie;
6. uczyli się szacunku dla dobra wspólnego jako podstawy życia społecznego;
7. kształtowali w sobie postawę dialogu, umiejętność słuchania innych i rozumienia ich poglądów, umieli współdziałać i współtworzyć dojrzałe więzi osobowe.

Etyka

Zasadniczym i najogólniej sformułowanym celem edukacji etycznej w szkole podstawowej jest budzenie i rozwijanie refleksyjności i wrażliwości aksjologicznej ucznia oraz kształtowanie postawy szacunku, otwartości, współdziałania i odpowiedzialności.

Zadaniem nauczyciela jest takie organizowanie sytuacji edukacyjnych, aby uczniowie mogli wyrażać swoją naturalną ciekawość i angażować się w namysł nad moralnością oraz aby angażowali się w działania na rzecz innych i wspólnie z innymi.

Jednym z najbardziej elementarnych i powszechnych przejawów moralności są oceny moralne. Ważne jest, aby uczniowie byli świadomi, że formułowanie ocen moralnych dotyczących faktycznych zdarzeń i osób, wymaga taktu, wrażliwości aksjologicznej, wnikliwości i wiedzy. Należy równocześnie podkreślić, że uczenie się odpowiedzialnego formułowania i wyrażania ocen jest bardzo ważną umiejętnością stanowiącą istotny aspekt kształcenia (samokształcenia) i wychowywania (samowychowania) – umiejętność ta jest również ważnym aspektem odpowiedzialnego uczestniczenia w życiu społecznym.

Język mniejszości narodowej lub etnicznej

Zadaniem szkoły w zakresie języków mniejszości narodowych i etnicznych jest wspomaganie wszechstronnego i harmonijnego rozwoju ucznia przez wzmacnianie poczucia jego tożsamości kulturowej, historycznej, etnicznej lub narodowej.

Nauczanie języka mniejszości narodowej lub etnicznej powinno być wspierane przez uczenie zwyczajów, obyczajów oraz właściwych zachowań w środowisku rodzinnym, lokalnym i szkolnym.

Rolą nauczyciela jest uświadamianie uczniom, że wspólnoty, takie jak rodzina, środowisko lokalne i ojczyzna, stanowią wielką wartość w życiu każdego człowieka i że każdy ma wobec tych wspólnot obowiązki.

Ponadto nieodłącznym elementem pracy szkoły jest też kształtowanie szacunku do swego języka ojczystego.

Język regionalny – język kaszubski

Edukacja kaszubska jest procesem, w ramach którego kształtuje się językowa, kulturowa i tożsamościowa świadomość dziecka i młodego człowieka. Partnerem w tym procesie powinna być rodzina ucznia, środowisko lokalne i regionalne.

Dla wspólnoty Kaszubów ważne jest trwanie i rozwój języka kaszubskiego jako szczególnego dobra i kultury kaszubskiej rozumianej jako dziedzictwo Kaszubów. Kultura rozumiana jest jako materialne wytwory i niematerialne (duchowe i symboliczne) dziedzictwo.

Edukacja kaszubska przebiega w dwóch dopełniających się obszarach: nauki języka kaszubskiego oraz nauki wiedzy o języku i kulturze kaszubskiej, dlatego treści kulturowe (w tym treści historyczne) i wiedza o języku ujmowane są w sposób całościowy i traktowane jako towarzysze nauce języka kaszubskiego.

Podstawa wspiera symetryczną dwujęzyczność Kaszubów. Zasada symetryczności jest realizowana przez stwarzanie szczególnych warunków edukacyjnych, które zapewnią jednakowy prestiż dla języka polskiego (zwłaszcza wtedy, gdy jest on pierwszym językiem ucznia) jako języka państwowego (i narodowego w zależności od identyfikacji narodowej ucznia i jego rodziny) i języka kaszubskiego (zwłaszcza wtedy, gdy jest on drugim i kolejnym językiem ucznia) jako regionalnego (i etnicznego, w zależności od identyfikacji etnicznej ucznia i jego rodziny).

Celem edukacji kaszubskiej jest kształtowanie językowej, kulturowej i tożsamościowej świadomości ucznia w partnerstwie z rodziną, środowiskiem lokalnym i regionalnym. W szczególności cel ten realizuje się przez:

- dostarczenie i pogłębienie wiedzy o języku, literaturze, piśmiennictwie, tradycji, obrzędach, historii, religii, architekturze, muzyce, malarstwie, szeroko rozumianej sztuce (w tym sztuce ludowej), a także codzienności Kaszubów z uwzględnieniem specyfiki lokalnej i geograficzno-przyrodniczej,
- kształtowanie umiejętności językowych dla potrzeb komunikacji międzyludzkiej, dostępu do dziedzictwa kulturowego (piśmiennictwa, literatury, muzyki, itp.) i twórczego rozwoju potencjału własnego ucznia,
- kształtowanie pozytywnego stosunku do języka i kultury kaszubskiej,
- kształtowanie postawy zaangażowania w rozwój środowiska geograficzno-przyrodniczego, kulturowego i społecznego Kaszub i Pomorza,
- kształtowanie otwartości na inne kultury Pomorza, kulturę polską i europejską.

I ETAP EDUKACYJNY: KLASY I–III **EDUKACJA WCZESNOSZKOLNA**

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Cele ogólne edukacji wczesnoszkolnej zostały opisane w odniesieniu do czterech obszarów rozwojowych dziecka: fizycznego, emocjonalnego, społecznego i poznawczego. Cele te uczeń osiąga w procesie wychowania i kształcenia, poprzez rozwój prostych czynności praktycznych i intelektualnych w czynności bardziej złożone. Zbiór celów ogólnych przedstawia fundament, na którym oparta będzie początkowa praca na II etapie edukacji w klasach IV–VIII: zachowania, sprawności, umiejętności, wiedzę początkową.

1. W zakresie fizycznego obszaru rozwoju uczeń osiąga:
 - 1) sprawności motoryczne i sensoryczne tworzące umiejętność skutecznego działania i komunikacji;
 - 2) świadomość zdrowotną w zakresie higieny i pielęgnacji ciała;
 - 3) umiejętność wykorzystania własnej aktywności ruchowej w różnych sferach działalności człowieka: zdrowotnej, sportowej, obronnej, rekreacyjnej, artystycznej;
 - 4) umiejętność respektowania przepisów gier, zabaw zespołowych, przepisów poruszania się w miejscach publicznych;
 - 5) umiejętność organizacji bezpiecznych zabaw i gier ruchowych.
2. W zakresie emocjonalnego obszaru rozwoju uczeń osiąga:
 - 1) umiejętność rozumienia swoich emocji i uczuć, nazywania oraz rozpoznawania ich u innych osób;
 - 2) umiejętność panowania nad przeżywanymi emocjami i wyrażania ich w sposób umożliwiający współdziałanie w grupie oraz adaptację w nowej grupie;
 - 3) umiejętność przedstawiania swych emocji i uczuć przy pomocy prostej wypowiedzi ustnej lub pisemnej, różnorodnych artystycznych form wyrazu;
 - 4) umiejętność odczuwania i budowania więzi uczuciowej, w tym więzi z rodziną, społecznością szkoły, innymi grupami, wspólnotą narodową;
 - 5) umiejętność uświadamiania sobie uczuć przeżywanych przez inne osoby z jednoczesną próbą zrozumienia, dlaczego one występują, różnicowania form ich wyrażania w zależności od wieku;
 - 6) umiejętność rozumienia odczuć zwierząt, wyrażania tych stanów za pomocą prostych wypowiedzi ustnych i pisemnych oraz różnorodnych artystycznych form wyrazu.
3. W zakresie społecznego obszaru rozwoju uczeń osiąga:
 - 1) umiejętność identyfikowania się z grupami społecznymi, które dziecko reprezentuje, nazywania tych grup i ich charakterystycznych cech;
 - 2) umiejętność oceniania własnego postępowania i korzystania z tej oceny w pracy nad sobą,
 - 3) umiejętność nazywania poznanych wartości, oceny postępowania innych ludzi, odwoływania się w ocenie do przyjętych zasad i wartości;
 - 4) umiejętność przyjmowania konsekwencji swojego postępowania;
 - 5) umiejętność tworzenia relacji, współdziałania, współpracy oraz samodzielnej organizacji pracy w małych grupach, w tym organizacji pracy przy wykorzystaniu technologii;
 - 6) umiejętność samodzielnego wyrażania swoich oczekiwań i potrzeb społecznych;
 - 7) umiejętność obdarzania szacunkiem koleżanek, kolegów, osoby dorosłe i okazywania go za pomocą prostych form wyrazu oraz stosownego zachowania;
 - 8) umiejętność odnoszenia się z szacunkiem do przyrody i ojczyzny;
 - 9) umiejętność samodzielnej organizacji czasu przeznaczonego na odpoczynek indywidualny i w grupie;

- 10) umiejętność dbania o bezpieczeństwo własne i innych uczestników grupy, w tym bezpieczeństwo związane z komunikacją za pomocą nowych technologii.
4. W zakresie poznawczego obszaru rozwoju uczeń osiąga:
 - 1) umiejętność samodzielnego, refleksyjnego, logicznego, twórczego i krytycznego myślenia;
 - 2) umiejętność poprawnego posługiwania się językiem polskim w mowie i piśmie, pozwalającą na samodzielną aktywność, komunikację i efektywną naukę;
 - 3) umiejętność czytania na poziomie umożliwiającym samodzielne korzystanie z niej w różnych sytuacjach życiowych, w tym kontynuowanie nauki na kolejnym etapie edukacyjnym;
 - 4) umiejętność rozumienia i używania prostych komunikatów w języku obcym;
 - 5) umiejętność rozumienia podstawowych pojęć i działań matematycznych, samodzielne korzystanie z nich w różnych sytuacjach życiowych, wstępnej matematyzacji wraz z opisem tych czynności: słowami, obrazem, symbolem;
 - 6) umiejętność stawiania pytań, dostrzegania problemów, zbierania informacji potrzebnych do ich rozwiązania, planowania i organizacji działania, rozwiązywania problemów;
 - 7) umiejętność czytania prostych tekstów matematycznych, np. zadań tekstowych, łamigłówek i zagadek, symboli;
 - 8) umiejętność obserwacji faktów, zjawisk przyrodniczych i społecznych, wykonywania eksperymentów i doświadczeń, umiejętność formułowania wniosków i spostrzeżeń;
 - 9) umiejętność rozumienia zależności pomiędzy składnikami środowiska przyrodniczego;
 - 10) umiejętność rozumienia legend, faktów historycznych, tradycji, elementów kultury materialnej i duchowej oraz pojęć i symboli z nimi związanych, takich jak rodzina, dom, naród, ojczyzna, kraj;
 - 11) umiejętność uczestnictwa w kulturze oraz wyrażania swych spostrzeżeń i przeżyć za pomocą plastycznych, muzycznych, technicznych środków wyrazu, a także przy użyciu nowoczesnych technologii.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Ogólne cele rozwoju ucznia, osiągane na zakończenie edukacji wczesnoszkolnej, są źródłem celów szczegółowych, zapisanych w formie efektów. Uczeń ma je osiągać, realizując zadania wymagające wielokierunkowej aktywności. Zakres tej aktywności wytyczają, wymienione w podstawie programowej, efekty kształcenia, przyporządkowane poszczególnym dyscyplinom naukowym. Przedstawienie efektów kształcenia w odniesieniu do dyscyplin naukowych jest pewnego rodzaju konwencją, potrzebną dla uzyskania przejrzystości opisu, a nie dyrektywą organizacyjną. Proces kształcenia na tym etapie ma charakter zintegrowany, a nie przedmiotowy.

1. Edukacja polonistyczna.

1) Osiągnięcia w zakresie słuchania. Uczeń:

- a) słucha z uwagą wypowiedzi nauczyciela, innych osób z otoczenia, w różnych sytuacjach życiowych, wymagających komunikacji i wzajemnego zrozumienia; okazuje szacunek wypowiadającej się osobie;
- b) wykonuje zadanie według usłyszanej instrukcji; zadaje pytania w sytuacji braku rozumienia słuchanej wypowiedzi;
- c) słucha z uwagą lektur i innych tekstów czytanych przez nauczyciela, uczniów i inne osoby;
- d) słucha uważnie i z powagą wypowiedzi osób podczas uroczystości, koncertów, przedstawień, świąt narodowych i innych zdarzeń kulturalnych; przejawia zachowanie adekwatne do sytuacji;
- e) słucha i czeka na swoją kolej, panuje nad chęcią nagłego wypowiadania się szczególnie w momencie wskazywania tej potrzeby przez drugą osobę.

2) Osiągnięcia w zakresie mówienia. Uczeń:

- a) wypowiada się płynnie, wyraziście, stosując adekwatne do sytuacji techniki języka mówionego: pauzy, zmianę intonacji, tempa i siły głosu;
- b) formułuje pytania dotyczące sytuacji zadaniowych, wypowiedzi ustnych nauczyciela, uczniów lub innych osób z otoczenia;
- c) wypowiada się w formie uporządkowanej i rozwiniętej na tematy związane z przeżyciami, zadaniem, sytuacjami szkolnymi, lekturą, wydarzeniem kulturalnym;
- d) porządkuje swoją wypowiedź, poprawia w niej błędy, omawia treść przeczytanych tekstów, ilustracji; nadaje znaczenie i tytuł obrazom, fragmentom tekstów;
- e) układa w formie ustnej opowiadanie; składa ustne sprawozdanie z wykonanej pracy;
- f) recytuje wiersze oraz wygłasza z pamięci krótkie teksty prozatorskie;
- g) dobiera stosowną formę komunikacji werbalnej i własnego zachowania, wyrażając szacunek do rozmówcy;
- h) wykonuje eksperymenty językowe, nadaje znaczenie czynnościom i doświadczeniom, tworząc charakterystyczne dla siebie formy wypowiedzi.

3) Osiągnięcia w zakresie czytania. Uczeń:

- a) czyta płynnie, poprawnie i wyraziście na głos teksty zbudowane z wyrazów opracowanych w toku zajęć, dotyczące rzeczywistych doświadczeń dzieci i ich oczekiwań poznawczych;
- b) czyta w skupieniu po cichu teksty zapisane samodzielnie w zeszycie oraz teksty drukowane;
- c) wyodrębnia postacie i zdarzenia w utworach literackich, ustala kolejność zdarzeń, ich wzajemną zależność, odróżnia zdarzenia istotne od mniej istotnych, postacie główne i drugorzędne; wskazuje cechy i ocenia bohaterów, uzasadnia swą ocenę, wskazuje wydarzenie zmieniające postępowanie

- bohatera, określa nastrój w utworze;
- d) wyszukuje w tekstach fragmenty według niego najpiękniejsze, najważniejsze, trudne do zrozumienia lub określone przez nauczyciela;
 - e) eksperymentuje, przekształca tekst, układa opowiadania twórcze, np. dalsze losy bohatera, komponuje początek i zakończenie tekstu na podstawie ilustracji lub przeczytanego fragmentu utworu;
 - f) wyróżnia w czytanych utworach literackich dialog, opowiadanie, opis;
 - g) czyta samodzielnie wybrane książki.
- 4) Osiągnięcia w zakresie pisania. Uczeń:
- a) pisze odręcznie, czytelnie, płynnie, zdania i tekst ciągły, w jednej linii; rozmieszcza właściwie tekst ciągły na stronie zeszytu, sprawdza i poprawia napisany tekst;
 - b) układa i zapisuje opowiadanie złożone z 6-10 poprawnych wypowiedzi w ramach zagadnień opracowanych podczas zajęć; opisuje np.: osobę, przedmiot, element świata przyrody na podstawie własnych obserwacji lub lektury;
 - c) pisze notatkę, życzenie, ogłoszenie, zaproszenie, podziękowanie, przeproszenie, list; zapisuje adres nadawcy i odbiorcy; pisze krótkie teksty, wykorzystując komputer;
 - d) pisze z pamięci i ze słuchu; przestrzega poprawności ortograficznej w wyrazach poznanych i opracowanych podczas zajęć;
 - e) stosuje poprawnie znaki interpunkcyjne na końcu zdania i przecinki przy wyliczaniu, zapisuje poznane i najczęściej stosowane skróty, w tym skróty matematyczne;
 - f) porządkuje wyrazy w kolejności alfabetycznej według pierwszej i drugiej litery;
 - g) zapisuje poprawnie liczebniki oraz wybrane, poznane w trakcie zajęć pojęcia dotyczące różnych dyscyplin naukowych;
 - h) stosuje poprawną wielkość liter w zapisie tytułów utworów, książek, poznanych nazw geograficznych, imion, nazwisk;
 - i) układa i zapisuje zdarzenia we właściwej kolejności, układa i zapisuje plan wypowiedzi.
- 5) Osiągnięcia w zakresie kształcenia językowego. Uczeń:
- a) wyróżnia w wypowiedziach zdania, w zdaniach wyrazy, w wyrazach sylaby oraz głoski: samogłoski i spółgłoski;
 - b) rozpoznaje zdania oznajmujące, pytające, rozkazujące w wypowiedziach ustnych i pisemnych;
 - c) przekształca zdania oznajmujące w pytania i odwrotnie oraz zdania pojedyncze w złożone;
 - d) rozróżnia rzeczowniki, czasowniki, przymiotniki i stosuje je w poprawnej formie;
 - e) rozpoznaje wyrazy o znaczeniu przeciwnym, wyrazy pokrewne i o znaczeniu

- bliskoznacznym;
- f) łączy wyrazy w wypowiedzenia i poprawnie formułuje: zdanie pojedyncze, zdanie złożone;
 - h) odróżnia i nazywa utwory wierszowane od pisanych prozą, określa, który tekst jest notatką, zagadką, listem, życzeniem, podziękowaniem, ogłoszeniem, opowiadaniem, opisem, listem.
- 6) Osiągnięcia w zakresie samokształcenia. Uczeń:
- g) podejmuje próby zapisu nowych samodzielnie poznanych wyrazów i sprawdza poprawność ich zapisu, korzystając ze słownika ortograficznego;
 - h) korzysta z różnych źródeł informacji, np. atlasów, czasopism dla dzieci, słowników i encyklopedii, zasobów Internetu i rozwija swoje zainteresowania;
 - i) wybiera charakterystyczne dla siebie strategie uczenia się.

Propozycja lektur do wspólnego i indywidualnego czytania:

Hans Christian Andersen, *Baśnie* (do wyboru)
 Justyna Bednarek, *Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek (czterech prawych i sześciu lewych)*
 Jan Brzechwa, *Brzechwa dzieciom*
 Czesław Centkiewicz, *Anaruk, chłopiec z Grenlandii*
 Waldemar Cichoń, *Cukierku, ty łobuzie!*
 Agnieszka Frączek, *Rany Julek. O tym jak Julian Tuwim został poetą*
 Mira Jaworczakowa, *Oto jest Kasia*
 Grzegorz Kasdepke, *Detektyw Pozytywka*
 Leszek Kołakowski, *Kto z was chciałby rozweselić pechowego nosorożca?*
 Barbara Kosmowska, *Dziewczynka z parku*
 Maria Krüger Kruger, *Karolcia*
 Astrid Lindgren, *Dzieci z Bullerbyn*
 Hugh Lofting, *Doktor Dolittle i jego zwierzęta*
 Marcin Pałasz, *Sposób na Elfa*
 Joanna Papużyńska, *Asiunia*
 Danuta Parlak, *Kapelusz Pani Wrony*
 Roman Pisarski, *O psie, który jeździł koleją*
 Janina Porazińska, *Pamiętnik Czarnego Noska*
 Maria Terlikowska, *Drzewo do samego nieba*
 Julian Tuwim, *Wiersze dla dzieci*
 Barbara Tylicka, *O krakowskich psach i kleparskich kotach. Polskie miasta w baśniach i legendach*
 Danuta Wawiłow, *Najpiękniejsze wiersze*
 Łukasz Wierzbicki, *Afryka Kazika*
 Łukasz Wierzbicki, *Dziadek i niedźwiadek*

2. Edukacja matematyczna.

- 1) Osiągnięcia w zakresie rozumienia stosunków przestrzennych i cech wielkościowych. Uczeń:
 - a) określa i prezentuje wzajemne położenie przedmiotów na płaszczyźnie i w przestrzeni; określa i prezentuje kierunek ruchu przedmiotów oraz osób; określa położenie przedmiotu na prawo/na lewo od osoby widzianej z przodu (także przedstawionej na fotografii czy obrazku);
 - b) porównuje przedmioty pod względem wyróżnionej cechy wielkościowej, np. długości czy masy; dokonuje klasyfikacji przedmiotów;
 - c) posługuje się pojęciami: pion, poziom, skos.
- 2) Osiągnięcia w zakresie rozumienia liczb i ich własności. Uczeń:
 - a) liczy (w przód i wstecz) od podanej liczby po 1, po 2, po 10 itp.;
 - b) odczytuje i zapisuje, za pomocą cyfr, liczby od zera do tysiąca oraz wybrane liczby do miliona (np. 1500, 10 000, 800 000);
 - c) rozumie znaczenie cyfr w zapisie liczby; wskazuje jedności, dziesiątki, setki itd., określa kolejność, posługując się liczbą porządkową;
 - d) porównuje liczby; porządkuje liczby od najmniejszej do największej i odwrotnie; rozumie sformułowania typu: liczba o 7 większa, liczba o 10 mniejsza; stosuje znaki: $<$, $=$, $>$.
- 3) Osiągnięcia w zakresie posługiwania się liczbami. Uczeń:
 - a) rozumie istotę działań matematycznych – dodawania, odejmowania, mnożenia, dzielenia oraz związki między nimi; korzysta intuicyjnie z własności działań;
 - b) dodaje do podanej liczby w pamięci i od podanej liczby odejmuje w pamięci: liczbę jednocyfrową, liczbę 10, liczbę 100 oraz wielokrotności 10 i 100 (w prostszych przykładach);
 - c) mnoży i dzieli w pamięci w zakresie tabliczki mnożenia; mnoży w pamięci przez 10 liczby mniejsze od 20; rozwiązuje równania z niewiadomą zapisaną w postaci okienka (uzupełnia okienko); stosuje własne strategie, wykonując obliczenia; posługuje się znakiem równości i znakami czterech podstawowych działań;
 - d) dodaje i odejmuje liczby dwucyfrowe, zapisując w razie potrzeby częściowe wyniki działań lub, wykonując działania w pamięci, od razu podaje wynik; oblicza sumy i różnice większych liczb w prostych przykładach typu: $250 + 50$, $180 - 30$; mnoży liczby dwucyfrowe przez 2, zapisując, jeśli ma taką potrzebę, częściowe wyniki działań; przy obliczeniach stosuje własne strategie.
- 4) Osiągnięcia w zakresie czytania tekstów matematycznych. Uczeń:
 - a) analizuje i rozwiązuje zadania tekstowe proste i wybrane złożone; dostrzega problem matematyczny oraz tworzy własną strategię jego rozwiązania, odpowiednią do warunków zadania; opisuje rozwiązanie za pomocą działań, równości z okienkiem, rysunku lub w inny wybrany przez siebie sposób;

- b) układa zadania i je rozwiązuje, tworzy łamigłówki matematyczne, wykorzystuje w tym procesie własną aktywność artystyczną, techniczną, konstrukcyjną; wybrane działania realizuje za pomocą prostych aplikacji komputerowych.
- 5) Osiągnięcia w zakresie rozumienia pojęć geometrycznych. Uczeń:
- rozpoznaje – w naturalnym otoczeniu (w tym na ścianach figur przestrzennych) i na rysunkach – figury geometryczne: prostokąt, kwadrat, trójkąt, koło; wyodrębnia te figury spośród innych figur; kreśli przy linijce odcinki i łamane; rysuje odręcznie prostokąty (w tym kwadraty), wykorzystując sieć kwadratową;
 - mierzy długości odcinków, boków figur geometrycznych itp.; podaje wynik pomiaru, posługując się jednostkami długości: centymetr, metr, milimetr; zna związki między jednostkami długości; posługuje się wyrażeniami dwumianowanymi; zna pojęcie kilometra;
 - mierzy obwody różnych figur za pomocą narzędzi pomiarowych, także w kontekstach z życia codziennego; oblicza obwód trójkąta i prostokąta (w tym także kwadratu) o danych bokach;
 - dostrzega symetrię w środowisku przyrodniczym, w sztuce użytkowej i innych wytworach człowieka obecnych w otoczeniu dziecka.
- 6) Osiągnięcia w zakresie stosowania matematyki w sytuacjach życiowych oraz w innych obszarach edukacji. Uczeń:
- klasyfikuje obiekty i różne elementy środowiska społeczno-przyrodniczego z uwagi na wyodrębnione cechy; dostrzega rytm w środowisku przyrodniczym, sztuce użytkowej i innych wytworach człowieka, obecnych w środowisku dziecka;
 - dzieli na dwie i cztery równe części, np. kartkę papieru, czekoladę; używa pojęć: połowa, dwa i pół, cztery równe części, czwarta część lub ćwierć;
 - wykonuje obliczenia pieniężne; zamienia złote na grosze i odwrotnie, rozróżnia nominały na monetach i banknotach, wskazuje różnice w ich sile nabywczej;
 - odczytuje godziny na zegarze ze wskazówkami oraz elektronicznym (wyświetlającym cyfry w systemie 24-godzinny); wykonuje proste obliczenia dotyczące czasu; posługuje się jednostkami czasu: doba, godzina, minuta, sekunda; posługuje się stoperem, aplikacjami telefonu, tabletu, komputera; zapisuje daty, np. swojego urodzenia, bieżącą; posługuje się kalendarzem; odczytuje oraz zapisuje znaki rzymskie co najmniej do XII;
 - mierzy temperaturę za pomocą termometru oraz odczytuje ją;
 - dokonuje obliczeń szacunkowych w różnych sytuacjach życiowych;
 - waży; używa określeń: kilogram, dekagram, gram, tona; zna zależności między tymi jednostkami; odmierza płyny; używa określeń: litr, pół litra, ćwierć litra;
 - wykorzystuje warcaby, szachy i inne gry planszowe lub logiczne do rozwijania umiejętności myślenia strategicznego, logicznego, rozumienia zasad itd.; przekształca gry, tworząc własne strategie i zasady organizacyjne.

3. Edukacja środowiskowa.

1) Osiągnięcia w zakresie rozumienia środowiska społecznego. Uczeń:

- a) identyfikuje się z grupą społeczną, do której należy: rodzina, klasa w szkole, drużyna sportowa itp., a także społeczność lokalna, naród; respektuje normy i reguły postępowania w tych grupach;
- b) rozumie, iż wszyscy ludzie posiadają prawa i obowiązki, zna własne prawa i obowiązki, przestrzega ich i stosuje je w codziennym życiu;
- c) przyjmuje konsekwencje swojego uczestnictwa w grupie i własnego w niej postępowania w odniesieniu do przyjętych norm i zasad;
- d) ocenia swoje postępowanie i innych osób, odnosząc się do poznanych wartości, takich jak: godność, honor, sprawiedliwość, obowiązkowość, odpowiedzialność, przyjaźń, życzliwość, umiar, powściągliwość, pomoc, zadośćuczynienie, przepraszanie, uznanie, uczciwość, wdzięczność oraz inne, respektowane przez środowisko szkolne;
- e) przedstawia siebie, grupę, do której należy, zapisuje swój adres, adres szkoły, zawód i miejsce pracy rodziców; posługuje się danymi osobistymi wyłącznie w sytuacjach bezpiecznych dla siebie i reprezentowanych osób; jest powściągliwy w używaniu takich danych w sytuacjach nowych i wirtualnych;
- f) rozpoznaje i nazywa wybrane grupy społeczne, do których nie należy, a które wzbudzają jego zainteresowanie, np. drużyny i kluby sportowe, zespoły artystyczne, a także inne narodowości;
- g) stosuje słowa: porozumienie, umowa; uczestniczy w wyborach samorządu uczniowskiego w klasie, w szkole; wymienia przykłady powstałych w efekcie porozumień i umów grup społecznych, np. stowarzyszenia pomocy chorym i niepełnosprawnym dzieciom, organizacje ekologiczne, a także stowarzyszenia dużych grup społecznych, jak miasta i państwa, Unia Europejska;
- h) szanuje zwyczaje i tradycje różnych grup społecznych, narodów, przedstawia i porównuje zwyczaje ludzi, np. dotyczące świąt w różnych regionach Polski, a także w różnych krajach;
- i) wykorzystuje pracę zespołową w procesie uczenia się i komunikuje się za pomocą nowych technologii.

2) Osiągnięcia w zakresie rozumienia środowiska przyrodniczego. Uczeń:

- a) rozpoznaje w swoim otoczeniu popularne gatunki roślin i zwierząt, w tym zwierząt hodowlanych, a także gatunki objęte ochroną;
- b) rozpoznaje i wyróżnia cechy ekosystemów, takich jak: łąka, jezioro, rzeka, morze, pole, staw, las, las gospodarczy; określa składowe i funkcje ekosystemu na wybranym przykładzie, np. las, warstwy lasu, polany, torfowiska, martwe drzewo w lesie;
- c) rozpoznaje wybrane zwierzęta i rośliny, których w naturalnych warunkach nie spotyka się w polskim środowisku przyrodniczym;
- d) odszukuje w różnych dostępnych zasobach, w tym internetowych, informacje dotyczące środowiska przyrodniczego, potrzebne do wykonania zadania,

- ćwiczenia;
- e) prowadzi proste hodowle roślin, przedstawia zasady opieki nad zwierzętami, domowymi, hodowlanymi i innymi;
 - f) planuje, wykonuje proste obserwacje, doświadczenia i eksperymenty dotyczące obiektów i zjawisk przyrodniczych, tworzy notatki z obserwacji, wyjaśnia istotę obserwowanych zjawisk według procesu przyczynowo-skutkowego i czasowego;
 - g) chroni przyrodę, wskazuje wybrane miejsca ochrony przyrody oraz parki narodowe, pomniki przyrody w najbliższym otoczeniu – miejscowości, regionie;
 - h) segreguje odpady i ma świadomość przyczyn i skutków takiego postępowania.
- 3) Osiągnięcia w zakresie funkcji życiowych człowieka, ochrony zdrowia, bezpieczeństwa i odpoczynku. Uczeń:
- a) przedstawia charakterystykę wybranych zajęć i zawodów ludzi znanych z miejsca zamieszkania oraz zawodów użyteczności publicznej: nauczyciel, żołnierz, policjant, strażak, lekarz, pielęgniarz, leśnik, rozumie istotę pracy w służbach mundurowych i medycznych;
 - b) posługuje się numerami telefonów alarmowych, formułuje komunikat-wezwanie o pomoc: policji, pogotowia ratunkowego, straży pożarnej;
 - c) posługuje się danymi osobistymi w kontakcie ze służbami mundurowymi i medycznymi, w sytuacji zagrożenia zdrowia i życia;
 - d) dba o higienę oraz estetykę własną i otoczenia;
 - e) reaguje stosownym zachowaniem w sytuacji naruszenia sfery intymnej własnej lub innej osoby;
 - f) wymienia wartości odżywcze produktów żywnościowych; ma świadomość znaczenia odpowiedniej diety dla utrzymania zdrowia, ogranicza spożywanie posiłków o niskich wartościach odżywczych i niezdrowych, zachowuje umiar w spożywaniu produktów słodzonych, zna konsekwencje zjadania ich w nadmiarze;
 - g) przygotowuje np. sałatki z warzyw i owoców, przekąski, napoje i inne posiłki służące utrzymaniu zdrowia;
 - h) ubiera się odpowiednio do stanu pogody, poszukuje informacji na temat pogody, wykorzystując np. internet;
 - i) rozróżnia podstawowe znaki drogowe, stosuje przepisy bezpieczeństwa w ruchu drogowym i miejscach publicznych, np. jako: pieszy, rolkarz, rowerzysta; przestrzega zasad zachowania się w środkach publicznego transportu zbiorowego;
 - j) stosuje się do zasad bezpieczeństwa w szkole, odnajduje drogę ewakuacyjną, rozpoznaje znaki, symbole informujące o różnych rodzajach niebezpieczeństw, np. na plaży, basenie kąpielowym, a także przy starej zabudowie, budynkach do rozbioru, zachowuje się zgodnie z informacją w nich zawartą, stosuje zasady bezpiecznej zabawy w różnych warunkach i porach roku;
 - k) ma świadomość istnienia zagrożeń ze środowiska naturalnego, np. nagła

zmiana pogody, huragan, ulewne deszcze, burza, susza oraz ich następstwa: powódź, pożar, piorun; określa odpowiednie sposoby zachowania się człowieka w takich sytuacjach;

- l) ma świadomość obecności nieprawdziwych informacji, np. w przestrzeni wirtualnej, publicznej; sprawdza informacje, zadając pytania nauczycielowi, rodzicom, policjantowi;
 - ł) zachowuje umiar czasowy w kontakcie z technologiami i respektuje przyjęte zasady użytkowania urządzeń oraz netykiety;
 - m) ma świadomość, iż nieodpowiedzialne korzystanie z technologii ma wpływ na utratę zdrowia człowieka;
 - n) ma świadomość pozytywnego znaczenia technologii w życiu człowieka.
- 4) Osiągnięcia w zakresie orientacji w czasie historycznym. Uczeń:
- a) opowiada o legendarnym powstaniu państwa polskiego, wyjaśnia związek legendy z powstaniem godła i barw narodowych, przedstawia wybrane legendy dotyczące regionu, w którym mieszka lub inne;
 - b) rozpoznaje symbole narodowe: herb narodowy, godło i flagę Polski, hymn Polski, mundur wojskowy, wybrane stroje ludowe, np. związane z regionem Polski, w którym mieszka;
 - c) uczestniczy w świętach narodowych i innych ważnych dniach pamięci narodowej; wykonuje kokardę narodową, biało-czerwony proporczyk; zachowuje się godnie i z szacunkiem podczas śpiewania lub słuchania hymnu, wciągania flagi na maszt itp.;
 - d) rozpoznaje i nazywa patrona szkoły, miejscowości, w której mieszka, wyjaśnia pojęcie „patron”, wymienia imiona, nazwiska np. pierwszego władcy i króla Polski, obecnego prezydenta Polski, wymienia nazwę pierwszej stolicy Polski;
 - e) wyjaśnia znaczenie wybranych zwyczajów i tradycji polskich;
 - f) opisuje znaczenie dorobku minionych epok w życiu człowieka, jest świadomy, że stosuje w swej aktywności ten dorobek, np. cyfry arabskie i rzymskie, papier, mydło, instrumenty muzyczne itp.;
 - g) opowiada historię własnej rodziny, przedstawia wybrane postacie i prezentuje ciekawostki o wielkich Polakach i innych: królowa Jadwiga, król Stefan Batory, astronom Mikołaj Kopernik, noblistka Maria Skłodowska-Curie, alpinistka Wanda Rutkiewicz, papież Jan Paweł II, nauczycielka-cichociemna gen. Elżbieta Zawacka „Zo”;
- 5) Osiągnięcia w zakresie rozumienia przestrzeni geograficznej. Uczeń:
- a) określa położenie i warunki naturalne swojej miejscowości oraz okolicy, opisuje charakterystyczne formy terenu, składniki przyrody, charakterystyczne miejsca, np. miejsca pamięci narodowej, najważniejsze zakłady pracy, interesujące zabytki, pomniki, tereny rekreacyjne, parki krajobrazowe, parki narodowe;
 - b) wskazuje na mapie fizycznej Polski jej granice, główne miasta, rzeki, nazwy krain geograficznych;
 - c) czyta proste plany, wskazuje kierunki główne na mapie, odczytuje podstawowe

- znaki kartograficzne map, z których korzysta; za pomocą komputera, wpisując poprawnie adres, wyznacza np. trasę przejazdu rowerem;
- d) wymienia nazwę stolicy Polski i charakterystyczne obiekty, wyjaśnia znaczenie stolicy dla całego kraju, wskazuje na mapie jej położenie;
 - e) przedstawia charakterystyczne dla Polski dyscypliny sportowe, gospodarcze lub inne, np. artystyczną działalność człowieka, w której nasz kraj odnosi sukcesy lub z niej słynie;
 - f) wyznacza kierunki główne w terenie na podstawie cienia, określa, z którego kierunku wieje wiatr, rozpoznaje charakterystyczne rodzaje opadów;
 - g) przedstawia położenie Ziemi w Układzie Słonecznym.

4. Edukacja plastyczna.

- 1) Osiągnięcia w zakresie percepcji wizualnej, obserwacji i doświadczeń. Uczeń:
 - a) wyróżnia w obrazach, ilustracjach, impresjach plastycznych, plakatach, na fotografiach:
 - kształty obiektów – nadaje im nazwę i znaczenie, podaje części składowe;
 - wielkości i proporcje, położenie obiektów i elementów złożonych, różnice i podobieństwa w wyglądzie tego samego przedmiotu w zależności od położenia i zmiany stanowiska osoby patrzącej na obiekt;
 - barwę, walor różnych barw, różnice walorowe w zakresie jednej barwy, fakturę;
 - cechy charakterystyczne i indywidualne ludzi w zależności od wieku, płci, typu budowy, cechy charakterystyczne zwierząt, różnice w budowie, kształcie, ubarwieniu, sposobach poruszania się;
 - b) określa w swoim otoczeniu kompozycje obiektów i zjawisk, np.: zamknięte (mozaiki na dywanie, rytmy na przedmiotach użytkowych), otwarte (chmury, papiery ozdobne, pościel, firany), kompozycje o budowie symetrycznej.
- 2) Osiągnięcia w zakresie działalności plastycznej i ekspresji twórczej. Uczeń:
 - a) rysuje kredką, kredą, ołówkiem, patykiem (płaskim i okrągłym) piórem, węglem, mazakiem;
 - b) maluje farbami, tuszami przy użyciu pędzli (płaskich, okrągłych), palców, stempli;
 - c) wydziera, wycina, składa, przylepia, wykorzystując gazetę, papier kolorowy, makulaturę, karton, ścinki tekstylne itp.;
 - d) modeluje (lepi i konstruuje) z gliny, modeliny, plasteliny, mas papierowych i innych, z materiałów naturalnych i przemysłowych;
 - e) odbija, powiela za pomocą: kalki, tuszu, farby, stempla wykonanego np. z korka i innych tworzyw, a także przy pomocy prostych programów komputerowych;
 - f) wykonuje prace, modele, rekwizyty, impresje plastyczne potrzebne do aktywności artystycznej, naukowej;
 - g) wykonuje prace i impresje plastyczne jako formy przekazania i przedstawienia uczuć, nastrojów jako formy przeproszenia, niespodzianki, zadośćuczynienia

- (np. prezent, zaproszenie);
- h) przedstawia zjawiska i wydarzenia z otaczającej rzeczywistości, realne i fantastyczne, przedstawia obiekty indywidualne i sceny złożone;
 - i) tworzy przy użyciu prostej aplikacji komputerowej, np. plakaty, ulotki i inne wytwory.
- 3) Osiągnięcia w zakresie wiedzy o sztukach plastycznych. Uczeń:
- a) nazywa dziedziny sztuk plastycznych, np.: malarstwo, rzeźbę, w tym dziedziny sztuki użytkowej, np. meblarstwo, tkactwo, ceramikę, hafciarstwo, architekturę, grafikę komputerową;
 - b) rozpoznaje i nazywa podstawowe tematy dzieł malarskich: pejzaż, portret, scena rodzajowa; i nazywa wybrane przykłady dzieł znanych artystów: malarzy, rzeźbiarzy, architektów, np. z regionu swego pochodzenia lub innych;
 - c) wyjaśnia pojęcia: oryginał czy kopia obrazu, rzeźby; miniatura obrazu, rzeźby; reprodukcja itp.; wskazuje miejsca prezentacji sztuk plastycznych.
5. Edukacja techniczna.
- 1) Osiągnięcia w zakresie organizacji pracy. Uczeń:
- a) planuje i realizuje własne projekty / prace oraz współdziała w ramach projektów / pracy w grupie;
 - b) wyjaśnia znaczenie oraz konieczność zachowania ładu, porządku i dobrej organizacji miejsca pracy ze względów bezpieczeństwa;
 - c) ocenia projekty / prace, wykorzystując poznane i zaakceptowane wartości: systematyczność działania, pracowitość, konsekwencja, gospodarność, oszczędność, umiar w odniesieniu do korzystania z czasu, materiałów, narzędzi i urządzeń;
 - d) organizuje pracę, wykorzystuje urządzenia techniczne i technologie; zwraca uwagę na zdrowie i zachowanie bezpieczeństwa z uwzględnieniem selekcji informacji, wykonywania czynności użytecznych, potrzebnych.
- 2) Osiągnięcia w zakresie znajomości informacji technicznej, materiałów i technologii wytwarzania. Uczeń:
- a) odczytuje podstawowe informacje techniczne i stosuje w działaniu sposoby użytkowania: materiału, narzędzi, urządzenia zgodnie z instrukcją, w tym multimedialną;
 - b) wykonuje przedmioty użytkowe, w tym dekoracyjne i modele techniczne:
 - z zastosowaniem połączeń nierozłącznych: sklekanie klejem, wiązanie, szycie lub zszywanie zszywkami, sklekanie taśmą itp.;
 - używając połączeń rozłącznych: spinanie spinaczami biurowymi, wiązanie sznurkiem, wstążką ozdobną;
 - bez użycia kleju, taśm, zszywek, np. wybrane modele technik origami, modele kartonowe nacinane;
 - z wykorzystaniem prądu elektrycznego: lampion, dekoracja świąteczna;
 - c) stosuje poznaną technologię przy wykonywaniu przedmiotów użytkowych, montowaniu wybranych modeli urządzeń technicznych;

- d) wykonuje przedmiot/model/ pracę według własnego planu i opracowanego sposobu działania.
- 3) Osiągnięcia w zakresie stosowania narzędzi i obsługi urządzeń technicznych. Uczeń:
- a) wyjaśnia działanie i funkcję narzędzi, urządzeń, wykorzystywanych w gospodarstwie domowym i w szkole;
 - b) posługuje się bezpiecznie prostymi narzędziami pomiarowymi, urządzeniami z gospodarstwa domowego, a także urządzeniami dostępnymi w szkole.
6. Edukacja informatyczna.
- 1) Osiągnięcia w zakresie przygotowania do programowania. Uczeń:
- a) układa w logicznym porządku obrazki, piktogramy, teksty, symbole, znaki, samodzielnie tworzy rytmy, sekwencje, zbiory przedmiotów, modeli;
 - b) wykorzystuje w zabawie i nauce szyfry, kody obrazkowe, planuje działanie z ich zastosowaniem;
 - c) tworzy polecenia, sekwencje poleceń, instrukcje, w planowaniu działania posługuje się rozumowaniem przyczynowo–skutkowym.
- 2) Osiągnięcia w zakresie pracy z urządzeniami. Uczeń:
- a) uruchamia komputer i urządzenia współpracujące z komputerem, np. słuchawki, drukarkę, głośniki, zewnętrzny nośnik pamięci, kończy prawidłowo pracę z komputerem;
 - d) korzysta z komputera podczas zadań dotyczących eksperymentowania i poszukiwań w zakresie różnych dyscyplin naukowych;
 - e) wykorzystuje aplikacje komputerowe, doskonalić umiejętności, np. pisanie, czytania, rachowania, planowania pracy, wykonywania obrazów, plakatów, ulotek;
 - f) posługuje się zasobami internetu, rozwiązywaniu problemu, wykonaniu ćwiczenia, zadania itp.;
 - g) ma świadomość istnienia różnorodnego oprogramowania oraz jego funkcji w odniesieniu do wykonywanych zadań.
7. Edukacja muzyczna.
- 1) Osiągnięcia w zakresie słuchania muzyki. Uczeń:
- a) słucha w skupieniu krótkich utworów muzycznych;
 - b) słucha muzyki w połączeniu z aktywnością ruchową, z body percussion (klaskanie, pstrykanie, tupanie, uderzanie o uda, itp.) oraz z towarzyszeniem prostych opracowań instrumentalnych;
 - c) reaguje na sygnały muzyczne jako wstęp i zakończenie działania oraz innych w sytuacjach zadaniowych;
 - d) słucha, poszukuje i identyfikuje źródła dźwięku;
 - e) odróżnia dźwięki muzyki, np. wysokie–niskie, długie–krótkie, ciche–głośne, głosy ludzkie: sopran, bas, odróżnia i nazywa wybrane instrumenty muzyczne;

- f) rozróżnia muzykę wykonywaną przez solistę, chór, orkiestrę;
- g) rozróżnia na podstawie słuchanego utworu muzykę: smutną, wesołą, skoczną, marszową itp.

2) Osiągnięcia w zakresie wykonawczym.

a) Śpiew. Uczeń:

- śpiewa piosenki dziecięce w języku polskim;
- śpiewa śpiewanki, przyśpiewki, piosenki i pieśni charakterystyczne dla tradycji i zwyczajów polskich;
- śpiewa utwory patriotyczne i historyczne, w tym polski hymn narodowy;
- śpiewa kilka wybranych krótkich piosenek w języku obcym;
- dba o prawidłową postawę, artykulację i oddech śpiewa w czasie śpiewu, wykorzystuje naturalną skalę głosu;
- śpiewa poznane piosenki podczas zajęć lekcyjnych, uroczystości szkolnych, zabaw i świąt;
- śpiewa poznane melodie na różnych zestawach głosek, sylabach otwartych i zamkniętych;
- naśladuje odgłosy zwierząt;
- śpiewa, poruszając się rytmicznie.

b) Gra na instrumentach. Uczeń:

- gra własne i zadane przez nauczyciela schematy rytmiczne;
- wykonuje tematy rytmiczne wybranych, znanych utworów muzycznych (ludowych, popularnych, dziecięcych, klasycznych, wokalnych, instrumentalnych, polskich, zagranicznych), z użyciem instrumentów perkusyjnych;
- wykonuje akompaniament zintegrowany ze śpiewem;
- gra melodie piosenek i utworów instrumentalnych, np. na dzwonkach, ksylofonie, flecie prostym, flażolecie – fleciku polskim;
- gra na instrumentach wykonanych przez siebie z materiałów naturalnych oraz pudełek, kartonów, puszek, papieru, słoików, butelek; wykorzystuje je do akompaniamentu, realizacji dźwięku podczas zabaw i zadań edukacyjnych, organizacji koncertów i przedstawień teatralnych;
- stosuje body percussion, np. tupanie, klaskanie, pstrykanie, uderzanie o uda, jako akompaniament przy wykonywaniu piosenek, podczas różnych przedsięwzięć artystycznych, audycji, prezentacji, koncertów, przedstawień szkolnych itp.

3) Osiągnięcia w zakresie znajomości form zapisu muzyki. Uczeń:

- a) rozróżnia formy zapisu muzyki, np. nagranie przy pomocy komputera, dyktafonu, telefonu oraz w zapisie notacji muzycznej;
- b) zapisuje i odtwarza w zabawie z instrumentami perkusyjnymi, melodycznymi i niemelodycznymi, dźwięki przedstawione poprzez układ piktogramów, kloceków rytmicznych, kolorów, liczb, czy obrazków;

- c) realizuje na wybranych szkolnych instrumentach proste zapisy melodii i rytmu;
 - d) odszukuje w internetowych zasobach nagrania i nuty różnych utworów muzycznych, w tym piosenek i pieśni.
- 4) Osiągnięcia w zakresie rytmiki i tańca. Uczeń:
- a) przedstawia ruchem treść muzyczną, np. dynamikę, nastrój, wysokość dźwięku, tempo oraz treść pozamuzyczną, np. znaczenie utworu, fabułę, odczucia;
 - b) przedstawia ruchem schematy rytmiczne;
 - c) uczestniczy w zabawach rytmicznych;
 - d) tańczy według opracowanych przez nauczyciela układów ruchowych, z rekwizytami i bez rekwizytów;
 - e) tańczy według układów ruchowych charakterystycznych dla wybranych tańców, w tym tańców integracyjnych, polskich tańców narodowych i ludowych.
- 5) Osiągnięcia w zakresie improwizacji muzycznej. Uczeń:
- a) tworzy wyliczanki, rymowankami, rytmizowane teksty;
 - b) przekształca poznane teksty i melodie;
 - c) tworzy improwizacje ruchowe;
 - d) tworzy sekwencje i układy poruszania się do ulubionych przez siebie utworów muzycznych, wykorzystuje je do animacji zabawy w grupie;
 - e) eksperymentuje i tworzy własne realizacje muzyczne, np.: zabawy z klaskaniem, pstrykaniem, tupaniem, uderzaniem o uda itp., eksperymentuje przy użyciu np. piszczałek, gwizdków, kogucików na wodę, materiału naturalnego, papieru.
8. Wychowanie fizyczne.
- 1) Osiągnięcia w zakresie utrzymania higieny osobistej i zdrowia. Uczeń:
- a) utrzymuje w czystości ręce i całe ciało, przebiera się przed zajęciami ruchowymi i po ich zakończeniu; wykonuje te czynności samodzielnie i w stosownym momencie;
 - b) dostosowuje strój do rodzaju pogody i pory roku w trakcie zajęć ruchowych na świeżym powietrzu i w pomieszczeniu;
 - c) wyjaśnia znaczenie ruchu w procesie utrzymania zdrowia;
 - d) przygotowuje we właściwych sytuacjach i w odpowiedni sposób swoje ciało do wykonywania ruchu;
 - e) ma świadomość znaczenia systematyczności i wytrwałości w wykonywaniu ćwiczeń;
 - f) uznaje, że każdy człowiek ma inne możliwości w zakresie sprawności fizycznej, akceptuje sytuację dzieci, które z uwagi na chorobę nie mogą być sprawne w każdej formie ruchu.

- 2) Osiągnięcia w zakresie sprawności motorycznych. Uczeń:
- a) przyjmuje podstawowe pozycje do ćwiczeń: postawa zasadnicza, rozkrok, wykrok, zakrok, stanie jedno nogi, klęk podparty, przysiad podparty, podpór przodem, podpór tyłem, siad klęczny, skrzyżny, skulony, prosty;
 - b) pokonuje w biegu przeszkody naturalne i sztuczne, biega z wysokim unoszeniem kolan, biega w połączeniu ze skokiem, przenoszeniem przyborów np. piłki, pałeczki, z rzutem do celu ruchomego i nieruchomego, bieg w różnym tempie, realizuje marszobiegi;
 - c) rzuca i podaje jednorącz, w miejscu i ruchu, oburącz do przodu, znad głowy, piłką małą i dużą, rzuca małymi przyborami na odległość i do celu, skacze jedno nogi i obunogi ze zmianą tempa, kierunku, pozycji ciała, skacze w dół dowolnym sposobem, skacze przez skakankę, wykonuje przeskoki zawrotny przez ławeczkę, naskoki i zeskoki, skoki zajęcze;
 - d) wykonuje ćwiczenia zwinnościowe: skłony, skrętoskłony, przetoczenie, czołganie, podciąganie, czworakowanie ze zmianą kierunku i tempa ruchu, wspina się, mocowanie w pozycjach niskich i wysokich, podnoszenie i przenoszenie przyborów;
 - e) wykonuje przewrót w przód z przysiadu podpartego;
 - f) wykonuje ćwiczenia równoważne bez przyboru i z przyborem, np. na ławeczce gimnastycznej;
 - g) samodzielnie wykonuje ćwiczenia prowadzące do zapobiegania wadom postawy.
- 3) Osiągnięcia w zakresie różnych form rekreacyjno-sportowych. Uczeń:
- a) organizuje zespołową zabawę lub grę ruchową z wykorzystaniem przyboru lub bez;
 - b) zachowuje powściągliwość w ocenie sprawności fizycznej koleżanek i kolegów – uczestników zabawy, respektuje ich prawo do indywidualnego tempa rozwoju, radzi sobie w sytuacji przegranej i akceptuje zwycięstwo np. drużyny przeciwnej, gratuluje drużynie zwycięskiej sukcesu;
 - c) respektuje przepisy, reguły zabaw i gier ruchowych, przepisy ruchu drogowego w odniesieniu do pieszych, rowerzystów, rolkarzy, biegaczy i innych osób, których poruszanie się w miejscu publicznym może tworzyć zagrożenie bezpieczeństwa;
 - d) uczestniczy w zabawach i grach zespołowych, z wykorzystaniem różnych rodzajów piłek;
 - e) wykonuje prawidłowo elementy charakterystyczne dla gier zespołowych: rzuty i chwyt ringo, podania piłki do partnera jednorącz i oburącz w miejscu lub w ruchu, odbicia piłki, kozłowanie w miejscu i w ruchu, podania piłki w miejscu i w ruchu, prowadzenie piłki, strzał do celu;
 - f) układa niekonwencjonalne zespołowe zabawy ruchowe i w nich uczestniczy, ma świadomość, iż sukces w takiej zabawie odnosi się dzięki sprawności, zaradności i współdziałaniu;
 - g) jeździ na dostępnym sprzęcie sportowym, np. hulajnodze, rolkach, rowerze, sankach.

9. Edukacja językowa. Język obcy nowożytny.

- 1) Uczeń posługuje się bardzo podstawowym zasobem środków językowych dotyczących jego samego i jego najbliższego otoczenia, umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:
 - a) ja i moi bliscy (rodzina, przyjaciele);
 - b) moje miejsce zamieszkania (mój dom, moja miejscowość);
 - c) moja szkoła;
 - d) popularne zawody;
 - e) mój dzień, moje zabawy;
 - f) jedzenie;
 - g) sklep;
 - h) mój czas wolny i wakacje;
 - i) święta i tradycje, mój kraj;
 - j) sport;
 - k) moje samopoczucie;
 - l) przyroda wokół mnie;
 - f) świat baśni i wyobraźni.
- 2) Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi ustne, artykułowane wyraźnie i powoli, w standardowej odmianie języka:
 - a) reaguje na polecenia;
 - b) rozumie sens krótkich wypowiedzi, opowiadań, bajek i historyjek oraz prostych piosenek i wierszyków, szczególnie gdy są wspierane np. obrazkami, rekvizytami, ruchem, mimiką, gestami, dodatkowymi dźwiękami;
 - c) znajduje w wypowiedzi określone informacje.
- 3) Uczeń rozumie wyrazy oraz jedno- lub kilkuzdaniowe, bardzo proste wypowiedzi pisemne (np. historyjki obrazkowe z tekstem, opowiadania):
 - a) rozumie ogólny sens tekstu, szczególnie gdy jest wspierany obrazem lub dźwiękiem;
 - b) znajduje w wypowiedzi określone informacje.
- 4) W zakresie wypowiedzi ustnych uczeń:
 - a) powtarza wyrazy i proste zdania;
 - b) tworzy bardzo proste i krótkie wypowiedzi według wzoru, np. nazywa obiekty z otoczenia i opisuje je, nazywa czynności;
 - c) recytuje wiersze, rymowanki, odgrywa dialogi, śpiewa piosenki – samodzielnie lub w grupie, np. podczas miniprzedstawienia teatralnego;
 - d) używa poznanych wyrazów i zwrotów podczas zabawy.
- 5) W zakresie wypowiedzi pisemnych uczeń:
 - a) przepisuje wyrazy i proste zdania;
 - b) pisze pojedyncze wyrazy i zwroty;
 - c) pisze bardzo proste i krótkie zdania według wzoru i samodzielnie.

- 6) W zakresie reagowania uczeń:
 - a) reaguje werbalnie i niewerbalnie na polecenia;
 - b) przedstawia siebie i inne osoby – mówi np. jak się nazywa, ile ma lat, skąd pochodzi, co potrafi robić;
 - c) zadaje pytania i udziela odpowiedzi w ramach wyuczonych zwrotów;
 - d) stosuje podstawowe zwroty grzecznościowe (np. wita się i żegna, dziękuje, prosi, przeprasza);
 - e) wyraża swoje upodobania.
- 7) W zakresie przetwarzania tekstu uczeń:
 - a) nazywa w języku obcym np. osoby, zwierzęta, przedmioty, czynności – z najbliższego otoczenia oraz przedstawione w materiałach wizualnych i audiowizualnych.
- 8) Uczeń:
 - a) wie, że ludzie posługują się różnymi językami i aby się z nimi porozumieć, warto nauczyć się ich języka;
 - b) posiada podstawowe informacje o krajach, w których ludzie posługują się danym językiem obcym.
- 9) Uczeń potrafi określić, czego się nauczył, i wie, w jaki sposób może samodzielnie pracować nad językiem (np. poprzez oglądanie bajek w języku obcym, korzystanie ze słowników obrazkowych i gier edukacyjnych).
- 10) Uczeń współpracuje z rówieśnikami w trakcie nauki.
- 11) Uczeń korzysta ze źródeł informacji w języku obcym (np. ze słowników obrazkowych, książeczek), również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych.
10. Edukacja językowa. Język mniejszości narodowej lub etnicznej.
 - 1) Świadomość własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego. Uczeń:
 - a) dostrzega i rozumie wartość swego języka ojczystego, ma świadomość swojej tożsamości narodowej lub etnicznej;
 - b) poznaje elementy przyrody, kultury materialnej i duchowej mniejszości narodowej lub etnicznej, do której należy;
 - c) poznaje elementy historii mniejszości narodowej lub etnicznej, do której należy.
 - 2) Kształcenie językowe. Uczeń:
 - a) uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji;
 - b) czyta ze zrozumieniem teksty literackie oraz informacyjne;
 - c) wyciąga wnioski z przesłanek zawartych w tekście;
 - d) wyszukuje w tekście potrzebne informacje i w miarę możliwości korzysta ze słowników i encyklopedii przeznaczonych dla dzieci na I etapie edukacyjnym;

- e) zna formy użytkowe: życzenia, zaproszenie, zawiadomienie, list, notatka do kroniki;
- f) zna i stosuje formy grzecznościowe w kontaktach międzyludzkich;
- g) tworzy w formie ustnej i pisemnej: kilkuzdaniową wypowiedź, krótkie opowiadanie i opis, list prywatny, życzenia, zaproszenie;
- h) dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych;
- i) przejawia wrażliwość estetyczną w wypowiedziach inspirowanych twórczością dla dzieci, tworzy, przekształca i rozwija swoje wypowiedzi;
- j) uczestniczy w rozmowach: zadaje pytania, udziela odpowiedzi i prezentuje własne zdanie;
- k) poszerza zasób słownictwa poprzez kontakt z tekstami literackimi i innymi tekstami kultury;
- l) zna alfabet: rozróżnia litery, głoski, znaki fonetyczne; dzieli wyrazy na sylaby; oddziela wyrazy w zdaniu, oddziela zdania w tekście i poprawnie je zapisuje (zgodnie z elementarnymi zasadami ortografii i interpunkcji);
- l) pisze czytelnie i estetycznie;
- m) przepisuje teksty, pisze z pamięci i ze słuchu; w miarę swoich możliwości samodzielnie realizuje pisemne zadania domowe.

3) Kształcenie literackie i kulturowe. Uczeń:

- a) w tekście literackim wybiera określone fragmenty, określa czas i miejsce akcji, wskazuje głównych bohaterów;
- b) czyta i recytuje, z uwzględnieniem interpunkcji, intonacji, akcentów, poprawnej wymowy;
- c) wykorzystuje teksty literackie do tworzenia własnych wypowiedzi;
- d) czyta wskazane teksty literackie i wypowiada się na ich temat.

11. Edukacja językowa. Język regionalny – język kaszubski.

1) Osiągnięcia w zakresie znajomości środków językowych.

Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych dotyczących jego samego, najbliższego otoczenia i przeżywanej codzienności, umożliwiającym realizację wymagań ogólnych w zakresie następujących obszarów tematycznych:

- a) ja i moi bliscy: rodzina, przyjaciele;
- b) mój dom, pomieszczenia, meble, sprzęty użytku codziennego;
- c) jedzenie, artykuły spożywcze, owoce i warzywa, posiłki i potrawy;
- d) moja szkoła; moja klasa, przybory szkolne;
- e) przyroda wokół mnie;
- f) czas: kalendarz, pory roku, miesiące, dni tygodnia;
- g) Kaszuby, moje środowisko lokalne, moja miejscowość na mapie Kaszub i Polski;
- h) popularne i tradycyjne zawody związane z życiem na Kaszubach;
- i) zakupy, sklep, rynek, targowisko;
- j) mój dzień (plan dnia), mój czas wolny, wakacje;

- k) moje zainteresowania, zabawy i zabawki dziecięce;
 - l) święta i tradycje (Gòdë i Jastrë);
 - ł) świat baśni i wyobraźni, bohaterowie bajek i mitów kaszubskich.
- 2) Osiągnięcia w zakresie rozumienia wypowiedzi ustnych. Uczeń:
- a) rozumie proste wypowiedzi ustne artykułowane wyraźnie, powoli, przekazane w standaryzowanej odmianie języka kaszubskiego lub w jego domowej (lokalnej) odmianie, odnoszące się do zakresu opisanego w wymaganiach szczegółowych;
 - b) rozróżnia wypowiedzi w domowej (lokalnej) odmianie języka kaszubskiego od wypowiedzi w odmianie standaryzowanej (literackiej);
 - c) reaguje ruchem, gestem i słownie na polecenia;
 - d) rozumie sens krótkich wypowiedzi, opowiadań, bajek i historyjek oraz prostych piosenek i wierszyków i innych tekstów, szczególnie gdy są wspierane, np.: obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami, dodatkowymi dźwiękami;
 - e) rozumie sens tekstu, szczególnie gdy jest wspierany obrazem lub dźwiękiem;
 - f) znajduje określone informacje w usłyszonym tekście;
 - g) potrafi odróżniać ważne i mniej ważne informacje w usłyszonym tekście.
- 3) Osiągnięcia w zakresie rozumienia wypowiedzi pisemnych. Uczeń:
- a) rozumie sens tekstu, szczególnie gdy jest wspierany obrazem lub dźwiękiem;
 - b) znajduje określone informacje w tekście pisanym;
 - c) poprawnie czyta bardzo krótkie teksty literackie;
 - d) czyta proste nieliterackie teksty;
 - e) podczas czytania uwzględnia dykcję, pauzy i akcent.
- 4) Osiągnięcia w zakresie tworzenia wypowiedzi ustnych (mówienie). Uczeń:
- a) tworzy wypowiedzi w kaszubskim języku standaryzowanym lub jego odmianie domowej (lokalnej);
 - b) wygłasza z pamięci krótkie teksty w języku kaszubskim: wiersze, rymowanki, piosenki z repertuaru dziecięcego – samodzielnie lub w grupie;
 - c) tworzy krótkie wypowiedzi ustne na wcześniej omówione tematy, stosując poprawną artykulację głosek kaszubskich.
- 5) Osiągnięcia w zakresie tworzenia wypowiedzi pisemnych. Uczeń:
- a) zapisuje proste wyrazy, wyrażenia i zwroty;
 - b) pisze proste i krótkie zdania według wcześniej poznanych schematów;
 - c) pisze, wykazując znajomość alfabetu kaszubskiego, rozróżnia litery i znaki diakrytyczne;
 - d) pisze, stosując w tekstach elementarne zasady ortografii kaszubskiej i interpunkcji.
- 6) Osiągnięcia w zakresie reagowania na wypowiedzi. Uczeń:
- a) potrafi adekwatnie reagować na usłyszaną wypowiedź;

- b) wykazuje aktywność podczas słuchania;
 - c) potrafi odpowiedzieć na zadane proste pytanie;
 - d) stosuje podstawowe zwroty grzecznościowe typowe dla kultury kaszubskiej (np. wita się i żegna, dziękuje, prosi, przeprasza);
 - e) zadaje pytania i udziela odpowiedzi stosując przyswojone schematy językowe;
 - f) przedstawia siebie i inne osoby;
 - g) potrafi komunikować się z otoczeniem, posługując się poznanym zasobem środków językowych.
- 7) Osiągnięcia w zakresie przetwarzania wypowiedzi. Uczeń:
- a) nazywa w języku kaszubskim przedstawione w materiałach wizualnych i audiowizualnych obiekty (np. osoby, zwierzęta, przedmioty) i czynności;
 - b) podaje w języku polskim znaczenie słów, wyrażeń lub zwrotów sformułowanych w języku kaszubskim;
 - c) podaje w języku kaszubskim znaczenie słów wyrażeń lub zwrotów sformułowanych w języku polskim;
 - d) przekazuje w języku polskim ogólny sens tekstu wysłuchanego w języku kaszubskim;
 - e) nie miesza w mowie słów i zwrotów kaszubskich i polskich;
 - f) potrafi ustnie i przy pomocy nauczyciela dokonać charakterystyki postaci w języku kaszubskim w odmianie standaryzowanej lub domowej (lokalnej);
 - g) opowiada o wydarzeniach z życia codziennego;
 - h) potrafi powiedzieć kilka słów lub zdań na temat obrazka, przedmiotu czy osoby;
 - i) w krótkich tekstach literackich kaszubskojęzycznych potrafi wyodrębnić elementy świata przedstawionego, potrafi po polsku przedstawić ich sens.
- 8) Kształcenie w zakresie treści kulturowych. Uczeń posiada podstawowe informacje w zakresie treści kształcenia:
- a) perspektywa świata: moja miejscowość, moja gmina i mój powiat na Kaszubach, mój region (elementy geografii i przyrody regionu);
 - b) przestrzeń regionu: architektura lokalna i obiekty zabytkowe typowe dla kultury lokalnej;
 - c) geografia literacka: moja wieś, miasto, gmina, powiat w legendach i innych tekstach literackich;
 - d) symbole Kaszub: godło flaga, hymn;
 - e) świat i ludzie w Biblii dla dzieci, mitach i legendach;
 - f) rok obrzędowy na Kaszubach: Gòdë, Jastrë, obchodzenie świąt w mojej rodzinie;
 - g) obrzędowość rodzinna: ślub, wesele, narodziny, urodziny; tradycja chleba;
 - h) wartości w kaszubskich bajkach (jak mądrość, przyjaźń, itp.);
 - i) kaszubskie gry i zabawy dziecięce;
 - j) morze i ziemia w legendach i przysłowiach;
 - k) praca związana z morzem i z uprawą ziemią;

- l) sztuka ludowa i rzemiosło użytkowe na Kaszubach (np. zabawki ludowe, tradycyjne malarstwo na szkle, tkactwo na ramkach, kwiaty papierowe, rzeźba w glinie);
- ł) haft kaszubski (kolorystyka, wzornictwo na odzież);
- m) kuchnia i tradycje kulinarne na Kaszubach; tradycyjne przetwórstwo kaszubskie (np. wyrabianie masła);
- n) edukacja międzykulturowa: różnice między polskimi a kaszubskimi tradycjami Bożego Narodzenia, dialog międzywyznaniowy (świątynie chrześcijańskie na Pomorzu, Boże Narodzenie w tradycjach chrześcijańskich);
- o) wycieczki edukacyjne w miejsca lokalne i do muzeów lokalnych oraz warsztaty regionalne związane tematycznie z omawianymi obszarami.

Lektury:

Jan Brzechwa, *Brzechwa dziecota* (tłum. na kaszubski: T. Fopke)

Tomasz Fopke, wybór wierszy i piosenek

Stanisław Janke, *Krójczy pójczy*

Stanisław Janke, *Żużónka jak mrzónka. Kołysanka z marzeń*

Janusz Mamelski, *Żęc dzecy. Życie dzieci. Kaszubskie wierszyki dla dzieci*

Alojzy Nagel, *Bajki i bajeczki. Bójczy i bójeczki*

Alojzy Nagel, wybór opowiadań

Bernard Sychta, *Kaszëba bël mój tatk*

Ewa Warmowska, wybór wierszy i opowiadań

Marzena Dembek, *Mój słowôrz*

12. Etyka.

- 1) Osiągnięcia w zakresie rozumienia podstawowych zasad i pojęć etyki. Uczeń:
 - a) ma świadomość, że jako osoba ludzka posiada swoją niezbywalną godność oraz że wszystkie inne osoby także posiadają taką godność;
 - b) odkrywa wolność jako wartość przypisaną osobie, także osobie w jego wieku;
 - c) dostrzega, że granice jego wolności wytycza godność i dobro innych osób, np. z kręgu rodziny, klasy, rówieśników;
 - d) odkrywa, że jego wybór rodzi konsekwencje, które dotyczą jego samego;
 - e) próbuje dostrzegać, że każdy podejmowany w sposób wolny wybór wymaga wzięcia odpowiedzialności;
 - f) dostrzega, że lepiej poznaje siebie, bardziej się rozwija i czerpie szczęście w relacji z innymi osobami niż w samotności;
 - g) odkrywa, że współtworzy grupy, które można nazwać wspólnotą i które są mu szczególnie bliskie, np. rodzinę, klasę, naród;
 - h) ma świadomość, że każdej osobie ludzkiej, także jemu, należy się szacunek, że szacunkiem należy obdarzać także wspólnoty osób – rodzinę, klasę, naród (ojczyznę), religię – a także symbole tych wspólnot;
 - i) w otaczającym go świecie oraz w świecie poznawanych tekstów (książek,

- filmów, obrazów, gier) rozpoznaje i nazywa dobro i zło; wyjaśnia swoje zdanie;
- j) rozróżnia pomiędzy dobrem a doraźnie odczuwaną przyjemnością; rozpoznaje swoje działania, zachowania w tych kategoriach; rozpoznaje dobro jako źródło swojego i innych szczęścia;
 - k) odkrywa, że grupa, której jest członkiem, ustanawia swoje zasady (normy) i oczekuje ich respektowania; ma świadomość, że każda grupa ma normy, według których postępują jej członkowie.
- 2) Osiągnięcia w zakresie stosowania poznanych zasad. Uczeń:
- a) szanuje godność osobową innych i swoją, wyraża to swoim zachowaniem werbalnym i niewerbalnym;
 - b) uwzględnia coraz częściej godność i dobro innych osób, podejmując decyzję o działaniu;
 - c) wyraża szacunek wobec osób, wspólnot, symboli w sytuacjach codziennych i uroczystych, przejawiając właściwe zachowanie;
 - d) wchodzi w relacje z innymi osobami (rówieśnikami, nauczycielami), szanując to, co jest wartością dla nich i nazywając to, co jest wartością dla niego;
 - e) wskazuje, nazywa i charakteryzuje to, co rozpoznaje jako dobre lub złe, np. bohatera literackiego, postać z gry, zachowania swoje i innych;
 - f) rozpoznaje, nazywa, przestrzega zasad (norm) obowiązujących w jego wspólnotach (rodzinie, klasie, szkole).

Warunki i sposób realizacji

Edukacja wczesnoszkolna jako pierwszy etap kształcenia w systemie szkolnym obejmuje trzy lata nauki w klasach I–III. Charakteryzują ją:

- 1) spokój i systematyczność procesu nauki;
- 2) wielokierunkowość;
- 3) dostosowanie tempa pracy do możliwości psychoruchowych każdego ucznia;
- 4) dostosowanie poznawanych zagadnień do możliwości percepcyjnych ucznia.

Edukacja na tym etapie wymaga niezwyklej staranności w doborze treści, środków, strategii, metod kształcenia, aby ukazać dzieciom scalony obraz świata i ułatwić jego rozumienie.

Kształcenie na I etapie edukacji kontynuuje rozpoczęty w przedszkolu proces adaptacji do współpracy w grupie oraz proces indywidualnej i grupowej aktywności poznawczej. Pozwala to uczniom na stopniowe rozpoznawanie różnych wzorów uczenia się, umożliwia pełne i bardziej świadome uczestnictwo w procesie edukacyjnym, a także optymalne wykorzystanie swojego potencjału.

Edukacja w klasach I–III realizowana jest w postaci kształcenia zintegrowanego, które w całości przeprowadza nauczyciel nauczania początkowego. Kształcenie zintegrowane

obejmuje: integrację czynnościową, metodyczną, organizacyjną, treściową. Podstawową formą organizowania pracy dziecka powinien być dzień jego wielokierunkowej aktywności, a nie klasyczna lekcja szkolna. Kształcenie zintegrowane to koncepcja wieloaspektowej aktywizacji dziecka wraz z potrzebą stałego diagnozowania jego rozwoju, wspieranie funkcji stymulujących rozwój i jednocześnie odrzucenie funkcji selektywnych. Elementem integrującym kierunki edukacji jest język w swym aspekcie semiotycznym. Nauczyciele w klasach I–III, rozpoznając możliwości uczniów, w tym uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, posługują się własnymi twórczymi rozwiązaniami w zakresie wdrożenia zadań wynikających z podstawy programowej. Uczucie się jako proces twórczy samo w sobie wyklucza jeden wzór organizacyjny czy metodyczny. Nauczyciele, organizując zajęcia, planują proces wychowania, w którym realizowane zadania pomagają uczniom:

- a) poznać wartości i adekwatne do nich zachowania;
- b) osiągnąć sukces budujący poczucie własnej wartości uczniów oraz rozwijający motywację i zamiłowanie do dalszej nauki.

Integralną częścią planu wychowawczego i profilaktycznego jest plan działań dydaktycznych. Proces edukacji przybiera różne formy: pracy z udziałem całego zespołu, pracy w grupach, pracy indywidualnej i jest wyprowadzany z naturalnych sytuacji edukacyjnych.

Nauczyciele organizują edukację dzieci jako dynamiczny proces nadawania osobistego sensu i rozumienia ciągle zmieniającej się rzeczywistości, a nie jako przekaz gotowych informacji. Proces edukacji umożliwia eksplorację świata, zdobywanie nowych doświadczeń i interakcję z otoczeniem. Na tej podstawie uczeń buduje swoją wiedzę.

Nauczyciele w klasach I–III uwzględniają:

- a) trzy naturalne strategie uczenia się dzieci: percepcyjno–odtwórczą (uczeń uczy się według przedstawionego wzoru – naśladuje), percepcyjno–wyjaśniającą (uczeń uczy się częściowo według wzoru, szuka wyjaśnień i odpowiedzi) i percepcyjno–innowacyjną (uczeń przekształca informacje i tworzy innowacje, własne strategie myślenia);
- b) stosowanie różnorodnych metod kształcenia, w tym metod organizacyjnych, łącznie z klasami autorskimi. Nauczyciel prowadzący klasę zna funkcje stosowanych metod i dostosowuje je do stylu uczenia się swoich uczniów. Warsztat pracy nauczyciela opiera się na współczesnych podstawach naukowych.

Charakterystyka edukacji ujętych w podstawie programowej

Istotą edukacji polonistycznej jest proces poznawania języka mówionego i pisanego w kontakcie ze światem zewnętrznym, w tym z otoczeniem społeczno–przyrodniczym oraz kulturą regionalną i narodową. Nadrzędną wartością edukacji polonistycznej staje się, zatem komunikatywne posługiwanie się przez dzieci językiem ojczystym w mowie i w piśmie połączone z umiejętnością czytania w stopniu umożliwiającym płynne uczenie się dziecka na pierwszym i kolejnych etapach edukacyjnych. Budowanie umiejętności czytania powinno się odbywać poprzez codzienne czytanie przez nauczyciela fragmentów lektur, wspólne

rozmowy o nich, aby każdy uczeń miał szansę na polisensoryczną eksplorację treści utworów. Taka forma pozwala uniknąć zniechęcenia do czytania, a wprost przeciwnie – zachęca, intryguje, poszerza zakres percepcji tekstu.

Istota edukacji matematycznej prowadzi do stopniowego odkrywania i poznania pojęć podstawowych, takich jak liczba, działanie arytmetyczne. Proces ten oparty jest na intuicji matematycznej dziecka oraz własnych strategiach myślenia dziecka. Nauczyciel zobowiązany jest zatem tak planować zajęcia, aby wiedza matematyczna stopniowo układała się w logicznie powiązany system prowadzący od myślenia konkretno-obrazowego w kierunku myślenia pojęciowego. Pomaga w tym spiralny i liniowy układ treści.

Istotą edukacji środowiskowej i jej rezultatem jest odkrycie istnienia określonych procesów zachodzących w otoczeniu uczniów. Ich rozumienie jest zawsze pochodną obserwacji i doświadczenia jako wyniku celowego spostrzegania. Nauczyciel zatem dba o organizację przestrzeni, w której uczniowie mogą eksplorować, obserwować i doświadczać. Ta przestrzeń nie zamyka się wyłącznie w obrębie klasy czy budynku szkoły.

Edukacja muzyczna, która z uwagi na swą specyfikę doskonali percepcję słuchową, sferę emocjonalną, wrażliwość estetyczną i ekspresję twórczą, w kształceniu zintegrowanym jest codziennym elementem zajęć. Muzykowanie wspiera motywację do działań grupowych, wpływa także na nastrój uczniów, co ma wielkie znaczenie w procesie organizacji grupy.

Nieodzownym elementem codziennych doświadczeń uczniów w klasach I–III są wszelkie działania wykorzystujące mnogość technik plastycznych. Istotą edukacji plastycznej jest umożliwienie dzieciom postrzegania wartości wizualnych, które zawarte są w otoczeniu oraz w naturze. Uczeń poprzez ich przeżywanie rozwija swoją sferę duchową. Dzieci, mając naturalną potrzebę wyrażania swych doznań wewnętrznych, wykorzystują do tego techniki plastyczne, muzykowanie, działania konstrukcyjne. Znaczenie tych działań jest równorzędne z aktywnością polonistyczną czy matematyczną, a dzięki integracji czynnościowej, organizacyjnej i metodycznej działania te wspomagają rozwój mowy i myślenia.

Istotą edukacji technicznej jest praca dziecka, a podejmowane przez dziecko zadania techniczne prowadzą do konstrukcji form użytkowych. Te zaś nauczyciel włącza do kolejnych działań jako materiał dydaktyczny, ukazując dzieciom ich funkcjonalność. Nadrzędna wartość zadań technicznych to określone umiejętności oraz sprawności techniczne, w tym manualne.

Proces edukacji w klasach I–III opiera się na podstawowych potrzebach dzieci. Jedną z najważniejszych jest potrzeba ruchu. Dla zabezpieczenia zdrowego rozwoju zajęcia ruchowe odbywają się każdego dnia jako element kształcenia zintegrowanego. Wskazane jest, aby co najmniej jedna godzina zajęć wychowania fizycznego w tygodniu odbywała się w sali gimnastycznej, z dostępem do wszelkich środków i sprzętów sportowych. Nauczyciel, planując pracę swego zespołu uczniów, uwzględnia wszelkie zabawy i gry ruchowe, zapobiegające wadom postawy oraz ćwiczenia kształtujące nawyki utrzymania prawidłowej postawy. W klasach I–III wiele zajęć, w tym ruchowych, nauczyciel organizuje na świeżym powietrzu.

Rozwijanie kompetencji w zakresie języka obcego należy z założenia traktować jako proces wieloletni, naznaczony nierównomiernym rozwojem w zakresie poszczególnych umiejętności, zależny od warunków, w których kształcenie to się odbywa. Pierwszy etap edukacyjny (klasy I–III) stanowi wprowadzenie do tego procesu i na tym etapie język obcy powinien przede wszystkim przyczyniać się do wszechstronnego rozwoju dziecka, a nie stanowić celu samego w sobie. Istotne jest, aby w tym okresie pomóc dzieciom rozbudzić w sobie pozytywne nastawienie do nauki języka obcego oraz budować postawę otwartości i tolerancji wobec różnorodności języków, kultur i narodowości, przy jednoczesnym wspieraniu ucznia w budowaniu poczucia własnej wartości i wiary we własne możliwości. Wprowadzenie w życie wszystkich tych założeń to zadanie niełatwe, wymagające odpowiednich warunków sprzyjających jego realizacji.

W kształceniu językowym na pierwszym etapie edukacyjnym niezbędne jest:

1. zapewnienie przez szkołę zajęć z takiego języka obcego nowożytnego, którego nauka może być kontynuowana na drugim i trzecim etapie edukacyjnym (odpowiednio w klasach IV–VIII szkoły podstawowej i w szkole ponadpodstawowej);
2. realizowanie treści zawartych w podstawie programowej języka obcego w sposób spójny z treściami podstawy programowej edukacji wczesnoszkolnej w zakresie edukacji polonistycznej, matematycznej, środowiskowej, plastycznej, technicznej, muzycznej i zdrowotnej. Niezbędne jest zatem, aby nauczyciel języka obcego zapoznał się z całą podstawą programową nauczania wczesnoszkolnego i na bieżąco śledził jej realizację, tak aby edukacja w zakresie języka obcego wspierała i była wspierana przez treści nauczania określone dla pozostałych edukacji, przede wszystkim w zakresie kluczowych pojęć i umiejętności, takich jak np. liczenie, pisanie;
3. stosowanie przez nauczyciela podczas zajęć z języka obcego technik uwzględniających możliwości i potrzeby rozwojowe dzieci, w tym przede wszystkim technik odwołujących się do multisensoryczności (wykorzystujących ruch, dźwięk, obraz), sprzyjających kształtowaniu kreatywności i pozytywnego nastawienia do nauki języka obcego. Aby realizacja tego zalecenia była możliwa, konieczne jest, aby sala, w której odbywa się nauka języka obcego, dawała możliwość przeprowadzania ćwiczeń językowych wymagających ruchu, w tym ćwiczeń w parach i małych grupach;
4. stwarzanie sytuacji edukacyjnych sprzyjających poznawaniu i rozwijaniu przez dzieci własnych zainteresowań oraz pasji;
5. prowadzenie zajęć z języka obcego w odpowiednio wyposażonej sali, z dostępem do słowników, pomocy wizualnych, odtwarzacza płyt CD / plików dźwiękowych, komputera ze stałym łączem internetowym;
6. używanie języka obcego nie tylko jako treści swoistej dla przedmiotu nauczania, ale również jako języka komunikacji podczas zajęć w różnych rodzajach interakcji, tj. zarówno nauczyciel – uczeń, jak i uczeń – uczeń. Język obcy powinien – docelowo – stać się głównym narzędziem komunikacji podczas lekcji, nie wyklucza to jednak używania podczas zajęć języka rodzimego, np. do przekazania przez ucznia w języku polskim ogólnego sensu słuchanego tekstu w języku obcym;

7. wykorzystywanie autentycznych materiałów źródłowych (zdjęć, filmów, nagrań audio, książeczek), w tym z użyciem narzędzi związanych z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, takich jak np.: tablice interaktywne z oprogramowaniem, urządzenia mobilne;
8. przeprowadzanie „na bieżąco” nieformalnej diagnozy oraz systematyczne przekazywanie uczniowi i jego rodzicom (opiekunom prawnym) – w sposób zrozumiały i czytelny dla odbiorcy – informacji zwrotnej na temat poziomu osiągnięć / postępów ucznia w zakresie poszczególnych umiejętności językowych;
9. zachęcanie uczniów do podejmowania próby samooceny własnej pracy i stosowania różnych technik służących uczeniu się. Realizacja tego zalecenia stanowi szczególne zadanie nauczycieli i szkoły. Nauczyciele powinni zachęcać uczniów do pracy własnej z wykorzystaniem filmów (np. bajek), zasobów Internetu i książek (np. książeczek z obrazkami), w odpowiednim zakresie i stosownie do wieku uczniów. W szkole powinny być organizowane wydarzenia związane z językami obcymi, np. konkursy, wystawy, dni języków obcych, zajęcia teatralne, udział w programach europejskich typu *eTwinning*;
10. wykorzystanie zajęć z języka obcego do kształtowania postawy ciekawości, tolerancji i otwartości wobec innych kultur, niekoniecznie tylko tych związanych z językiem docelowym, np. poprzez zachęcanie uczniów do refleksji nad zjawiskami typowymi dla kultur innych niż własna oraz stosowanie odniesień do kultury, tradycji i historii kraju pochodzenia uczniów.

Przygotowując uczniów do myślenia abstrakcyjnego w przyszłości i podstaw programowania, nauczyciel wykorzystuje treści wszystkich edukacji. W początkowej fazie przeprowadza zajęcia informatyczne, wykorzystując przestrzeń klasy, organizując aktywność dzieci z wykorzystaniem liczmanów, gier planszowych, materiału naturalnego czy form plastycznych, technicznych wykonanych przez dzieci, nie używa zaś komputerów czy innych urządzeń. Edukacja informatyczna wprowadza uczniów w świat języka informatyki: zbiory, rytmy, pytania, sekwencje, planowanie działania, logiczny ciąg itd., wykorzystując do tego zabawy i gry interakcyjne, zabawy i gry planszowe, w tym strategiczne. Praca natomiast z urządzeniem np. komputerem, tabletem powinna dotyczyć wszelkich zadań i ćwiczeń wynikających z programu nauczania treści wszystkich edukacji. Jeżeli szkoła nie dysponuje możliwością organizacji kącika informatycznego w klasie, np. z dostępem do dwóch, trzech komputerów dla dzieci, nauczyciel powinien mieć dostęp do tzw. mobilnego sprzętu, który w razie potrzeby może sprawnie zainstalować w swojej klasie. Zaleca się natomiast, aby uczniowie przynajmniej w klasie trzeciej mieli dostęp do pracowni komputerowej.

Klasa w edukacji wczesnoszkolnej powinna być przestrzenią umożliwiającą swobodny ruch, pracę w różnorodnych grupach, przy stołach, a także na odpowiednio przygotowanej podłodze (np. na dywanie, wykładzinie). Wyposażenie klasy w meble potrzebne do zajęć nie powinno ograniczać uczniom możliwości przyjmowania różnorodnych pozycji ciała w trakcie nauki i zabawy. Krzesła, stoły i meble, a także tablice, wykładziny czy dywan umożliwiają zarówno pracę w pełnym zespole, jak i pracę w małych grupach, z możliwością indywidualizacji i dostosowaniem zajęć także dla uczniów o specjalnych potrzebach

edukacyjnych. Zagospodarowanie przestrzeni umożliwia skupienie uwagi uczniów, rozwijanie różnorodnej aktywności, a także możliwość odpoczynku. Sala do zajęć wyposażona jest w urządzenia techniczne, których parametry informują o możliwości stosowania urządzenia w edukacji, np. tablica interaktywna o charakterze pasywnym, oświetlenie zbliżone do naturalnego światła.

Sala do zajęć wyposażona jest także w narzędzia i środki dydaktyczne ze szczególnym uwzględnieniem dużej liczby atrakcyjnych elementów manipulacyjnych, przeznaczonych do samodzielnego eksperymentowania i uczenia się zgodnego z preferowanymi zdolnościami poznawczymi.

Nauczyciel ma dostęp do różnorodnych narzędzi i pomocy umożliwiających przeprowadzanie zajęć: ruchowych, muzycznych, plastycznych, technicznych np. piłki, skakanki, woreczki, słupki, grzechotki.

W sali do zajęć powinna znajdować się tablica gładka z liniaturą, siecią kwadratową umożliwiającą dziecku naukę pisania. Nauczyciel dobiera środki i narzędzia dydaktyczne do sali zgodnie z potrzebami zespołu klasowego i specyfiką stosowanych metod. Wyposażenie sali umożliwia prezentację wytworów pracy uczniów, np. sztalugi, parawany, instalacje, tablice korkowe itp.

Nauczyciel odpowiada za taką aranżację sali do zajęć, która umożliwia i zachęca dzieci do samodzielnego poszukiwania i odkrywania wiedzy. Wystrój sali ma charakter zmienny, odzwierciedla aktualną tematykę pracy dzieci. Zawiera elementy przygotowane przez nauczyciela i uczniów. Nauczyciel usuwa zbędne elementy dekoracji sali i pomoce dydaktyczne, które aktualnie nie służą realizacji programu. Dbą, aby wystrój sali stwarzał optymalne warunki uczenia się. Aranżacja wnętrza, począwszy od ustawienia mebli, a także elementów dekoracji, umożliwia pracę metodą wybraną przez nauczyciela.

Nauczyciel zobowiązany jest zapoznać się z podstawą programową dla edukacji wczesnoszkolnej, która określa osiągnięcia możliwe do uzyskania przez całą populację dzieci w danym wieku. Dla zapewnienia ciągłości procesu edukacji nauczyciele klas I-III powinni znać podstawę programową wychowania przedszkolnego oraz zorganizować dostosowany do potrzeb dzieci okres adaptacji dzieci w szkole.

Codzienna praca nauczyciela wyznaczona jest przez realizowany i interpretowany program nauczania, oparty na podstawie programowej. Interpretacja programu to dostosowanie sposobów osiągania celów, czyli efektów do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów. Nauczyciel, diagnozując umiejętności uczniów, ich możliwości i potrzeby, może tak organizować ich pracę, aby uczniowie osiągnęli cele wykraczające poza zapisy podstawy programowej.

II ETAP EDUKACYJNY: KLASY IV–VIII

JĘZYK POLSKI

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Kształcenie literackie i kulturowe.
 1. Wyrabianie i rozwijanie zdolności rozumienia utworów literackich oraz innych tekstów kultury.
 2. Znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem potrzebnej terminologii.
 3. Kształtowanie umiejętności uczestniczenia w kulturze polskiej i europejskiej szczególnie w jej wymiarze symbolicznym i aksjologicznym.
 4. Rozwijanie zdolności dostrzegania wartości: prawdy, dobra, piękna, szacunku dla człowieka i kierowania się tymi wartościami.
 5. Kształcenie postawy szacunku dla przeszłości i tradycji literackiej jako podstawy tożsamości narodowej.
 6. Poznawanie wybranych dzieł wielkich pisarzy polskich w kontekście podstawowych informacji o epokach, w których tworzyli (zwłaszcza w klasach VII–VIII).
 7. Rozwijanie zainteresowania kulturą w środowisku lokalnym i potrzeby uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych.
- II. Kształcenie językowe.
 1. Rozwijanie rozumienia wartości języka narodowego oraz jego funkcji w budowaniu tożsamości osobowej ucznia oraz wspólnot: rodzinnej, narodowej i kulturowej.
 2. Rozwijanie rozumienia twórczego i sprawczego charakteru działań językowych oraz formowanie odpowiedzialności za własne zachowania językowe.
 3. Poznawanie podstawowych pojęć oraz terminów służących do opisywania języka i językowego komunikowania się ludzi.
 4. Kształcenie umiejętności porozumiewania się (słuchania, czytania, mówienia i pisanie) w różnych sytuacjach oficjalnych i nieoficjalnych, w tym także z osobami doświadczającymi trudności w komunikowaniu się.
 5. Kształcenie umiejętności poprawnego mówienia oraz pisanie zgodnego z zasadami ortofonii oraz pisowni polskiej.
 6. Rozwijanie wiedzy o elementach składowych wypowiedzi ustnych i pisemnych oraz ich funkcjach w strukturze tekstów i w komunikowaniu się.
- III. Tworzenie wypowiedzi.
 1. Usprawnianie czynności fonacyjnych, artykulacyjnych i prozodycznych uczniów.
 2. Rozwijanie umiejętności wypowiadania się w określonych formach wypowiedzi ustnych i pisemnych.
 3. Kształcenie umiejętności wygłaszania, recytacji i interpretacji głosowej tekstów mówionych, doskonalenie dykcji i operowania głosem.

4. Rozpoznawanie intencji rozmówcy oraz wyrażanie intencji własnych, rozpoznawanie języka jako działania (akty mowy).
5. Rozwijanie umiejętności stosowania środków stylistycznych i dbałości o estetykę tekstu oraz umiejętności organizacji tekstu.
6. Poznajowanie podstawowych zasad retoryki, w szczególności argumentowania, oraz rozpoznawanie manipulacji językowej.
7. Rozbudzanie potrzeby tworzenia tekstów o walorach estetycznych i podejmowania samodzielnych prób literackich.

IV. Samokształcenie.

1. Rozwijanie szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.
2. Rozwijanie umiejętności samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania.
3. Rozwijanie umiejętności rzetelnego korzystania ze źródeł wiedzy, w tym stosowania cudzysłowu, przypisów i odsyłaczy oraz szacunku dla cudzej własności intelektualnej.
4. Kształcenie nawyków systematycznego uczenia się; porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania.
5. Zachęcanie do rozwijania swoich uzdolnień poprzez udział w różnych formach poszerzania wiedzy, na przykład w konkursach, olimpiadach przedmiotowych i wykładach oraz rozwijanie umiejętności samodzielnej prezentacji wyników swojej pracy.
6. Rozwijanie umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną w poszukiwaniu, porządkowaniu i wykorzystywaniu pozyskanych informacji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

KLASY IV–VI

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:
 - 1) omawia elementy świata przedstawionego, wyodrębnia obrazy poetyckie w poezji;
 - 2) rozpoznaje fikcję literacką; rozróżnia i wyjaśnia elementy realistyczne i fantastyczne w utworach, ze szczególnym uwzględnieniem ich w prozie realistycznej, fantastycznonaukowej, utworach *fantasy*;
 - 3) rozpoznaje czytany utwór jako baśń, legendę, bajkę, hymn, przypowieść, mit, opowiadanie, nowelę, dziennik, pamiętnik, powieść, oraz wskazuje jego cechy gatunkowe; rozpoznaje odmiany powieści i opowiadania, np. obyczajowe, przygodowe, detektywistyczne, fantastycznonaukowe, *fantasy*;
 - 4) zna i rozpoznaje w tekście literackim: epitet, porównanie, przenośnię, wyrazy dźwiękonaśladowcze, zdrobienie, zgrubienie, uosobienie, ożywienie, apostrofę, anaforę, pytanie retoryczne, powtórzenie oraz określa ich funkcje;
 - 5) omawia funkcje elementów konstrukcyjnych utworu, w tym tytułu, podtytułu, motta, puenty, punktu kulminacyjnego;

- 6) rozpoznaje elementy rytmizujące wypowiedź, w tym wers, rym, strofę, refren, liczbę sylab w wersie;
- 7) opowiada o wydarzeniach fabuły oraz ustala kolejność zdarzeń i rozumie ich wzajemną zależność;
- 8) odróżnia dialog od monologu, rozumie ich funkcje w utworze;
- 9) charakteryzuje podmiot liryczny, narratora i bohaterów w czytanych utworach;
- 10) rozróżnia narrację pierwszoosobową i trzecioosobową oraz wskazuje ich funkcje w utworze;
- 11) wskazuje w utworze bohaterów głównych i drugoplanowych oraz określa ich cechy;
- 12) określa tematykę oraz problematykę utworu;
- 13) wskazuje i omawia wątek główny oraz wątki poboczne;
- 14) nazywa wrażenia, jakie wzbudza w nim czytany tekst;
- 15) objaśnia znaczenia dosłowne i przenośne w utworach literackich;
- 16) określa doświadczenia bohaterów literackich i porównuje je z własnymi;
- 17) przedstawia własne rozumienie utworu i je uzasadnia;
- 18) wykorzystuje w interpretacji tekstów doświadczenia własne oraz elementy wiedzy o kulturze;
- 19) wyraża własny sąd o postaciach i zdarzeniach;
- 20) wskazuje wartości w utworze oraz określa wartości ważne dla bohatera.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) rozumie swoistość tekstów kultury przynależnych do: literatury, teatru, filmu, muzyki, sztuk plastycznych i audiowizualnych;
- 2) wyodrębnia elementy składające się na spektakl teatralny (gra aktorska, reżyseria, dekoracja, charakteryzacja, kostiumy, rekwizyty, muzyka); wyodrębnia elementy dzieła filmowego i telewizyjnego (scenariusz, reżyseria, ujęcie, gra aktorska, muzyka); wskazuje cechy charakterystyczne przekazów audiowizualnych (filmu, programu informacyjnego, programu rozrywkowego);
- 3) rozumie, czym jest adaptacja utworu literackiego (np. filmowa, sceniczna, radiowa) oraz wskazuje różnice między tekstem literackim a jego adaptacją;
- 4) odnosi treści tekstów kultury do własnego doświadczenia;
- 5) dokonuje odczytania tekstów poprzez przekład intersemiotyczny (np. rysunek, drama, spektakl teatralny);
- 6) świadomie i z uwagą odbiera filmy, koncerty, spektakle, programy radiowe i telewizyjne, zwłaszcza adresowane do dzieci i młodzieży.

II. Kształcenie językowe

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

- 1) rozpoznaje w wypowiedziach części mowy (czasownik, rzeczownik, przymiotnik, przysłówki, liczebnik, zaimek, przyimek, spójnik, partykuła, wykrzyknik), określa ich funkcje w tekście;
- 2) odróżnia części mowy odmienne od nieodmiennych;

- 3) dostrzega rolę czasownika w wypowiedzi, odróżnia czasowniki dokonane od niedokonanych, rozpoznaje bezosobowe formy czasownika: formy zakończone na –no, –to, konstrukcje z *się*; rozumie ich znaczenie w wypowiedzeniu oraz funkcje w tekście;
- 4) rozpoznaje formy przypadków, liczby, osoby, czasu, trybu i rodzaju gramatycznego odpowiednio: rzeczownika, przymiotnika, liczebnika, czasownika i zaimka oraz określa ich funkcje w wypowiedzi; oddziela temat fleksyjny od końcówki;
- 5) rozumie konstrukcję strony biernej i czynnej czasownika, przekształca konstrukcję strony biernej i czynnej i odwrotnie, odpowiednio do celu i intencji wypowiedzi;
- 6) stosuje poprawne formy gramatyczne wyrazów odmiennych;
- 7) poprawnie stopniuje przymiotniki i przysłówki, rozumie ich rolę w opisie świata oraz używa we właściwych kontekstach;
- 8) nazywa części zdania i rozpoznaje ich funkcje składniowe w wypowiedzeniach (podmiot, orzeczenie, dopełnienie, przydawka, okolicznik), określa ich funkcje;
- 9) określa funkcję wyrazów poza zdaniem, rozumie ich znaczenie i poprawnie stosuje w swoich wypowiedziach;
- 10) rozpoznaje związki wyrazów w zdaniu, wyróżnia człon nadrzędny i podrzędny oraz typy związków;
- 11) rozpoznaje typy wypowiedzi, uwzględniając cel wypowiedzi: wypowiedzenia oznajmujące, pytające i rozkazujące – rozumie ich funkcje i je stosuje;
- 12) rozpoznaje w tekście typy wypowiedzi: zdanie pojedyncze, zdania złożone (podrzędnie i współrzędnie), równoważniki zdań, rozumie ich funkcje i stosuje w praktyce językowej;
- 13) przekształca konstrukcje składniowe, np. zdania złożone w pojedyncze i odwrotnie, zdania w równoważniki zdań i odwrotnie.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

- 1) wskazuje główne cechy języka mówionego i języka pisanego;
- 2) posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą polszczyzny;
- 3) używa stylu stosownego do sytuacji komunikacyjnej;
- 4) rozumie dosłowne i przenośne znaczenie wyrazów w wypowiedzi; rozpoznaje wyrazy wieloznaczne, rozumie ich znaczenie w tekście oraz świadomie wykorzystuje do tworzenia własnych wypowiedzi;
- 5) rozpoznaje w wypowiedziach związki frazeologiczne, dostrzega ich bogactwo, rozumie ich znaczenie oraz poprawnie stosuje w wypowiedziach;
- 6) rozpoznaje słownictwo neutralne i wartościujące, rozumie ich funkcje w tekście;
- 7) dostosowuje sposób wyrażania się do zamierzonego celu wypowiedzi;
- 8) rozróżnia synonimy, antonimy, rozumie ich funkcje w tekście i stosuje we własnych wypowiedziach;
- 9) zna i stosuje zasady spójności formalnej i semantycznej tekstu.

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

- 1) identyfikuje tekst jako komunikat; rozróżnia typy komunikatu: informacyjny, literacki, reklamowy, ikoniczny;

- 2) identyfikuje nadawcę i odbiorcę wypowiedzi;
 - 3) określa sytuację komunikacyjną i rozumie jej wpływ na kształt wypowiedzi;
 - 4) rozpoznaje znaczenie niewerbalnych środków komunikacji (np. gest, mimika, postawa ciała);
 - 5) rozumie pojęcie głoska, litera, sylaba, akcent; zna i stosuje reguły akcentowania wyrazów;
 - 6) stosuje intonację poprawną ze względu na cel wypowiedzi;
 - 7) rozumie, na czym polega etykieta językowa i stosuje jej zasady.
4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:
- 1) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, stosuje reguły pisowni;
 - 2) poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: kropki, przecinka, znaku zapytania, znaku wykrzyknika, cudzysłowu, dwukropka, średnika, nawiasu.

III. Tworzenie wypowiedzi

1. Elementy retoryki. Uczeń:
 - 1) uczestniczy w rozmowie na zadany temat, wydziela jej części, sygnały konstrukcyjne wzmacniające więź między uczestnikami dialogu, tłumaczące sens;
 - 2) rozróżnia argumenty odnoszące się do faktów i logiki oraz odwołujące się do emocji;
 - 3) tworzy logiczną, semantycznie pełną i uporządkowaną wypowiedź, stosując odpowiednią do danej formy gatunkowej kompozycję i układ graficzny; rozumie rolę akapitów w tworzeniu całości myślowej wypowiedzi;
 - 4) dokonuje selekcji informacji;
 - 5) zna zasady budowania akapitów;
 - 6) rozróżnia i wskazuje środki perswazji, rozumie ich funkcję.
2. Mówienie i pisanie. Uczeń:
 - 1) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: dialog, opowiadanie (twórcze, odtwórcze), opis, list, sprawozdanie (z filmu, spektaklu, wydarzenia), dedykacja, zaproszenie, podziękowanie, życzenia, opis przeżyć wewnętrznych, charakterystyka, tekst o charakterze argumentacyjnym;
 - 2) wygłasza z pamięci tekst, ze zrozumieniem oraz odpowiednią intonacją, dykcją, właściwym akcentowaniem, z odpowiednim napięciem emocjonalnym, z następstwem pauz;
 - 3) tworzy plan odtwórczy i twórczy tekstu;
 - 4) redaguje notatki;
 - 5) streszcza tekst;
 - 6) rozróżnia współczesne formy komunikatów (np. e-mail, SMS) i odpowiednio się nimi posługuje, zachowując zasady etykiety językowej;
 - 7) tworzy opowiadania twórcze związane z treścią utworu, np. dalsze losy bohatera, komponowanie początku i zakończenia na podstawie fragmentu tekstu lub na podstawie ilustracji;

- 8) redaguje scenariusz filmowy na podstawie fragmentów książki oraz własnych pomysłów.

IV. Samokształcenie. Uczeń:

- 1) doskonalą ciche i głośne czytanie;
- 2) doskonalą różne formy zapisywania pozyskanych informacji;
- 3) korzysta z informacji zawartych w różnych źródłach, gromadzi wiadomości, selekcjonuje informacje;
- 4) zna i stosuje zasady korzystania z zasobów bibliotecznych (np. w bibliotekach szkolnych oraz *on-line*);
- 5) korzysta ze słowników ogólnych języka polskiego, także specjalnych, oraz słownika terminów literackich;
- 6) zwraca uwagę na typy definicji słownikowych, określa ich swoistość;
- 7) odróżnia informacje o faktach od opinii;
- 8) rozwija umiejętność krytycznej oceny pozyskanych informacji;
- 9) poznaje życie kulturalne swojego regionu;
- 10) rozwija umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną i wykorzystuje te umiejętności do prezentowania własnych zainteresowań.

Lektury obowiązkowe:

Jan Brzechwa, *Akademia pana Kleksa*

Janusz Christa, *Kajko i Kokosz. Szkoła latania* (komiks)

René Goscinny, Jean-Jacques Sempé, *Mikołajek* (wybór opowiadań)

Rafał Kosik, *Felix, Net i Nika oraz Gang Niewidzialnych Ludzi*

Ignacy Krasicki, wybrane bajki

Clive Staples Lewis, *Opowieści z Narnii. Lew, czarownica i stara szafa*

Adam Mickiewicz, *Powrót taty, Pani Twardowska, Pan Tadeusz* (fragmenty, w tym: opisy, zwyczaje i obyczaje, polowanie i koncert Wojskiego)

Ferenc Molnár, *Chłopcy z Placu Broni*

Bolesław Prus, *Katarynka*

Juliusz Słowacki, *W pamiętniku Zofii Bobrówny*

John Ronald Reuel Tolkien, *Hobbit, czyli tam i z powrotem*

Henryk Sienkiewicz, *W pustyni i w puszczy*

Józef Wybicki, *Mazurek Dąbrowskiego*

Wybrane mity greckie, w tym mit o powstaniu świata oraz mity o: Prometeuszu, Syzyfie, Demeter i Korze, Dedalu i Ikarze, Heraklesie, Tezeuszu i Ariadnie, Orfeuszu i Eurydyce

Biblia: stworzenie świata i człowieka oraz wybrane przypowieści ewangeliczne, w tym o siewcy, o talentach, o pannach roztropnych, miłosiernym Samarytaninie

Wybrane podania i legendy polskie, w tym o Lechu, Piaście, Kraku i Wandzie

Wybrane baśnie polskie i europejskie, w tym: Charles Perrault, *Kopciuszek*, Aleksander Puszkina, *Bajka o rybaku i rybce*

Wybrane wiersze Władysława Bełzy, Jana Brzechwy, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Zbigniewa Herberta, Anny Kamieńskiej, Joanny Kulmowej, Adama Mickiewicza, Czesława

Miłosza, Tadeusza Różewicza, Juliusza Słowackiego, Leopolda Staffa, Juliana Tuwima, Jana Twardowskiego.

Lektury uzupełniające (obowiązkowo dwie w każdym roku szkolnym), na przykład:

Adam Bahdaj, *Kapelusz za 100 tysięcy*
Frances Hodgson Burnett, *Tajemniczy ogród* lub inna powieść
Lewis Carroll, *Alicja w Krainie Czarów*
Aleksander Dumas, *Trzej muszkietierowie*
Olaf Fritsche, *Skarb Troi*
Joseph Rudyard Kipling, *Księga dżungli*
Janusz Korczak, *Król Maciuś Pierwszy*
Marcin Koziół, *Skrzynia Władcy Piorunów*
Selma Lagerlöf, *Cudowna podróż*
Stanisław Lem, *Cyberiada* (fragmenty)
Kornel Makuszyński, wybrana powieść
Andrzej Maleszka, *Magiczne drzewo*
Karol May, *Winnetou*
Lucy Maud Montgomery, *Ania z Zielonego Wzgórza*
Małgorzata Musierowicz, wybrana powieść
Ewa Nowak, *Pajaczek na rowerze*
Edmund Niziurski, *Sposób na Alcybiadesa*
Sat-Okh, *Biały Mustang*
Henryk Sienkiewicz, *Janko Muzykant*
Alfred Szklarski, wybrana powieść
Mark Twain, *Przygody Tomka Sawyera*
Wybrane pozycje z serii *Nazywam się...* (np.: *Mikołaj Kopernik*, *Fryderyk Chopin*, *Maria Curie-Skłodowska*, *Jan Paweł II* i in.)

lub inne utwory literackie i teksty kultury wybrane przez nauczyciela.

KLASY VII–VIII

Uczeń spełnia wymagania określone dla klas IV–VI.

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozpoznaje rodzaje literackie: epika, liryka i dramat; określa cechy charakterystyczne dla poszczególnych rodzajów i przypisuje czytany utwór do odpowiedniego rodzaju;
- 2) rozróżnia gatunki epiki, liryki, dramatu, w tym: pamiętnik, komedia, fraszka, sonet, pieśń, tren, ballada, epopeja, tragedia – i wymienia ich podstawowe cechy oraz wskazuje cechy gatunkowe czytanych utworów literackich;
- 3) wskazuje elementy dramatu (rodzaj): akt, scena, tekst główny, didaskalia, monolog, dialog;

- 4) rozpoznaje w tekście literackim: neologizm, eufemizm, porównanie homeryckie, inwokację, symbol, alegorię i określa ich funkcje;
- 5) zna pojęcie komizmu, rozpoznaje jego rodzaje w tekstach oraz określa ich funkcje;
- 6) zna pojęcie ironii, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej funkcje;
- 7) określa w poznawanych tekstach problematykę egzystencjalną i poddaje ją refleksji;
- 8) określa wartości estetyczne poznawanych tekstów literackich;
- 9) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich odwołania do wartości uniwersalnych związane z postawami społecznymi, narodowymi, religijnymi, etycznymi, dokonuje ich hierarchizacji;
- 10) wykorzystuje w interpretacji tekstów literackich elementy wiedzy o historii i kulturze;
- 11) wykorzystuje w objaśnianiu utworów literackich potrzebne konteksty, np.: biograficzny, historyczny, historycznoliteracki, kulturowy, filozoficzny, społeczny;
- 12) recytuje utwór literacki w interpretacji zgodnej z jego tematem i stylem.

2. Czytanie tekstów kultury. Uczeń:

- 1) interpretuje dzieła sztuki (obraz, grafika, rzeźba, fotografia);
- 2) dostrzega różnice między literaturą piękną a literaturą naukową, popularnonaukową, publicystyką i określa funkcje tych rodzajów piśmiennictwa;
- 3) rozpoznaje gatunki dziennikarskie: reportaż, wywiad, artykuł i określa ich podstawowe cechy;
- 4) określa wartości estetyczne poznawanych tekstów kultury;
- 5) znajduje w tekstach współczesnej kultury popularnej (np. w filmach, komiksach, piosenkach) nawiązania do tradycyjnych wątków literackich i kulturowych.

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

- 1) rozumie mechanizm upodobień fonetycznych, uproszczeń grup spółgłoskowych i utraty dźwięczności w wygłosie; rozumie rozbieżności między mową a pismem;
- 2) rozpoznaje wyraz podstawowy i wyraz pochodny, podstawę słowotwórczą i formant w wyrazach pochodnych; określa rodzaj formantu, wskazuje funkcje formantów w nadawaniu znaczenia wyrazom pochodnym, rozumie realne i słowotwórcze znaczenie wyrazu, rozpoznaje rodzinę wyrazów, łączy wyrazy pokrewne, wskazuje rdzeń;
- 3) zna zasady tworzenia wyrazów złożonych, odróżnia ich typy;
- 4) rozpoznaje imiesłowy, rozumie zasady ich tworzenia i odmiany, poprawnie stosuje imiesłowy równoważnik zdania i rozumie jego funkcje; przekształca go na zdanie złożone i odwrotnie;
- 5) rozróżnia wypowiedzenia wielokrotnie złożone;
- 6) odróżnia mowę zależną i niezależną, przekształca mowę zależną na niezależną i odwrotnie;
- 7) rozumie i stosuje zasady dotyczące wyjątków od reguły polskiego akcentu.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

- 1) dostrzega zróżnicowanie słownictwa, w tym rozpoznaje słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (np. terminy naukowe, archaizmy, kolokwializmy); rozpoznaje wyrazy rodzime i zapożyczone, zna typy skrótów i skrótowców – określa ich funkcje w tekście;
- 2) rozpoznaje nazwy osobowe i miejscowe, rodzaje nazw miejscowych, używa poprawnych form gramatycznych imion, nazwisk, nazw miejscowych i nazw mieszkańców;
- 3) zna sposoby wzbogacania słownictwa;
- 4) rozumie znaczenie homonimów;
- 5) wyróżnia środowiskowe i regionalne odmiany języka;
- 6) rozróżnia treść i zakres znaczeniowy wyrazu;
- 7) rozumie pojęcie stylu, rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny, naukowy, publicystyczny.

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

- 1) rozumie, na czym polega grzeczność językowa i stosuje ją w wypowiedziach;
- 2) rozróżnia normę językową wzorcową oraz użytkową i stosuje się do nich;
- 3) rozumie, na czym polega błąd językowy.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

- 1) wykorzystuje wiedzę o wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych;
- 2) poprawnie przytacza cudze wypowiedzi, stosując odpowiednie znaki interpunkcyjne;
- 3) wykorzystuje wiedzę o różnicach w pisowni samogłosek ustnych i nosowych, spółgłosek twardych i miękkich, dźwięcznych i bezdźwięcznych;
- 4) zna zasady pisowni wyrazów nieodmiennych i pisowni partykuły „nie” z różnymi częściami mowy.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 1) funkcjonalnie wykorzystuje środki retoryczne oraz rozumie ich oddziaływanie na odbiorcę;
- 2) tworzy logiczną i uporządkowaną wypowiedź, stosując odpowiednią dla danej formy gatunkowej kompozycję i układ graficzny; rozumie rolę akapitów jako spójnych całości myślowych w tworzeniu wypowiedzi pisemnych oraz stosuje rytm akapitowy (przeplatanie akapitów dłuższych i krótszych);
- 3) wykorzystuje znajomość zasad tworzenia tezy i hipotezy oraz argumentów przy tworzeniu rozprawki oraz innych tekstów argumentacyjnych;
- 4) odróżnia przykład od argumentu;
- 5) przeprowadza wnioskowanie jako element wyводу argumentacyjnego;
- 6) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, uzasadniając własne zdanie;

- 7) rozpoznaje i rozróżnia środki perswazji i manipulacji w tekstach reklamowych, określa ich funkcję;
- 8) rozpoznaje manipulację językową i przeciwstawia jej zasady etyki wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: recenzja, rozprawka, podanie, życiorys, CV, list motywacyjny, przemówienie, wywiad;
- 2) wykonuje przekształcenia na tekście cudzym, w tym: skraca, streszcza, rozbudowuje, parafrazuje;
- 3) dokonuje interpretacji głosowej czytanych i wygłaszanych tekstów.

IV. Samokształcenie. Uczeń:

1. rzetelnie, z poszanowaniem praw autorskich, korzysta z informacji;
2. rozwija swoje uzdolnienia i zainteresowania;
3. uczestniczy w życiu kulturalnym w swoim regionie;
4. uczestniczy w projektach edukacyjnych (np. tworzy różnorodne prezentacje, projekty wystaw, realizuje krótkie filmy z wykorzystaniem technologii multimedialnych);
5. pogłębia swoją wiedzę przedmiotową i uczestniczy w wykładach publicznych, konkursach itp.;
6. rozwija umiejętności samodzielnej prezentacji wyników swojej pracy;
7. rozwija nawyki systematycznego uczenia się;
8. rozwija umiejętność krytycznego myślenia i formułowania opinii.

Lektury obowiązkowe:

Charles Dickens, *Opowieść wigilijna*

Aleksander Fredro, *Zemsta*

Jan Kochanowski, wybór fraszek, pieśni i trenów, w tym tren I, V, VII, VIII

Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec*

Ignacy Krasicki, *Żona modna*

Adam Mickiewicz, *Reduta Orzona, Śmierć Pułkownika, Świtezianka, II część Dziadów*,
wybrany utwór z cyklu *Sonetów krymskich, Pan Tadeusz* (całość)

Antoine de Saint-Exupéry, *Mały Księżę*

Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis, Latarnik*

Juliusz Słowacki, *Balladyna*

Stefan Żeromski, *Szyfrowe prace*

Sławomir Mrożek, *Artysta*

Melchior Wańkowicz, *Ziele na kraterze* (fragmenty), *Tędy i owędy* (wybrany reportaż)

Wybrane wiersze Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Stanisława Barańczaka, Cypriana Norwida, Bolesława Leśmiana, Mariana Hemara, Jarosława Marka Rymkiewicza, Wisławy Szymborskiej, Kazimierza Wierzyńskiego, Jana Lechonia, Jerzego Lieberta.

Lektury uzupełniające (obowiązkowo dwie w każdym roku szkolnym), na przykład:

Miron Białoszewski, *Pamiętnik z powstania warszawskiego* (fragmenty)

Agatha Christie, wybrana powieść kryminalna

Arkady Fiedler, *Dywizjon 303*

Ernest Hemingway, *Stary człowiek i morze*

Helena Keller, *Widzieć przez trzy dni*

Barbara Kosmowska, *Pozłacana rybka*

Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość* (fragmenty)

Nancy H. Kleinbaum, *Stowarzyszenie Umarłych Poetów*

Henryk Sienkiewicz, *Krzyżacy*

Eric-Emmanuel Schmitt, *Oskar i pani Róża*

Melchior Wańkowicz, *Monte Cassino* (fragmenty)

Karolina Lanckorońska, *Wspomnienia wojenne 22 IX 1939–5 IV 1945* (fragmenty)

lub inne utwory literackie i teksty kultury wybrane przez nauczyciela, w tym wiersze poetów współczesnych i reportaże.

Warunki i sposób realizacji

Klasy IV–VIII szkoły podstawowej to okres kształtowania sposobów poznawania świata i postaw wobec niego, poznawania kultury i jej wytworów, rozwijania umiejętności komunikowania się z innymi ludźmi, doskonalenia myślenia konkretnego oraz abstrakcyjnego. To również czas formowania indywidualnej osobowości i charakteru młodego człowieka oraz internalizacji systemu wartości, w tym szczególnie prawdy, dobra i piękna.

Zadaniem nauczyciela języka polskiego na II etapie edukacyjnym jest przede wszystkim:

- 1) wychowywanie świadomego odbiorcy i uczestnika kultury, szczególnie dzieł literackich;
- 2) rozwijanie poczucia tożsamości narodowej oraz szacunku dla tradycji;
- 3) rozwijanie w uczniu ciekawości świata, motywacji do poznawania kultury własnego regionu oraz dziedzictwa narodowego;
- 4) kształtowanie postawy otwartości wobec innych kultur i szacunku dla ich dorobku;
- 5) rozwijanie umiejętności komunikowania się w różnych sytuacjach, sprawnego posługiwania się językiem polskim w zależności od celu wypowiedzi;
- 6) rozwijanie umiejętności formułowania myśli, operowania bogatym słownictwem oraz wykorzystywania go do opisywania świata, oceniania postaw i zachowań ludzkich z zachowaniem zasad etyki i kultury języka;
- 7) kształcenie umiejętności posługiwania się różnymi gatunkami wypowiedzi ustnej i pisemnej, niezbędnymi w dalszej edukacji oraz różnych sytuacjach życiowych;
- 8) kształtowanie samodzielności w docieraniu do informacji, rozwijanie umiejętności ich selekcionowania, krytycznej oceny oraz wykorzystania we własnym rozwoju;

- 9) wychowanie do przyjmowania aktywnych postaw w życiu i brania odpowiedzialności za własne czyny.

Praca nauczyciela języka polskiego w klasach IV–VIII szkoły podstawowej obejmuje tworzenie sytuacji sprzyjających rozwojowi zainteresowań uczniów i ich zdolności poznawczych.

Nauczyciel w organizowaniu procesu dydaktycznego jest zobowiązany do stosowania rozwiązań metodycznych, które zapewnią integrację kształcenia literackiego, językowego i kulturowego oraz rozwój intelektualny i emocjonalny uczniom o różnym typie inteligencji. W swojej pracy powinien wykorzystywać metody takie jak: dyskusja i debata, drama, projekt edukacyjny, które wspomagają rozwój samodzielnego docierania do informacji i prezentowania efektów kształcenia przez uczniów.

JĘZYKI OBCE

Podstawa programowa – wersja II.1.

Język obcy nowożytny nauczany jako pierwszy (II etap edukacyjny, klasy IV–VIII)

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Znajomość środków językowych.

Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.

II. Rozumienie wypowiedzi.

Uczeń rozumie proste wypowiedzi ustne artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka, a także proste wypowiedzi pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Uczeń samodzielnie formułuje krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne i pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

IV. Reagowanie na wypowiedzi.

Uczeń uczestniczy w rozmowie i w typowych sytuacjach reaguje w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, ustnie lub pisemnie w formie prostego tekstu, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

V. Przetwarzanie wypowiedzi.

Uczeń zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:
 - 1) człowiek (np. dane personalne, okresy życia, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania);
 - 2) miejsce zamieszkania (np. dom i jego okolica, pomieszczenia i wyposażenie domu, prace domowe);
 - 3) edukacja (np. szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się, przybory szkolne, oceny szkolne, życie szkoły, zajęcia pozalekcyjne);
 - 4) praca (np. popularne zawody i związane z nimi czynności i obowiązki, miejsce pracy, praca dorywcza, wybór zawodu);
 - 5) życie prywatne (np. rodzina, znajomi i przyjaciele, czynności życia codziennego, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości, styl życia, konflikty i problemy);
 - 6) żywienie (np. artykuły spożywcze, posiłki i ich przygotowywanie, nawyki żywieniowe, lokale gastronomiczne);
 - 7) zakupy i usługi (np. rodzaje sklepów, towary i ich cechy, sprzedawanie i kupowanie, środki płatnicze, wymiana i zwrot towaru, promocje, korzystanie z usług);
 - 8) podróżowanie i turystyka (np. środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, baza noclegowa, wycieczki, zwiedzanie);
 - 9) kultura (np. dziedziny kultury, twórcy i ich dzieła, uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje, media);
 - 10) sport (np. dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, obiekty sportowe, imprezy sportowe, uprawianie sportu);
 - 11) zdrowie (np. tryb życia, samopoczucie, choroby, ich objawy i leczenie);
 - 12) nauka i technika (np. odkrycia naukowe, wynalazki, korzystanie z podstawowych urządzeń technicznych i technologii informacyjno-komunikacyjnych);
 - 13) świat przyrody (np. pogoda, pory roku, rośliny i zwierzęta, krajobraz, zagrożenie i ochrona środowiska naturalnego);
 - 14) życie społeczne (np. wydarzenia i zjawiska społeczne).
2. Uczeń rozumie proste wypowiedzi ustne (np. rozmowy, wiadomości, komunikaty, ogłoszenia, instrukcje) artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka:
 - 1) reaguje na polecenia;
 - 2) określa główną myśl wypowiedzi lub fragmentu wypowiedzi;
 - 3) określa intencje nadawcy/autora wypowiedzi;
 - 4) określa kontekst wypowiedzi (np. formę, czas, miejsce, sytuację, uczestników);

- 5) znajduje w wypowiedzi określone informacje;
 - 6) rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi.
3. Uczeń rozumie proste wypowiedzi pisemne (np. listy, e-maile, SMS-y, kartki pocztowe, napisy, broszury, ulotki, jadłospisy, ogłoszenia, rozkłady jazdy, historyjki obrazkowe z tekstem, artykuły, teksty narracyjne, recenzje, wywiady, wpisy na forach i blogach, teksty literackie):
- 1) określa główną myśl tekstu lub fragmentu tekstu;
 - 2) określa intencje nadawcy/autora tekstu;
 - 3) określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu, czas, miejsce, sytuację);
 - 4) znajduje w tekście określone informacje;
 - 5) rozpoznaje związki pomiędzy poszczególnymi częściami tekstu;
 - 6) układa informacje w określonym porządku;
 - 7) rozróżnia formalny i nieformalny styl tekstu.
4. Uczeń tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne:
- 1) opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i zjawiska;
 - 2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
 - 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
 - 4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
 - 5) opisuje upodobania;
 - 6) wyraża i uzasadnia swoje opinie, przedstawia opinie innych osób;
 - 7) wyraża uczucia i emocje;
 - 8) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.
5. Uczeń tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (np. notatkę, ogłoszenie, zaproszenie, życzenia, wiadomość, SMS, pocztówkę, e-mail, historyjkę, list prywatny, wpis na blogu):
- 1) opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i zjawiska;
 - 2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
 - 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
 - 4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
 - 5) opisuje upodobania;
 - 6) wyraża i uzasadnia swoje opinie, przedstawia opinie innych osób;
 - 7) wyraża uczucia i emocje;
 - 8) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.
6. Uczeń reaguje ustnie w typowych sytuacjach:
- 1) przedstawia siebie i inne osoby;
 - 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę; podtrzymuje rozmowę w przypadku trudności w jej przebiegu (np. prosi

- o wyjaśnienie, powtórzenie, sprecyzowanie; upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź);
- 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;
 - 4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami;
 - 5) wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób;
 - 6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
 - 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
 - 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje, zachęca; prowadzi proste negocjacje w sytuacjach życia codziennego;
 - 9) prosi o radę i udziela rady;
 - 10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
 - 11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
 - 12) wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby;
 - 13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, zdziwienie, nadzieję, obawę);
 - 14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.
7. Uczeń reaguje w formie prostego tekstu pisanego (np. wiadomość, SMS, krótki list prywatny, e-mail, wpis na czacie / forum) w typowych sytuacjach:
- 1) przedstawia siebie i inne osoby;
 - 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę (np. podczas rozmowy na czacie);
 - 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz/ankietę);
 - 4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami;
 - 5) wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób;
 - 6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
 - 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
 - 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje, zachęca; prowadzi proste negocjacje w sytuacjach życia codziennego;
 - 9) prosi o radę i udziela rady;
 - 10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
 - 11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
 - 12) wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby;
 - 13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, zdziwienie, nadzieję, obawę);
 - 14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.
8. Uczeń przetwarza prosty tekst ustnie lub pisemnie:
- 1) przekazuje w języku obcym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. wykresach, mapach, symbolach, piktogramach) lub audiowizualnych (np. filmach, reklamach);

- 2) przekazuje w języku obcym lub polskim informacje sformułowane w języku obcym;
 - 3) przekazuje w języku obcym informacje sformułowane w języku polskim.
9. Uczeń posiada:
- 1) podstawową wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym, oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego;
 - 2) świadomość związku pomiędzy kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturową.
10. Uczeń dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. korzystanie ze słownika, poprawianie błędów, prowadzenie notatek, stosowanie mnemotechnik, korzystanie z tekstów kultury w języku obcym).
11. Uczeń współdziała w grupie (np. w lekcyjnych i pozalekcyjnych językowych pracach projektowych).
12. Uczeń korzysta ze źródeł informacji w języku obcym (np. z encyklopedii, mediów, instrukcji obsługi), również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych.
13. Uczeń stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczy lub internacjonalizmów) i strategie kompensacyjne, w przypadku gdy nie zna lub nie pamięta wyrazu (np. upraszczanie formy wypowiedzi, zastępowanie innym wyrazem, opis, wykorzystywanie środków niewerbalnych).
14. Uczeń posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami).

Podstawa programowa – wersja II.1.DJ

Język obcy nowożytny nauczany jako pierwszy (II etap edukacyjny, klasy IV–VIII w szkołach lub oddziałach dwujęzycznych)

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Uczeń spełnia wymagania określone w podstawie programowej II.1. Podczas dodatkowych godzin uczeń rozwija znajomość środków językowych oraz doskonali umiejętności językowe, w tym – w przypadku przedmiotów nauczanych dwujęzycznie – również w zakresie tych przedmiotów.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

W zakresie wymagań szczegółowych 1–8: uczeń spełnia wymagania określone w podstawie programowej II.1.

W zakresie wymagania 9: uczeń spełnia wymagania określone w podstawie programowej II.1. W szczególności – w odniesieniu do kultury krajów obszaru nauczanego języka – posiada podstawową wiedzę dotyczącą m.in. ich literatury, historii, geografii.

W zakresie wymagań 10–14: uczeń spełnia wymagania określone w podstawie programowej II.1., ze szczególnym uwzględnieniem wymagań określonych w punkcie 14.

Podstawa programowa – wersja II.2.

Język obcy nowożytny nauczany jako drugi (II etap edukacyjny, klasy VII–VIII)

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Znajomość środków językowych.

Uczeń posługuje się bardzo podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.

II. Rozumienie wypowiedzi.

Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi ustne artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka, a także bardzo proste wypowiedzi pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Uczeń samodzielnie formułuje bardzo krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne i pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

IV. Reagowanie na wypowiedzi.

Uczeń uczestniczy w rozmowie i w typowych sytuacjach reaguje w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, ustnie lub pisemnie w formie bardzo prostego tekstu, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

V. Przetwarzanie wypowiedzi.

Uczeń zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Uczeń posługuje się bardzo podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:

- 1) człowiek (np. dane personalne, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania);

- 2) miejsce zamieszkania (np. dom i jego okolica, pomieszczenia i wyposażenie domu, prace domowe);
 - 3) edukacja (np. szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się, przybory szkolne, życie szkoły);
 - 4) praca (np. popularne zawody, miejsce pracy);
 - 5) życie prywatne (np. rodzina, znajomi i przyjaciele, czynności życia codziennego, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, urodziny, święta);
 - 6) żywienie (np. artykuły spożywcze, posiłki, lokale gastronomiczne);
 - 7) zakupy i usługi (np. rodzaje sklepów, towary i ich cechy, sprzedawanie i kupowanie, środki płatnicze, korzystanie z usług);
 - 8) podróżowanie i turystyka (np. środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, hotel, wycieczki);
 - 9) kultura (np. uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje);
 - 10) sport (np. dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, obiekty sportowe, uprawianie sportu);
 - 11) zdrowie (np. samopoczucie, choroby, ich objawy i leczenie);
 - 12) świat przyrody (np. pogoda, pory roku, rośliny i zwierzęta, krajobraz).
2. Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi ustne (np. rozmowy, wiadomości, komunikaty, ogłoszenia) artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka:
- 1) reaguje na polecenia;
 - 2) określa główną myśl wypowiedzi;
 - 3) określa intencje nadawcy/autora wypowiedzi;
 - 4) określa kontekst wypowiedzi (np. czas, miejsce, uczestników);
 - 5) znajduje w wypowiedzi określone informacje;
 - 6) rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi.
3. Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi pisemne (np. listy, e-maile, SMS-y, kartki pocztowe, napisy, ulotki, jadłospisy, ogłoszenia, rozkłady jazdy, historyjki obrazkowe z tekstem, teksty narracyjne, wpisy na forach i blogach):
- 1) określa główną myśl tekstu;
 - 2) określa intencje nadawcy/autora tekstu;
 - 3) określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę);
 - 4) znajduje w tekście określone informacje;
 - 5) rozróżnia formalny i nieformalny styl tekstu.
4. Uczeń tworzy bardzo krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne:
- 1) opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i zjawiska;
 - 2) opowiada o czynnościach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
 - 3) przedstawia intencje i plany na przyszłość;
 - 4) przedstawia upodobania;
 - 5) wyraża swoje opinie;
 - 6) wyraża uczucia i emocje;
 - 7) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.

5. Uczeń tworzy bardzo krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (np. notatkę, ogłoszenie, zaproszenie, życzenia, wiadomość, SMS, pocztówkę, e-mail, historyjkę, wpis na blogu):
 - 1) opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i zjawiska;
 - 2) opowiada o czynnościach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
 - 3) przedstawia intencje i plany na przyszłość;
 - 4) przedstawia upodobania;
 - 5) wyraża swoje opinie;
 - 6) wyraża uczucia i emocje;
 - 7) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.
6. Uczeń reaguje ustnie w typowych sytuacjach:
 - 1) przedstawia siebie i inne osoby;
 - 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę; podtrzymuje rozmowę w przypadku trudności w jej przebiegu (np. prosi o wyjaśnienie, powtórzenie, sprecyzowanie; upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź);
 - 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;
 - 4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami;
 - 5) wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób;
 - 6) składa życzenia, odpowiada na życzenia;
 - 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
 - 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje;
 - 9) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
 - 10) nakazuje, zakazuje;
 - 11) wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby;
 - 12) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek);
 - 13) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.
7. Uczeń reaguje w formie bardzo prostego tekstu pisanego (np. wiadomość, SMS, e-mail, wpis na czacie / forum) w typowych sytuacjach:
 - 1) przedstawia siebie i inne osoby;
 - 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę (np. podczas rozmowy na czacie);
 - 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz/ankietę);
 - 4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami;
 - 5) wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób;
 - 6) składa życzenia, odpowiada na życzenia;
 - 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
 - 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje;
 - 9) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;

- 10) nakazuje, zakazuje;
 - 11) wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby;
 - 12) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek);
 - 13) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.
8. Uczeń przetwarza bardzo prosty tekst ustnie lub pisemnie:
 - 1) przekazuje w języku obcym podstawowe informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. mapach, symbolach, piktogramach) lub audiowizualnych (np. filmach, reklamach);
 - 2) przekazuje w języku obcym lub polskim informacje sformułowane w języku obcym;
 - 3) przekazuje w języku obcym informacje sformułowane w języku polskim.
 9. Uczeń posiada:
 - 1) podstawową wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym, oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego;
 - 2) świadomość związku pomiędzy kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturową.
 10. Uczeń dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. korzystanie ze słownika, poprawianie błędów, prowadzenie notatek, stosowanie mnemotechnik, korzystanie z tekstów kultury w języku obcym).
 11. Uczeń współdziała w grupie (np. w lekcyjnych i pozalekcyjnych językowych pracach projektowych).
 12. Uczeń korzysta ze źródeł informacji w języku obcym (np. z encyklopedii, mediów), również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych.
 13. Uczeń stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczy lub internacjonalizmów) i strategie kompensacyjne, w przypadku gdy nie zna lub nie pamięta wyrazu (np. upraszczanie formy wypowiedzi, wykorzystywanie środków niewerbalnych).
 14. Uczeń posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami).

Podstawa programowa – wersja II.2.DJ

Język obcy nowożytny nauczany jako drugi (II etap edukacyjny, klasy VII–VIII w szkołach lub oddziałach dwujęzycznych)

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Uczeń spełnia wymagania określone w podstawie programowej II.2. Podczas dodatkowych godzin uczeń utrzuca i rozwija znajomość środków językowych oraz doskonali umiejętności

językowe – przede wszystkim w zakresie rozumienia wypowiedzi, w tym – w przypadku przedmiotów nauczanych dwujęzycznie – również w zakresie tych przedmiotów.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Uczeń spełnia wymagania określone w podstawie programowej II.2.

Warunki i sposób realizacji

Skuteczne porozumiewanie się w języku obcym – zarówno w mowie, jak i w piśmie – stanowi nadrzędny cel kształcenia językowego na wszystkich etapach edukacyjnych wyodrębnionych w podstawie programowej. Tak zarysowany cel sprawia, że język obcy powinien być przede wszystkim traktowany jako narzędzie umożliwiające uczniowi osiągnięcie różnych, właściwych dla danej sytuacji i motywacji, celów komunikacyjnych. Założenie to nie wyklucza jednoczesnego dążenia do osiągania przez ucznia coraz wyższego stopnia poprawności językowej, choć z pewnością, zwłaszcza na początkowych etapach procesu kształcenia językowego, będzie to poprawność w zakresie kilku-, kilkunastu najprostszych struktur.

Rozwijanie kompetencji w zakresie języka obcego należy z założenia traktować jako proces wieloletni, naznaczony nierównomiernym rozwojem w zakresie poszczególnych umiejętności, zależny od warunków, w których kształcenie to się odbywa. Zadaniem szkoły jest zapewnienie takich warunków, w których godziny przeznaczone na kształcenie językowe zostaną wykorzystane w sposób optymalny, tak dla języka nauczanego jako pierwszy (wiodący), jak i dla języka nauczanego jako drugi (od klasy VII).

W kształceniu językowym na drugim etapie edukacyjnym niezbędne jest:

- 1) zapewnienie przez szkołę zajęć z języka obcego nowożytnego, którego uczeń uczył się na pierwszym etapie edukacyjnym (w klasach I–III), i którego nauka może być również kontynuowana na trzecim etapie edukacyjnym (w szkole ponadpodstawowej), szczególnie w przypadku języka obcego nauczanego jako pierwszy;
- 2) zapewnienie przez szkołę kształcenia uczniów w grupach o zbliżonym poziomie biegłości w zakresie języka obcego nowożytnego. Realizacja tego wymagania może wiązać się z podziałem klasy na grupy bądź stworzeniem grup językowych międzyoddziałowych;
- 3) prowadzenie zajęć z języka obcego w odpowiednio wyposażonej sali, z dostępem do słowników, pomocy wizualnych, odtwarzacza płyt CD / plików dźwiękowych, komputera ze stałym łączem internetowym, umożliwiającej przeprowadzanie ćwiczeń językowych w parach i grupach;
- 4) używanie języka obcego nie tylko jako treści swoistej dla przedmiotu nauczania, ale również jako języka komunikacji podczas zajęć w różnych rodzajach interakcji, tj. zarówno nauczyciel – uczeń, jak i uczeń – uczeń;
- 5) tworzenie i wykorzystywanie takich zadań językowych, które będą stanowiły ilustrację przydatności języka obcego do realizacji własnych celów komunikacyjnych,

oraz stwarzanie sytuacji edukacyjnych sprzyjających poznawaniu i rozwijaniu przez uczniów własnych zainteresowań oraz pasji. Wszystkie te działania powinny docelowo służyć rozwijaniu u uczniów świadomości znaczenia języków obcych w różnych dziedzinach życia społecznego, w tym w pracy, również w odniesieniu do ścieżki własnej kariery zawodowej;

- 6) wykorzystywanie autentycznych materiałów źródłowych (zdjęć, filmów, nagrań audio, tekstów), w tym z użyciem narzędzi związanych z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, takich jak np.: tablice interaktywne z oprogramowaniem, urządzenia mobilne;
- 7) przeprowadzanie „na bieżąco” nieformalnej oraz formalnej diagnozy oraz systematyczne przekazywanie uczniowi i jego rodzicom (opiekunom prawnym) – w sposób zrozumiały i czytelny dla odbiorcy – informacji zwrotnej na temat poziomu osiągnięć / postępów ucznia w zakresie poszczególnych umiejętności językowych;
- 8) zachęcanie uczniów do samooceny własnej pracy i stosowania różnych technik służących uczeniu się. Realizacja tego zalecenia stanowi szczególne zadanie nauczycieli i szkoły. Nauczyciele powinni zachęcać uczniów do pracy własnej z wykorzystaniem filmów, zasobów Internetu, książek (np. uproszczonych lektur), komunikatorów i mediów społecznościowych w odpowiednim zakresie i stosownie do wieku uczniów. W szkole powinny być organizowane wydarzenia związane z językami obcymi, np. konkursy, wystawy, seanse filmowe, spotkania czytelnicze, dni języków obcych, zajęcia teatralne, udział w programach europejskich typu *eTwinning*, umożliwiające uczniom kontakt z rodzimymi użytkownikami języka oraz innymi użytkownikami języka docelowego;
- 9) wykorzystanie zajęć z języka obcego do rozwijania wrażliwości międzykulturowej oraz kształtowania postawy ciekawości, tolerancji i otwartości wobec innych kultur, niekoniecznie tylko tych związanych z językiem docelowym, np. poprzez zachęcanie uczniów do refleksji nad zjawiskami typowymi dla kultur innych niż własna, stosowanie odniesień do kultury, tradycji i historii kraju pochodzenia uczniów oraz tworzenie sytuacji komunikacyjnych umożliwiających uczniom rozwijanie umiejętności interkulturowych.

Kształcenie w zakresie języka obcego nie odbywa się w edukacyjnej próżni – powinno ono wspierać i być wspierane przez kształcenie w zakresie pozostałych przedmiotów oraz umiejętności ogólnych. Należy mieć świadomość, że wiele technik stosowanych podczas zajęć z języka obcego, np. planowanie i analizowanie zasobu środków i umiejętności językowych posiadanych i wymaganych do wykonania danego zadania językowego, twórcze wykorzystanie języka, traktowanie popełnionego błędu jako narzędzia rozwoju własnych umiejętności językowych, wykorzystywanie domysłu językowego w procesie rozumienia tekstu słuchanego i czytanego, odkrywanie wzorców i formułowanie reguł, sprzyja nie tylko rozwojowi umiejętności językowych, ale przyczynia się do rozwoju umiejętności rozumowania w ogóle. Zajęcia z języka obcego, dla których naturalne i pożądane są ćwiczenia bazujące na pracy w parach lub w grupach, dają również doskonałą możliwość rozwijania tzw. umiejętności miękkich, w tym umiejętności współpracy, oceny mocnych

i słabych stron własnych oraz kolegów/koleżanek, doceniania wkładu pracy kolegów/koleżanek np. w ramach pracy projektowej.

MUZYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Indywidualna i zespołowa ekspresja muzyczna.

Uczeń indywidualnie i zespołowo muzykuje, tworzy i improwizuje proste struktury dźwiękowe i układy ruchowo-taneczne, przedstawia cechy i charakter wykonywanych utworów werbalnie i pozawerbalnie, rozwijając swoje zdolności i umiejętności muzyczne, preferencje oraz umiejętności wartościowania wytworów kultury.

II. Język i funkcje muzyki, myślenie muzyczne, kreacja i twórcze działania.

Uczeń rozumie podstawowe pojęcia i terminy muzyczne niezbędne w praktyce wykonawczej, percepcji oraz prowadzeniu rozmów o muzyce, poszukiwaniu informacji i twórczym działaniu, dostrzegając przy tym wzajemne relacje między nimi.

III. Wiedza o kulturze muzycznej, narodowym i światowym dziedzictwie kulturowym.

Uczeń interpretuje zjawiska związane z kulturą muzyczną, słucha muzyki, rozpoznaje, rozróżnia i omawia jej cechy, przedstawia własny stosunek do słuchanego i wykonywanego repertuaru, jest świadomym odbiorcą sztuki.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Indywidualna i zespołowa ekspresja muzyczna.

1. W zakresie śpiewu. Uczeń:

- 1) śpiewa ze słuchu lub/i z wykorzystaniem nut (w zespole, solo, a cappella, z akompaniamentem) minimum 10 różnorodnych utworów wokalnych w roku szkolnym:
 - a) piosenki z repertuaru dziecięcego, młodzieżowego, popularnego i ludowego;
 - b) wybrane pieśni (w tym artystyczne i patriotyczne);
 - c) kanony;
- 2) poprawnie śpiewa z pamięci, zachowując należyłą postawę, hymn państwowy „Mazurek Dąbrowskiego”;
- 3) śpiewa, dbając o emisję i higienę głosu, stosuje ćwiczenia oddechowe, dykcyjne i inne, zachowując naturalne właściwości głosu;
- 4) wykonuje solo lub w zespole „rapowanki”, rytmiczne recytacje itp.;
- 5) tworzy z pomocą nauczyciela i samodzielnie:
 - a) struktury melodyczne;

- b) sygnały dźwiękowe (w kontekście danej tonalności);
 - c) prosty dwugłos (burdon, ostinato, głos towarzyszący górny lub dolny);
 - d) głosowe ilustracje dźwiękowe (onomatopeje) do scen sytuacyjnych, tekstów literackich i obrazów;
 - 6) improwizuje wokalnie oraz tworzy – pod kierunkiem nauczyciela i samodzielnie – różnorodne wypowiedzi muzyczne według ustalonych zasad.
2. W zakresie gry na instrumentach. Uczeń:
- 1) gra na instrumentach ze słuchu lub/i przy pomocy nut (w zespole lub/i solo) na jednym lub kilku instrumentach melodycznych (do wyboru np. flet podłużny, flażolet /flecik polski/, pianino, keyboard, gitara, dzwonki, metalofon, ksylofon i inne) oraz perkusyjnych niemelodycznych:
 - a) schematy rytmiczne;
 - b) melodie;
 - c) proste utwory;
 - d) akompaniamenty;
 - 2) odtwarza gestodźwiękami proste rytmy i schematy rytmiczne;
 - 3) tworzy z pomocą nauczyciela i samodzielnie:
 - a) proste struktury rytmiczne;
 - b) swobodny akompaniament rytmiczny i melodyczny;
 - c) instrumentalne ilustracje dźwiękowe do scen sytuacyjnych, tekstów literackich i obrazów;
 - 4) improwizuje oraz tworzy – pod kierunkiem nauczyciela lub/i samodzielnie – różnorodne wypowiedzi muzyczne według ustalonych zasad, z użyciem dostępnych lub wykonanych przez siebie instrumentów.
3. W zakresie ruchu przy muzyce. Uczeń:
- 1) odtwarza ruchem proste rytmy i schematy rytmiczne;
 - 2) wykonuje podstawowe kroki, figury i układy taneczne:
 - a) polskich tańców narodowych: poloneza, kujawiaka i krakowiaka;
 - b) wybranych tańców ludowych (szczególnie własnego regionu);
 - c) wybranych tańców różnych narodów;
 - d) wybranych tańców towarzyskich (fakultatywnie);
 - 3) improwizuje za pomocą gestu i ruchu oraz tworzy ilustracje ruchowe do muzyki.
4. W zakresie słuchania i percepcji muzyki. Uczeń:
- 1) świadomie słucha wybranych dzieł literatury muzycznej (fragmentów lub/i w całości):
 - a) reprezentatywnych dla kolejnych epok (od średniowiecza do współczesności);
 - b) muzyki jazzowej i rozrywkowej;
 - c) polskich pieśni artystycznych i patriotycznych;
 - d) utworów ludowych w postaci oryginalnej i artystycznie opracowanej;
 - 2) rozpoznaje ze słuchu:
 - a) brzmienie instrumentów muzycznych;

- b) brzmienie głosów ludzkich: sopran, alt, tenor, bas;
 - c) podstawowe formy muzyczne: AB, ABA, ABA₁, rondo i wariacje;
 - d) polskie tańce narodowe;
 - e) aparat wykonawczy: solista, zespół kameralny, chór, orkiestra, big-band i zespół folkowy;
- 3) rozpoznaje i analizuje utwory muzyczne określając ich elementy, nastrój i charakter, formułuje wypowiedzi, stosując pojęcia charakterystyczne dla języka muzycznego;
 - 4) przedstawia słuchaną muzykę za pomocą środków pozamuzycznych (łączy muzykę z innymi obszarami wiedzy):
 - a) odzwierciedla graficznie cechy muzyki i strukturę form muzycznych;
 - b) rysuje, maluje oraz układa teksty do muzyki;
 - c) werbalizuje emocje i odczucia;
 - d) opisuje słowami cechy i charakter słuchanych utworów.
- II. Język i funkcje muzyki, myślenie muzyczne, kreacja i twórcze działania. Uczeń:
1. zna, rozumie i wykorzystuje w praktyce:
 - 1) podstawowe pojęcia i terminy muzyczne (pięciolinia, klucz, nuta, pauza, wartość rytmiczna, dźwięk, gama, akord, akompaniament) oraz zależności między nimi;
 - 2) określa podstawowe elementy muzyki (rytm, melodię, harmonię, agogikę, dynamikę, kolorystykę, artykulację).
 2. odczytuje i zapisuje elementy notacji muzycznej:
 - 1) nazywa dźwięki gamy, rozpoznaje ich położenie na pięciolinii;
 - 2) różnicuje wartości rytmiczne nut i pauz;
 - 3) zna skróty pisowni muzycznej: repetycja, volty, da capo al fine;
 - 4) zna podstawowe oznaczenia: metryczne, agogiczne, dynamiczne i artykulacyjne oraz fermatę;
 - 5) potrafi posługiwać się symboliką beznutową (np. tabulaturą, fonogestyką, uproszczoną fonogestyką, tataizacją);
 3. wykazuje się znajomością i dokonuje podziału:
 - 1) instrumentów muzycznych ze względu na źródło dźwięku – nazywa i charakteryzuje je;
 - 2) głosów ludzkich (sopran, alt, tenor, bas) oraz technik wokalnych (np. śpiew estradowy, śpiew biały, jodłowanie i inne);
 - 3) aparatu wykonawczego (solista, zespół kameralny, chór, orkiestra, big band, zespół folkowy);
 4. wykazuje się znajomością i dokonuje charakterystyki:
 - 1) muzyki ze względu na jej rodzaj (wokalna, instrumentalna, wokально-instrumentalna, artystyczna, rozrywkowa, ludowa oraz do wyboru: sakralna, filmowa, teatralna i inne);
 - 2) stylów muzycznych (do wyboru: pop, rock, jazz, folk, rap, techno, disco, reggae i inne);

- 3) form muzycznych: budowa okresowa, AB, ABA, ABA₁, kanon, rondo, wariacje, pieśń, opera, balet, operetka, musical, koncert, symfonia;
 - 4) faktury muzycznej: homofoniczna, polifoniczna;
5. określa charakterystyczne cechy:
 - 1) polskich tańców narodowych: poloneza, mazura, kujawiaka, oberka, krakowiaka;
 - 2) wybranych polskich tańców ludowych z uwzględnieniem własnego regionu;
 - 3) wybranych tańców towarzyskich i współczesnych;
 6. wymienia nazwy epok w dziejach muzyki (średniowiecze, renesans, barok, klasycyzm, romantyzm, muzyka XX w.) oraz potrafi wskazać kompozytorów reprezentatywnych dla nich;
 7. porządkuje chronologicznie postacie kompozytorów: np. Mikołaj Gomółka, Jan Sebastian Bach, Antonio Vivaldi, Wolfgang Amadeusz Mozart, Ludwig van Beethoven, Fryderyk Chopin, Stanisław Moniuszko, Karol Szymanowski, Witold Lutosławski, Wojciech Kilar, Henryk Mikołaj Górecki, Krzysztof Penderecki i inni);
 8. potrafi uzasadnić własne preferencje muzyczne argumentując swoje wybory;
 9. tworzy, odtwarza i zapisuje muzykę przy użyciu dostępnych technologii.
- III. Kultura muzyczna, narodowe i światowe dziedzictwo kulturowe. Uczeń:
1. zna repertuar kulturalnego człowieka, orientując się w sztandarowych utworach z dziejów historii muzyki i współczesnej kultury muzycznej oraz wartościowej muzyki popularnej;
 2. zna i wymienia instytucje upowszechniające kulturę muzyczną we własnym regionie, kraju i na świecie oraz ich działalność, a także śledzi wydarzenia artystyczne;
 3. poszukuje informacji o muzyce w wydawnictwach książkowych, multimedialnych i innych dostępnych źródłach;
 4. poznaje przykłady muzycznej twórczości ludowej, obrzędy, zwyczaje, tradycje swojego regionu;
 5. wyszukuje nagrania z literatury muzycznej w celu zilustrowania twórczości kompozytorów, cech epoki, charakterystyki stylów, przygotowując prezentacje lub/i, muzyczne portfolio;
 6. uczestniczy w tworzeniu artystycznych projektów edukacyjnych o charakterze interdyscyplinarnym (również z wykorzystaniem technologii informacyjnej);
 7. angażuje się w kreowanie kultury artystycznej swojej szkoły i najbliższego środowiska;
 8. uczestniczy realnie lub wirtualnie w różnorodnych wydarzeniach muzycznych;
 9. stosuje zasady wynikające ze świadomego korzystania i uczestniczenia w dorobku kultury muzycznej: odpowiednie zachowanie podczas koncertu, przedstawienia operowego itp., tolerancja dla preferencji muzycznych innych osób oraz szacunek dla twórców i wykonawców.

Warunki i sposób realizacji

Podczas organizowania procesu dydaktyczno-wychowawczego należy pamiętać, że działania praktyczne muszą dominować nad zagadnieniami teoretycznymi.

Do prawidłowego prowadzenia zajęć z muzyki zalecana jest pracownia wyposażona w:

- 1) instrumenty muzyczne: perkusyjne niemelodyczne i melodyczne, instrument lub instrumenty klawiszowe (akustyczne lub/i elektroniczne), instrumenty dęte, instrumenty strunowe;
- 2) tablicę z pięciolinia, rzutnik multimedialny i ekran lub tablicę multimedialną;
- 3) sprzęt do odtwarzania, nagrywania i nagłaśniania dźwięku, komputer z oprogramowaniem muzycznym (np. edytory tekstu muzycznego, obróbki cyfrowej dźwięku, mini-studio muzyczne itp.) i z dostępem do Internetu;
- 4) bibliotekę muzyczną (nuty, śpiewniki, podręczniki), fonotekę i filmotekę;
- 5) plansze dydaktyczne (papierowe lub multimedialne).

Szkoła powinna stwarzać warunki do obcowania z muzyką „na żywo” poprzez udział uczniów w koncertach i spektaklach muzycznych, organizowanych w szkole i poza szkołą oraz do publicznej prezentacji umiejętności muzycznych uczniów. Lekcje szkolne mogą być uzupełniane innymi formami zajęć, wśród których wymienić można:

- udział w koncertach, przedstawieniach i audycjach muzycznych;
 - lekcje w salach koncertowych, szkołach muzycznych, muzeach;
 - współtworzenie koncertów, prezentacji, imprez muzycznych;
 - organizowanie, propagowanie i udział w koncertach typu „dzieci–dzieciom”;
 - udział w projektach interdyscyplinarnych klasowych i szkolnych;
 - spotkania z artystami;
 - poznawanie lokalnego folkloru muzycznego i jego twórców, w miarę możliwości współtworzenie kultury regionalnej w powiązaniu z instytucjami zajmującymi się upowszechnianiem kultury i sztuki;
 - udział w przeglądach, festiwalach i konkursach muzycznych.
1. Należy zachować szczególną dbałość o jakość edukacji muzycznej warunkowaną wielością i różnorodnością doświadczeń w zakresie śpiewu, gry na instrumentach, tworzenia i improwizowania muzyki, kreatywności muzycznej, słuchania i percepcji muzyki oraz ruchu z muzyką i tańca.
 2. Uczeń opanowuje umiejętności muzyczne i obowiązkowy repertuar, naśladując nauczyciela, współpracując z nim i ze społecznością klasy, kreując własne rozwiązania.
 3. Rodzaj aktywności muzycznej powinien być elastycznie dostosowany do indywidualnych predyspozycji każdego ucznia.
 4. Realizacja zajęć winna umożliwiać każdemu uczniowi rozwijanie kreatywności oraz kompetencji społecznych takich jak: współdziałanie, współodpowiedzialność, umiejętność prezentacji osiągnięć indywidualnych i zespołowych, pełnienie

różnorodnych funkcji w grupie, umiejętność oceny i wyboru, tolerancję dla gustów i upodobań oraz tradycji kulturowych odmiennych od własnych.

PLASTYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Opanowanie zagadnień z zakresu języka i funkcji plastyki; podejmowanie działań twórczych, w których wykorzystane są wiadomości dotyczące formy i struktury dzieła.
- II. Doskonalenie umiejętności plastycznych – ekspresja twórcza przejawiająca się w działaniach indywidualnych i zespołowych.
- III. Opanowanie podstawowych wiadomości z zakresu kultury plastycznej, jej narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I. Opanowanie zagadnień z zakresu języka i funkcji plastyki; podejmowanie działań twórczych, w których wykorzystane są wiadomości dotyczące formy i struktury dzieła.

Uczeń:

1. wykazuje się znajomością dziedzin sztuk plastycznych: malarstwa, rzeźby, grafiki, architektury (łącznie z architekturą wnętrz), rysunku, scenografii, sztuki użytkowej dawnej i współczesnej (w tym rzemiosła artystycznego); rozumie funkcje tych dziedzin i charakteryzuje ich język; rozróżnia sposoby i style wypowiedzi w obrębie dyscyplin; zna współczesne formy wypowiedzi artystycznej, wyłamujące się tradycyjnym klasyfikacjom, jak: happening, performance, asamblaż; sztuka nowych mediów;
2. rozróżnia cechy i rodzaje kompozycji w naturze oraz w sztukach plastycznych (odnajduje je w dziełach mistrzów, a także w tworach i zjawiskach przyrody); tworzy różnorodne układy kompozycyjne na płaszczyźnie i w przestrzeni (kompozycje otwarte i zamknięte, rytmiczne, symetryczne, statyczne i dynamiczne); ustala właściwe proporcje poszczególnych elementów kompozycyjnych, umiejętnie równoważy kompozycję, wykorzystując kształt i kontrast form;
3. klasyfikuje barwy w sztukach plastycznych; wykazuje się znajomością pojęć: gama barwna, koło barw, barwy podstawowe i pochodne, temperatura barwy, walor barwy; rozróżnia i identyfikuje w dziełach mistrzów i własnych kontrasty barwne: temperaturowe, dopełnieniowe i walorowe; podejmuje działania twórcze z wyobraźni i z zakresu interpretacji natury, uwzględniające problematykę barwy;
4. charakteryzuje i rozróżnia sposoby uzyskania iluzji przestrzeni w kompozycjach płaskich; rozpoznaje rodzaje perspektyw (w tym m.in.: rzędowa, kulisowa, aksonometryczna, barwna, powietrzna, zbieżna); rozpoznaje i świadomie stosuje światłocien jako sposób uzyskania iluzji przestrzeni; podejmuje działania kreatywne z wyobraźni i z natury, skoncentrowane wokół problematyki iluzji przestrzeni;

5. charakteryzuje pozostałe środki wyrazu artystycznego, takie jak: linia, plama, faktura; wykorzystuje wskazane środki w działaniach plastycznych (kompozycjach z wyobraźni i transpozycji natury);
6. rozróżnia gatunki i tematykę dzieł w sztukach plastycznych (portret, autoportret, pejzaż, martwa natura, sceny: rodzajowa, religijna, mitologiczna, historyczna i batalistyczna); niektóre z tych gatunków odnajduje w grafice i w rzeźbie; w rysunku rozpoznaje studium z natury, karykaturę, komiks, rozumie, czym jest w sztuce abstrakcja i fantastyka; podejmuje działania z wyobraźni i z natury w zakresie utrwalania i świadomości gatunków i tematów w sztuce, stosuje w tym zakresie różnorodne formy wypowiedzi (szkice rysunkowe, fotografie zaaranżowanych scen i motywów, fotomontaż).

II. Doskonalenie umiejętności plastycznych, ekspresja twórcza przejawiająca się w działaniach indywidualnych i zespołowych. Uczeń:

1. w zadaniach plastycznych interpretuje obserwowane przedmioty, motywy i zjawiska, stosując środki wyrazu zgodnie z własnym odczuciem; w wyższych klasach podejmuje również próby rysunkowego studium z natury;
2. wyraża w pracach plastycznych uczucia i emocje wobec rzeczywistości, a także płynące z inspiracji muzycznych czy literackich (impresja i ekspresja); rysuje, maluje, ilustruje zjawiska i wydarzenia realne i wyobrażone (także w korelacji z innymi przedmiotami);
3. modeluje bryły i reliefy, konstruuje samodzielnie małe rzeźbiarskie formy przestrzenne i bryły architektoniczne, a większe projekty realizuje we współpracy z innymi; tworzy aranżacje przestrzenne z gotowych elementów stosując układy kompozycyjne właściwe dla uzyskania zamierzonego wyrazu;
4. projektuje graficzne formy użytkowe (zaproszenie, okładka, plakat); kształtuje przestrzenne formy dekoracyjne i scenograficzne – indywidualnie i w zespole; umiejętności te wykorzystuje w przygotowywaniu imprez i uroczystości szkolnych, np. powiązanych z kalendarzem różnego typu świąt;
5. podejmuje próby integracji sztuk tworząc zespołowo teatr plastyczny (animacja form plastycznych w przestrzeni plus światło i dźwięk) oraz realizując inne rodzaje kreacji z pogranicza plastyki i pokrewnych dziedzin jak pantomima, taniec, film animowany;
6. stosuje różnorodne techniki plastyczne (proste techniki graficzne, rzeźbiarskie, malarskie, elementy obrazowania cyfrowego fotograficznego i z wykorzystaniem wybranych graficznych programów komputerowych);
7. podejmuje działania z zakresu estetycznego kształtowania otoczenia; projektuje i realizuje formy dekoracyjne, podnoszące estetykę otoczenia (wykorzystuje elementy gotowe, aranżując własny pokój, np. projektując nakrycie stołu na uroczystość rodzinną z wykorzystaniem m.in. dekoracji kwiatowej; uwzględnia zasady estetyki podawania potraw).

III. Opanowanie podstawowych wiadomości z zakresu kultury plastycznej, jej narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego. Uczeń:

1. zna dziedzictwo kulturowe najbliższego otoczenia, wymienia zabytki i dzieła architektury (historycznej i współczesnej);
2. zapoznaje się z twórczością artystów w obrębie „małej ojczyzny”;
3. rozumie znaczenie twórczości ludowej; rozróżnia różne jej formy; zna pojęcia; sztuka ludowa i etnografia;
4. wymienia, rozpoznaje i charakteryzuje najważniejsze obiekty kultury wizualnej w Polsce, wskazuje ich twórców;
5. rozpoznaje wybrane, najbardziej istotne dzieła z dorobku innych narodów;
6. rozumie i charakteryzuje na wybranych przykładach z różnych dziedzin pojęcie stylu w sztuce;
7. wykazuje się znajomością najważniejszych muzeów i kolekcji dzieł sztuki w Polsce i na świecie;
8. zna i stosuje zasady prezentacji i upowszechniania dzieł zgodnie z prawem i etyką.

Warunki i sposób realizacji

Zajęcia plastyki mają przede wszystkim rozwijać wyobraźnię i kreatywność, niezbędną w rozwoju osobowości młodego człowieka, mają także aspekt poznawczy i wychowawczy. Plastykę należy traktować jako szansę integralnego rozwoju, w którym uczniowie nie tylko wyrażają przez sztukę własne odczucia i emocje, ale także uczą się cierpliwości, dyscypliny i samokontroli w trakcie powstawania prac oraz angażują się, poprzez sztukę, w życie społeczne.

Należy pamiętać, że zagadnienia teoretyczne nie mogą dominować nad ćwiczeniami praktycznymi, a plastyka w szkole podstawowej nie powinna zamienić się w regularną historię sztuki. Wszelkie wiadomości dotyczące teorii sztuki oraz jej historii stanowią jedynie uzupełnienie i bazę poznawczą do podejmowanych działań artystycznych. Dzieje sztuki powinny być zatem przedstawiane problemowo, a nie zgodnie z jej historycznym rozwojem.

Bardzo ważną kwestią w nauczaniu plastyki jest także planowanie pracy, aby było zgodne z psychofizycznym rozwojem dziecka. W pierwszym rzędzie dotyczy to treści kształcenia. W klasach IV–VI powinny być wprowadzane zagadnienia z zakresu funkcji i języka plastyki, ujęte w punktach 1–6 pierwszego celu kształcenia. Pamiętać jednak należy, że wszystkie zagadnienia teoretyczne, uczniowie przyswajają, przede wszystkim, poprzez działania praktyczne. W klasach starszych (VII–VIII) wiadomości powinny być utrwalane, zgodnie ze spiralnym modelem nauczania, poprzez powracanie do działań twórczych, w których wykorzystywane są zagadnienia dotyczące formy i struktury dzieła. Wiadomości z zakresu kultury plastycznej, jej narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego, opisane w punktach 1–8 zaleca się wprowadzić w klasach VII–VIII. Natomiast doskonalenie umiejętności plastycznych i ekspresja twórcza dotyczy wszystkich klas III etapu kształcenia (z uwzględnieniem możliwości percepcyjnych uczniów). Przejawia się to między innymi w odpowiednim dobieraniu zadań, technik, formatów i czasu realizacji. Należy pamiętać, że

im młodsze dziecko, tym więcej zadań powinno się wprowadzać z wyobraźni i pamięci. Jedynie w klasach starszych mogą być wprowadzane ćwiczenia oparte na bezpośredniej obserwacji natury. Z tego powodu zagadnienia związane np. z iluzją przestrzeni, należy wprowadzać w klasach VI–VIII. Podobnie różnicowanie technik powinno być ściśle związane z możliwościami psychofizycznymi uczniów oraz z możliwościami bazowymi szkoły. Do działań artystycznych na płaszczyźnie poleca się w klasach młodszych formaty mniejsze, a w klasach starszych sukcesywnie zwiększane.

Ćwiczenia praktyczne powinny być planowane na pojedyncze godziny lekcyjne, w niektórych przypadkach (jedynie w klasach starszych), praca może być kontynuowana na kolejnej lekcji. Przeważać powinny zajęcia w pracowniach szkolnych, w ramach których dominować mają aktywności warsztatowe. W trakcie realizacji programu należy uwzględniać różne formy i metody kształcenia. W tym powinno się również uwzględnić działania zespołowe, zwłaszcza przy pracach wymagających dużego wkładu i wysiłku. Tego rodzaju działania (realizowane np. w formie projektów edukacyjnych), dają szansę powiązań interdyscyplinarnych i rozwijają różnorodne formy ekspresji twórczej. Pobudzają one sferę emocjonalną, poprzez angażowanie różnych zmysłów. Płaszczyzną wspólną może być na przykład teatr, w którym integrują się języki: literatury (słowo), muzyki (oprawa muzyczna), plastyki (scenografia i kostiumy) i gestu lub przygotowanie uroczystości szkolnych. Warto poszukać tego rodzaju wspólnych płaszczyzn i podjąć współpracę z innymi nauczycielami w ich realizacji. Praca metodą projektu zalecana jest szczególnie w klasach starszych (VII–VIII).

Lekcje w miarę możliwości powinny być uzupełniane innymi formami zajęć, realizowanymi we wszystkich latach nauki. Ich celem, między innymi, jest upowszechnianie kultury i współpraca z instytucjami i osobami działającymi na rzecz rozwoju kultury i sztuki. Do takich form należą:

- lekcje w: galeriach, muzeach, obiektach sakralnych, pracowniach twórców;
- wycieczki, w tym zajęcia plenerowe;
- tworzenie wystaw prac własnych, klasowych i szkolnych;
- zwiedzanie wystaw;
- spotkania z artystami;
- poznawanie zabytków i twórców regionu, w miarę możliwości współtworzenie kultury regionalnej w powiązaniu z instytucjami zajmującymi się upowszechnianiem kultury i sztuki;
- udział w konkursach plastycznych.

Istotne znaczenie w rozwoju ma też wychowanie w poczuciu odpowiedzialności i szacunku dla prac własnych i cudzych, w tym dziedzictwa kulturowego. Może się to przejawiać także w tworzeniu zbioru własnych prac, ich dokumentowaniu i zgodnym z prawem publikowaniu. Nauczyciele powinni zwracać uwagę i uwrażliwiać uczniów na ochronę własności intelektualnej i nie dopuszczać do tworzenia plagiatów oraz publikowania min. w mediach prac bez zgody twórcy oraz prac przedstawiających inne osoby bez ich zgody (ochrona wizerunku).

HISTORIA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Chronologia historyczna.

1. Odróżnianie przeszłości, teraźniejszości i przyszłości.
2. Posługiwanie się podstawowymi określeniami czasu historycznego: epoka, okres p.n.e., okres n.e., tysiąclecie, wiek, rok.
3. Obliczanie upływu czasu między wydarzeniami historycznymi.
4. Umieszczanie procesów, zjawisk i faktów historycznych w czasie oraz porządkowanie ich i ustalanie związków przyczynowo-skutkowych.
5. Dostrzeganie zmiany w życiu politycznym i społecznym oraz ciągłości w rozwoju kulturowym.

II. Analiza i interpretacja historyczna.

1. Krytyczne analizowanie informacji uzyskanych z różnych źródeł (w tym kartograficznych), próba wyciągania z nich wniosków.
2. Lokalizacja w przestrzeni procesów, zjawisk i faktów historycznych przy wykorzystaniu map i planów w różnych skalach.
3. Rozróżnianie w narracji historycznej warstwy informacyjnej, wyjaśniającej i oceniającej.
4. Objaśnianie związków przyczynowo-skutkowych, analizowanie zjawisk i procesów historycznych.
5. Dostrzeganie potrzeby poznawania przeszłości dla rozumienia procesów zachodzących we współczesności.

III. Tworzenie narracji historycznej.

1. Konstruowanie ciągów narracyjnych przy wykorzystaniu zdobytych informacji źródłowych.
2. Posługiwanie się pojęciami historycznymi i wyjaśnianie ich znaczenia.
3. Przedstawianie argumentów uzasadniających własne stanowisko w odniesieniu do procesów i postaci historycznych.
4. Tworzenie krótkich i długich wypowiedzi: planu, notatki, rozprawki, prezentacji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

KLASA IV

1. Elementy historii rodzinnej i regionalnej. Uczeń:
 - 1) zbiera informacje na temat historii swojej rodziny, gromadzi pamiątki rodzinne i opowiada o nich;
 - 2) poznaje historię i tradycje swojej okolicy i ludzi dla niej szczególnie zasłużonych; zna lokalne zabytki i opisuje ich dzieje.

2. Najważniejsze elementy polskiego dziedzictwa kulturowego. Uczeń:
 - 1) zna symbole narodowe (barwy, godło, hymn narodowy), najważniejsze święta narodowe i państwowe, potrafi wytłumaczyć ich znaczenie;
 - 2) zna legendy o początkach państwa polskiego;
 - 3) wiąże najważniejsze zabytki i symbole kultury polskiej z właściwymi regionami.
3. Refleksja nad historią jako nauką. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia, na czym polega praca historyka;
 - 2) wskazuje sposoby mierzenia czasu w historii i posługuje się pojęciami chronologicznymi;
 - 3) rozpoznaje rodzaje źródeł historycznych;
 - 4) odróżnia historię od dziejów legendarnych.
4. Postacie i wydarzenia o doniosłym znaczeniu dla kształtowania polskiej tożsamości kulturowej. Uczeń sytuuje w czasie i opowiada o:
 - 1) księciu Mieszku i czeskiej Dobrawie – chrzcie Polski;
 - 2) Bolesławie Chrobrym – pierwszym królu i zjeździe w Gnieźnie;
 - 3) ostatnim z Piastów – Kazimierzu Wielkim;
 - 4) królowej Jadwidze, Władysławie Jagielle, Zawiszy Czarnym, unii polsko-litewskiej i zwycięstwie grunwaldzkim;
 - 5) Mikołaju Koperniku i krakowskich żakach;
 - 6) Janie Zamoyskim – wodzu i mężu stanu;
 - 7) bohaterach wojen XVII wieku – przeorze Augustynie Kordeckim, hetmanie Stefanie Czarnieckim i królu Janie III Sobieskim;
 - 8) Tadeuszu Kościuszcze i kosynierach spod Racławic;
 - 9) Janie Henryku Dąbrowskim i Józefie Wybickim oraz polskim hymnie;
 - 10) Romualdzie Traugucie i powstańczym państwie;
 - 11) laureatce Nagrody Nobla – Marii Skłodowskiej-Curie;
 - 12) Józefie Piłsudskim i jego żołnierzach;
 - 13) Eugeniuszu Kwiatkowskiemu i budowie Gdyni;
 - 14) „Zośce”, „Alku”, „Rudym” i „Szarych Szeregach”;
 - 15) żołnierzach niezłomnych – Witoldzie Pileckim i Danucie Siedzikównie „Ince”;
 - 16) papieżu Janie Pawle II;
 - 17) „Solidarności” i jej bohaterach.

Treści dodatkowe, nieobowiązkowe, do wyboru przez nauczyciela w porozumieniu z uczniem.

1. Piastowie. Plemiona słowiańskie i ich warunki życia na terenie dzisiejszej Polski. Ród Piastów – legendy związane z rodem.
2. Chrzest Polski. Chrystianizacja i przemiany kulturowe na ziemiach polskich. Misja św. Wojciecha. Nowe słowa i nowe znaczenie starych słów w języku polskim.
3. Wojny z Niemcami. Obrona kraju, wojowie. Obrona Głogowa.
4. Zakony w Polsce. Rozwój piśmiennictwa i rolnictwa.
5. Zamki i rycerze. Znaczenie, uzbrojenie, obyczaje.
6. Złoty wiek kultury polskiej. Osiągnięcia architektury i sztuki – Wawel.

7. Gdańsk – Polska spichlerzem Europy. Miasto, port, rozwój handlu zbożem.
8. Zygmunt III Waza. Warszawa stolicą Polski.
9. Obiady czwartkowe króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Rozkwit kultury za ostatniego króla.
10. Strajk dzieci we Wrześni. Udręki niewoli, germanizacja, rusyfikacja.
11. Bitwa Warszawska. Ocalenie Polski przed najazdem bolszewickim.

KLASY V–VIII

1. Cywilizacje starożytne. Uczeń:
 - 1) lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizacje Starożytnego Wschodu (Mezopotamii, Egiptu i Izraela), cywilizacje nad wielkimi rzekami (Indie i Chiny) oraz cywilizacje starożytnej Grecji i Rzymu;
 - 2) porównuje koczowniczy tryb życia z osiadłym i wyjaśnia skutki rewolucji neolitycznej;
 - 3) charakteryzuje strukturę społeczeństwa i system wierzeń w Egipcie, starożytnym Izraelu, Grecji i Rzymie; wyjaśnia różnicę pomiędzy politeizmem a monoteizmem;
 - 4) umiejscawia w czasie i zna różne systemy sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w Egipcie, Atenach peryklejskich i Rzymie;
 - 5) charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, prawie, architekturze, sztuce, literaturze;
 - 6) umiejscawia w czasie i przestrzeni narodziny oraz rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa.
2. Bizancjum i świat islamu. Uczeń:
 - 1) umiejscawia w czasie i przestrzeni zasięg ekspansji arabskiej i wyjaśnia wpływ cywilizacji islamskiej na Europę;
 - 2) lokalizuje w czasie i przestrzeni cesarstwo bizantyjskie i rozpoznaje osiągnięcia kultury bizantyjskiej (prawo, architektura, sztuka).
3. Średniowieczna Europa. Uczeń:
 - 1) umiejscawia w czasie i przestrzeni państwo Franków;
 - 2) umiejscawia w czasie i przestrzeni nowe państwa w Europie;
 - 3) wyjaśnia przyczyny i skutki rozłamu w Kościele w XI wieku oraz opisuje relacje pomiędzy władzą cesarską a papieską;
 - 4) charakteryzuje przyczyny i skutki krucjat.
4. Społeczeństwo i kultura średniowiecznej Europy. Uczeń:
 - 1) przedstawia instytucje systemu lennego, wyjaśnia pojęcie stanu i charakteryzuje podziały społeczne w średniowieczu;
 - 2) opisuje warunki życia średniowiecznego miasta i wsi;

- 3) porównuje kulturę rycerską i kulturę miejską, opisuje charakterystyczne cechy wzoru rycerza średniowiecznego, rozpoznaje zabytki kultury średniowiecza, wskazuje różnice pomiędzy stylem romańskim a stylem gotyckim;
 - 4) wyjaśnia rolę Kościoła (w tym zakonów) w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego.
5. Polska w okresie wczesnopiastowskim. Uczeń:
- 1) sytuuje w czasie i przestrzeni państwo pierwszych Piastów oraz przedstawia jego genezę;
 - 2) wyjaśnia okoliczności przyjęcia chrztu przez Piastów oraz następstwa kulturowe, społeczne i polityczne chrystianizacji Polski;
 - 3) charakteryzuje rozwój i kryzys monarchii Bolesława Chrobrego i Mieszka II;
 - 4) charakteryzuje odbudowę i rozwój państwa Piastów za rządów Kazimierza Odnowiciela i Bolesława Śmiałego;
 - 5) przedstawia dokonania Bolesława Krzywoustego; opisuje konflikt z Niemcami;
 - 6) opisuje społeczeństwo Polski pierwszych Piastów.
6. Polska w okresie rozbitcia dzielnicowego. Uczeń:
- 1) umieszcza w czasie i przestrzeni Polskę okresu rozbitcia dzielnicowego;
 - 2) opisuje przyczyny oraz wskazuje skutki rozbitcia dzielnicowego;
 - 3) umieszcza w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi oraz zagrożeniem najazdami tatarskimi w okresie rozbitcia dzielnicowego;
 - 4) opisuje przemiany społeczne i gospodarcze, z uwzględnieniem ruchu osadniczego;
 - 5) charakteryzuje proces zjednoczenia państwa polskiego na przełomie XIII i XIV wieku, wskazując na rolę władców piastowskich (ze szczególnym uwzględnieniem roli Władysława Łokietka) oraz Kościoła.
7. Polska w XIV–XV wieku. Uczeń:
- 1) opisuje rozwój terytorialny państwa polskiego w XIV i XV wieku;
 - 2) analizuje dokonania Kazimierza Wielkiego w dziedzinie polityki wewnętrznej (system obronny, urbanizacja kraju, prawo, nauka) oraz w polityce zagranicznej;
 - 3) opisuje związki Polski z Węgry w XIV i XV wieku;
 - 4) wyjaśnia przyczyny i ocenia następstwa unii Polski z Litwą;
 - 5) charakteryzuje dokonania w dziedzinie polityki wewnętrznej i zagranicznej Jagiellonów w XV wieku;
 - 6) porządkuje i umieszcza w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w XIV–XV wieku;
 - 7) charakteryzuje rozwój monarchii stanowej i uprawnień stanu szlacheckiego (rozwój przywilejów szlacheckich do konstytucji *nihil novi*).
8. Wielkie odkrycia geograficzne. Uczeń:
- 1) wyjaśnia przyczyny i ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz Nowego Świata;

- 2) umieszcza w czasie i przestrzeni wyprawy Krzysztofa Kolumba, Vasco da Gamy, Ferdynanda Magellana oraz sytuuje w przestrzeni posiadłości kolonialne Portugalii i Hiszpanii.
9. „Złoty wiek” w Polsce na tle europejskim. Uczeń:
- 1) rozpoznaje charakterystyczne cechy renesansu europejskiego; charakteryzuje największe osiągnięcia Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Rafaela Santi, Erazma z Rotterdamu, Mikołaja Kopernika, Galileusza i Jana Gutenberga;
 - 2) wymienia przyczyny i następstwa reformacji, opisuje cele i charakteryzuje działalność Marcina Lutra i Jana Kalwina oraz przedstawia okoliczności powstania Kościoła anglikańskiego;
 - 3) wyjaśnia cele zwołania soboru trydenckiego i charakteryzuje reformę Kościoła katolickiego;
 - 4) umieszcza w czasie i opisuje najważniejsze wydarzenia w dziedzinie polityki wewnętrznej ostatnich Jagiellonów;
 - 5) charakteryzuje politykę zagraniczną ostatnich Jagiellonów, ze szczególnym uwzględnieniem powstania Prus Książęcych;
 - 6) opisuje model polskiego życia gospodarczego w XVI wieku, uwzględniając działalność gospodarczą polskiej szlachty i rolę chłopów;
 - 7) przedstawia największe osiągnięcia polskiego renesansu i reformacji, uwzględniając twórczość Mikołaja Reja, Jana Kochanowskiego, Andrzeja Frycza Modrzewskiego; rozpoznaje obiekty sztuki renesansowej na ziemiach polskich;
 - 8) przedstawia okoliczności zawarcia unii realnej pomiędzy Polską a Litwą (1569) i jej główne postanowienia.
10. Początki Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Uczeń:
- 1) charakteryzuje stosunki wyznaniowe i narodowościowe w Rzeczypospolitej; wyjaśnia główne założenia konfederacji warszawskiej;
 - 2) wyjaśnia okoliczności uchwalenia artykułów henrykowskich i przedstawia zasady wolnej elekcji; omawia przebieg i rezultaty pierwszych wolnych elekcji;
 - 3) opisuje panowanie Stefana Batorego, ze szczególnym uwzględnieniem jego polityki zewnętrznej.
11. Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej sąsiedzi w XVII wieku. Uczeń:
- 1) wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej z Rosją, Szwecją i Turcją;
 - 2) wyjaśnia przyczyny, cele i następstwa powstania Bohdana Chmielnickiego na Ukrainie;
 - 3) omawia przebieg i znaczenie potopu szwedzkiego;
 - 4) sytuuje w czasie, lokalizuje i omawia najważniejsze bitwy w XVII wieku
 - 5) dokonuje oceny następstw politycznych, społecznych i gospodarczych wojen w XVII wieku;
 - 6) rozpoznaje charakterystyczne cechy kultury baroku, odwołując się do przykładów architektury i sztuki we własnym regionie.

12. Europa w XVII i XVIII wieku. Uczeń:
- 1) charakteryzuje, na przykładzie Francji Ludwika XIV, ustrój monarchii absolutnej oraz wymienia główne cechy monarchii parlamentarnej, wykorzystując informacje o ustroju Anglii;
 - 2) opisuje idee Oświecenia, podaje przykłady ich zastosowania w nauce, literaturze, architekturze i sztuce;
 - 3) charakteryzuje zasadę trójpodziału władzy Karola Monteskiusza i zasadę umowy społecznej Jakuba Rousseau;
 - 4) charakteryzuje reformy oświeceniowe wprowadzone w Prusach, Rosji i Austrii.
13. Rzeczpospolita Obojga Narodów w I połowie XVIII wieku. Uczeń:
- 1) omawia przyczyny i charakteryzuje przejawy kryzysu państwa w epoce saskiej;
 - 2) charakteryzuje projekty reform ustrojowych Stanisława Leszczyńskiego i Stanisława Konarskiego;
 - 3) omawia zjawiska świadczące o postępie gospodarczym, rozwoju kultury i oświaty;
 - 4) ocenia pozycję międzynarodową Rzeczypospolitej w czasach saskich.
14. Powstanie Stanów Zjednoczonych. Uczeń:
- 1) omawia przyczyny i następstwa amerykańskiej wojny o niepodległość;
 - 2) wymienia instytucje ustrojowe Stanów Zjednoczonych, wyjaśnia ich funkcjonowanie; ocenia sposób, w jaki konstytucja amerykańska realizowała w praktyce zasadę trójpodziału władzy;
 - 3) przedstawia wkład Polaków w walkę o niepodległość Stanów Zjednoczonych.
15. Wielka rewolucja we Francji. Uczeń:
- 1) wyjaśnia główne przyczyny rewolucji i ocenia jej rezultaty;
 - 2) analizuje i objaśnia zasady zawarte w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela.
16. Rzeczpospolita w dobie stanisławowskiej. Uczeń:
- 1) podaje przykłady naprawy państwa za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, w tym osiągnięcia Komisji Edukacji Narodowej;
 - 2) charakteryzuje cele i konsekwencje konfederacji barskiej;
 - 3) sytuje w czasie obrady Sejmu Wielkiego oraz uchwalenie Konstytucji 3 maja; wymienia reformy Sejmu Wielkiego oraz najważniejsze postanowienia Konstytucji 3 maja;
 - 4) wyjaśnia okoliczności zawiązania konfederacji targowickiej i przedstawia jej następstwa;
 - 5) rozpoznaje charakterystyczne cechy polskiego oświecenia i charakteryzuje przykłady sztuki okresu klasycyzmu z uwzględnieniem własnego regionu.
17. Walka o utrzymanie niepodległości w ostatnich latach XVIII wieku. Uczeń:
- 1) sytuje w czasie I, II i III rozbiór Rzeczypospolitej i wskazuje na mapie zmiany terytorialne po każdym rozbiorze;
 - 2) przedstawia przyczyny i skutki powstania kościuszkowskiego;

- 3) rozróżnia przyczyny wewnętrzne i zewnętrzne upadku Rzeczypospolitej.

18. Epoka napoleońska. Uczeń:

- 1) charakteryzuje zmiany polityczne w Europie w okresie napoleońskim i przemiany społeczno-gospodarcze;
- 2) opisuje okoliczności utworzenia Legionów Polskich oraz omawia ich historię;
- 3) opisuje powstanie Księstwa Warszawskiego, jego ustrój i terytorium;
- 4) przedstawia stosunek Napoleona do sprawy polskiej oraz postawę Polaków wobec Napoleona.

19. Europa po kongresie wiedeńskim. Uczeń:

- 1) omawia decyzje kongresu wiedeńskiego w odniesieniu do Europy, w tym do ziem polskich;
- 2) charakteryzuje najważniejsze przejawy rewolucji przemysłowej (wynalazki i ich zastosowania, obszary uprzemysłowienia, zmiany struktur społecznych i warunków życia).

20. Ziemie polskie w latach 1815–1848. Uczeń:

- 1) wskazuje na mapie podział polityczny ziem polskich po kongresie wiedeńskim;
- 2) charakteryzuje okres konstytucyjny Królestwa Polskiego – ustrój, osiągnięcia w gospodarce, kulturze i edukacji;
- 3) przedstawia przyczyny wybuchu powstania listopadowego, charakter zmagania i następstwa powstania dla Polaków w różnych zaborach;
- 4) omawia położenie Polaków w zaborach pruskim i austriackim, na obszarze ziem zabranych oraz w Rzeczypospolitej Krakowskiej;
- 5) charakteryzuje główne nurty oraz postacie Wielkiej Emigracji i ruch spiskowy w kraju.

21. Europa w okresie Wiosny Ludów. Uczeń:

- 1) wymienia wydarzenia związane z walką z porządkiem wiedeńskim, charakteryzuje przebieg Wiosny Ludów w Europie;
- 2) omawia przyczyny i skutki powstania krakowskiego oraz Wiosny Ludów na ziemiach polskich.

22. Powstanie styczniowe. Uczeń:

- 1) omawia pośrednie i bezpośrednie przyczyny powstania, w tym „rewolucję moralną” 1861–1862;
- 2) dokonuje charakterystyki działań powstańczych z uwzględnieniem, jeśli to możliwe, przebiegu powstania w swoim regionie;
- 3) omawia uwłaszczenie chłopów w zaborze rosyjskim oraz porównuje z uwłaszczeniem w pozostałych zaborach;
- 4) charakteryzuje formy represji popowstaniowych.

23. Europa i świat w II połowie XIX i na początku XX wieku. Uczeń:
- 1) opisuje sytuację polityczną w Europie w II połowie XIX wieku, w tym procesy zjednoczeniowe Włoch i Niemiec;
 - 2) prezentuje przyczyny i skutki wojny secesyjnej w Stanach Zjednoczonych;
 - 3) wyjaśnia przyczyny, zasięg i następstwa ekspansji kolonialnej państw europejskich w XIX wieku;
 - 4) wymienia nowe idee polityczne i zjawiska kulturowe, w tym początki kultury masowej i przemiany obyczajowe.
24. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX i na początku XX wieku. Uczeń:
- 1) wyjaśnia cele i opisuje metody działań zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej – rusyfikacja, germanizacja (Kulturkampf), autonomia galicyjska;
 - 2) opisuje postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do zaborców – trójlojalizm, praca organiczna, ruch spółdzielczy;
 - 3) opisuje formowanie się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków;
 - 4) omawia narodziny i pierwsze lata istnienia nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizm, ruch ludowy, ruch narodowy);
 - 5) wyjaśnia społeczne i narodowe aspekty rewolucji w latach 1905–1907;
 - 6) charakteryzuje spór orientacyjny w latach 1908–1914.
25. I wojna światowa. Uczeń:
- 1) omawia najważniejsze konflikty pomiędzy mocarstwami europejskimi na przełomie XIX i XX wieku;
 - 2) wymienia główne przyczyny wojny – polityczne i gospodarcze, pośrednie i bezpośrednie;
 - 3) omawia specyfikę działań wojennych: wojna pozycyjna, manewrowa, działania powietrzne i morskie;
 - 4) charakteryzuje postęp techniczny w okresie I wojny światowej;
 - 5) opisuje rewolucję i wojnę domową w Rosji.
26. Sprawa polska w czasie I wojny światowej. Uczeń:
- 1) charakteryzuje stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej w przededniu i po wybuchu wojny;
 - 2) omawia umiędzynarodowienie sprawy polskiej: akt 5 listopada 1916 roku, rola USA i rewolucji rosyjskich, deklaracja z 3 czerwca 1918 roku;
 - 3) ocenia polski wysiłek zbrojny i dyplomatyczny, wymienia prace państwowotwórcze podczas wojny.
27. Europa i świat po I wojnie światowej. Uczeń:
- 1) opisuje kulturowe i cywilizacyjne następstwa wojny;
 - 2) charakteryzuje postanowienia konferencji paryskiej oraz traktatu w Locarno; ocenia funkcjonowanie Ligi Narodów i ład wersalski;
 - 3) charakteryzuje oblicza totalitaryzmu (włoskiego faszystów, niemieckiego narodowego socjalizmu, systemu sowieckiego): ideologię i praktykę.

28. Odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej. Uczeń:

- 1) omawia formowanie się centralnego ośrodka władzy państwowej – od październikowej deklaracji Rady Regencyjnej do „Małej Konstytucji”;
- 2) przedstawia proces wykuwania granic: wersalskie decyzje a fenomen Powstania Wielkopolskiego i powstań śląskich (zachód) – federacyjny dylemat a inkorporacyjny rezultat (wschód);
- 3) opisuje wojnę polsko-bolszewicką i jej skutki (pokój ryski).

29. II Rzeczypospolita w latach 1921–1939. Uczeń:

- 1) charakteryzuje skalę i skutki wojennych zniszczeń oraz dziedzictwa zaborowego;
- 2) charakteryzuje ustrój polityczny Polski na podstawie konstytucji marcowej z 1921 roku;
- 3) omawia kryzys demokracji parlamentarnej w Polsce – przyczyny, przebieg i skutki przewrotu majowego;
- 4) opisuje polski autorytaryzm – rządy sanacji, zmiany ustrojowe (konstytucja kwietniowa z 1935 roku);
- 5) przedstawia główne kierunki polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej (system sojuszy i politykę równowagi).

30. Społeczeństwo i gospodarka II Rzeczypospolitej. Uczeń:

- 1) charakteryzuje społeczną, narodowościową i wyznaniową strukturę państwa polskiego;
- 2) omawia skutki światowego kryzysu gospodarczego na ziemiach polskich;
- 3) ocenia osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej, a zwłaszcza powstanie Gdyni, magistrali węglowej i Centralnego Okręgu Przemysłowego;
- 4) podaje najważniejsze osiągnięcia kulturalne i naukowe Polski w okresie międzywojennym.

31. Droga do wojny. Uczeń:

- 1) omawia japońską agresję na Dalekim Wschodzie;
- 2) przedstawia ekspansję Włoch i wojnę domową w Hiszpanii;
- 3) opisuje politykę hitlerowskich Niemiec – rozbijanie systemu wersalsko-lokarneńskiego: od remilitaryzacji Nadrenii do układu w Monachium;
- 4) charakteryzuje politykę ustępstw Zachodu wobec Niemiec Hitlera;
- 5) wymienia konsekwencje paktu Ribbentrop-Mołotow.

32. Wojna obronna Polski we wrześniu 1939 roku. Agresja Niemiec (1 września) i Związku Sowieckiego (17 września). Uczeń:

- 1) charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej;
- 2) opisuje i omawia etapy wojny obronnej i wskazuje na mapach położenia stron walczących;
- 3) podaje przykłady szczególnego bohaterstwa Polaków, np.: obrona poczty w Gdańsku, walki o Westerplatte, obrona wieży spadochronowej w Katowicach,

bitwy pod Mokrą i Wizną, obrona Warszawy, obrona Grodna, bitwa pod Kockiem, bitwa nad Bzurą.

33. II wojna światowa i jej etapy. Uczeń:

- 1) przedstawia oraz sytuuje w czasie i przestrzeni przełomowe wydarzenia II wojny światowej (polityczne i militarne);
- 2) charakteryzuje politykę Niemiec na terenach okupowanej Europy; przedstawia zagładę Żydów i eksterminację innych narodów; zna przykłady bohaterstwa Polaków ratujących Żydów z Holocaustu;
- 3) wyjaśnia przyczyny klęski państw Osi;
- 4) wymienia główne decyzje konferencji wielkiej trójki (Teheran, Jałta, Poczdam);
- 5) przedstawia bezpośrednie skutki II wojny światowej, w tym problem zmiany granic i przesiedleń ludności.

34. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką. Uczeń:

- 1) porównuje założenia i metody polityki niemieckiej i sowieckiej w okupowanej Polsce;
- 2) wymienia przykłady zbrodni niemieckich i sowieckich (Palmiry, Katyń);
- 3) wyjaśnia przyczyny i rozmiary konfliktu polsko-ukraińskiego (rzeź wołyńska) na Kresach Wschodnich;
- 4) charakteryzuje polityczną i militarną działalność polskiego państwa podziemnego, w tym formy oporu wobec okupantów;
- 5) wyjaśnia przyczyny i opisuje skutki wybuchu powstania warszawskiego oraz ocenia postawę aliantów i Związku Sowieckiego wobec powstania.

35. Sprawa polska w czasie II wojny światowej. Uczeń:

- 1) przedstawia okoliczności powstania i omawia działalność rządu RP na wychodźstwie;
- 2) umieszcza w czasie i przestrzeni działania polskich formacji na różnych frontach i obszarach toczącej się wojny;
- 3) przedstawia politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej.

36. Świat po II wojnie światowej. Uczeń:

- 1) charakteryzuje bezpośrednie skutki II wojny światowej, wyróżniając następstwa polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe, z uwzględnieniem powstania Organizacji Narodów Zjednoczonych;
- 2) wyjaśnia przyczyny i skutki rozpadu koalicji antyhitlerowskiej oraz opisuje początki zimnej wojny;
- 3) opisuje okoliczności powstania NRD i RFN;
- 4) wskazuje na mapie państwa NATO i Układu Warszawskiego, charakteryzując oba bloki polityczno-wojskowe;
- 5) omawia sytuację w ZSRS i państwach jego strefy wpływów z uwzględnieniem wydarzeń na Węgrzech w 1956 roku i w Czechosłowacji w 1968 roku;

- 6) określa przyczyny, umieszcza w czasie i przestrzeni procesy dekolonizacyjne i ocenia ich następstwa;
- 7) wymienia konflikty doby zimnej wojny, w tym wojny w Korei, Wietnamie i Afganistanie oraz omawia skutki blokady Berlina i kryzysu kubańskiego;
- 8) opisuje przebieg konfliktu na Bliskim Wschodzie;
- 9) omawia przemiany w Chinach po II wojnie światowej;
- 10) wyjaśnia przyczyny oraz lokalizuje w czasie i przestrzeni proces rozpadu ZSRS na przełomie lat 80. i 90., a także wyjaśnia jego następstwa;
- 11) charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1989–1991;
- 12) przedstawia cele i główne etapy rozwoju Unii Europejskiej;
- 13) opisuje najważniejsze przemiany kulturowe i społeczne po II wojnie światowej.

37. Początki komunizmu w Polsce. Uczeń:

- 1) przedstawia okoliczności przejścia władzy w Polsce przez komunistów (rola PKWN, referendum ludowe, wybory w 1947 roku);
- 2) charakteryzuje postawy Polaków wobec nowych władz ze szczególnym uwzględnieniem oporu zbrojnego (żołnierze niezłomni [wyklęci]).

38. Stalinizm w Polsce i jego skutki. Uczeń:

- 1) przedstawia przemiany ustrojowe, gospodarczo-społeczne i kulturowe w okresie stalinizmu;
- 2) omawia system terroru stalinowskiego w Polsce i ocenia jego skutki;
- 3) wyjaśnia przyczyny i skutki poznańskiego czerwca 1956 roku oraz znacznie wydarzeń październikowych 1956 roku.

39. Polska w latach 1957–1981. Uczeń:

- 1) opisuje system władzy w latach 60. i 70. w PRL i formy uzależnienia od ZSRS;
- 2) charakteryzuje realia życia społecznego i kulturalnego z uwzględnieniem specyfiki czasów gomułkowskich i gierkowskich;
- 3) przedstawia i sytuje w czasie różnorodność przyczyn kryzysów społecznych 1968, 1970, 1976 i ich konsekwencje;
- 4) wyjaśnia znaczenie roli Kościoła katolickiego dla stosunków politycznych i społecznych;
- 5) opisuje narodziny i działania opozycji politycznej 1976–1980;
- 6) przedstawia rolę Jana Pawła II i ocenia jego wpływ na przemiany społeczne i polityczne;
- 7) wyjaśnia przyczyny i następstwa strajków sierpniowych w 1980 roku;
- 8) charakteryzuje ruch społeczny „Solidarność”.

40. Dekada 1981–1989. Uczeń:

- 1) wyjaśnia przyczyny wprowadzenia stanu wojennego, opisuje jego przebieg i konsekwencje;

- 2) przedstawia postawy Polaków wobec stanu wojennego, fenomen oporu społecznego;
- 3) wyjaśnia przyczyny zawarcia porozumienia „okrągłego stołu”, przedstawia jego głównych uczestników i opisuje postanowienia.

41. Narodziny III Rzeczypospolitej. Uczeń:

- 1) opisuje kluczowe przemiany ustrojowe w latach 1989–1997;
- 2) charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe lat 90.;
- 3) wyjaśnia przyczyny napięć społecznych.

42. Miejsce Polski w świecie współczesnym. Uczeń:

- 1) przedstawia i sytuuje w czasie i przestrzeni proces rozpadu Układu Warszawskiego i odzyskanie suwerenności przez Polskę;
- 2) wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do NATO w 1999 roku;
- 3) wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do Wspólnoty (Unii) Europejskiej w 2004 roku.

Warunki i sposób realizacji

Zajęcia z historii mają charakter poznawczy i kształcący w zakresie możliwości związanych z wiekiem uczniów. Treści nauczania koncentrują się na najważniejszych elementach dziedzictwa przeszłości, jednakże ze szczególnym uwzględnieniem dziejów ojczystych. Uczeń klasy IV zostaje wprowadzony w kształcenie historyczne zarówno poprzez poznawanie losów własnej rodziny, jak i prezentację sylwetek wybitnych polskich postaci historycznych. Nauczyciel powinien tak wykorzystywać materiał, aby historię Polski przedstawiać poprzez cykl trafiających do wyobraźni ucznia „obrazów” przedstawiających bohaterów narodowych, którzy podejmują konkretne działania przynoszące doniosłe rezultaty. Uczeń w ten sposób zdobywa wiedzę o najważniejszych osobach i wydarzeniach w polskiej historii, jednocześnie umacniając więź z miejscem zamieszkania i z krajem ojczystym, wyzwalając w sobie poczucie odpowiedzialności za dorobek minionych wieków.

Na plan pierwszy na każdym etapie nauczania w szkole podstawowej powinno wysuwać się kształtowanie i rozwijanie postawy patriotycznej, przy jednoczesnym poszanowaniu dla dorobku innych narodów. Rozwiązanie propedeutyczne zastosowane w klasie IV w kolejnych klasach przechodzi w chronologiczny układ opisu biegu dziejów. Podstawa nie zawiera skodyfikowanego zapisu wydarzeń i dat, zaś obok wymienionych w niej postaci mogą być uwzględnione także inne.

Zastosowane w procesie dydaktycznym różnorodne metody nauczania i środki dydaktyczne powinny być dostosowane do możliwości wiekowych uczniów oraz ich indywidualnych potrzeb. Powinny to być zarówno klasyczne metody, jak: opis, pogadanka czy wykład, jak i metody aktywizujące, oparte na działaniu, na przykład: przygotowanie prezentacji komputerowych, zajęcia z tablicą interaktywną, tworzenie programów multimedialnych, filmy, praca z mapą, gry dydaktyczne, inscenizacje, przedstawienia. Dodatkowo zaleca się

wykorzystywanie, w miarę istniejących możliwości, takich form, jak wycieczki do muzeów, miejsc pamięci, korzystanie z rekonstrukcji historycznych, spotkania z ciekawymi ludźmi / świadkami historii, wreszcie – sięganie po propozycje dydaktyczne, którymi dysponują zarówno fundacje (takie jak np. Ośrodek KARTA, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT), jak również Instytut Pamięci Narodowej.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Wiedza i rozumienie.

Uczeń: wyjaśnia podstawowe prawidłowości życia społecznego, w tym funkcjonowania grup społecznych oraz społeczności lokalnej i regionalnej oraz wspólnoty etnicznej i państwowej; uzasadnia znaczenie procedur demokratycznych i stosuje je w życiu szkoły oraz grup, w których uczestniczy; wyjaśnia znaczenie aktywności obywatelskiej; przedstawia zasady ustroju Rzeczypospolitej Polskiej i podstawowe organy władz publicznych; ma podstawową wiedzę na temat praw człowieka, środków masowego przekazu oraz wybranych spraw międzynarodowych; wykorzystuje swą wiedzę do interpretacji wydarzeń życia społecznego, w tym publicznego.

II. Wykorzystanie i tworzenie informacji.

Uczeń: znajduje informacje na temat życia społecznego, w tym publicznego; wykorzystuje informacje do tworzenia własnej wypowiedzi na temat wydarzeń z życia społecznego, w tym publicznego.

III. Rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów.

Uczeń: rozpoznaje własne potrzeby i potrzeby innych; planuje dalszą edukację, uwzględniając swe umiejętności i zainteresowania; wyjaśnia związek między godnością a prawami, które mu przysługują; przedstawia własne prawa i obowiązki; powiększa treść własnej tożsamości lokalnej, regionalnej, etnicznej i obywatelskiej; rozpoznaje przypadki łamania praw w swoim otoczeniu; argumentuje zasadność postaw obywatelskich – m.in. odpowiedzialności, troski o dobro wspólne i tolerancji; rozpoznaje problemy najbliższego otoczenia i szuka ich rozwiązań.

IV. Komunikowanie i współdziałanie.

Uczeń: komunikuje się w sprawach życia społecznego, w tym publicznego, oraz dyskutuje i przedstawia własne argumenty w wybranych sprawach tego typu; rozpoznaje przypadki wymagające postaw asertywnych; współpracuje z innymi – dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich; wykazuje konieczność współdziałania w życiu społecznym i wyjaśnia istotę samorządności; korzysta z prostych procedur oraz z możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego – wskazuje, gdzie załatwić proste sprawy urzędowe.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Społeczna natura człowieka. Uczeń:
 - 1) uzasadnia, że człowiek jest istotą społeczną; wyjaśnia znaczenie potrzeb społecznych człowieka (kontaktu, przynależności, uznania);
 - 2) przedstawia zasady komunikowania się; wyjaśnia zasady skutecznej autoprezentacji – kształtowania swojego wizerunku w nowym środowisku;
 - 3) wymienia cechy grup społecznych; charakteryzuje grupę koleżeńską i grupę nastawioną na realizację określonego zadania; uzasadnia, że efektywna współpraca przynosi różne korzyści; przedstawia różne formy współpracy w grupie;
 - 4) rozpoznaje sytuacje wymagające podjęcia decyzji indywidualnej i grupowej; wyjaśnia i stosuje podstawowe sposoby podejmowania wspólnych decyzji;
 - 5) podaje przykłady trudnych społecznie sytuacji, w których należy zachować się asertywnie; uzasadnia, że można zachować dystans wobec nieaprobowanych przez siebie zachowań innych ludzi lub przeciwstawić się im; przedstawia różne formy zachowań asertywnych;
 - 6) uzasadnia, że konflikt w grupie może wynikać z różnych przyczyn (sprzeczne interesy, inne cele); przedstawia sposoby rozwiązywania konfliktów oraz analizuje ich zalety i wady.
2. Rodzina. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje rodzinę jako grupę społeczną; przedstawia rolę rodziców i osób starszych w rodzinie; analizuje wartości ważne dla jego rodziny;
 - 2) analizuje wpływ, jaki rodzina wywiera na dzieci; przedstawia prawa i obowiązki dzieci w rodzinie;
 - 3) wyjaśnia, jak funkcjonuje gospodarstwo domowe; wymienia główne źródła jego dochodów (z działalności zarobkowej: pracy, działalności gospodarczej, umów cywilnoprawnych oraz ze świadczeń społecznych – w powiązaniu z rodzajami ubezpieczeń społecznych);
 - 4) wymienia kategorie wydatków gospodarstwa domowego; planuje jego budżet.
3. Szkoła i edukacja. Uczeń:
 - 1) przedstawia funkcje szkoły w systemie edukacji oraz strukturę polskiego systemu edukacyjnego;
 - 2) charakteryzuje klasę szkolną, pozalekcyjne koło zainteresowań, życie szkolnej społeczności; przedstawia działania samorządu uczniowskiego; wyjaśnia, jak przeprowadzane są wybory organów samorządu szkolnego;
 - 3) wymienia prawa i obowiązki ucznia; rozpoznaje przypadki naruszania praw uczniów oraz pracowników szkoły; przedstawia sposoby dochodzenia praw, które zostały naruszone;
 - 4) charakteryzuje oczekiwane kompetencje wybranych kategorii społeczno-zawodowych i ich miejsce na rynku pracy;
 - 5) planuje dalszą edukację, uwzględniając własne zainteresowania, zdolności i umiejętności oraz rady innych osób i sytuację na rynku pracy.

4. Prawa człowieka. Uczeń:

- 1) uzasadnia, że godność człowieka jest podstawą różnych systemów moralnych; wyjaśnia, że jest ona źródłem powszechnych, przyrodzonych, nienaruszalnych i niezbywalnych wolności i praw człowieka; analizuje sformułowania preambuły *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*;
- 2) wykazuje różnice między prawami a wolnościami człowieka; wymienia prawa i wolności osobiste zawarte w *Konstytucji RP*;
- 3) analizuje prawa dzieci zapisane w *Konwencji o Prawach Dziecka*;
- 4) podaje przykłady działań Rzecznika Praw Dziecka; przedstawia cele działalności Funduszu Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci;
- 5) wymienia prawa i wolności polityczne zawarte w *Konstytucji RP*; wykazuje, że dzięki nim człowiek może mieć wpływ na życie publiczne;
- 6) wykazuje, że prawa człowieka muszą być chronione; wyjaśnia rolę Rzecznika Praw Obywatelskich i podaje przykłady jego działań;
- 7) przedstawia przykłady działań organizacji pozarządowych na rzecz ochrony praw człowieka; uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się zjawiskom braku tolerancji wobec różnych mniejszości.

5. Nietetni wobec prawa. Uczeń:

- 1) rozpoznaje zachowania związane z przemocą fizyczną i psychiczną, w tym werbalną, wobec siebie i innych; wymienia osoby i instytucje, które należy powiadomić w takich sytuacjach;
- 2) przedstawia korzyści i zagrożenia wynikające z korzystania z zasobów internetu; rozpoznaje przemoc w cyberprzestrzeni i wyjaśnia, jak należy na nią reagować;
- 3) wyjaśnia, na jakich zasadach nietetni odpowiadają za popełnienie wykroczeń i przestępstw;
- 4) przedstawia uprawnienia policjantów i funkcjonariuszy innych służb porządkowych oraz swoje prawa w kontakcie z tymi służbami.

6. Społeczność lokalna. Uczeń:

- 1) wymienia zadania samorządu gminnego; przedstawia główne źródła przychodów i kierunki wydatków w budżecie gminy;
- 2) przedstawia, jak zorganizowany jest urząd gminy (miasta/ dzielnicy); podaje, w jakim wydziale można załatwić wybrane sprawy; przedstawia możliwości załatwienia spraw poprzez e-urząd; posługuje się formularzami urzędowymi – wypełnia wniosek o wydanie tymczasowego dowodu osobistego;
- 3) wymienia organy stanowiące i wykonawcze w gminie (mieście / dzielnicy); przedstawia, jak są one wybierane i jak mogą zostać odwołane; podaje uprawnienia tych organów;
- 4) podaje, kto pełni funkcje wójta / burmistrza / prezydenta miasta i przewodniczącego rady gminy / miasta; znajduje w mediach lokalnych informacje na temat publicznych działań osób pełniących funkcje w organach samorządu terytorialnego;

- 5) znajduje i przedstawia informacje na temat swojej gminy, wydarzeń i postaci z jej dziejów;
 - 6) rozpoznaje problemy społeczne swojej społeczności lokalnej (np. wynikające z sytuacji demograficznej, gospodarczej, infrastrukturalnej); formułuje sądy dotyczące tych problemów.
7. Społeczność regionalna. Uczeń:
- 1) znajduje i przedstawia podstawowe informacje o swoim regionie, wydarzenia i postaci z jego dziejów; lokalizuje własne województwo i powiaty wchodzące w jego skład oraz pozostałe województwa;
 - 2) wymienia zadania samorządu powiatowego i wojewódzkiego;
 - 3) podaje, w jakim wydziale starostwa powiatowego można załatwić wybrane sprawy; posługuje się formularzami urzędowymi – wypełnia wniosek o paszport (delegatura urzędu wojewódzkiego);
 - 4) wymienia organy stanowiące i wykonawcze samorządu powiatowego i wojewódzkiego; przedstawia, jak są one wybierane i jak mogą zostać odwołane; podaje zadania tych organów;
 - 5) przedstawia tradycje i zwyczaje swojej społeczności regionalnej.
8. Wspólnoty narodowe / etniczne i ojczyzna. Uczeń:
- 1) wyjaśnia, co oznacza być Polakiem lub członkiem innej wspólnoty narodowej/ etnicznej oraz co łączy człowieka z ojczyzną – Polską; przedstawia te więzi na własnym przykładzie;
 - 2) wyjaśnia, czym obywatelstwo różni się od narodowości; przedstawia warunki nabycia obywatelstwa polskiego z mocy prawa i wymienia inne formy uznania za obywatela polskiego oraz nadania obywatelstwa polskiego; wymienia konstytucyjne obowiązki obywatela;
 - 3) analizuje symbole Rzeczypospolitej Polskiej; wyjaśnia, czym powinna przejawiać się postawa patriotyczna młodego i dorosłego człowieka;
 - 4) wymienia mieszkające w Polsce mniejszości narodowe i etniczne, grupę posługującą się językiem regionalnym oraz grupy migrantów (w tym uchodźców) i lokalizuje miejsca ich zwartego zamieszkiwania; przedstawia – za *Konstytucją RP* – prawa przysługujące etnicznym grupom mniejszościowym;
 - 5) uzasadnia, że można pogodzić różne tożsamości społeczno-kulturowe (regionalną, narodową/ etniczną, państwową/ obywatelską, europejską); rozpoznaje przejawy ksenofobii, w tym rasizmu, szowinizmu i antysemityzmu, oraz uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się tym zjawiskom.
9. Udział obywateli w życiu publicznym. Uczeń:
- 1) podaje cnoty obywatelskie (odpowiedzialność, troska o dobro wspólne, aktywność, przedsiębiorczość, solidarność, roztropność, tolerancja, odwaga cywilna); wykazuje, odwołując się do działań wybitnych Polaków, znaczenie ich urzeczywistnienia dla pożytku publicznego;

- 2) przedstawia cele i formy działań organizacji pozarządowych aktywnych w społeczności lokalnej i regionie; wykazuje, że działalność tego typu prowadzi do realizacji różnorodnych potrzeb;
 - 3) przedstawia cele i przykłady działania organizacji społecznych skupiających młodych ludzi w Polsce; wyjaśnia ideę wolontariatu i przedstawia formy działalności wolontariuszy;
 - 4) przedstawia formy wpływania obywateli na decyzje władz samorządowych, przykłady realizacji lokalnych inicjatyw mieszkańców finansowanych z budżetów obywatelskich oraz przedsięwzięć podejmowanych przez młodzieżowe rady gminy/miasta;
 - 5) uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad etycznych w życiu publicznym; rozpoznaje przejawy ich łamania i podaje skutki takich działań.
10. Środki masowego przekazu. Uczeń:
- 1) przedstawia funkcje i rodzaje środków masowego przekazu; wyjaśnia znaczenie środków masowego przekazu dla wolności słowa;
 - 2) znajduje w mediach wiadomości na wskazany temat; odróżnia informacje o faktach od komentarzy i opinii; wyjaśnia, na czym powinna polegać rzetelność dziennikarzy;
 - 3) przedstawia funkcje reklamy i krytycznie analizuje wybrany przekaz reklamowy;
 - 4) wskazuje cele kampanii społecznych; analizuje materiały z wybranej kampanii tego rodzaju;
 - 5) wykazuje znaczenie opinii publicznej; znajduje w internecie komunikaty z badań opinii publicznej oraz odczytuje i interpretuje proste wyniki takich badań.
11. Demokracja w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń:
- 1) wymienia podstawowe cechy i funkcje państwa; wyjaśnia, czym zajmuje się władza państwowa;
 - 2) wyjaśnia zasadę suwerenności narodu; przedstawia sprawy, które mogą być poddane pod referendum; wymienia referenda ogólnokrajowe, których wyniki były wiążące oraz referenda lokalne we własnej społeczności, które były ważne;
 - 3) wyjaśnia zasadę przedstawicielstwa (demokracji pośredniej); przedstawia zasady wyborów do Sejmu RP i Senatu RP oraz zasady działania i najważniejsze kompetencje izb parlamentu;
 - 4) wyjaśnia zasadę pluralizmu politycznego; wymienia partie polityczne, których przedstawiciele zasiadają w Sejmie RP oraz w organach stanowiących samorządu terytorialnego; przedstawia cele działania partii politycznych oraz wykazuje, że konkurują one w życiu publicznym; znajduje informacje na temat działań wybranej partii (jej struktur regionalnych lub centralnych);
 - 5) wyjaśnia zasadę republikańskiej formy rządu; przedstawia sposób wyboru i podstawowe kompetencje Prezydenta RP; znajduje informacje o zyciorysie politycznym osób pełniących ten urząd, które wybrano w wyborach powszechnych, oraz o działaniach urzędującego Prezydenta RP;

- 6) wyjaśnia zasadę państwa prawa, w tym zasady niezależności sądów i niezawisłości sędziów; wyjaśnia podział na sądy powszechne i administracyjne oraz zasadę dwuinstancyjności postępowania sądowego; przedstawia w jakich sprawach sąd ten orzeka;
 - 7) wyjaśnia zasadę konstytucjonalizmu; podaje szczególne cechy konstytucji; znajduje w *Konstytucji RP* przepisy dotyczące wskazanej kwestii; podaje kompetencje Trybunału Konstytucyjnego RP;
 - 8) wyjaśnia zasadę trójpodziału władzy; objaśnia konieczność poparcia większości sejmowej dla Rady Ministrów RP (bądź jej działań); przedstawia podstawowe kompetencje Rady Ministrów RP; podaje imiona i nazwiska urzędujących prezesa i wiceprezesów Rady Ministrów RP; wykazuje, że decyzje podejmowane w wybranym ministerstwie mają wpływ na życie jego rodziny.
12. Sprawy międzynarodowe. Uczeń:
- 1) wymienia cele i przejawy działania Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego;
 - 2) wymienia cele działania Unii Europejskiej; znajduje informacje o życiorysie politycznym Ojców Europy oraz obywateli polskich pełniących ważne funkcje w instytucjach unijnych;
 - 3) przedstawia podstawowe korzyści związane z obecnością Polski w Unii Europejskiej dla pracowników i osób podróżujących; znajduje informacje o wykorzystaniu funduszy unijnych w swojej gminie lub swoim regionie;
 - 4) przedstawia działalność Polski w ONZ, UE i NATO;
 - 5) formułuje sądy w sprawach wybranych problemów społecznych współczesnego świata; rozważa propozycje działań w kierunku poprawy warunków życia innych ludzi na świecie.

Warunki i sposób realizacji

Nadrzędnemu celowi kształcenia w zakresie wiedzy o społeczeństwie – kształtowaniu postaw obywatelskich i prospołnotowych – sprzyjać ma nabywanie wiedzy i rozwijanie umiejętności dotyczących kolejnych kręgów środowiskowych, z którymi styka się uczeń: od rodziny i szkoły przez wspólnotę lokalną i regionalną, aż do wspólnoty narodowej, państwowej i międzynarodowej. Kształcenie to ma umożliwiać rozwój umiejętności refleksyjnej obserwacji otaczającej rzeczywistości społecznej, w tym życia publicznego. Konieczna jest taka realizacja treści nauczania przedmiotu, aby uczniowie rozumieli przydatność poszczególnych zagadnień w codziennym życiu człowieka – członka poszczególnych grup i wspólnot społecznych. Sprzyjać to ma rozwojowi umiejętności rozpoznawania i rozwiązywania prostych problemów w życiu społecznym. Kształcenie to ma także prowadzić do ugruntowania postaw szacunku dla dziedzictwa narodowego i ogólnokształcącego oraz ciekawości poznawczej, otwartości i tolerancji.

W nauczaniu wiedzy o społeczeństwie powinno się stwarzać sytuacje edukacyjne, w których uczeń stosuje poszczególne metody autoprezentacji, rozwiązywania konfliktów i problemów,

współdecydowania – np. w realizacji wymagań szczegółowych 1.2)–1.6) czy 3.2). Ma ono także uświadomić uczniom ich własne prawa i obowiązki. Treści nauczania sformułowano tak, aby uczeń miał świadomość wpływu obywateli na życie publiczne – przy czym poza formami konwencjonalnymi uwypuklono także te niekonwencjonalne. Sprzyjać ma to kreowaniu aktywnych postaw w życiu społecznym, ale i brania odpowiedzialności za własne wybory i czyny.

W celu rozwijania umiejętności komunikacji i współdziałania powinno się stosować różne metody pracy grupowej, w tym uczniowskie projekty edukacyjne, oraz różne formy dyskusji.

W kształceniu kompetencji pozyskiwania, gromadzenia, analizy i prezentacji informacji o życiu społecznym, w tym publicznym, powinna być wykorzystywana technologia informacyjno-komunikacyjna. Konieczne jest rozwijanie umiejętności korzystania ze stron internetowych instytucji publicznych, w tym organów samorządowych, organów władzy publicznej, czy organizacji społecznych. Niezbędna jest także praca z różnymi typami przekazu.

W miarę możliwości wskazane byłoby pozyskiwanie informacji w toku wycieczki edukacyjnej, np. do urzędu gminy (miasta / dzielnicy). Można także – za zgodą rady pedagogicznej i rodziców – realizować niektóre treści nauczania poprzez lekcje organizowane we współpracy z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, instytucjami oferującymi usługi poradnictwa zawodowego oraz organizacjami pozarządowymi.

PRZYRODA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. W zakresie wiedzy:
 - 1) opanowanie podstawowego słownictwa biologicznego, geograficznego, fizycznego i chemicznego w celu opisywania budowy własnego ciała, składników krajobrazu i zjawisk przyrodniczych;
 - 2) poznanie przyrodniczych i antropogenicznych składników środowiska, wyjaśnianie prostych zależności między tymi składnikami;
 - 3) poznanie możliwości wykorzystania mapy, planu do orientacji w terenie.
2. W zakresie umiejętności i stosowania wiedzy w praktyce:
 - 1) wykorzystanie zdobytej wiedzy o budowie, higienie własnego organizmu w codziennym życiu;
 - 2) stosowanie zasad dbałości o własne zdrowie, w tym zapobieganie chorobom;
 - 3) doskonalenie umiejętności dostrzegania i interpretowania zjawisk zachodzących w przyrodzie, w tym obserwacji poszczególnych składników środowiska, np.: ukształtowania terenu, skał, wód, a także organizmów – roślin, zwierząt, grzybów występujących w najbliższej okolicy;

- 4) dostrzeganie zależności występujących między poszczególnymi składnikami krajobrazu, jak również między składnikami krajobrazu a działalnością człowieka;
 - 5) dostrzeganie zależności między organizmami w różnych układach przyrodniczych – na polu uprawnym, na łące, w lesie, parku, jeziorze lub rzece;
 - 6) wskazywanie przystosowań organizmów do środowiska życia i zdobywania pokarmu;
 - 7) prowadzenie obserwacji i pomiarów w terenie, analizowanie, dokonywanie opisu, porównywanie, klasyfikowanie, korzystanie z różnych źródeł informacji (np.: własnych obserwacji, badań, doświadczeń, tekstów, map, tabel, fotografii, filmów i innych materiałów źródłowych);
 - 8) wykonywanie obserwacji i doświadczeń zgodnie z instrukcją (słowną, tekstową i graficzną), właściwe ich dokumentowanie i prezentowanie wyników;
 - 9) korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych, korzystanie z różnych pomocy: lupy, kompasu, taśmy mierniczej, lornetki itp.
3. W zakresie kształtowania postaw – wychowania:
- 1) dostrzeganie wielostronnej wartości przyrody w integralnym rozwoju człowieka;
 - 2) właściwe reagowanie na niebezpieczeństwa zagrażające życiu i zdrowiu;
 - 3) doskonalenie umiejętności dbałości o własne ciało, jak i najbliższe otoczenie;
 - 4) rozwijanie wrażliwości na wszelkie przejawy życia;
 - 5) doskonalenie umiejętności w zakresie komunikowania się, współpracy i działania oraz pełnienia roli lidera w zespole;
 - 6) przyjmowanie postaw współodpowiedzialności za stan środowiska przyrodniczego przez:
 - a) właściwe zachowania w środowisku przyrodniczym;
 - b) współodpowiedzialność za stan najbliższej okolicy;
 - c) działania na rzecz środowiska lokalnego;
 - d) wrażliwość na piękno natury a także ład i estetyki zagospodarowania najbliższej okolicy;
 - e) świadome działania na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego i ochrony przyrody;
 - 7) przyjmowanie postaw identyfikujących się z tożsamością kulturową regionu;
 - 8) uważne obserwowanie zjawisk przyrodniczych, dokładne i skrupulatne przeprowadzenie doświadczeń, posługiwanie się instrukcją przy wykonywaniu pomiarów i doświadczeń, sporządzanie notatek i opracowywanie wyników.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Sposoby poznawania przyrody. Uczeń:
 - 1) opisuje sposoby poznawania przyrody, podaje różnice między doświadczeniem a obserwacją;
 - 2) podaje nazwy przyrządów stosowanych w poznawaniu przyrody, określa ich przeznaczenie (lupa, kompas, taśma miernicza);

- 3) podaje przykłady wykorzystania zmysłów do prowadzenia obserwacji przyrodniczych;
 - 4) stosuje zasady bezpieczeństwa podczas obserwacji i doświadczeń przyrodniczych;
 - 5) wymienia różne źródła wiedzy o przyrodzie;
 - 6) posługuje się przyrządami stosowanymi w poznawaniu przyrody podczas prowadzonych pomiarów, obserwacji i doświadczeń;
 - 7) przeprowadza samodzielnie i przy pomocy nauczyciela obserwacje i doświadczenia przyrodnicze;
 - 8) korzysta z różnych źródeł wiedzy o przyrodzie.
2. Orientacja w terenie. Uczeń:
- 1) opisuje przebieg linii widnokręgu, wymienia nazwy kierunków głównych;
 - 2) wyjaśnia zależność między położeniem Słońca a długością i kierunkiem cienia;
 - 3) opisuje zmiany w położeniu Słońca nad widnokręgiem w ciągu doby i w ciągu roku;
 - 4) podaje różnice między planem a mapą;
 - 5) odczytuje informacje z planu i mapy, posługując się legendą;
 - 6) wskazuje na planie i mapie miejsce obserwacji i obiekty w najbliższym otoczeniu;
 - 7) wyznacza kierunki główne za pomocą kompasu oraz kierunek północny za pomocą gnomonu i wskazuje je w terenie;
 - 8) wskazuje w terenie oraz na schemacie (lub horyzontarium) miejsca wschodu, zachodu i górowania Słońca w ciągu dnia i w różnych porach roku;
 - 9) rysuje plan różnych przedmiotów;
 - 10) wykonuje i opisuje szkic okolicy szkoły;
 - 11) korzysta z planu i mapy wielkoskalowej podczas planowania wycieczki.
3. Pogoda, składniki pogody, obserwacje pogody. Uczeń:
- 1) wymienia składniki pogody i podaje nazwy przyrządów służących do ich pomiaru (temperatura powietrza, zachmurzenie, opady i osady atmosferyczne, ciśnienie atmosferyczne, kierunek wiatru);
 - 2) podaje przykłady opadów i osadów atmosferycznych oraz wskazuje ich stan skupienia;
 - 3) podaje przykłady zastosowania termometru w różnych sytuacjach życia codziennego;
 - 4) nazywa zjawiska pogodowe: burza, tęcza, deszcze nawalne, huragan, zawieja śnieżna i opisuje ich następstwa;
 - 5) opisuje zasady bezpiecznego zachowania się podczas występowania niebezpiecznych zjawisk pogodowych (burzy, huraganu, zamieci śnieżnej);
 - 6) odczytuje wartości pomiaru składników pogody, stosując właściwe jednostki;
 - 7) prowadzi obserwacje składników pogody, zapisuje i analizuje ich wyniki oraz dostrzega zależności między nimi;
 - 8) opisuje i porównuje cechy pogody w różnych porach roku.

4. Środowisko przyrodnicze najbliższej okolicy. Uczeń:
- 1) rozpoznaje składniki przyrody ożywionej i nieożywionej;
 - 2) wymienia nazwy form ukształtowania powierzchni;
 - 3) opisuje skały występujące w okolicy swojego miejsca zamieszkania;
 - 4) rozróżnia wody stojące i płynące, podaje ich nazwy oraz wskazuje naturalne i sztuczne zbiorniki wodne;
 - 5) wymienia i opisuje czynniki warunkujące życie na lądzie oraz przystosowania organizmów do życia;
 - 6) podaje nazwy warstw lasu, porównuje warunki abiotyczne w nich panujące; rozpoznaje podstawowe gatunki roślin i zwierząt żyjących w lesie oraz przyporządkowuje je do odpowiednich warstw lasu; wymienia zasady właściwego zachowania się w lesie;
 - 7) odróżnia organizmy samożywne i cudzożywne, podaje podstawowe różnice w sposobie ich odżywiania się, wskazuje przystosowania w budowie organizmów do zdobywania pokarmu;
 - 8) rozpoznaje pospolite grzyby jadalne i trujące, opisuje znaczenie grzybów w przyrodzie i życiu człowieka;
 - 9) obserwuje i podaje nazwy typowych organizmów łąki i pola uprawnego, podaje ich znaczenie dla człowieka;
 - 10) określa warunki życia w wodzie (nasłonecznienie, zawartość tlenu, opór wody) i wskazuje przystosowania organizmów (np. ryby) do środowiska życia;
 - 11) tworzy model pagórka i doliny rzecznej oraz wskazuje ich elementy;
 - 12) rozpoznaje i nazywa pospolite organizmy występujące w najbliższej okolicy;
 - 13) rozpoznaje i nazywa organizmy żyjące w wodzie;
 - 14) obserwuje na okazy naturalnym przystosowania ryby do życia w wodzie.
5. Środowisko antropogeniczne najbliższej okolicy i jego krajobrazu. Uczeń:
- 1) podaje nazwy składników środowiska antropogenicznego i określa ich funkcje;
 - 2) określa zależności między składnikami środowiskami przyrodniczego i antropogenicznego;
 - 3) podaje przykłady wpływu działalności człowieka na przeobrażenia środowiska przyrodniczego (miejskiego i wiejskiego);
 - 4) ocenia zmiany zagospodarowania terenu wpływające na wygląd krajobrazu antropogenicznego;
 - 5) charakteryzuje współczesny krajobraz najbliższej okolicy;
 - 6) podaje nazwy i wskazuje miejsca występowania obszarów chronionych, pomników przyrody, obiektów zabytkowych w najbliższej okolicy; uzasadnia potrzebę ich ochrony;
 - 7) wskazuje w terenie składniki środowiska antropogenicznego oraz ocenia ich wygląd;
 - 8) opisuje dawny krajobraz najbliższej okolicy, np. na podstawie opowiadań rodzinnych, starych fotografii;
 - 9) wyjaśnia pochodzenie nazwy własnej miejscowości;

10) ocenia krajobraz najbliższej okolicy pod względem jego piękna oraz dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

6. Ja i moje ciało. Uczeń:

- 1) wymienia układy budujące organizm człowieka: układ kostny, oddechowy, pokarmowy, krwionośny, rozrodczy, nerwowy oraz podaje ich podstawowe funkcje;
- 2) opisuje zmiany zachodzące w organizmach podczas dojrzewania płciowego;
- 3) wymienia podstawowe zasady ochrony zmysłów wzroku i słuchu;
- 4) opisuje podstawowe zasady dbałości o ciało i otoczenie;
- 5) wskazuje na planszy, modelu i własnym ciele układy budujące organizm człowieka oraz narządy zmysłów;
- 6) bada współdziałanie zmysłu smaku i węchu.

7. Ja i moje otoczenie. Uczeń:

- 1) proponuje rodzaje wypoczynku i określa zasady bezpieczeństwa z nimi związane;
- 2) opisuje drogi wnikania czynników chorobotwórczych do organizmu człowieka, opisuje sposoby zapobiegania chorobom;
- 3) podaje przykłady przedmiotów wykonanych z substancji sprężystych, kruchych i plastycznych i uzasadnia ich zastosowanie w przedmiotach codziennego użytku;
- 4) interpretuje oznaczenia substancji szkodliwych dla zdrowia: drażniących, trujących, żrących i wybuchowych;
- 5) podaje zasady zachowania się i udzielania pierwszej pomocy w wypadku ugryzienia, użądlenia oraz spożycia lub kontaktu z roślinami trującymi;
- 6) wyjaśnia, co to są uzależnienia, podaje ich przykłady i opisuje konsekwencje; uzasadnia, dlaczego nie należy przyjmować używek i środków energetyzujących oraz zbyt długo korzystać z telefonów komórkowych;
- 7) opisuje zasady zdrowego stylu życia (w tym zdrowego odżywiania się);
- 8) prezentuje podstawowe zasady opatrywania uszkodzeń skóry;
- 9) odszukuje na opakowaniach oznaczenia substancji szkodliwych dla zdrowia: drażniących, trujących, żrących i wybuchowych i wyjaśnia ich znaczenie;
- 10) wskazuje przedmioty wykonane z różnych substancji w najbliższym otoczeniu i określa ich właściwości;
- 11) rozpoznaje rośliny trujące oraz zwierzęta jadowite i inne stanowiące zagrożenie dla życia i zdrowia.

Warunki i sposób realizacji

Treści nauczania zostały podzielone na 7 działów tematycznych. Dobór treści został wybrany tak, aby uczeń, prowadząc obserwacje, poznał środowisko najbliższej okolicy oraz kształtował umiejętność dostrzegania zjawisk i procesów zachodzących w przyrodzie, podstawową budowę własnego organizmu i utrwalił nawyki związane z higieną własnego ciała i otoczenia, unikał uzależnień i zagrożeń ze strony używek, a także niebezpiecznych organizmów.

Nauczyciel, biorąc pod uwagę etap rozwoju poznawczego ucznia, powinien tworzyć warunki do doskonalenia jego umiejętności obserwacji w terenie oraz obserwacji pośredniej w sali lekcyjnej przy wykorzystaniu obrazów realistycznych i symbolicznych, w tym szczególnie mapy, plansz anatomicznych, rysunków i schematów. Powinien także czuwać nad właściwym stosowaniem pojęć oraz dbałością o język, który na tym etapie rozwoju winien stać się dla ucznia sprawnym narzędziem komunikacji.

Nauczyciel przyrody powinien zaplanować zajęcia terenowe, a także uwzględnić czas na obserwacje i doświadczenia. Na zajęciach terenowych, proponuje się następujące działania praktyczne:

- 1) pomiary składników pogody (pomiar temperatury powietrza; wyznaczenie kierunku wiatru) i dokumentowanie przeprowadzonych obserwacji, np. w dzienniku pogody;
- 2) wyznaczanie kierunków głównych za pomocą kompasu, oraz drogi Słońca nad widnokręgiem, wskazywanie momentu górowania Słońca;
- 3) wykonanie szkicu, np. terenu wokół szkoły, czytanie mapy, orientacja mapy w terenie;
- 4) wycieczka np. na pole, łąkę, do lasu lub parku, rozpoznawanie pospolitych gatunków roślin i zwierząt; obserwacja organizmów samożywnych i cudzożywnych, wskazywanie przystosowań w budowie organizmów do zdobywania pokarmu; obserwacja warstw lasu i rozpoznawanie tworzących je roślin;
- 5) obserwacje cieku wodnego lub linii brzegowej jeziora; rozpoznawanie i nazywanie pospolitych organizmów żyjących w wodzie; obserwacja przystosowań roślin i zwierząt do życia w wodzie; rozpoznawanie (w miarę możliwości w terenie, w ogrodzie zoologicznym, ogrodzie botanicznym), grzybów i roślin trujących oraz zwierząt jadowitych i innych stanowiących zagrożenie dla życia i zdrowia.

Zajęcia terenowe można przeprowadzić w oparciu o obiekty edukacyjne (izby/sale edukacyjne lub ośrodki edukacji leśnej) Lasów Państwowych. Mogą to być także zajęcia terenowe na leśnej ścieżce dydaktycznej i/lub zajęcia terenowe w lesie z leśnikiem. Podczas wycieczek do ogrodu zoologicznego, ogrodu botanicznego uczeń może poznać zwierzęta niebezpieczne, rośliny i grzyby trujące. Wycieczki nad rzekę, jezioro, do parku krajobrazowego, ewentualnie narodowego, pomników przyrody, przybliżą uczniowi różnorodność form ochrony przyrody.

GEOGRAFIA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. W zakresie wiedzy geograficznej:
 - 1) opanowanie podstawowego słownictwa geograficznego w celu opisywania oraz wyjaśniania występujących w środowisku geograficznym zjawisk i zachodzących w nim procesów;
 - 2) poznanie wybranych krajobrazów Polski i świata, ich głównych cech i składników;

- 3) poznanie głównych cech środowiska geograficznego Polski, własnego regionu oraz najbliższego otoczenia – „małej ojczyzny”, a także wybranych krajów i regionów Europy oraz świata;
 - 4) poznanie zróżnicowanych form działalności człowieka w środowisku, ich uwarunkowań i konsekwencji oraz dostrzeganie potrzeby racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody;
 - 5) rozumienie zróżnicowania przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego świata;
 - 6) identyfikowanie współzależności między elementami środowiska przyrodniczego i społeczno-gospodarczego oraz związków i zależności w środowisku geograficznym w skali lokalnej, regionalnej i globalnej;
 - 7) określanie prawidłowości w zakresie przestrzennego zróżnicowania warunków środowiska przyrodniczego oraz życia i różnych form działalności człowieka;
 - 8) integrowanie wiedzy przyrodniczej z wiedzą społeczno-ekonomiczną i humanistyczną.
2. W zakresie umiejętności i stosowania wiedzy w praktyce:
- 1) prowadzenie obserwacji i pomiarów w terenie, analizowanie pozyskanych danych i formułowanie wniosków na ich podstawie;
 - 2) korzystanie z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, diagramów, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu zdobywania, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych;
 - 3) interpretowanie map różnej treści;
 - 4) określanie związków i zależności między poszczególnymi elementami środowiska przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego, formułowanie twierdzenia o prawidłowościach, dokonywanie uogólnień;
 - 5) ocenianie zjawisk i procesów społeczno-kulturowych oraz gospodarczych zachodzących w Polsce i w różnych regionach świata;
 - 6) stawianie pytań, formułowanie hipotez oraz proponowanie rozwiązań problemów dotyczących środowiska geograficznego;
 - 7) podejmowanie nowych wyzwań oraz racjonalnych działań prośrodowiskowych i społecznych;
 - 8) rozwijanie umiejętności percepcji przestrzeni i wyobraźni przestrzennej;
 - 9) podejmowanie konstruktywnej współpracy i rozwijanie umiejętności komunikowania się z innymi;
 - 10) wykorzystywanie zdobytej wiedzy i umiejętności geograficznych w życiu codziennym.
3. W zakresie kształtowania postaw:
- 1) rozpoznawanie swoich predyspozycji i talentów oraz rozwijanie pasji i zainteresowań geograficznych;
 - 2) łączenie racjonalności naukowej z refleksją nad pięknem i harmonią świata przyrody oraz dziedzictwem kulturowym ludzkości;

- 3) przyjmowanie postawy szacunku do środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz rozumienie potrzeby racjonalnego w nim gospodarowania;
- 4) rozwijanie w sobie poczucia tożsamości oraz wykazywanie postawy patriotycznej, wspólnotowej i obywatelskiej;
- 5) kształtowanie poczucia dumy z piękna ojczystej przyrody i dorobku narodu (różnych obiektów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego własnego regionu i Polski, krajobrazów Polski, walorów przyrodniczych, kulturowych, turystycznych oraz sukcesów polskich przedsiębiorstw na arenie międzynarodowej);
- 6) kształtowanie pozytywnych – emocjonalnych i duchowych – więzi z najbliższym otoczeniem, krajem ojczystym, a także z całą planetą Ziemią;
- 7) rozwijanie zdolności percepcji najbliższego otoczenia i miejsca rozumianego jako „oswojona” najbliższa przestrzeń, której nadaje pozytywne znaczenia;
- 8) rozwijanie postawy współodpowiedzialności za stan środowiska geograficznego, kształtowanie ładu przestrzennego oraz przyszłego rozwoju społeczno-kulturowego i gospodarczego „małej ojczyzny”, własnego regionu i Polski;
- 9) przełamywanie stereotypów i kształtowanie postawy szacunku, zrozumienia, tolerancji i poszanowania innych kultur przy jednoczesnym zachowaniu poczucia wartości dziedzictwa kulturowego własnego narodu i własnej tożsamości.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Mapa Polski: mapa ogólnogeograficzna, krajobrazowa, turystyczna (drukowana i cyfrowa), skala mapy, znaki na mapie, treść mapy. Uczeń:
 - 1) stosuje legendę mapy do odczytywania informacji oraz skalę mapy do obliczania odległości między wybranymi obiektami;
 - 2) rozpoznaje na mapie składniki krajobrazu Polski;
 - 3) czyta treść mapy Polski;
 - 4) czyta treść mapy lub planu najbliższego otoczenia szkoły, odnosząc je do elementów środowiska geograficznego obserwowanych w terenie.
2. Krajobrazy Polski: wysokogórski (Tatry), wyżynny (Wyżyna Krakowsko-Częstochowska), nizinny (Nizina Mazowiecka), pojezierny (Pojezierze Mazurskie), nadmorski (Pobrzeże Słowińskie), wielkomiejski (Warszawa), miejsko-przemysłowy (Wyżyna Śląska), rolniczy (Wyżyna Lubelska). Uczeń:
 - 1) wskazuje na mapie położenie krain geograficznych Polski;
 - 2) przedstawia główne cechy krajobrazów Polski oraz wykazuje ich zróżnicowanie;
 - 3) rozpoznaje krajobrazy Polski w opisach oraz na filmach i ilustracjach;
 - 4) przedstawia podstawowe zależności między składnikami poznawanych krajobrazów;
 - 5) opisuje zajęcia, tradycje rodzinne i zwyczaje mieszkańców wybranych krain geograficznych Polski;
 - 6) opisuje najważniejsze obiekty dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Polski oraz wskazuje je na mapie;

- 7) przedstawia pozytywne i negatywne zmiany w krajobrazach powstałe w wyniku działalności człowieka;
 - 8) dokonuje oceny krajobrazu najbliższego otoczenia szkoły pod względem jego piękna oraz ładu i estetyki zagospodarowania podczas zajęć realizowanych w terenie oraz proponuje zmiany w jego zagospodarowaniu;
 - 9) przyjmuje postawę szacunku wobec środowiska przyrodniczego i kulturowego Polski.
3. Łądy i oceany na Ziemi: rozmieszczenie lądów i oceanów, pierwsze wyprawy geograficzne. Uczeń:
- 1) wskazuje na globusie i mapie świata: bieguny, równik, południk zerowy i 180° , półkule, zwrotniki i koła podbiegunowe;
 - 2) wymienia nazwy oraz wskazuje na globusie i mapie świata kontynenty i oceany oraz określa ich położenie względem równika i południka zerowego;
 - 3) wskazuje na mapie wielkie formy ukształtowania powierzchni Ziemi i akweny morskie na trasach pierwszych podróży geograficznych.
4. Krajobrazy świata: wilgotnego lasu równikowego i lasu strefy umiarkowanej, sawanny i stepu, pustyni gorącej i lodowej, tajgi i tundry, śródziemnomorski, wysokogórski Himalajów; strefowość a piętrowość klimatyczno-roślinna na świecie. Uczeń:
- 1) wskazuje na mapie położenie poznawanych typów krajobrazów;
 - 2) odczytuje wartość i opisuje przebieg temperatury powietrza oraz rozkład opadów atmosferycznych na podstawie klimatogramów i map klimatycznych;
 - 3) przedstawia główne cechy i porównuje poznawane krajobrazy świata oraz rozpoznaje je w opisach, na filmach i ilustracjach;
 - 4) rozpoznaje rośliny i zwierzęta typowe dla poznawanych krajobrazów;
 - 5) prezentuje niektóre przykłady budownictwa, sposobów gospodarowania, głównych zajęć mieszkańców poznawanych obszarów;
 - 6) identyfikuje współzależności między składnikami poznawanych krajobrazów i warunkami życia człowieka;
 - 7) ustala zależności między położeniem wybranych krajobrazów na kuli ziemskiej, warunkami klimatycznymi i głównymi cechami krajobrazów.
5. Ruchy Ziemi: Ziemia w Układzie Słonecznym; ruch obrotowy i obiegowy; następstwa ruchów Ziemi. Uczeń:
- 1) dokonuje pomiaru wysokości Słońca w trakcie zajęć w terenie oraz porównuje wyniki uzyskane w różnych porach dnia i roku;
 - 2) demonstruje przy użyciu modeli (np. globusa lub tellurium) ruch obrotowy Ziemi, określa jego kierunek, czas trwania, miejsca wschodu i zachodu Słońca oraz południa słonecznego;
 - 3) wyjaśnia związek między ruchem obrotowym a widomą wędrówką i górowaniem Słońca, istnieniem dnia i nocy, dobowym rytmem życia człowieka i przyrody, występowaniem stref czasowych;
 - 4) demonstruje przy użyciu modeli (np. tellurium lub globusów) ruch obiegowy Ziemi;

- 5) przedstawia zmiany w oświetleniu Ziemi w pierwszych dniach astronomicznych pór roku;
 - 6) wykazuje związek między ruchem obiegowym Ziemi a strefami jej oświetlenia oraz strefowym zróżnicowaniem klimatu i krajobrazów na Ziemi.
6. Współrzędne geograficzne: szerokość i długość geograficzna; położenie matematyczno-geograficzne punktów i obszarów; rozciągłość południkowa i równoleżnikowa. Uczeń:
- 1) odczytuje szerokość i długość geograficzną wybranych punktów na globusie i na mapie;
 - 2) na podstawie podanych współrzędnych geograficznych wskazuje położenie punktów i obszarów na mapach w różnych skalach;
 - 3) wyznacza w terenie współrzędne dowolnych punktów (za pomocą mapy lub GPS).
7. Geografia Europy: położenie i granice kontynentu; podział polityczny Europy; główne cechy środowiska przyrodniczego Europy; zjawiska występujące na granicach płyt litosfery; zróżnicowanie ludności oraz starzenie się społeczeństw; największe europejskie metropolie; zróżnicowanie źródeł energii w krajach europejskich; rolnictwo, przemysł i usługi w wybranych krajach europejskich; turystyka w Europie Południowej. Uczeń:
- 1) charakteryzuje położenie, przebieg granic oraz linii brzegowej Europy;
 - 2) przedstawia podział polityczny Europy oraz rolę Unii Europejskiej w przemianach społecznych i gospodarczych kontynentu;
 - 3) charakteryzuje ukształtowanie powierzchni Europy;
 - 4) na przykładzie Islandii określa związek między położeniem na granicy płyt litosfery a występowaniem wulkanów i trzęsień ziemi;
 - 5) przedstawia zróżnicowanie klimatyczne Europy oraz czynniki, które o nim decydują;
 - 6) wyjaśnia rozmieszczenie ludności oraz główne przyczyny i skutki starzenia się społeczeństw w Europie;
 - 7) wyjaśnia przyczyny i konsekwencje zróżnicowania demograficznego ludności Europy;
 - 8) dyskutuje na temat społeczno-ekonomicznych i kulturowych konsekwencji migracji na obszarze Europy;
 - 9) określa podobieństwa i różnice między największymi miastami Europy: Londynem i Paryżem;
 - 10) porównuje cechy rolnictwa Danii i Węgier;
 - 11) wykazuje związek między cechami środowiska przyrodniczego wybranych krajów Europy a wykorzystaniem różnych źródeł energii;
 - 12) przedstawia znaczenie nowoczesnego przemysłu i usług w gospodarce na przykładzie Francji;
 - 13) wykazuje związki między rozwojem turystyki w Europie Południowej a warunkami przyrodniczymi oraz dziedzictwem kultury śródziemnomorskiej;

- 14) przyjmuje postawę szacunku i zrozumienia innych kultur przy zachowaniu poczucia wartości dziedzictwa kulturowego własnego kraju.
8. Sąsiedzi Polski: przemiany przemysłu w Niemczech; dziedzictwo kulturowe Litwy i Białorusi; środowisko przyrodnicze i atrakcje turystyczne Czech i Słowacji; problemy polityczne, społeczne i gospodarcze Ukrainy; zróżnicowanie przyrodnicze i społeczno-gospodarcze Rosji; relacje Polski z sąsiadami. Uczeń:
- 1) charakteryzuje przemiany w strukturze przemysłu w Niemczech na przykładzie Nadrenii Północnej – Westfalii;
 - 2) projektuje trasę wycieczki po Litwie i Białorusi uwzględniającej wybrane walory środowiska przyrodniczego i kulturowego;
 - 3) przedstawia przykłady atrakcji turystycznych i rekreacyjno-sportowych Czech i Słowacji;
 - 4) dostrzega problemy polityczne, społeczne i gospodarcze Ukrainy;
 - 5) wykazuje zróżnicowanie środowiska przyrodniczego i charakteryzuje gospodarkę Rosji;
 - 6) charakteryzuje relacje Polski z krajami sąsiadującymi;
 - 7) rozumie potrzebę kształtowania dobrych relacji Polski z jej sąsiadami.
9. Środowisko przyrodnicze Polski na tle Europy: położenie geograficzne Polski; wpływ ruchów górotwórczych i zlodowaceń na rzeźbę Europy i Polski; przejściowość klimatu Polski; Morze Bałtyckie; główne rzeki Polski i ich systemy na tle rzek Europy oraz ich systemów; główne typy gleb w Polsce; lasy w Polsce; dziedzictwo przyrodnicze Polski, surowce mineralne Polski. Uczeń:
- 1) określa położenie fizycznogeograficzne i polityczne Polski, wskazuje na mapie przebieg jej granic (w tym morskich wód wewnętrznych);
 - 2) odczytuje szerokość i długość geograficzną wybranych punktów na mapie Polski i Europy;
 - 3) na podstawie podanych współrzędnych geograficznych wskazuje skrajne punkty Polski i Europy oraz wyjaśnia konsekwencje rozciągłości południkowej i równoleżnikowej ich obszarów;
 - 4) podaje nazwy i wskazuje na mapie województwa oraz ich stolice;
 - 5) przedstawia wpływ ruchów górotwórczych i zlodowaceń w Europie na ukształtowanie powierzchni Polski;
 - 6) prezentuje główne czynniki kształtujące klimat Polski;
 - 7) charakteryzuje elementy klimatu Polski oraz długość okresu wegetacyjnego;
 - 8) wyjaśnia wpływ zmienności pogody w Polsce na rolnictwo, transport i turystykę;
 - 9) charakteryzuje środowisko przyrodnicze Morza Bałtyckiego oraz przyczyny degradacji jego wód;
 - 10) opisuje walory przyrodnicze Wisły i Odry, charakteryzuje systemy rzeczne obu tych rzek oraz porównuje je z wybranymi systemami rzeczными w Europie;
 - 11) wyróżnia najważniejsze cechy gleby brunatnej, biellicowej, czarnoziem, mady i rędziny, wskazuje ich rozmieszczenie na mapie Polski oraz ocenia przydatność rolniczą;

- 12) rozróżnia rodzaje lasów w Polsce (na podstawie filmu, ilustracji lub w terenie) oraz wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne wskaźnika lesistości Polski;
 - 13) wymienia formy ochrony przyrody w Polsce, wskazuje na mapie parki narodowe oraz podaje przykłady rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych i pomników przyrody występujących na obszarze własnego regionu;
 - 14) jest przekonany o potrzebie zachowania walorów dziedzictwa przyrodniczego;
 - 15) wskazuje na mapie rozmieszczenie głównych rodzajów surowców mineralnych Polski oraz omawia ich znaczenie gospodarcze;
 - 16) przyjmuje postawę współodpowiedzialności za stan środowiska przyrodniczego Polski.
10. Społeczeństwo i gospodarka Polski na tle Europy: rozmieszczenie ludności, struktura demograficzna Polski (wiekowa, narodowościowa, wyznaniowa, wykształcenia, zatrudnienia); migracje Polaków na tle współczesnych ruchów migracyjnych w Europie; zróżnicowanie polskich miast; sektory gospodarki Polski; rolnictwo Polski; zmiany struktury przemysłu Polski; zróżnicowanie usług i ich rola w rozwoju gospodarki; rozwój komunikacji; gospodarka morska; atrakcyjność turystyczna Polski.
- Uczeń:
- 1) wyjaśnia zróżnicowanie gęstości zaludnienia na obszarze Polski na podstawie map tematycznych;
 - 2) analizuje zmiany liczby ludności Polski i Europy po 1945 r. na podstawie danych statystycznych;
 - 3) charakteryzuje struktury płci i wieku ludności Polski na podstawie piramidy płci i wieku,
 - 4) porównuje zmiany w przyroście naturalnym i rzeczywistym ludności w Polsce i wybranych krajach Europy;
 - 5) formułuje hipotezy dotyczące przyczyn i skutków migracji zagranicznych w Polsce;
 - 6) porównuje zróżnicowanie narodowościowe, etniczne i wyznaniowe ludności Polski i wybranych państw europejskich;
 - 7) wykazuje znaczenie poszczególnych sektorów gospodarki w rozwoju kraju oraz określa różnice w strukturze zatrudnienia ludności w Polsce i w wybranych państwach europejskich;
 - 8) porównuje wielkość bezrobocia w Polsce i innych krajach europejskich oraz określa jego przyczyny i skutki w Polsce;
 - 9) analizuje poziom urbanizacji w Polsce i Europie, rozmieszczenie i wielkość miast w Polsce oraz identyfikuje przyczyny rozwoju największych polskich miast;
 - 10) opisuje warunki przyrodnicze i pozaprzyrodnicze rozwoju rolnictwa w Polsce;
 - 11) przedstawia przestrzenne zróżnicowanie głównych upraw i chowu zwierząt w Polsce oraz ich znaczenie gospodarcze;
 - 12) wyjaśnia przyczyny zmian w strukturze przemysłu Polski;
 - 13) podaje przykłady różnych rodzajów usług w Polsce oraz ocenia znaczenie transportu i łączności dla jakości życia mieszkańców i rozwoju gospodarczego naszego kraju;

- 14) dyskutuje na temat możliwości rozwoju gospodarki morskiej w Polsce;
 - 15) charakteryzuje na przykładach walory turystyczne Polski oraz wybrane obiekty z Listy Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości położone w Polsce, dokonując refleksji nad ich wartością;
 - 16) dostrzega osiągnięcia Polaków w różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego oraz przykłady sukcesów polskich przedsiębiorstw na arenie międzynarodowej;
 - 17) jest świadomy tego, że może mieć w przyszłości wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy i kulturowy Polski.
11. Relacje między elementami środowiska geograficznego na przykładzie wybranych obszarów Polski. Wpływ: sposobu zagospodarowania dorzecza na występowanie powodzi; warunków przyrodniczych (zasobów surowców mineralnych, wiatru, wód i usłonecznienia) i pozaprzyrodniczych na energetykę; rozwoju dużych miast na przekształcenia strefy podmiejskiej; procesów migracyjnych na strukturę wieku i zmiany w zaludnieniu obszarów wiejskich; przemian gospodarczych po 1989 roku na zmiany struktury zatrudnienia; transportu na rozwój działalności gospodarczej; walorów środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego na rozwój turystyki.
- Uczeń:
- 1) analizuje i porównuje konsekwencje stosowania różnych metod ochrony przeciwpowodziowej oraz określa wpływ zabudowy obszarów zalewowych i sztucznych zbiorników wodnych na występowanie i skutki powodzi na przykładzie Dolnego Śląska i Małopolski;
 - 2) analizuje warunki przyrodnicze i pozaprzyrodnicze sprzyjające lub ograniczające produkcję energii ze źródeł nieodnawialnych i odnawialnych oraz określa ich wpływ na rozwój energetyki na przykładzie województwa pomorskiego i łódzkiego;
 - 3) identyfikuje związki między rozwojem dużych miast a zmianami w strefach podmiejskich w zakresie użytkowania i zagospodarowania terenu, stylu zabudowy oraz struktury ludności na przykładzie obszaru metropolitalnego Warszawy i Krakowa;
 - 4) wyjaśnia wpływ migracji na strukturę wieku i zmiany w zaludnieniu na obszarach wiejskich na przykładach wybranych gmin województw zachodniopomorskiego i podlaskiego;
 - 5) wykazuje wpływ przemian politycznych i gospodarczych w Polsce po 1989 r. na zmiany struktury zatrudnienia na przykładzie konurbacji katowickiej i aglomeracji łódzkiej;
 - 6) identyfikuje związki między przebiegiem autostrad i dróg ekspresowych a lokalizacją przedsiębiorstw przemysłowych, centrów logistycznych i handlowych w obszarze metropolitalnym Wrocławia oraz między transportem morskim a lokalizacją inwestycji przemysłowych i usługowych na przykładzie Trójmiasta;
 - 7) określa wpływ walorów przyrodniczych Pobrzeża Bałtyku oraz dziedzictwa kulturowego Małopolski na rozwój turystyki na tych obszarach.

12. Własny region: źródła informacji o regionie; dominujące cechy środowiska przyrodniczego, struktury demograficznej oraz gospodarki; walory turystyczne; współpraca międzynarodowa. Uczeń:
- 1) wskazuje położenie swojego regionu geograficznego na mapie Polski;
 - 2) charakteryzuje środowisko przyrodnicze regionu oraz określa jego główne cechy na podstawie map tematycznych;
 - 3) rozpoznaje skały występujące we własnym regionie;
 - 4) prezentuje główne cechy struktury demograficznej ludności i gospodarki regionu na podstawie wyszukanych danych statystycznych i map tematycznych;
 - 5) przedstawia w dowolnej formie (np. prezentacji multimedialnej, plakatu, filmu, wystawy fotograficznej) przyrodnicze i kulturowe walory regionu;
 - 6) projektuje trasę wycieczki krajoznawczej po własnym regionie na podstawie wyszukanych źródeł informacji oraz w miarę możliwości przeprowadza ją w terenie;
 - 7) wykazuje zależności między elementami środowiska geograficznego na podstawie obserwacji terenowych przeprowadzonych w wybranym miejscu własnego regionu;
 - 8) dyskutuje na temat form współpracy między własnym regionem a partnerskimi regionami zagranicznymi.
13. „Mała ojczyzna”: obszar, środowisko geograficzne, atrakcyjność, tożsamość. Uczeń:
- 1) określa obszar utożsamiany z własną „małą ojczyzną” jako symboliczną przestrzeń w wymiarze lokalnym (np. gmina–miasto, wieś, dzielnica dużego miasta lub układ lokalny o nieokreślonych granicach administracyjnych);
 - 2) rozpoznaje w terenie główne obiekty charakterystyczne i decydujące o atrakcyjności „małej ojczyzny”;
 - 3) przedstawia w dowolnej formie (np. prezentacji multimedialnej, plakatu, filmu, wystawy fotograficznej) atrakcyjność „małej ojczyzny” jako miejsca zamieszkania i działalności gospodarczej na podstawie informacji wyszukanych w różnych źródłach;
 - 4) projektuje na podstawie własnych obserwacji terenowych, działania służące zachowaniu walorów środowiska geograficznego (przyrodniczego i kulturowego) oraz poprawie warunków życia lokalnej społeczności;
 - 5) identyfikuje się z „małą ojczyzną” i czuje się współodpowiedzialny za kształtowanie ładu przestrzennego i jej rozwój.
14. Wybrane problemy i regiony geograficzne Azji: Azja jako kontynent kontrastów geograficznych; pacyficzny „pierścień ognia”; klimat monsunowy w Azji Południowo-Wschodniej; Japonia – gospodarka na tle warunków przyrodniczych i społeczno-kulturowych; Chiny – rozmieszczenie ludności, problemy demograficzne oraz znaczenie w gospodarce światowej; Indie krajem wielkich możliwości rozwojowych oraz kontrastów społecznych i gospodarczych; Bliski Wschód – kultura regionu, ropa naftowa, obszar konfliktów zbrojnych. Uczeń:
- 1) wykazuje na podstawie map ogólnogeograficznych i tematycznych, że Azja jest obszarem wielkich geograficznych kontrastów;

- 2) identyfikuje związki między przebiegiem granic płyt litosfery a występowaniem rowów tektonicznych, wulkanów, trzęsień ziemi i tsunami oraz na ich podstawie formułuje twierdzenia o zaobserwowanych prawidłowościach w ich rozmieszczeniu;
 - 3) dyskutuje na temat sposobów zapobiegania tragicznym skutkom trzęsień ziemi i tsunami;
 - 4) wykazuje związek między cechami klimatu monsunowego a rytmem upraw i „kulturą ryżu” w Azji Południowo-Wschodniej;
 - 5) ocenia znaczenie warunków przyrodniczych i czynników społeczno-kulturowych w tworzeniu nowoczesnej gospodarki Japonii;
 - 6) korzystając z mapy, wyjaśnia zróżnicowanie gęstości zaludnienia na obszarze Chin;
 - 7) przedstawia kierunki rozwoju gospodarczego Chin oraz ocenia ich znaczenie w gospodarce światowej;
 - 8) określa możliwości rozwoju gospodarczego Indii oraz przedstawia kontrasty społeczne w tym kraju;
 - 9) charakteryzuje region Bliskiego Wschodu pod względem cech kulturowych oraz zasobów ropy naftowej i poziomu rozwoju gospodarczego;
 - 10) wskazuje na mapie miejsca konfliktów zbrojnych na Bliskim Wschodzie, identyfikuje ich główne przyczyny i skutki;
 - 11) wykazuje postawy tolerancji i poszanowania innych kultur i religii.
15. Wybrane problemy i regiony geograficzne Afryki: położenie Afryki i jego wpływ na cyrkulację powietrza i rozmieszczenie opadów atmosferycznych; strefowość klimatyczno-roślinno-glebową; warunki gospodarowania człowieka w strefie Sahelu – problem zachowania równowagi ekologicznej; rozwój turystyki w Kenii; rolnictwo żarowo-odłogowe i nowoczesne plantacje w Afryce Zachodniej; przyczyny niedożywienia w Etiopii; tradycyjna i nowoczesna gospodarka w Afryce. Uczeń:
- 1) opisuje i wyjaśnia cyrkulację powietrza w strefie międzyzwrotnikowej, wykazując jej związek z rozmieszczeniem opadów;
 - 2) wyjaśnia na podstawie map tematycznych istnienie strefowości klimatyczno-roślinno-glebowej w Afryce;
 - 3) wyjaśnia związki między warunkami przyrodniczymi a możliwościami gospodarowania w strefie Sahelu oraz przyczyny procesu pustoszenia;
 - 4) określa związki między walorami przyrodniczymi i kulturowymi a rozwojem turystyki na przykładzie Kenii;
 - 5) przedstawia cechy i ocenia skutki stosowania rolnictwa żarowo-odłogowego i plantacyjnego w Afryce Zachodniej;
 - 6) identyfikuje na podstawie tekstów źródłowych przyczyny i skutki niedożywienia ludności Afryki na przykładzie Etiopii;
 - 7) określa rolę tradycyjnych i nowoczesnych działów gospodarki w rozwoju wybranych krajów Afryki;
 - 8) przełamuje stereotypy w postrzeganiu Afryki.

16. Wybrane problemy i regiony geograficzne Ameryki Północnej i Południowej: rozciągłość południkowa i ukształtowanie powierzchni; północna granica upraw i lasów w Kanadzie; cyklony i powodzie w Ameryce Północnej; problemy zagospodarowania Amazonii; sytuacja rdzennej ludności; slumsy w wielkich miastach; megalopolis; Dolina Krzemowa jako przykład technopolii; znaczenie gospodarcze Stanów Zjednoczonych w świecie. Uczeń:
- 1) ustala prawidłowości w ukształtowaniu powierzchni Ameryki Północnej i Południowej na podstawie map tematycznych;
 - 2) wykazuje zależności między ukształtowaniem powierzchni, cyrkulacją powietrza, odległością od morza, prądami morskimi, a przebiegiem północnej granicy upraw i lasów w Kanadzie;
 - 3) identyfikuje skutki występowania tornad i cyklonów tropikalnych w Ameryce Północnej;
 - 4) identyfikuje konflikt interesów między gospodarczym wykorzystaniem Amazonii a ekologicznymi skutkami jej wylesiania;
 - 5) ocenia sytuację rdzennej ludności oraz wyjaśnia przyczyny zanikania kultur pierwotnych na przykładzie Ameryki Północnej lub Południowej;
 - 6) określa cechy megalopolis w Ameryce Północnej oraz wyjaśnia przyczyny powstawania slumsów w wielkich miastach na przykładzie Ameryki Południowej;
 - 7) na przykładzie Doliny Krzemowej wyjaśnia przyczyny rozwoju technopolii oraz jej znaczenie w rozwoju gospodarki opartej na wiedzy;
 - 8) korzystając z danych statystycznych określa rolę Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej;
 - 9) wyjaśnia przyczyny i ocenia zjawisko marnowania się ogromnych ilości pożywienia na przykładzie Stanów Zjednoczonych.
17. Wybrane problemy i regiony geograficzne Australii i Oceanii: środowisko przyrodnicze; rozmieszczenie ludności i gospodarka. Uczeń:
- 1) przedstawia specyfikę środowiska przyrodniczego Australii i Oceanii;
 - 2) identyfikuje prawidłowości w rozmieszczeniu ludności i główne cechy gospodarki Australii na tle warunków przyrodniczych.
18. Geografia obszarów okołobiegunowych: środowisko przyrodnicze; badania naukowe; polscy badacze. Uczeń:
- 1) charakteryzuje położenie i środowisko przyrodnicze Antarktydy oraz wyjaśnia konieczność zachowania jej statusu określonego Traktatem Antarktycznym;
 - 2) przedstawia cele badań aktualnie prowadzonych w Arktyce i Antarktyce oraz prezentuje osiągnięcia polskich badaczy obszarów okołobiegunowych;
 - 3) opisuje warunki życia w polarnej stacji badawczej.

Warunki i sposób realizacji

Dobierając zakres treści i wymagań w poszczególnych klasach i działach, proponuje się: w V klasie: działy 1–4, w VI klasie: działy 5–8, w VII klasie: działy 9–13, w VIII klasie: działy 14–18.

Istotnym założeniem formy zapisu podstawy programowej jest z jednej strony eksponowanie treści stanowiących najważniejsze elementy poznania, a z drugiej – przyporządkowanie im najważniejszych umiejętności tak, aby tworzyły spójną strukturę wiedzy geograficznej. Należy podkreślić, że nie jest możliwe, ani też celowe zawarcie w podstawie programowej szkoły podstawowej tych treści, które dotychczas były realizowane w ramach przyrody i lekcji geografii w gimnazjum. Jeden punkt wymagań szczegółowych nie oznacza, że należy przeznaczyć na jego realizację jedną godzinę lekcyjną.

Zasadniczą część podstawy programowej zawiera zarówno treści nauczania, jak i związane z nimi wymagania szczegółowe. Bardzo istotne jest ich właściwe odczytywanie. Wyartykułowane treści wskazują dość szeroko na zagadnienia, których dotyczyć może materiał realizowany podczas lekcji. Taki zapis daje nauczycielowi pewną swobodę w doborze szczegółowych treści lekcji. Natomiast wymienione pod treściami, powiązane z nimi wymagania szczegółowe, powinno być traktowane jako efekt, do osiągnięcia którego (i tylko tego) powinien czuć się zobowiązany zarówno uczeń, jak również nauczyciel, np. jeśli zapis wymagania brzmi: „na przykładzie Islandii określa związek między położeniem na granicy płyt litosfery a występowaniem wulkanów i trzęsień ziemi” to należy skupić uwagę na wyeksponowaniu tego związku poprzez: wyjaśnienie co to są płyty litosfery, ukazanie położenia Islandii na granicy odsuwających się od siebie płyt, przybliżenie zjawiska trzęsień ziemi, wybuchu wulkanu i ewentualnie gejzerów jako zjawisk, które towarzyszą rozsuwaniu się płyt litosfery. Nie ma potrzeby szczegółowego analizowania budowy wnętrza Ziemi, procesu subdukcji i ryftu, szczegółowego omawiania przyczyn i skutków trzęsienia ziemi oraz powstawania wulkanów, analizowania budowy wulkanu czy produktów jego wybuchu. Istotą tej lekcji jest dążenie do ukazania zależności i zainteresowania ucznia zjawiskiem, a nie opanowanie wielu nowych pojęć i poznania szczegółów zjawisk i procesów.

Głównym celem poznawania krajobrazów w klasie V jest przybliżenie najważniejszych cech krajobrazów, kształtowanie w uczniach umiejętności ich opisu oraz rozumienie prostych współzależności. Ważną umiejętnością kształconą w tej klasie jest czytanie mapy, wskazywanie na niej położenia krain geograficznych Polski oraz obszarów o określonych cechach krajobrazu. W dziale 2. wskazano konkretne krainy, na przykładzie których omawiane winny być poszczególne typy krajobrazów. Istnieje jednak możliwość realizacji wymienionych w tym dziale wymagań także w odniesieniu do innych krain geograficznych bliższych uczniom, w ramach dodatkowego czasu, jaki pozostaje do dyspozycji nauczyciela. Przy poznawaniu krajobrazów świata ważne jest wykorzystywanie klimatogramów i map klimatycznych do wyjaśniania zależności między położeniem wybranych krajobrazów na kuli ziemskiej, warunkami klimatycznymi, roślinnością i innymi głównymi cechami krajobrazów. Istotnym założeniem dydaktycznym jest kształtowanie umiejętności porównywania, to jest przeciwstawiania (określania różnic) i podawania podobieństw w cechach zestawionych

parami krajobrazów świata. Wprowadzenie ruchów Ziemi po krajobrazach pozwala na potraktowanie poznawania zróżnicowania strefowego krajobrazów jako swego rodzaju sytuacji problemowej, poprzedzającej postawienie problemu dotyczącego przyczyn tego zróżnicowania, a następnie szukania jego rozwiązania w istnieniu stref oświetlenia jako najważniejszej konsekwencji ruchu obiegowego.

Kluczowym zadaniem kształcenia geograficznego w klasie VI i VIII, odnoszącym się do geografii regionalnej Europy i świata, jest rozumienie zróżnicowania środowiska geograficznego na Ziemi, najważniejszych problemów współczesnego świata jak również kontynuacja poznawania relacji przyroda – człowiek. Dobór regionów uwarunkowany jest rangą, aktualnością i reprezentatywnością problemów, które można omówić na ich przykładzie. Został on również podporządkowany poznaniu podstaw geografii ogólnej: fizycznej i społeczno-ekonomicznej. Jest przy tym niezwykle istotne, aby ukazując dane zjawisko lub proces geograficzny na dobrze dobranym, poglądowym przykładzie, nie ograniczać jego występowania do tego jednego miejsca, ale dokonywać jak najczęściej tzw. transferu, to jest szukania i wskazywania na mapie innych miejsc, w których ono również występuje. Zapobiegnie to także tzw. stygmatyzacji miejsc i błędnemu, stereotypowemu myśleniu (np. że żywność marnuje się tylko w Stanach Zjednoczonych, a niedożywienie występuje jedynie w Etiopii). Treści z zakresu geografii regionalnej powinny być okazją do określania wzajemnych relacji przyroda – człowiek oraz służyć rozwijaniu myślenia geograficznego, szczególnie myślenia przyczynowo-skutkowego, dotyczącego poznawania związków i zależności zachodzących:

- a) w samym środowisku przyrodniczym;
- b) między warunkami naturalnymi i gospodarką człowieka;
- c) w gospodarce i życiu społeczno-kulturowym na poznawanych obszarach.

Ten rodzaj poznania powinien pomóc uczniowi lepiej rozumieć współczesną rzeczywistość, zachodzące w niej zmiany oraz zróżnicowanie regionalne świata. Niezwykle ważne jest przy tym koncentrowanie treści lekcji na przewodnim zagadnieniu, zależnościach, natomiast unikanie: wprowadzania wątków pobocznych oraz stylu encyklopedyczno-schematycznego.

Zalecane jest wprowadzanie w realizacji tematyki geografii regionalnej myślenia refleksyjnego i kontemplacji (m.in. krajobrazu, znaczeń nadawanych mu przez społeczności zamieszkujące dane terytorium, odmienności doświadczeń mieszkańców obszarów o różnych warunkach przyrodniczych). Warto w planowaniu lekcji przewidzieć czas na analizę odpowiednio dobranych materiałów ilustracyjnych, prezentujących typowy dla danego regionu krajobraz kulturowy, wyrażający relacje przyroda – człowiek i człowiek – przyroda.

W klasie VII uczeń poznaje geografję Polski. Poszczególne zagadnienia z zakresu geografii fizycznej i geografii społeczno-ekonomicznej rozpatrywane są na tle geografii Europy. Powiązanie treści odnoszących się do geografii własnego kraju z podobnymi dotyczącymi Europy pozwala na ukazanie związków i zależności poszczególnych zjawisk, procesów i problemów. Nowością w edukacji geograficznej na tym poziomie kształcenia jest także propozycja ukazania relacji między elementami środowiska geograficznego na wybranych

obszarach Polski. Pozwoli ona na praktyczne wykorzystywanie wiedzy i umiejętności geograficznych w celu lepszego rozumienia współzależności w środowisku geograficznym ojczystego kraju. Nauczyciel może rozszerzyć podstawowy zakres treści dotyczący środowiska przyrodniczego oraz społeczeństwa i gospodarki Polski o przykłady miejsc, które uzna za niezbędne do pełniejszego przedstawienia relacji między elementami środowiska geograficznego w Polsce. Dotyczy to w szczególności działu 11, w którym zapisane wymagania można osiągnąć także na przykładzie województwa lub aglomeracji bliskich uczniom, pod warunkiem występowania wymienionych zależności na tym terenie i porównania z innym, wskazanym w tym dziale, obszarem.

Ważnymi metodami i formami kształcenia są realizacja projektu edukacyjnego oraz zajęcia w terenie. Szkoła powinna zapewnić warunki do bezpiecznego prowadzenia przez uczniów prac badawczych oraz obserwacji terenowych, koniecznych do realizacji niektórych wymagań, co zostało oznaczone w ich zapisach. Podczas tych zajęć nauczyciel winien otrzymać wsparcie ze strony dyrekcji szkoły, władz samorządowych i społeczności lokalnej, a sam aktywnie uczestniczyć w tworzeniu odpowiednich warunków organizacyjnych do ich prowadzenia. Ważne jest, aby podczas zajęć organizowanych w terenie była wykorzystywana mapa. Zbieranie materiałów i informacji o własnym regionie i „małej ojczyźnie” powinno być zakończone publiczną prezentacją opracowanych wyników na forum klasy lub szkoły (np. w obecności rodziców w ostatnim miesiącu roku szkolnego).

Wykorzystanie walorów edukacyjno-wychowawczych geografii i realizacja zakładanych osiągnięć ucznia może zachodzić tylko w warunkach aktywnego i świadomego konstruowania wiedzy przez ucznia, a nie transmisji wiedzy od nauczyciela do ucznia. Realizacja celów kształcenia geograficznego powinna odbywać się poprzez:

1. stosowanie metod umożliwiających kształtowanie umiejętności obserwacji (krajobrazów, zjawisk, procesów naturalnych i antropogenicznych) podczas zajęć w terenie (obowiązkowych i realizowanych w znacznie większym wymiarze niż dotychczas);
2. traktowanie mapy jako podstawowego źródła informacji oraz pomocy służącej kształtowaniu umiejętności myślenia geograficznego;
3. wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych do pozyskiwania, gromadzenia, analizy i prezentacji informacji o środowisku geograficznym i działalności człowieka;
4. stosowanie metody projektu w celu stworzenia warunków do podejmowania przez uczniów badań terenowych oraz konfrontowania informacji pozyskanych z różnych źródeł wiedzy geograficznej z samodzielnie zgromadzonymi danymi;
5. organizowanie debat, seminariów, konkursów, wystaw fotograficznych, opracowywanie przewodników, folderów, portfolio;
6. stosowanie w większym zakresie strategii wyprzedzającej, która polega na wcześniejszym przygotowywaniu się uczniów do lekcji, poprzez zbieranie informacji, wykonywanie zadań oraz samodzielne uczenie się przed lekcją;

7. wprowadzenie takich metod i środków, które stwarzają warunki do dostrzegania piękna otaczającego świata w różnych jego aspektach, sprzyjających kontemplacji wartości przyrody i obiektów dziedzictwa kulturowego;
8. stosowanie w jak największym zakresie pracy w grupach, stwarzającej warunki do kształtowania umiejętności komunikacji, współpracy, odpowiedzialności.

Istotne jest odejście od metod podających i przejście do kształcenia poszukującego. Najbardziej kształcącymi metodami nauczania są te, które aktywizują ucznia, umożliwiając mu konstruowanie wiedzy poprzez samodzielne obserwowanie, analizowanie, porównywanie, wnioskowanie, ocenianie, projektowanie i podejmowanie działań sprzyjających rozwiązywaniu problemów. Obowiązkowe jest stosowanie różnego rodzaju form ćwiczeniowych (z mapą, ilustracjami, tekstem źródłowym), metod aktywizujących (m.in. graficznego zapisu, decyzyjnych, metody problemowej, dyskusji, SWOT), metod waloryzacyjnych, w tym eksponujących.

Podstawową zasadą doboru środków dydaktycznych i metod powinno być systematyczne korzystanie z atlasu, ściennych map geograficznych oraz zasobów kartograficznych internetu. Posługiwanie się mapą, orientowanie się w przestrzeni geograficznej, wykazywanie zróżnicowania przestrzennego składników przyrodniczych i działalności człowieka w środowisku geograficznym oraz interpretacja treści map jest podstawowym celem edukacji na tym poziomie.

W nauczaniu i uczeniu się geografii w szkole podstawowej wskazane jest stosowanie metody studiów przykładowych stanowiących szczegółowe studium jednostki (regionu, jednostki administracyjnej, miasta, wsi, gospodarstwa rolnego, innych obiektów geograficznych) dobrze reprezentującego typowe cechy, zjawiska, procesy i relacje przyroda – człowiek.

BIOLOGIA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Znajomość różnorodności biologicznej oraz podstawowych zjawisk i procesów biologicznych.
Uczeń opisuje, porządkuje i rozpoznaje organizmy; wyjaśnia zjawiska i procesy biologiczne zachodzące w wybranych organizmach i w środowisku; przedstawia i wyjaśnia zależności między organizmem a środowiskiem; wykazuje, że różnorodność biologiczna jest wynikiem procesów ewolucyjnych.
- II. Planowanie i przeprowadzanie obserwacji oraz doświadczeń; wnioskowanie w oparciu o ich wyniki.
Uczeń określa problem badawczy, formułuje hipotezy, planuje i przeprowadza oraz dokumentuje obserwacje i proste doświadczenia biologiczne; określa warunki doświadczenia, rozróżnia próbę kontrolną i badawczą; analizuje wyniki i formułuje

wnioski; przeprowadza obserwacje mikroskopowe i makroskopowe preparatów świeżych i trwałych.

III. Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych.

Uczeń wykorzystuje różnorodne źródła i metody pozyskiwania informacji; odczytuje, analizuje, interpretuje i przetwarza informacje tekstowe, graficzne, liczbowe; posługuje się podstawową terminologią biologiczną.

IV. Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów biologicznych.

Uczeń interpretuje informacje i wyjaśnia zależności przyczynowo-skutkowe między zjawiskami, formułuje wnioski; przedstawia opinie i argumenty związane z omawianymi zagadnieniami biologicznymi.

V. Znajomość uwarunkowań zdrowia człowieka.

Uczeń analizuje związek pomiędzy własnym postępowaniem a zachowaniem zdrowia oraz rozpoznaje sytuacje wymagające konsultacji lekarskiej; uzasadnia znaczenie krwiodawstwa i transplantacji narządów.

VI. Postawa wobec przyrody i środowiska.

Uczeń uzasadnia konieczność ochrony przyrody; prezentuje postawę szacunku wobec siebie i wszystkich istot żywych; opisuje postawę i zachowania człowieka odpowiedzialnie korzystającego z dóbr przyrody.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Organizacja i chemizm życia. Uczeń:

1. przedstawia hierarchiczną organizację budowy organizmów;
2. wymienia najważniejsze pierwiastki budujące ciała organizmów;
3. wymienia podstawowe grupy związków chemicznych występujących w organizmach (białka, cukry, tłuszcze, kwasy nukleinowe, woda, sole mineralne) i podaje ich funkcje;
4. dokonuje obserwacji mikroskopowych komórki (podstawowej jednostki życia), rozpoznaje (pod mikroskopem, na schemacie, na zdjęciu lub na podstawie opisu) podstawowe elementy budowy komórki (błona komórkowa, cytoplazma, jądro komórkowe, chloroplast, mitochondrium, wakuola, ściana komórkowa) i przedstawia ich funkcje;
5. porównuje budowę komórki bakterii, roślin i zwierząt, wskazując cechy umożliwiające ich rozróżnienie;
6. przedstawia istotę fotosyntezy jako jednego ze sposobów odżywiania się organizmów (substraty, produkty i warunki przebiegu procesu); planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące wpływ wybranych czynników na intensywność procesu fotosyntezy;

7. przedstawia oddychanie tlenowe i fermentację jako sposoby wytwarzania energii potrzebnej do życia (substraty, produkty i warunki przebiegu procesów); planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące, że podczas fermentacji drożdże wydzielają dwutlenek węgla;
8. przedstawia czynności życiowe organizmów.

II. Różnorodność życia.

1. Klasyfikacja organizmów. Uczeń:
 - 1) uzasadnia potrzebę klasyfikowania organizmów i przedstawia zasady systemu klasyfikacji biologicznej;
 - 2) przedstawia charakterystyczne cechy organizmów pozwalające przyporządkować je do jednego z pięciu królestw;
 - 3) rozpoznaje organizmy z najbliższego otoczenia, posługując się prostym kluczem do ich oznaczania.
2. Wirusy – bezkomórkowe formy materii. Uczeń:
 - 1) uzasadnia, dlaczego wirusy nie są organizmami;
 - 2) przedstawia drogi rozprzestrzeniania się i zasady profilaktyki chorób wywoływanych przez wirusy (grypa, ospa, różyczka, świnka, odra, AIDS).
3. Bakterie – organizmy jednokomórkowe. Uczeń:
 - 1) podaje miejsca występowania bakterii;
 - 2) wymienia podstawowe formy morfologiczne bakterii;
 - 3) przedstawia czynności życiowe bakterii;
 - 4) przedstawia drogi rozprzestrzeniania się i zasady profilaktyki chorób wywoływanych przez bakterie (gruźlica, borelioza, tężec, salmonelloza);
 - 5) wyjaśnia znaczenie bakterii w przyrodzie i dla człowieka.
4. Protisty – organizmy o różnorodnej budowie komórkowej. Uczeń:
 - 1) wykazuje różnorodność budowy protistów (jednokomórkowe, wielokomórkowe) na wybranych przykładach;
 - 2) przedstawia wybrane czynności życiowe protistów (oddychanie, odżywianie, rozmnażanie);
 - 3) zakłada hodowlę protistów; dokonuje obserwacji mikroskopowej protistów;
 - 4) przedstawia drogi zakażenia i zasady profilaktyki chorób wywoływanych przez protisty (toksoplazmoza, malaria).
5. Różnorodność i jedność roślin.
 - 1) Tkanki roślinne. Uczeń dokonuje obserwacji i rozpoznaje (pod mikroskopem, na schemacie, na zdjęciu lub na podstawie opisu) tkanki roślinne oraz wskazuje ich cechy adaptacyjne do pełnienia określonych funkcji (tkanka twórcza, okrywająca, mięsistowa, wzmacniająca, przewodząca).

2) Mchy. Uczeń:

- a) obserwuje przedstawicieli mchów (zdjęcia, ryciny, okazy żywe) i przedstawia cechy ich budowy zewnętrznej;
- b) na podstawie obecności charakterystycznych cech identyfikuje nieznany organizm jako przedstawiciela mchów;
- c) wyjaśnia znaczenie mchów w przyrodzie; planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące zdolność mchów do chłonięcia wody.

3) Paprociowe, widłakowe, skrzypowe. Uczeń:

- a) obserwuje przedstawicieli paprociowych, widłakowych i skrzypowych (zdjęcia, ryciny, okazy żywe) i przedstawia charakterystyczne cechy ich budowy zewnętrznej;
- b) na podstawie obecności charakterystycznych cech identyfikuje nieznany organizm jako przedstawiciela paprociowych, widłakowych lub skrzypowych;
- c) wyjaśnia znaczenie paprociowych, widłakowych i skrzypowych w przyrodzie.

3) Rośliny nagonasienne. Uczeń:

- a) przedstawia cechy budowy zewnętrznej rośliny nagonasiennej na przykładzie sosny;
- b) rozpoznaje przedstawicieli rodzimych drzew nagonasiennych;
- c) wyjaśnia znaczenie roślin nagonasiennych w przyrodzie i dla człowieka.

4) Rośliny okrytonasienne. Uczeń:

- a) rozróżnia formy morfologiczne roślin okrytonasiennych (rośliny zielne, krzewinki, krzewy, drzewa);
- b) dokonuje obserwacji rośliny okrytonasiennej (zdjęcia, ryciny, okazy żywe); rozpoznaje jej organy i określa ich funkcje (korzeń, łodyga, liść, kwiat);
- c) opisuje modyfikacje korzeni, łodyg i liści jako adaptacje roślin okrytonasiennych do życia w określonych środowiskach;
- d) przedstawia sposoby rozmnażania wegetatywnego roślin oraz dokonuje obserwacji wybranych sposobów rozmnażania wegetatywnego;
- e) rozróżnia elementy budowy kwiatu i określa ich funkcje w rozmnażaniu płciowym;
- f) przedstawia budowę nasiona rośliny (łupina nasienna, bielmo, zarodek);
- g) planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące wpływ wybranego czynnika środowiska (temperatura, dostęp tlenu, światła lub wody) na proces kiełkowania nasion;
- h) przedstawia sposoby rozprzestrzeniania się nasion, wskazując odpowiednie adaptacje w budowie owoców do tego procesu;
- i) rozpoznaje przedstawicieli rodzimych drzew liściastych;
- j) przedstawia znaczenie roślin okrytonasiennych w przyrodzie i dla człowieka.

5) Różnorodność roślin. Uczeń identyfikuje nieznany organizm jako przedstawiciela jednej z grup wymienionych w pkt. 2)–4) na podstawie jego cech morfologicznych.

6. Grzyby – organizmy cudzożywne. Uczeń:

- 1) przedstawia środowiska życia grzybów (w tym grzybów porostowych);
- 2) wymienia cechy umożliwiające zaklasyfikowanie organizmu do grzybów;

- 3) wykazuje różnorodność budowy grzybów (jednokomórkowe, wielokomórkowe);
 - 4) przedstawia wybrane czynności życiowe grzybów (odżywianie, oddychanie);
 - 5) przedstawia znaczenie grzybów w przyrodzie i dla człowieka.
7. Różnorodność i jedność świata zwierząt.
- 1) Tkanki zwierzęce. Uczeń dokonuje obserwacji i rozpoznaje (pod mikroskopem, na schemacie, na zdjęciu lub na podstawie opisu) tkanki zwierzęce (tkanka nabłonkowa, mięśniowa, łączna, nerwowa) i wskazuje ich cechy adaptacyjne do pełnienia określonych funkcji.
 - 2) Parzydełkowce. Uczeń:
 - a) przedstawia środowisko życia, cechy morfologiczne i tryb życia parzydełkowców;
 - b) obserwuje przedstawicieli parzydełkowców (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt;
 - c) wyjaśnia znaczenie parzydełkowców w przyrodzie.
 - 3) Płazińce. Uczeń:
 - a) przedstawia środowiska i tryb życia płazińców;
 - b) obserwuje przedstawicieli płazińców (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne budowy morfologicznej tych zwierząt;
 - c) wykazuje związek budowy morfologicznej tasiemców z pasożytniczym trybem życia;
 - d) przedstawia drogi inwazji płazińców pasożytniczych i omawia sposoby profilaktyki chorób wywoływanych przez wybrane pasożyty (tasiemiec uzbrojony i tasiemiec nieuzbrojony);
 - e) wyjaśnia znaczenie płazińców w przyrodzie i dla człowieka.
 - 4) Nicienie. Uczeń:
 - a) przedstawia środowisko i tryb życia nicieni;
 - b) dokonuje obserwacji przedstawicieli nicieni (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt;
 - c) przedstawia drogi inwazji nicieni pasożytniczych (włosień, glista i owsik) i omawia sposoby profilaktyki chorób człowieka wywoływanych przez te pasożyty;
 - d) przedstawia znaczenie nicieni w przyrodzie i dla człowieka.
 - 5) Pierścienice. Uczeń:
 - a) przedstawia środowisko życia, cechy morfologiczne oraz przystosowania pierścienic do trybu życia;
 - b) dokonuje obserwacji poznanych przedstawicieli pierścienic (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt;
 - c) wyjaśnia znaczenie pierścienic w przyrodzie i dla człowieka.
 - 6) Stawonogi. Uczeń:
 - a) przedstawia środowisko życia, cechy morfologiczne oraz tryb życia skorupiaków, owadów i pajęczaków oraz wskazuje cechy adaptacyjne umożliwiające im opanowanie różnych środowisk;

- b) dokonuje obserwacji przedstawicieli stawonogów (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt;
 - c) wyjaśnia znaczenie stawonogów (w tym form pasożytniczych i szkodników) w przyrodzie i dla człowieka.
- 7) Mięczaki. Uczeń:
 - a) przedstawia środowisko życia, cechy morfologiczne oraz tryb życia ślimaków, małży i głowonogów;
 - b) dokonuje obserwacji przedstawicieli mięczaków (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt;
 - c) wyjaśnia znaczenie mięczaków w przyrodzie i dla człowieka.
- 8) Różnorodność zwierząt bezkręgowych. Uczeń identyfikuje nieznanego organizm jako przedstawiciela jednej z grup wymienionych w pkt. 2)–7) na podstawie jego cech morfologicznych.
- 9) Ryby. Uczeń:
 - a) dokonuje obserwacji przedstawicieli ryb (zdjęcia, filmy, schematy, hodowle akwariowe itd.) i przedstawia ich cechy wspólne oraz opisuje przystosowania ryb do życia w wodzie;
 - b) określa ryby jako zwierzęta zmiennocieplne;
 - c) przedstawia sposób rozmnażania i rozwój ryb;
 - d) wyjaśnia znaczenie ryb w przyrodzie i dla człowieka.
- 10) Płazy. Uczeń:
 - a) dokonuje obserwacji przedstawicieli płazów (zdjęcia, filmy, schematy, okazy naturalne w terenie itd.) i przedstawia ich cechy wspólne oraz opisuje przystosowania płazów do życia w wodzie i na lądzie;
 - b) określa płazy jako zwierzęta zmiennocieplne;
 - c) przedstawia sposób rozmnażania i rozwój płazów;
 - d) wyjaśnia znaczenie płazów w przyrodzie i dla człowieka.
- 11) Gady. Uczeń:
 - a) dokonuje obserwacji przedstawicieli gadów (zdjęcia, filmy, schematy, okazy naturalne w terenie itd.) i przedstawia ich cechy wspólne oraz opisuje przystosowania gadów do życia na lądzie;
 - b) określa gady jako zwierzęta zmiennocieplne;
 - c) przedstawia sposób rozmnażania i rozwój gadów;
 - d) wyjaśnia znaczenie gadów w przyrodzie i dla człowieka.
- 12) Ptaki. Uczeń:
 - a) przedstawia różnorodność środowisk życia i cech morfologicznych ptaków;
 - b) dokonuje obserwacji przedstawicieli ptaków (zdjęcia, filmy, schematy, okazy naturalne w terenie itd.) i przedstawia ich cechy wspólne oraz opisuje przystosowania ptaków do lotu;
 - c) określa ptaki jako zwierzęta stałocieplne;
 - d) przedstawia sposób rozmnażania i rozwój ptaków;
 - e) wyjaśnia znaczenie ptaków w przyrodzie i dla człowieka.
- 13) Ssaki. Uczeń:
 - a) przedstawia różnorodność środowisk życia i cech morfologicznych ssaków;

- b) dokonuje obserwacji przedstawicieli ssaków (zdjęcia, filmy, schematy, okazy naturalne w terenie, itd.) i przedstawia cechy przystosowawcze ssaków do różnych środowisk życia;
 - c) określa ssaki jako zwierzęta stałocieplne;
 - d) przedstawia sposób rozmnażania i rozwój ssaków;
 - e) wyjaśnia znaczenie ssaków w przyrodzie i dla człowieka.
- 14) Różnorodność zwierząt kręgowych. Uczeń:
- a) identyfikuje nieznanego organizm jako przedstawiciela jednej z gromad kręgowców wymienionych w pkt. 9)–13) na podstawie jego cech morfologicznych;
 - b) porównuje grupy kręgowców pod względem cech morfologicznych, rozmnażania i rozwoju oraz wykazuje związek tych cech z opanowaniem środowisk ich życia;
 - c) przedstawia przykłady działań człowieka wpływających na różnorodność ryb, płazów, gadów, ptaków i ssaków.

III. Organizm człowieka.

1. Hierarchiczna budowa organizmu człowieka. Uczeń przedstawia hierarchizację budowy organizmu człowieka (komórki, tkanki, narządy, układy narządów, organizm).
2. Skóra. Uczeń:
 - 1) przedstawia funkcje skóry;
 - 2) rozpoznaje elementy budowy skóry (na modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz określa związek budowy tych elementów z funkcjami pełnionymi przez skórę;
 - 3) uzasadnia konieczność konsultacji lekarskiej w przypadku rozpoznania niepokojących zmian na skórze;
 - 4) podaje przykłady chorób skóry (grzybice skóry, czerniak) oraz zasady ich profilaktyki;
 - 5) określa związek nadmiernej ekspozycji na promieniowanie UV ze zwiększonym ryzykiem rozwoju choroby nowotworowej skóry.
3. Układ ruchu. Uczeń:
 - 1) rozpoznaje (na schemacie, rysunku, modelu, według opisu itd.) elementy szkieletu osiowego, obręczy i kończyn;
 - 2) przedstawia funkcje kości; określa cechy budowy fizycznej i chemicznej kości oraz planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące rolę składników chemicznych kości;
 - 3) przedstawia rolę i współdziałanie mięśni, ścięgien, kości i stawów w wykonywaniu ruchów;
 - 4) uzasadnia konieczność aktywności fizycznej dla prawidłowej budowy i funkcjonowania układu ruchu;
 - 5) podaje przykłady schorzeń układu ruchu (skrzywienia kręgosłupa, płaskostopie, krzywica, osteoporoza) oraz zasady ich profilaktyki.

4. Układ pokarmowy i odżywianie się. Uczeń:

- 1) rozpoznaje (na schemacie, rysunku, modelu, według opisu itd.) elementy układu pokarmowego; przedstawia ich funkcje oraz określa związek budowy tych elementów z pełnioną funkcją;
- 2) rozpoznaje (na schemacie, rysunku, modelu, według opisu itd.) rodzaje zębów oraz określa ich znaczenie w mechanicznej obróbce pokarmu; przedstawia przyczyny próchnicy i zasady jej profilaktyki;
- 3) przedstawia źródła i wyjaśnia znaczenie składników pokarmowych (białka, cukry, tłuszcze, witaminy, sole mineralne i woda) dla prawidłowego funkcjonowania organizmu oraz planuje i przeprowadza doświadczenie wykrywające obecność wybranych składników pokarmowych w produktach spożywczych;
- 4) przedstawia miejsca trawienia białek, tłuszczów i cukrów; określa produkty tych procesów oraz podaje miejsce ich wchłaniania; planuje i przeprowadza doświadczenie badające wpływ substancji zawartych w ślinie na trawienie skrobi;
- 5) analizuje skutki niedoboru niektórych witamin (A, D, K, C, B₆, B₁₂) i składników mineralnych (Mg, Fe, Ca) w organizmie oraz skutki niewłaściwej suplementacji witamin i składników mineralnych;
- 6) wyjaśnia rolę błonnika w funkcjonowaniu układu pokarmowego oraz uzasadnia konieczność systematycznego spożywania owoców i warzyw;
- 7) uzasadnia konieczność stosowania diety zróżnicowanej i dostosowanej do potrzeb organizmu (wiek, płeć, stan zdrowia, aktywność fizyczna itp.), oblicza indeks masy ciała oraz przedstawia i analizuje konsekwencje zdrowotne niewłaściwego odżywiania (otyłość, nadwaga, anoreksja, bulimia, cukrzyca);
- 8) podaje przykłady chorób układu pokarmowego (WZW A, WZW B, WZW C, choroba wrzodowa żołądka i dwunastnicy, zatrucia pokarmowe, rak jelita grubego) oraz zasady ich profilaktyki.

5. Układ krążenia. Uczeń:

- 1) rozpoznaje elementy budowy układu krążenia (na schemacie, rysunku, według opisu itd.); przedstawia ich funkcje;
- 2) analizuje krążenie krwi w obiegu małym i dużym;
- 3) przedstawia rolę głównych składników krwi (krwinki czerwone i białe, płytki krwi, osocze);
- 4) wymienia grupy krwi układu AB0 i Rh oraz przedstawia społeczne znaczenie krwiodawstwa;
- 5) planuje i przeprowadza obserwację wpływu wysiłku fizycznego na zmiany tętna i ciśnienia tętniczego krwi;
- 6) analizuje wpływ aktywności fizycznej i prawidłowej diety na funkcjonowanie układu krążenia;
- 7) podaje przykłady chorób krwi (anemia, białaczki), układu krążenia (miażdżyca, nadciśnienie tętnicze, zawał serca) oraz zasady ich profilaktyki;
- 8) uzasadnia konieczność okresowego wykonywania badań kontrolnych krwi, pomiaru tętna i ciśnienia tętniczego.

6. Układ odpornościowy. Uczeń:
- 1) wskazuje lokalizację (na schemacie, rysunku, według opisu itd.) wybranych narządów układu odpornościowego: śledziony, grasicy i węzłów chłonnych oraz określa ich funkcje;
 - 2) rozróżnia odporność wrodzoną i nabytą oraz opisuje sposoby nabywania odporności (czynna, bierna, naturalna, sztuczna);
 - 3) porównuje istotę działania szczepionek i surowicy; podaje wskazania do zastosowania surowicy oraz uzasadnia konieczność stosowania obowiązkowych szczepień;
 - 4) określa, w jakiej sytuacji dochodzi do konfliktu serologicznego i przewiduje jego skutki;
 - 5) przedstawia znaczenie przeszczepów oraz zgody na transplantację narządów;
 - 6) określa alergię jako nadwrażliwość układu odpornościowego na określony czynnik;
 - 7) określa AIDS jako zaburzenie mechanizmów odporności.
7. Układ oddechowy. Uczeń:
- 1) rozpoznaje elementy budowy układu oddechowego (na schemacie, modelu, rysunku, według opisu itd.); przedstawia ich funkcje oraz określa związek budowy tych elementów z pełnioną funkcją;
 - 2) przedstawia mechanizm wentylacji płuc (wdech i wydech);
 - 3) planuje i przeprowadza obserwację wpływu wysiłku fizycznego na zmiany częstości oddechu;
 - 4) analizuje przebieg wymiany gazowej w tkankach i w płucach; planuje i przeprowadza doświadczenie wykrywające obecność dwutlenku węgla oraz pary wodnej w powietrzu wydychanym;
 - 5) analizuje wpływ palenia tytoniu (bierne i czynne), zanieczyszczeń pyłowych powietrza na stan i funkcjonowanie układu oddechowego;
 - 6) podaje przykłady chorób układu oddechowego (angina, gruźlica, rak płuca) oraz zasady ich profilaktyki.
8. Układ wydalniczy. Uczeń:
- 1) przedstawia istotę procesu wydalania; podaje przykłady substancji, które są wydalane z organizmu człowieka (mocznik, dwutlenek węgla) oraz wymienia narządy biorące udział w ich wydalaniu;
 - 2) rozpoznaje elementy układu raczej moczowego (na modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz przedstawia ich funkcje;
 - 3) podaje przykłady chorób układu moczowego (zakażenia dróg moczowych, kamica nerkowa) oraz zasady ich profilaktyki;
 - 4) uzasadnia konieczność okresowego wykonywania badań kontrolnych moczu, analizuje wynik badania moczu.
9. Układ nerwowy. Uczeń:
- 1) rozpoznaje elementy ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego (na modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz określa ich funkcje;

- 2) porównuje rolę współczulnego i przywspółczulnego układu nerwowego;
- 3) opisuje łuk odruchowy i wymienia rodzaje odruchów; dokonuje obserwacji odruchu kolanowego;
- 4) przedstawia sposoby radzenia sobie ze stresem;
- 5) uzasadnia znaczenie snu w prawidłowym funkcjonowaniu układu nerwowego;
- 6) przedstawia negatywny wpływ na funkcjonowanie układu nerwowego niektórych substancji psychoaktywnych: alkoholu, narkotyków, środków dopingujących, dopalaczy, nikotyny (w tym, w e-papierosach) oraz nadużywania kofeiny i niektórych leków.

10. Narządy zmysłów. Uczeń:

- 1) rozpoznaje elementy budowy oka (na modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz przedstawia ich funkcje w powstawaniu obrazu, dokonuje obserwacji wykazującej obecność tarczy nerwu wzrokowego;
- 2) przedstawia przyczyny powstawania oraz sposoby korygowania wad wzroku (krótkowzroczność, dalekowzroczność, astygmatyzm);
- 3) rozpoznaje elementy budowy ucha (na modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz przedstawia ich funkcje;
- 4) opisuje wpływ hałasu na zdrowie człowieka;
- 5) przedstawia rolę zmysłu równowagi, smaku, węchu i dotyku; wskazuje umiejscowienie receptorów właściwych tym zmysłom oraz planuje i przeprowadza doświadczenie sprawdzające gęstość rozmieszczenia receptorów w skórze różnych części ciała.

11. Układ dokrewny. Uczeń:

- 1) wymienia gruczoły dokrewne (przysadka, tarczyca, trzustka, nadnercza, jądra i jajniki); wskazuje ich lokalizację; podaje hormony wydzielane przez nie (hormon wzrostu, tyroksyna, insulina, glukagon, adrenalina, testosteron, estrogeny i progesteron) oraz przedstawia ich rolę;
- 2) przedstawia antagonistyczne działanie insuliny i glukagonu;
- 3) wyjaśnia, dlaczego nie należy bez konsultacji z lekarzem przyjmować preparatów i leków hormonalnych.

12. Rozmnażanie i rozwój. Uczeń:

- 1) rozpoznaje elementy budowy układu rozrodczego męskiego i żeńskiego (na schemacie, według opisu itd.) oraz podaje ich funkcje;
- 2) opisuje fazy cyklu miesięczkowego kobiety;
- 3) określa rolę gamet w procesie zapłodnienia;
- 4) wymienia etapy rozwoju przedurodzeniowego człowieka (zygota, zarodek, płód) i wyjaśnia wpływ różnych czynników na rozwój zarodka i płodu;
- 5) przedstawia cechy fizycznego, psychicznego i społecznego dojrzewania człowieka;
- 6) przedstawia zasady profilaktyki chorób przenoszonych drogą płciową;
- 7) uzasadnia konieczność wykonywania badań kontrolnych jako sposobu wczesnego wykrywania raka piersi, raka szyjki macicy i raka prostaty.

IV. Homeostaza. Uczeń:

1. analizuje współdziałanie poszczególnych układów narządów w utrzymaniu niektórych parametrów środowiska wewnętrznego na określonym poziomie (temperatura, poziom glukozy we krwi, ilość wody w organizmie);
2. przedstawia zdrowie jako stan równowagi środowiska wewnętrznego organizmu oraz choroby jako zaburzenia homeostazy;
3. analizuje informacje dołączane do leków oraz wyjaśnia, dlaczego nie należy bez wyraźnej potrzeby przyjmować leków ogólnodostępnych i suplementów;
4. uzasadnia, że antybiotyki i inne leki należy stosować zgodnie z zaleceniem lekarza (dawka, godziny przyjmowania leku i długość kuracji).

V. Genetyka. Uczeń:

1. przedstawia strukturę i rolę DNA;
2. wskazuje znaczenie struktury podwójnej helisy w procesie replikacji DNA; podaje znaczenie procesu replikacji DNA;
3. opisuje budowę chromosomu (chromatydę, centromer) i podaje liczbę chromosomów komórek człowieka oraz rozróżnia autosomy i chromosomy płci,
4. przedstawia znaczenie biologiczne mitozy i mejozy, rozróżnia komórki haploidalne i diploidalne;
5. przedstawia nowotwory jako skutek niekontrolowanych podziałów komórkowych oraz przedstawia czynniki sprzyjające ich rozwojowi (np.: niewłaściwa dieta, niektóre używki, niewłaściwy tryb życia, promieniowanie UV, zanieczyszczenia środowiska);
6. przedstawia dziedziczenie jednogenowe, posługując się podstawowymi pojęciami genetyki (fenotyp, genotyp, gen, allel, homozygota, heterozygota, dominacja, recesywność);
7. przedstawia dziedziczenie płci u człowieka;
8. podaje przykłady chorób sprzężonych z płcią (hemofilia, daltonizm) i przedstawia ich dziedziczenie;
9. wyjaśnia dziedziczenie grup krwi człowieka (układ AB0, czynnik Rh);
10. określa, czym jest mutacja oraz wymienia możliwe przyczyny ich występowania (mutacje spontaniczne i wywołane przez czynniki mutagenne); podaje przykłady czynników mutagennych (promieniowanie UV, promieniowanie X, składniki dymu tytoniowego, toksyny grzybów pleśniowych, wirus HPV);
11. podaje przykłady chorób genetycznych człowieka warunkowanych mutacjami (mukowiscydoza, fenylketonuria, zespół Downa).

VI. Ewolucja życia. Uczeń:

1. wyjaśnia istotę procesu ewolucji organizmów i przedstawia źródła wiedzy o jej przebiegu;
2. wyjaśnia na przykładach, na czym polega dobór naturalny i sztuczny oraz przedstawia różnice między nimi;
3. przedstawia podobieństwa i różnice między człowiekiem a małpami człekokształtnymi jako wynik procesów ewolucyjnych.

VII. Ekologia i ochrona środowiska. Uczeń:

1. wskazuje żywe i nieożywione elementy ekosystemu; wykazuje, że są one powiązane różnorodnymi zależnościami;
2. opisuje cechy populacji (liczebność, zagęszczenie, rozrodczość, śmiertelność, struktura przestrzenna, wiekowa i płciowa);
3. analizuje oddziaływania antagonistyczne: konkurencję wewnątrzgatunkową i międzygatunkową, pasożytnictwo, drapieżnictwo i roślinożerność;
4. analizuje oddziaływania nieantagonistyczne: mutualizm obligatoryjny (symbioza), mutualizm fakultatywny (protokooperacja) i komensalizm;
5. przedstawia strukturę troficzną ekosystemu; rozróżnia producentów, konsumentów (I-go i dalszych rzędów) i destruentów; przedstawia ich rolę w obiegu materii i przepływie energii przez ekosystem;
6. analizuje zależności pokarmowe (łańcuchy pokarmowe i sieci troficzne); konstruuje proste łańcuchy pokarmowe (łańcuchy spasanja); analizuje przedstawione (w postaci schematu) sieci i łańcuchy pokarmowe;
7. analizuje zakresy tolerancji organizmu na wybrane czynniki środowiska (temperatura, wilgotność, stężenie dwutlenku siarki w powietrzu);
8. przedstawia porosty jako organizmy wskaźnikowe (skala porostowa) ocenia stopień zanieczyszczenia powietrza tlenkami siarki wykorzystując skalę porostową;
9. przedstawia odnawialne i nieodnawialne zasoby przyrody oraz propozycje racjonalnego gospodarowania tymi zasobami zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

VIII. Zagrożenia różnorodności biologicznej. Uczeń:

1. przedstawia istotę różnorodności biologicznej;
2. podaje przykłady gospodarczego użytkowania ekosystemów;
3. analizuje wpływ człowieka na różnorodność biologiczną;
4. uzasadnia konieczność ochrony różnorodności biologicznej;
5. przedstawia formy ochrony przyrody w Polsce oraz uzasadnia konieczność ich stosowania dla zachowania gatunków i ekosystemów.

Warunki i sposób realizacji

Lekcje biologii powinny służyć do kształtowania postawy ciekawości poznawczej, poprzez zachęcanie uczniów do: stawiania pytań, formułowania problemów, krytycznego odnoszenia się do różnych informacji, dostrzegania powiązań nauki z życiem codziennym oraz związku między różnymi dziedzinami nauki. Nabyta przez ucznia wiedza (wiadomości i umiejętności) powinna mieć zastosowanie w rozwiązywaniu bliskich mu problemów, a także służyć rozwijaniu świadomości znaczenia biologii w różnych dziedzinach życia. Zaleca się omawianie niektórych zagadnień, np. struktury DNA, czy mechanizmów ewolucji w świetle istotnych odkryć naukowych.

Uczniowie szkoły podstawowej powinni zdobyć umiejętności umożliwiające podejmowanie świadomych decyzji związanych ze zdrowiem własnym i innych ludzi. Realizacja zagadnień dotyczących funkcjonowania organizmu człowieka powinna nierozdzielnie łączyć się

z kształtowaniem u uczniów nawyków zdrowego stylu życia oraz dostarczeniem informacji o różnych zagrożeniach zdrowia i możliwościach ich ograniczania.

W procesie kształcenia biologicznego w szkole podstawowej istotne jest zaplanowanie cyklu obserwacji i doświadczeń prowadzonych przez ucznia lub mały zespół uczniowski, samodzielne oraz pod kierunkiem nauczyciela. Ważne jest, aby doświadczenia i obserwacje były proste do wykonania, nie wymagały skomplikowanych urządzeń i drogich materiałów. Podczas planowania i przeprowadzania doświadczeń oraz obserwacji należy stworzyć warunki umożliwiające uczniom zadawanie pytań weryfikowalnych metodami naukowymi, zbieranie danych, analizowanie i prezentowanie danych, konstruowanie odpowiedzi na zadane pytania. W prawidłowym kształtowaniu umiejętności badawczych uczniów istotne jest, aby uczeń umiał odróżnić doświadczenia od obserwacji oraz od pokazu będącego ilustracją omawianego zjawiska, a także znał procedury badawcze. Dużą wagę należy przykładąć do tego, by prawidłowo kształtować umiejętność określania prób kontrolnych i badawczych oraz matematycznej analizy wyników. Większość doświadczeń powinna być przeprowadzona bezpośrednio podczas zajęć lekcyjnych. Przykłady doświadczeń zawarto w wymaganiach szczegółowych podstawy programowej. Rekomendowane jest, by w procesie dydaktycznym były uwzględniane także inne obserwacje i doświadczenia, które wynikają z ciekawości poznawczej uczniów.

W ramach przedmiotu biologia powinny się odbywać się zajęcia terenowe (umożliwiające realizację treści z zakresu ekologii i różnorodności organizmów), wycieczki do ogrodu botanicznego, ogrodu zoologicznego, do lasu, na łąkę lub pole. Podczas tych zajęć uczniowie powinni obserwować i rozpoznawać rośliny, zwierzęta, grzyby typowe dla danego regionu oraz zjawiska zachodzące w określonym ekosystemie. Praca uczniów w terenie powinna być ukierunkowana przez nauczyciela poprzez wcześniejsze określenie zadania, które będzie realizowane podczas zajęć terenowych, przygotowanie materiałów potrzebnych do jego realizacji, np. przyrządów, kart pracy, ustalenie zakresu, sposobu zbierania i zapisu informacji.

Zajęcia z biologii powinny być prowadzone we właściwie wyposażonej pracowni. Ważnym elementem jej wyposażenia powinien być projektor multimedialny oraz komputer z zestawem głośników i z dostępem do internetu, odpowiednie umeblowanie, w którym będzie można gromadzić sprzęt laboratoryjny oraz pomoce dydaktyczne wykorzystywane w różnych okresach roku szkolnego. Rekomenduje się, aby w pracowni znajdował się sprzęt niezbędny do przeprowadzania wskazanych w podstawie doświadczeń, obserwacji, tj. przyrządy pomiarowe, przyrządy optyczne, szkło laboratoryjne, szkiełka mikroskopowe, odczynniki chemiczne, środki czystości, środki ochrony (fartuchy i rękawice ochronne, apteczka). Ważnymi pomocami dydaktycznymi w każdej pracowni powinny być przewodniki roślin i zwierząt, proste klucze do oznaczania organizmów, atlasy, preparaty mikroskopowe (protisty, tkanki roślinne, tkanki zwierzęce), modele obrazujące wybrane elementy budowy organizmu człowieka (np. model szkieletu, model oka, model ucha, model klatki piersiowej).

Ważne jest także wykorzystywanie podczas zajęć różnorodnych materiałów źródłowych: tj. zdjęć, filmów, foliogramów, plansz poglądowych, prostych tekstów popularnonaukowych, danych, będących wynikiem badań naukowych, prezentacji multimedialnych, animacji.

CHEMIA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Pozyskiwanie, przetwarzanie i tworzenie informacji.

Pozyskiwanie i przetwarzanie informacji z różnorodnych źródeł z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych; ocena wiarygodności uzyskanych danych; konstruowanie wykresów, tabel i schematów na podstawie dostępnych informacji.

II. Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów.

Opisywanie właściwości substancji i wyjaśnianie przebiegu prostych procesów chemicznych; wskazywanie związku właściwości różnorodnych substancji z ich zastosowaniami i ich wpływem na środowisko naturalne; respektowanie podstawowych zasad ochrony środowiska; wskazywanie związku między właściwościami substancji a ich budową chemiczną; wykorzystanie wiedzy do rozwiązywania prostych problemów chemicznych; stosowanie poprawnej terminologii; wykonywanie obliczeń dotyczących praw chemicznych.

III. Opanowanie czynności praktycznych.

Bezpieczne posługiwanie się prostym sprzętem laboratoryjnym i podstawowymi odczynnikami chemicznymi; projektowanie i przeprowadzanie prostych doświadczeń chemicznych; rejestracja ich wyników w różnej formie, formułowanie obserwacji, wniosków oraz wyjaśnień.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Substancje i ich właściwości. Uczeń:

- 1) opisuje właściwości substancji będących głównymi składnikami stosowanych na co dzień produktów, np.: soli kuchennej, cukru, mąki, wody, węgla, glinu, miedzi, żelaza; projektuje i przeprowadza doświadczenia, w których bada wybrane właściwości substancji;
- 2) opisuje stany skupienia materii; tłumaczy, na czym polegają zjawiska dyfuzji, rozpuszczania, zmiany stanu skupienia;
- 3) opisuje cechy mieszanin jednorodnych i niejednorodnych;
- 4) sporządza mieszaniny i dobiera metodę rozdzielania składników mieszanin (np.: sączenie, destylacja, rozdzielanie cieczy w rozdzielaczu); wskazuje te różnice

między właściwościami fizycznymi składników mieszaniny, które umożliwiają jej rozdzielenie;

- 5) opisuje różnice między mieszaniną a związkiem chemicznym lub pierwiastkiem;
 - 6) klasyfikuje pierwiastki na metale i niemetale; odróżnia metale od niemetalu na podstawie ich właściwości;
 - 7) posługuje się symbolami pierwiastków i stosuje je do zapisywania wzorów chemicznych: H, C, N, O, Na, Mg, Al, Si, P, S, Cl, K, Ca, Fe, Cu, Zn, Br, Ag, Sn, I, Ba, Au, Hg, Pb;
 - 8) przeprowadza obliczenia z wykorzystaniem pojęć: masa, gęstość i objętość.
2. Wewnętrzna budowa materii. Uczeń:
- 1) posługuje się pojęciem pierwiastka chemicznego jako zbioru atomów o danej liczbie atomowej Z ;
 - 2) opisuje skład atomu (jądro: protony i neutrony, elektrony); na podstawie położenia pierwiastka w układzie okresowym określa liczbę powłok elektronowych w atomie oraz liczbę elektronów zewnętrznej powłoki elektronowej dla pierwiastków grup 1.–2. oraz 13.–18.; określa położenie pierwiastka w układzie okresowym (numer grupy, numer okresu);
 - 3) ustala liczbę protonów, elektronów i neutronów w atomie na podstawie liczby atomowej i masowej; stosuje zapis A_ZE ;
 - 4) definiuje pojęcie izotopu; opisuje różnice w budowie atomów izotopów, np. wodoru; poszukuje informacji na temat zastosowań różnych izotopów;
 - 5) stosuje pojęcie masy atomowej (średnia mas atomów danego pierwiastka, z uwzględnieniem jego składu izotopowego);
 - 6) odczytuje z układu okresowego podstawowe informacje o pierwiastkach (symbol, nazwę, liczbę atomową, masę atomową, rodzaj pierwiastka – metal lub niemetal);
 - 7) wyjaśnia związek między podobieństwem właściwości pierwiastków należących do tej samej grupy układu okresowego oraz stopniową zmianą właściwości pierwiastków leżących w tym samym okresie (metale – niemetale) a budową atomów;
 - 8) opisuje, czym różni się atom od cząsteczki; interpretuje zapisy, np.: H_2 , $2H$, $2H_2$;
 - 9) opisuje funkcję elektronów zewnętrznej powłoki w łączeniu się atomów; stosuje pojęcie elektroujemności do określania rodzaju wiązań (kowalencyjne, jonowe) w podanych substancjach;
 - 10) na przykładzie cząsteczek H_2 , Cl_2 , N_2 , CO_2 , H_2O , HCl , NH_3 , CH_4 opisuje powstawanie wiązań chemicznych; zapisuje wzory sumaryczne i strukturalne tych cząsteczek;
 - 11) stosuje pojęcie jonu (kation i anion) i opisuje, jak powstają jony; określa ładunek jonów metali (np.: Na, Mg, Al) oraz niemetalu (np.: O, Cl, S); opisuje powstawanie wiązań jonowych (np.: NaCl, MgO);
 - 12) porównuje właściwości związków kowalencyjnych i jonowych (stan skupienia, rozpuszczalność w wodzie, temperatury topnienia i wrzenia, przewodnictwo ciepła i elektryczności);

- 13) określa na podstawie układu okresowego wartościowość (względem wodoru i maksymalną względem tlenu) dla pierwiastków grup: 1., 2., 13., 14., 15., 16. i 17.;
 - 14) rysuje wzór strukturalny cząsteczki związku dwupierwiastkowego (o wiązaniach kowalencyjnych) o znanych wartościowościach pierwiastków;
 - 15) ustala dla związków dwupierwiastkowych (np. tlenków): nazwę na podstawie wzoru sumarycznego, wzór sumaryczny na podstawie nazwy, wzór sumaryczny na podstawie wartościowości, wartościowość na podstawie wzoru sumarycznego.
3. Reakcje chemiczne. Uczeń:
- 1) opisuje i porównuje zjawisko fizyczne i reakcję chemiczną; podaje przykłady zjawisk fizycznych i reakcji chemicznych zachodzących w otoczeniu człowieka; projektuje i przeprowadza doświadczenia ilustrujące zjawisko fizyczne i reakcję chemiczną; na podstawie obserwacji klasyfikuje przemiany do reakcji chemicznych i zjawisk fizycznych;
 - 2) podaje przykłady różnych typów reakcji (reakcja syntezy, reakcja analizy, reakcja wymiany); wskazuje substraty i produkty; zapisuje równania reakcji chemicznych w formie cząsteczkowej i jonowej; dobiera współczynniki stechiometryczne, stosując prawo zachowania masy i prawo zachowania ładunku;
 - 3) definiuje pojęcia: reakcje egzotermiczne i endotermiczne; podaje przykłady takich reakcji;
 - 4) wskazuje wpływ katalizatora na przebieg reakcji chemicznej; na podstawie równania reakcji lub opisu jej przebiegu odróżnia reagenty (substraty i produkty) od katalizatora;
 - 5) oblicza masy cząsteczkowe związków chemicznych i pierwiastków występujących w formie cząsteczek; stosuje do obliczeń prawo stałości składu i prawo zachowania masy (wykonuje obliczenia związane ze stechiometrią wzoru chemicznego i równania reakcji chemicznej).
4. Tlen, wodór i ich związki chemiczne. Powietrze. Uczeń:
- 1) projektuje i przeprowadza doświadczenie polegające na otrzymaniu tlenu oraz bada wybrane właściwości fizyczne i chemiczne tlenu; odczytuje z różnych źródeł (np.: układu okresowego pierwiastków, wykresu rozpuszczalności) informacje dotyczące tego pierwiastka; pisze równania reakcji otrzymywania tlenu oraz równania reakcji tlenu z metalami i niemetalami;
 - 2) opisuje właściwości fizyczne oraz zastosowanie wybranych tlenków (np.: tlenku wapnia, tlenku glinu, tlenków żelaza, tlenków węgla, tlenku krzemu(IV), tlenków siarki);
 - 3) wskazuje przyczyny i skutki spadku stężenia ozonu w stratosferze ziemskiej; proponuje sposoby zapobiegania powiększaniu się „dziury ozonowej”;
 - 4) wymienia czynniki środowiska, które powodują korozję; proponuje sposoby zabezpieczania produktów zawierających żelazo przed rdzewieniem;
 - 5) opisuje właściwości fizyczne i chemiczne tlenku węgla(IV) oraz funkcję tego gazu w przyrodzie; projektuje i przeprowadza doświadczenie pozwalające otrzymać oraz

wykryć tlenek węgla(IV) (np. w powietrzu wydychanym z płuc); pisze równania reakcji otrzymywania tlenku węgla(IV) (np.: reakcja spalania węgla w tlenie, rozkład węglanów, reakcja węglanu wapnia z kwasem solnym);

- 6) opisuje obieg tlenu i węgla w przyrodzie;
 - 7) projektuje i przeprowadza doświadczenie polegające na otrzymaniu wodoru oraz bada wybrane jego właściwości fizyczne i chemiczne; odczytuje z różnych źródeł (np.: układu okresowego pierwiastków, wykresu rozpuszczalności) informacje dotyczące tego pierwiastka; pisze równania reakcji otrzymywania wodoru oraz równania reakcji wodoru z niemetalami; opisuje właściwości fizyczne oraz zastosowania wybranych wodorków niemetali (amoniaku, chlorowodoru, siarkowodoru);
 - 8) projektuje i przeprowadza doświadczenie potwierdzające, że powietrze jest mieszaniną; opisuje skład i właściwości powietrza;
 - 9) opisuje właściwości fizyczne gazów szlachetnych, wyjaśnia, dlaczego są one bardzo mało aktywne chemicznie; wymienia ich zastosowania;
 - 10) wymienia źródła, rodzaje i skutki zanieczyszczeń powietrza; wymienia sposoby postępowania pozwalające chronić powietrze przed zanieczyszczeniami.
5. Woda i roztwory wodne. Uczeń:
- 1) opisuje budowę cząsteczki wody oraz przewiduje zdolność do rozpuszczania się różnych substancji w wodzie;
 - 2) podaje przykłady substancji, które nie rozpuszczają się w wodzie, oraz przykłady substancji, które rozpuszczają się w wodzie, tworząc roztwory właściwe; podaje przykłady substancji, które z wodą tworzą koloidy i zawiesiny;
 - 3) projektuje i przeprowadza doświadczenia dotyczące rozpuszczalności różnych substancji w wodzie;
 - 4) projektuje i przeprowadza doświadczenia wykazujące wpływ różnych czynników na szybkość rozpuszczania substancji stałych w wodzie;
 - 5) definiuje pojęcie rozpuszczalność; podaje różnice między roztworem nasyconym i nienasyconym;
 - 6) odczytuje rozpuszczalność substancji z tabeli rozpuszczalności lub z wykresu rozpuszczalności; oblicza masę substancji, którą można rozpuścić w określonej ilości wody w podanej temperaturze;
 - 7) wykonuje obliczenia z zastosowaniem pojęć: rozpuszczalność, stężenie procentowe (procent masowy), masa substancji, masa rozpuszczalnika, masa roztworu, gęstość roztworu (z wykorzystaniem tabeli rozpuszczalności lub wykresu rozpuszczalności).
6. Wodorotlenki i kwasy. Uczeń:
- 1) rozpoznaje wzory wodorotlenków i kwasów; zapisuje wzory sumaryczne wodorotlenków: NaOH , KOH , Ca(OH)_2 , Al(OH)_3 , Cu(OH)_2 i kwasów: HCl , H_2S , HNO_3 , H_2SO_3 , H_2SO_4 , H_2CO_3 , H_3PO_4 oraz podaje ich nazwy;
 - 2) projektuje i przeprowadza doświadczenia, w wyniku których można otrzymać wodorotlenek (rozpuszczalny i nierozpuszczalny w wodzie), kwas beztlenowy

i tlenowy (np. NaOH , Ca(OH)_2 , Cu(OH)_2 , HCl , H_3PO_4); zapisuje odpowiednie równania reakcji w formie cząsteczkowej;

- 3) opisuje właściwości i wynikające z nich zastosowania niektórych wodorotlenków i kwasów (np. NaOH , Ca(OH)_2 , HCl , H_2SO_4);
- 4) wyjaśnia, na czym polega dysocjacja elektrolityczna zasad i kwasów; definiuje pojęcia: elektrolit i nieelektrolit; zapisuje równania dysocjacji elektrolitycznej zasad i kwasów (w formie stopniowej dla H_2S , H_2CO_3); definiuje kwasy i zasady (zgodnie z teorią Arrheniusa); rozróżnia pojęcia: wodorotlenek i zasada;
- 5) wskazuje na zastosowania wskaźników np.: fenoloftaleiny, oranżu metylowego, uniwersalnego papierka wskaźnikowego; rozróżnia doświadczalnie roztwory kwasów i wodorotlenków za pomocą wskaźników;
- 6) wymienia rodzaje odczynu roztworu; określa i uzasadnia odczyn roztworu (kwasowy, zasadowy, obojętny);
- 7) posługuje się skalą pH; interpretuje wartość pH w ujęciu jakościowym (odczyn kwasowy, zasadowy, obojętny); wykonuje doświadczenie, które pozwoli zbadać pH produktów występujących w życiu codziennym człowieka (np. żywności, środków czystości);
- 8) analizuje proces powstawania i skutki kwaśnych opadów; proponuje sposoby ograniczające ich powstawanie.

7. Sole. Uczeń:

- 1) projektuje i przeprowadza doświadczenie oraz wyjaśnia przebieg reakcji zobojętniania ($\text{HCl} + \text{NaOH}$); pisze równania reakcji zobojętniania w formie cząsteczkowej i jonowej;
- 2) tworzy i zapisuje wzory sumaryczne soli: chlorków, siarczków, azotanów(V), siarczanów(IV), siarczanów(VI), węglanów, fosforanów(V) (ortofosforanów(V)); tworzy nazwy soli na podstawie wzorów; tworzy i zapisuje wzory sumaryczne soli na podstawie nazw;
- 3) pisze równania reakcji otrzymywania soli (kwas + wodorotlenek (np. Ca(OH)_2), kwas + tlenek metalu, kwas + metal (1. i 2. grupy układu okresowego), wodorotlenek (NaOH , KOH , Ca(OH)_2) + tlenek niemetalu, tlenek metalu + tlenek niemetalu, metal + niemetal) w formie cząsteczkowej;
- 4) pisze równania dysocjacji elektrolitycznej soli rozpuszczalnych w wodzie;
- 5) wyjaśnia pojęcie reakcji strąceniowej; projektuje i przeprowadza doświadczenie pozwalające otrzymywać substancje nierozpuszczalne (sole i wodorotlenki) w reakcjach strąceniowych, pisze odpowiednie równania reakcji w formie cząsteczkowej i jonowej; na podstawie tablicy rozpuszczalności soli i wodorotlenków przewiduje wynik reakcji strąceniowej;
- 6) wymienia zastosowania najważniejszych soli: chlorków, węglanów, azotanów(V), siarczanów(VI) i fosforanów(V) (ortofosforanów(V)).

8. Związki węgla z wodorem – węglowodory. Uczeń:

- 1) definiuje pojęcia: węglowodory nasycone (alkany) i nienasycone (alkeny, alkiny);

- 2) tworzy wzór ogólny szeregu homologicznego alkanów (na podstawie wzorów kolejnych alkanów) i zapisuje wzór sumaryczny alkanu o podanej liczbie atomów węgla; rysuje wzory strukturalne i półstrukturalne (grupowe) alkanów o łańcuchach prostych do pięciu atomów węgla w cząsteczce; podaje ich nazwy systematyczne;
 - 3) obserwuje i opisuje właściwości fizyczne alkanów; wskazuje związek między długością łańcucha węglowego a właściwościami fizycznymi w szeregu alkanów (temperaturą wrzenia, temperaturą topnienia, gęstością);
 - 4) obserwuje i opisuje właściwości fizyczne i chemiczne (reakcje spalania) alkanów; pisze równania reakcji spalania alkanów przy dużym i małym dostępie tlenu; wyszukuje informacji na temat zastosowań alkanów i je wymienia;
 - 5) tworzy wzory ogólne szeregów homologicznych alkenów i alkinów (na podstawie wzorów kolejnych alkenów i alkinów); zapisuje wzór sumaryczny alkenu i alkinu o podanej liczbie atomów węgla; tworzy nazwy alkenów i alkinów na podstawie nazw odpowiednich alkanów; rysuje wzory strukturalne i półstrukturalne (grupowe) alkenów i alkinów o łańcuchach prostych do pięciu atomów węgla w cząsteczce;
 - 6) na podstawie obserwacji opisuje właściwości fizyczne i chemiczne (spalanie, przyłączanie bromu) etenu i etynu; wyszukuje informacji na temat ich zastosowań i je wymienia;
 - 7) zapisuje równanie reakcji polimeryzacji etenu; opisuje właściwości i zastosowania polietylenu;
 - 8) projektuje i przeprowadza doświadczenie pozwalające odróżnić węglowodory nasycone od nienasyconych;
 - 9) wymienia naturalne źródła węglowodorów;
 - 10) wymienia nazwy produktów destylacji ropy naftowej oraz przeróbki węgla kamiennego, wskazuje ich zastosowania.
9. Pochodne węglowodorów. Uczeń:
- 1) pisze wzory sumaryczne, rysuje wzory półstrukturalne (grupowe) i strukturalne alkoholi monohydroksylowych o łańcuchach prostych zawierających do pięciu atomów węgla w cząsteczce; tworzy ich nazwy systematyczne; dzieli alkohole na mono- i polihydroksylowe;
 - 2) bada wybrane właściwości fizyczne i chemiczne etanolu; opisuje właściwości i zastosowania metanolu i etanolu; zapisuje równania reakcji spalania metanolu i etanolu; opisuje negatywne skutki działania metanolu i etanolu na organizm ludzki;
 - 3) zapisuje wzór sumaryczny i półstrukturalny (grupowy) propano-1,2,3-triolu (glicerolu); bada jego właściwości fizyczne; wymienia jego zastosowania;
 - 4) podaje przykłady kwasów organicznych występujących w przyrodzie (np.: kwas mrówkowy, szczawiowy, cytrynowy) i wymienia ich zastosowania; rysuje wzory półstrukturalne (grupowe) kwasów monokarboksylowych o łańcuchach prostych zawierających do pięciu atomów węgla w cząsteczce oraz podaje ich nazwy zwyczajowe i systematyczne;
 - 5) bada i opisuje wybrane właściwości fizyczne i chemiczne kwasu etanowego (octowego); pisze w formie cząsteczkowej równania reakcji tego kwasu

z wodorotlenkami, tlenkami metali, metalami; bada odczyn wodnego roztworu kwasu etanowego (octowego); pisze równanie dysocjacji tego kwasu;

- 6) wyjaśnia, na czym polega reakcja estryfikacji; zapisuje równania reakcji pomiędzy kwasami karboksylowymi (metanowym, etanowym) i alkoholami (metanolem, etanolem); tworzy nazwy systematyczne i zwyczajowe estrów na podstawie nazw odpowiednich kwasów karboksylowych (metanowego, etanowego) i alkoholi (metanolu, etanolu); planuje i przeprowadza doświadczenie pozwalające otrzymać ester o podanej nazwie; opisuje właściwości i zastosowania estrów w aspekcie ich zastosowań.

10. Substancje chemiczne o znaczeniu biologicznym. Uczeń:

- 1) podaje nazwy i rysuje wzory półstrukturalne (grupowe) długołańcuchowych kwasów monokarboksylowych (kwasów tłuszczowych) nasyconych (palmitynowego, stearynowego) i nienasyconego (oleinowego);
- 2) opisuje wybrane właściwości fizyczne i chemiczne długołańcuchowych kwasów monokarboksylowych; projektuje i przeprowadza doświadczenie, które pozwoli odróżnić kwas oleinowy od palmitynowego lub stearynowego;
- 3) opisuje budowę cząsteczki tłuszczu jako estru glicerolu i kwasów tłuszczowych; klasyfikuje tłuszcze pod względem pochodzenia, stanu skupienia i charakteru chemicznego; opisuje wybrane właściwości fizyczne tłuszczów; projektuje i przeprowadza doświadczenie pozwalające odróżnić tłuszcz nienasycony od nasyconego;
- 4) opisuje budowę i wybrane właściwości fizyczne i chemiczne aminokwasów – na przykładzie kwasu aminooctowego (glicyny); pisze równanie reakcji kondensacji dwóch cząsteczek glicyny;
- 5) wymienia pierwiastki, których atomy wchodzi w skład cząsteczek białek; definiuje białka jako związki powstające w wyniku kondensacji aminokwasów;
- 6) bada zachowanie się białka pod wpływem ogrzewania, etanolu, kwasów i zasad, soli metali ciężkich (np. CuSO_4) i chlorku sodu; opisuje różnice w przebiegu denaturacji i koagulacji białek; wymienia czynniki, które wywołują te procesy; projektuje i przeprowadza doświadczenia pozwalające wykryć obecność białka za pomocą stężonego roztworu kwasu azotowego(V) w różnych produktach spożywczych;
- 7) wymienia pierwiastki, których atomy wchodzi w skład cząsteczek cukrów (węglowodanów); klasyfikuje cukry na proste (glukoza, fruktoza) i złożone (sacharoza, skrobia, celuloza);
- 8) podaje wzór sumaryczny glukozy i fruktozy; bada i opisuje wybrane właściwości fizyczne glukozy i fruktozy; wymienia i opisuje ich zastosowania;
- 9) podaje wzór sumaryczny sacharozy; bada i opisuje wybrane właściwości fizyczne sacharozy; wskazuje na jej zastosowania;
- 10) podaje przykłady występowania skrobi i celulozy w przyrodzie; podaje wzory sumaryczne tych związków; wymienia różnice w ich właściwościach fizycznych; opisuje znaczenie i zastosowania tych cukrów; projektuje i przeprowadza

doświadczenia pozwalające wykryć obecność skrobi za pomocą roztworu jodu w różnych produktach spożywczych.

Warunki i sposób realizacji

Istotną funkcję w nauczaniu chemii jako przedmiotu przyrodniczego pełni eksperyment chemiczny. Umożliwia on rozwijanie aktywności uczniów i kształtowanie samodzielności w działaniu. Dzięki samodzielnemu wykonywaniu doświadczeń lub ich aktywnej obserwacji uczniowie poznają metody badawcze oraz sposoby opisu i prezentacji wyników.

W nauczaniu chemii w szkole podstawowej nauczyciele zobligowani są do tego, aby wygospodarować czas na przeprowadzanie doświadczeń chemicznych.

Aby edukacja w zakresie chemii była skuteczna, zalecane jest prowadzenie zajęć w niezbyt licznych grupach (podział na grupy) w salach wyposażonych w niezbędne sprzęty i odczynniki chemiczne. Nauczyciele mogą w doświadczeniach wykorzystywać substancje znane uczniom z życia codziennego (np. naturalne wskaźniki kwasowo-zasadowe, ocet, mąkę, cukier), pokazując w ten sposób obecność chemii w ich otoczeniu.

Dobór wiadomości i umiejętności wskazuje na konieczność łączenia wiedzy teoretycznej z doświadczalną. Treści nauczania opracowano tak, aby uczniowie mogli sami obserwować i badać właściwości substancji i zjawiska oraz projektować i przeprowadzać doświadczenia chemiczne, interpretować ich wyniki i formułować uogólnienia. Istotne jest również samodzielne wykorzystywanie i przetwarzanie informacji oraz kształtowanie nawyków ich krytycznej oceny.

Zakres treści nauczania stwarza wiele możliwości pracy metodą projektu edukacyjnego (szczególnie o charakterze badawczym), metodą eksperymentu chemicznego lub innymi metodami pobudzającymi aktywność poznawczą uczniów, co pozwoli im na pozyskiwanie i przetwarzanie informacji na różne sposoby i z różnych źródeł. Obserwowanie, wyciąganie wniosków, stawianie kolejnych hipotez i ich weryfikacja mogą nauczyć uczniów twórczego i krytycznego myślenia. Może to pomóc w kształtowaniu postawy odkrywcy i badacza z ograniczonym zaufaniem do nowych informacji.

Zestaw doświadczeń zalecanych do wykonania samodzielnie przez uczniów lub w formie pokazu nauczycielskiego w celu pełnej realizacji wymagań zawartych w podstawie programowej:

1. Badanie właściwości fizycznych (np. stanu skupienia, barwy, rozpuszczalności w wodzie i benzynie, oddziaływania z magnesem, kruchości, plastyczności, gęstości) oraz chemicznych (np. odczynu wodnego roztworu, pH, palności) wybranych produktów (np. soli kuchennej, cukru, mąki, octu, oleju jadalnego, wody, węgla, glinu, miedzi, żelaza).

2. Sporządzanie mieszanin jednorodnych i niejednorodnych, rozdzielanie tych mieszanin: rozdzielanie dwóch cieczy mieszających i niemieszających się ze sobą; rozdzielanie zawiesiny na składniki.
3. Ilustracja zjawiska fizycznego i reakcji chemicznej.
4. Reakcja otrzymywania, np.: siarczku żelaza(II) jako ilustracja reakcji syntezy, termicznego rozkładu węglanu wapnia jako ilustracja reakcji analizy i reakcja np.: magnezu z kwasem solnym jako ilustracja reakcji wymiany.
5. Badanie efektu termicznego reakcji chemicznych (np.: magnezu z kwasem solnym) i zjawisk fizycznych (np.: tworzenie mieszaniny oziębiającej, rozcieńczania roztworu wodorotlenku sodu).
6. Badanie, czy powietrze jest mieszaniną.
7. Otrzymywanie tlenu, wodoru, tlenku węgla(IV), badanie wybranych właściwości fizycznych i chemicznych tych gazów.
8. Badanie wpływu różnych czynników (np. obecności: tlenu, wody, chlorku sodu) na powstawanie rdzy. Badanie sposobów ochrony produktów stalowych przed korozją.
9. Badanie zdolności rozpuszczania się w wodzie różnych produktów (np. cukru, soli kuchennej, oleju jadalnego, benzyny).
10. Badanie wpływu różnych czynników (temperatury, mieszania, stopnia rozdrobnienia) na szybkość rozpuszczania się ciał stałych w wodzie.
11. Otrzymywanie wodnego roztworu wodorotlenku sodu w reakcji sodu z wodą oraz wodnego roztworu wodorotlenku wapnia w reakcji tlenku wapnia z wodą w obecności fenoloftaleiny lub uniwersalnego papierka wskaźnikowego. Otrzymywanie wodorotlenku miedzi(II) w reakcji strąceniowej zachodzącej po zmieszaniu wodnego roztworu siarczanu(VI) miedzi(II) z wodnym roztworem wodorotlenku sodu.
12. Otrzymywanie kwasów tlenowych na przykładzie kwasu fosforowego(V) (ortofosforowego(V)) w obecności oranżu metylowego.
13. Badanie przewodnictwa elektrycznego wody destylowanej oraz wodnych roztworów wybranych substancji (np.: sacharozy, wodorotlenku sodu, chlorku sodu, chlorowodoru, kwasu octowego).
14. Badanie odczynu oraz pH wody destylowanej oraz kwasu solnego i wodnego roztworu wodorotlenku sodu za pomocą wskaźników (np.: fenoloftaleiny, oranżu metylowego, uniwersalnego papierka wskaźnikowego).
15. Badanie odczynu oraz pH żywności (np.: napoju typu cola, mleka, soku z cytryny, wodnego roztworu soli kuchennej), oraz środków czystości (np.: płynu do prania, płynu do mycia naczyń).
16. Badanie zmiany barwy wskaźników (np. oranżu metylowego) w trakcie mieszania kwasu solnego i wodnego roztworu wodorotlenku sodu.
17. Otrzymywanie trudno rozpuszczalnych soli i wodorotlenków.
18. Obserwacja reakcji spalania alkanów (metanu lub propanu), identyfikacja produktów spalania.
19. Odróżnianie węglowodorów nasyconych od nienasyconych (np. wodą bromową).
20. Badanie właściwości fizycznych (stanu skupienia, barwy, rozpuszczalności w wodzie) i chemicznych (odczynu, spalania) etanolu.

21. Badanie właściwości fizycznych (stanu skupienia, barwy, rozpuszczalności w wodzie) propano-1,2,3-triolu (glicerolu).
22. Badanie właściwości fizycznych (stanu skupienia, barwy, rozpuszczalności w wodzie) oraz chemicznych (odczynu, działania na zasady, tlenki metali, metale, spalania) kwasu etanowego (octowego).
23. Badanie właściwości fizycznych (stanu skupienia, barwy, rozpuszczalności w wodzie) i chemicznych (odczynu, działania na zasady, tlenki metali, metale, spalania) długołańcuchowych kwasów karboksylowych.
24. Działanie kwasu karboksylowego (np. metanowego) na alkohol (np. etanol) w obecności stężonego kwasu siarkowego(VI).
25. Odróżnianie tłuszczu nasyconego od nienasyconego (np. wodą bromową).
26. Badanie właściwości białek (podczas: ogrzewania, rozpuszczania w wodzie i rozpuszczalnikach organicznych, w kontakcie z solami metali lekkich i ciężkich oraz zasadami i kwasami).
27. Wykrywanie za pomocą stężonego kwasu azotowego(V) obecności białka w produktach spożywczych.
28. Badanie właściwości fizycznych (stanu skupienia, barwy, rozpuszczalności w wodzie, przewodnictwa elektrycznego) i chemicznych (smaku, odczynu) węglowodanów prostych i złożonych.
29. Wykrywanie za pomocą roztworu jodu obecności skrobi w produktach spożywczych.

FIZYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Wykorzystanie pojęć i wielkości fizycznych do opisu zjawisk oraz wskazywanie ich przykładów w otaczającej rzeczywistości.
2. Rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem praw i zależności fizycznych.
3. Planowanie i przeprowadzanie obserwacji lub doświadczeń oraz wnioskowanie na podstawie ich wyników.
4. Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych, w tym tekstów popularnonaukowych.
5. Rozbudzanie zainteresowania zjawiskami otaczającego świata.
6. Kształtowanie ciekawości poznawczej przejawiającej się poprzez formułowanie pytań i szukanie odpowiedzi z wykorzystaniem metodologii badawczej.
7. Wyrabianie nawyku poszerzania wiedzy, korzystania z materiałów źródłowych i bezpiecznego eksperymentowania.
8. Kształtowanie umiejętności pracy w grupie.
9. Posługiwanie się pojęciami i językiem charakterystycznym dla fizyki, odróżnianie znaczenia pojęć w języku potocznym od ich znaczenia w nauce.
10. Wykorzystywanie elementów metodologii badawczej do zdobywania i weryfikowania informacji.

11. Kształtowanie podstaw rozumowania naukowego obejmującego rozpoznawanie zagadnień naukowych, wyjaśnianie zjawisk fizycznych w sposób naukowy, interpretowanie oraz wykorzystywanie wyników i dowodów naukowych.
12. Uświadamianie roli fizyki jako naukowej podstawy współczesnej techniki i technologii, w tym również technologii informacyjno-komunikacyjnej.
13. Posługiwanie się technologią informacyjno-komunikacyjną.
14. Kształtowanie kompetencji kluczowych – wiedzy, umiejętności oraz postaw – jako stałych elementów rozwoju jednostki i społeczeństwa.
15. Wartościowanie znaczenia fizyki w procesie rozwoju gospodarczego i społecznego a także codziennego życia.
16. Poszanowanie zasad i norm etycznych w procesie nauczania i uczenia się.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Wymagania przekrojowe. Uczeń:
 - 1) wyodrębnia z tekstów, tabel, diagramów lub wykresów, rysunków schematycznych lub blokowych informacje kluczowe dla opisywanego zjawiska bądź problemu; ilustruje je w różnych postaciach;
 - 2) wyodrębnia zjawisko z kontekstu, nazywa je oraz wskazuje czynniki istotne i nieistotne dla jego przebiegu;
 - 3) rozróżnia pojęcia: obserwacja, pomiar, doświadczenie; przeprowadza wybrane obserwacje, pomiary i doświadczenia korzystając z ich opisów;
 - 4) opisuje przebieg doświadczenia lub pokazu; wyróżnia kluczowe kroki i sposób postępowania oraz wskazuje rolę użytych przyrządów;
 - 5) posługuje się pojęciem niepewności pomiarowej; zapisuje wynik pomiaru wraz z jego jednostką oraz z uwzględnieniem informacji o niepewności;
 - 6) przeprowadza obliczenia i zapisuje wynik zgodnie z zasadami zaokrąglania oraz zachowaniem liczby cyfr znaczących wynikającej z dokładności pomiaru lub z danych;
 - 7) przelicza wielokrotności i podwielokrotności (mikro-, mili-, centy-, hekto-, kilo-, mega-);
 - 8) rozpoznaje zależność rosnącą bądź malejącą na podstawie danych z tabeli lub na podstawie wykresu; rozpoznaje proporcjonalność prostą na podstawie wykresu;
 - 9) przestrzega zasad bezpieczeństwa podczas wykonywania obserwacji, pomiarów i doświadczeń.
2. Ruch i siły. Uczeń:
 - 1) opisuje i wskazuje przykłady względności ruchu;
 - 2) wyróżnia pojęcia tor i droga;
 - 3) przelicza jednostki czasu (sekunda, minuta, godzina);
 - 4) posługuje się pojęciem prędkości do opisu ruchu prostoliniowego; oblicza jej wartość i przelicza jej jednostki; stosuje do obliczeń związek prędkości z drogą i czasem, w którym została przebyta;

- 5) nazywa ruchem jednostajnym ruch, w którym droga przebyta w jednostkowych przedziałach czasu jest stała;
- 6) wyznacza wartość prędkości i drogę z wykresów zależności prędkości i drogi od czasu dla ruchu prostoliniowego odcinkami jednostajnego oraz rysuje te wykresy na podstawie podanych informacji;
- 7) nazywa ruchem jednostajnie przyspieszonym ruch, w którym wartość prędkości rośnie w jednostkowych przedziałach czasu o tę samą wartość, a ruchem jednostajnie opóźnionym – ruch, w którym wartość prędkości maleje w jednostkowych przedziałach czasu o tę samą wartość;
- 8) posługuje się pojęciem przyspieszenia do opisu ruchu prostoliniowego jednostajnie przyspieszonego i jednostajnie opóźnionego; wyznacza wartość przyspieszenia wraz z jednostką; stosuje do obliczeń związek przyspieszenia ze zmianą prędkości i czasem, w którym ta zmiana nastąpiła ($\Delta v = a \cdot \Delta t$);
- 9) wyznacza zmianę prędkości i przyspieszenie z wykresów zależności prędkości od czasu dla ruchu prostoliniowego jednostajnie zmiennego (przyspieszonego lub opóźnionego);
- 10) stosuje pojęcie siły jako działania skierowanego (wektor); wskazuje wartość, kierunek i zwrot wektora siły; posługuje się jednostką siły;
- 11) rozpoznaje i nazywa siły, podaje ich przykłady w różnych sytuacjach praktycznych (siły: ciężkości, nacisku, sprężystości, oporów ruchu);
- 12) wyznacza i rysuje siłę wypadkową dla sił o jednakowych kierunkach; opisuje i rysuje siły, które się równoważą;
- 13) opisuje wzajemne oddziaływanie ciał posługując się trzecią zasadą dynamiki;
- 14) analizuje zachowanie się ciał na podstawie pierwszej zasady dynamiki;
- 15) posługuje się pojęciem masy jako miary bezwładności ciał; analizuje zachowanie się ciał na podstawie drugiej zasady dynamiki i stosuje do obliczeń związek między siłą i masą a przyspieszeniem;
- 16) opisuje spadek swobodny jako przykład ruchu jednostajnie przyspieszonego;
- 17) posługuje się pojęciem siły ciężkości; stosuje do obliczeń związek między siłą, masą i przyspieszeniem grawitacyjnym;
- 18) doświadcza:
 - a) ilustruje: I zasadę dynamiki, II zasadę dynamiki, III zasadę dynamiki;
 - b) wyznacza prędkość z pomiaru czasu i drogi z użyciem przyrządów analogowych lub cyfrowych bądź oprogramowania do pomiarów na obrazach wideo;
 - c) wyznacza wartość siły za pomocą siłomierza albo wagi analogowej lub cyfrowej.

3. Energia. Uczeń:

- 1) posługuje się pojęciem pracy mechanicznej wraz z jej jednostką; stosuje do obliczeń związek pracy z siłą i drogą, na jakiej została wykonana;
- 2) posługuje się pojęciem mocy wraz z jej jednostką; stosuje do obliczeń związek mocy z pracą i czasem, w którym została wykonana;

- 3) posługuje się pojęciem energii kinetycznej, potencjalnej grawitacji i potencjalnej sprężystości; opisuje wykonaną pracę jako zmianę energii;
 - 4) wyznacza zmianę energii potencjalnej grawitacji oraz energii kinetycznej;
 - 5) wykorzystuje zasadę zachowania energii do opisu zjawisk oraz zasadę zachowania energii mechanicznej do obliczeń.
4. Zjawiska cieplne. Uczeń:
- 1) posługuje się pojęciem temperatury; rozpoznaje, że ciała o równej temperaturze pozostają w stanie równowagi termicznej;
 - 2) posługuje się skalami temperatur (Celsjusza, Kelvina, Fahrenheita); przelicza temperaturę w skali Celsjusza na temperaturę w skali Kelvina i odwrotnie;
 - 3) wskazuje, że nie następuje przekazywanie energii w postaci ciepła (wymiana ciepła) między ciałami o tej samej temperaturze;
 - 4) wskazuje, że energię układu (energię wewnętrzną) można zmienić wykonując nad nim pracę lub przekazując energię w postaci ciepła;
 - 5) analizuje jakościowo związek między temperaturą a średnią energią kinetyczną (ruchu chaotycznego) cząsteczek;
 - 6) posługuje się pojęciem ciepła właściwego wraz z jego jednostką;
 - 7) opisuje zjawisko przewodnictwa cieplnego; rozróżnia materiały o różnym przewodnictwie; opisuje rolę izolacji cieplnej;
 - 8) opisuje ruch gazów i cieczy w zjawisku konwekcji;
 - 9) rozróżnia i nazywa zmiany stanów skupienia; analizuje zjawiska topnienia, krzepnięcia, wrzenia, skraplania, sublimacji i resublimacji jako procesy, w których dostarczenie energii w postaci ciepła nie powoduje zmiany temperatury;
 - 10) doświadcza:
 - a) demonstruje zjawiska topnienia, wrzenia, skraplania,
 - b) bada zjawisko przewodnictwa cieplnego i określa, który z badanych materiałów jest lepszym przewodnikiem ciepła,
 - c) wyznacza ciepło właściwe wody z użyciem czajnika elektrycznego lub grzałki o znanej mocy, termometru, cylindra miarowego lub wagi.
5. Właściwości materii. Uczeń:
- 1) posługuje się pojęciami masy i gęstości oraz ich jednostkami; analizuje różnice gęstości substancji w różnych stanach skupienia wynikające z budowy mikroskopowej ciał stałych, cieczy i gazów;
 - 2) stosuje do obliczeń związki gęstości z masą i objętością;
 - 3) posługuje się pojęciem parcia (nacisku) oraz pojęciem ciśnienia w cieczech i gazach wraz z jego jednostką; stosuje do obliczeń związki między parciem a ciśnieniem;
 - 4) posługuje się pojęciem ciśnienia atmosferycznego;
 - 5) posługuje się prawem Pascala, zgodnie z którym zwiększenie ciśnienia zewnętrznego powoduje jednakowy przyrost ciśnienia w całej objętości cieczy lub gazu;

- 6) stosuje do obliczeń związek między ciśnieniem hydrostatycznym a wysokością słupa cieczy i jej gęstością;
- 7) analizuje siły działające na ciała zanurzone w cieczach lub gazach posługując się pojęciem siły wyporu i prawem Archimedesesa;
- 8) opisuje zjawisko napięcia powierzchniowego; ilustruje istnienie sił spójności i w tym kontekście tłumaczy formowanie się kropli;
- 9) doświadcza:
 - a) demonstruje istnienie ciśnienia atmosferycznego; demonstruje zjawiska konwekcji i napięcia powierzchniowego,
 - b) demonstruje prawo Pascala oraz zależność ciśnienia hydrostatycznego od wysokości słupa cieczy,
 - c) demonstruje prawo Archimedesesa i na tej podstawie analizuje pływanie ciał; wyznacza gęstości cieczy lub ciał stałych,
 - d) wyznacza gęstość substancji, z jakiej wykonany jest przedmiot o kształcie regularnym za pomocą wagi i przymiaru lub o nieregularnym kształcie za pomocą wagi, cieczy, cylindra miarowego.

6. Elektryczność. Uczeń:

- 1) opisuje sposoby elektryzowania ciał przez potarcie i dotyk; wskazuje, że zjawiska te polegają na przemieszczaniu elektronów;
- 2) opisuje jakościowo oddziaływanie ładunków jednoimiennych i różnoimiennych;
- 3) rozróżnia przewodniki od izolatorów oraz wskazuje ich przykłady;
- 4) opisuje przemieszczenie ładunków w przewodnikach pod wpływem oddziaływania ze strony ładunku zewnętrznego (indukcja elektrostatyczna);
- 5) opisuje budowę oraz zasadę działania elektroskopu;
- 6) posługuje się pojęciem ładunku elektrycznego jako wielokrotności ładunku elementarnego; stosuje jednostkę ładunku;
- 7) opisuje przepływ prądu w obwodach jako ruch elektronów swobodnych albo jonów w przewodnikach;
- 8) posługuje się pojęciem natężenia prądu wraz z jego jednostką; stosuje do obliczeń związek między natężeniem prądu a ładunkiem i czasem jego przepływu przez przekrój poprzeczny przewodnika;
- 9) posługuje się pojęciem napięcia elektrycznego jako wielkości określającej ilość energii potrzebnej do przeniesienia jednostkowego ładunku w obwodzie; stosuje jednostkę napięcia;
- 10) posługuje się pojęciem pracy i mocy prądu elektrycznego wraz z ich jednostkami; stosuje do obliczeń związku między tymi wielkościami; przelicza energię elektryczną wyrażoną w kilowatogodzinach na dzule i odwrotnie;
- 11) wyróżnia formy energii, na jakie jest zamieniana energia elektryczna; wskazuje źródła energii elektrycznej i odbiorniki;
- 12) posługuje się pojęciem oporu elektrycznego jako własnością przewodnika; stosuje do obliczeń związek między napięciem a natężeniem prądu i oporem; posługuje się jednostką oporu;

- 13) rysuje schematy obwodów elektrycznych składających się z jednego źródła energii, jednego odbiornika, mierników i wyłączników; posługuje się symbolami graficznymi tych elementów;
- 14) opisuje rolę izolacji i bezpieczników przeciążeniowych w domowej sieci elektrycznej oraz warunki bezpiecznego korzystania z energii elektrycznej;
- 15) wskazuje skutki przerywania dostaw energii elektrycznej do urządzeń o kluczowym znaczeniu;
- 16) doświadcza:
 - a) demonstruje zjawiska elektryzowania przez potarcie lub dotyk;
 - b) demonstruje wzajemne oddziaływanie ciał naelektryzowanych;
 - c) rozróżnia przewodniki od izolatorów oraz wskazuje ich przykłady;
 - d) łączy według podanego schematu obwód elektryczny składający się ze źródła (akumulatora, zasilacza), odbiornika (żarówki, brzęczyka, silnika, diody, grzejnika, opornika), wyłączników, woltomierzy, amperomierzy; odczytuje wskazania mierników;
 - e) wyznacza opór przewodnika przez pomiary napięcia na jego końcach oraz natężenia prądu przez niego płynącego.

7. Magnetyzm. Uczeń:

- 1) nazywa bieguny magnesów stałych i opisuje oddziaływanie między nimi;
- 2) opisuje zachowanie się igły magnetycznej w obecności magnesu oraz zasadę działania kompasu; posługuje się pojęciem biegunów magnetycznych Ziemi;
- 3) opisuje na przykładzie żelaza oddziaływanie magnesów na materiały magnetyczne i wymienia przykłady wykorzystania tego oddziaływania;
- 4) opisuje zachowanie się igły magnetycznej w otoczeniu prostoliniowego przewodnika z prądem;
- 5) opisuje budowę i działanie elektromagnesu; opisuje wzajemne oddziaływanie elektromagnesów i magnesów; wymienia przykłady zastosowania elektromagnesów;
- 6) wskazuje oddziaływanie magnetyczne jako podstawę działania silników elektrycznych;
- 7) doświadcza:
 - a) demonstruje zachowanie się igły magnetycznej w obecności magnesu,
 - b) demonstruje zjawisko oddziaływania przewodnika z prądem na igłę magnetyczną.

8. Ruch drgający i fale. Uczeń:

- 1) opisuje ruch okresowy wahadła; posługuje się pojęciami amplitudy, okresu i częstotliwości do opisu ruchu okresowego wraz z ich jednostkami;
- 2) opisuje ruch drgający (drgania) ciała pod wpływem siły sprężystości oraz analizuje jakościowo przemiany energii kinetycznej i energii potencjalnej sprężystości w tym ruchu; wskazuje położenie równowagi;

- 3) wyznacza amplitudę i okres drgań na podstawie przedstawionego wykresu zależności położenia od czasu;
- 4) opisuje rozchodzenie się fali mechanicznej jako proces przekazywania energii bez przenoszenia materii; posługuje się pojęciem prędkości rozchodzenia się fali;
- 5) posługuje się pojęciami amplitudy, okresu, częstotliwości i długości fali do opisu fal oraz stosuje do obliczeń związku między tymi wielkościami wraz z ich jednostkami;
- 6) opisuje mechanizm powstawania i rozchodzenia się fal dźwiękowych w powietrzu; podaje przykłady źródeł dźwięku;
- 7) opisuje jakościowo związek między wysokością dźwięku a częstotliwością fali oraz związek między natężeniem dźwięku (głośnością) a energią fali i amplitudą fali;
- 8) rozróżnia dźwięki słyszalne, ultradźwięki i infradźwięki; wymienia przykłady ich źródeł i zastosowań;
- 9) doświadcza:
 - a) wyznacza okres i częstotliwość w ruchu okresowym;
 - b) demonstruje dźwięki o różnych częstotliwościach z wykorzystaniem drgającego przedmiotu lub instrumentu muzycznego;
 - c) obserwuje oscylogramy dźwięków z wykorzystaniem różnych technik.

9. Optyka. Uczeń:

- 1) ilustruje prostoliniowe rozchodzenie się światła w ośrodku jednorodnym; wyjaśnia powstawanie cienia i półcienia;
- 2) opisuje zjawisko odbicia od powierzchni płaskiej i od powierzchni sferycznej;
- 3) opisuje zjawisko rozproszenia światła przy odbiciu od powierzchni chropowatej;
- 4) analizuje bieg promieni wychodzących z punktu w różnych kierunkach, a następnie odbitych od zwierciadła płaskiego i od zwierciadeł sferycznych; opisuje skupianie promieni w zwierciadle wklęsłym oraz bieg promieni odbitych od zwierciadła wypukłego; posługuje się pojęciami ogniska i ogniskowej;
- 5) konstruuje bieg promieni ilustrujący powstawanie obrazów pozornych wytwarzanych przez zwierciadło płaskie oraz powstawanie obrazów rzeczywistych i pozornych wytwarzanych przez zwierciadła sferyczne znając położenie ogniska;
- 6) opisuje jakościowo zjawisko załamania światła na granicy dwóch ośrodków różniących się prędkością rozchodzenia się światła; wskazuje kierunek załamania;
- 7) opisuje bieg promieni równoległych do osi optycznej przechodzących przez soczewkę skupiającą i rozpraszającą, posługując się pojęciami ogniska i ogniskowej;
- 8) rysuje konstrukcyjnie obrazy wytworzone przez soczewki; rozróżnia obrazy rzeczywiste, pozorne, proste, odwrócone; porównuje wielkość przedmiotu i obrazu;
- 9) posługuje się pojęciem krótkowzroczności i dalekowzroczności oraz opisuje rolę soczewek w korygowaniu tych wad wzroku;
- 10) opisuje światło białe jako mieszaninę barw i ilustruje to rozszczepieniem światła w pryzmacie; wymienia inne przykłady rozszczepienia światła;

- 11) opisuje światło lasera jako jednobarwne i ilustruje to brakiem rozszczepienia w pryzmacie;
- 12) wymienia rodzaje fal elektromagnetycznych: radiowe, mikrofałe, promieniowanie podczerwone, światło widzialne, promieniowanie nadfioletowe, rentgenowskie i gamma; wskazuje przykłady ich zastosowania;
- 13) wymienia cechy wspólne i różnice w rozchodzeniu się fal mechanicznych i elektromagnetycznych;
- 14) doświadcza:
 - a) demonstruje zjawisko prostoliniowego rozchodzenia się światła, zjawisko załamania światła na granicy ośrodków, powstawanie obrazów za pomocą zwierciadeł płaskich, sferycznych i soczewek;
 - b) otrzymuje za pomocą soczewki skupiającej ostre obrazy przedmiotu na ekranie;
 - c) demonstruje rozszczepienie światła w pryzmacie.

Warunki i sposób realizacji

Fizyka jest nauką przyrodniczą, nierozdzielnie związaną z codzienną aktywnością człowieka. Wiele zagadnień charakterystycznych dla fizyki jest poznawanych i postrzeganych przez uczniów znacznie wcześniej niż rozpoczyna się ich formalna edukacja z tego przedmiotu. Dlatego bardzo ważnym elementem nauczania fizyki jest zarówno świadomość wiedzy potocznej, jak i bagaż umiejętności wynikający z nieustannego obserwowania świata.

Lekcje fizyki to przede wszystkim sposobność do konstruktywistycznej weryfikacji poglądów uczniów oraz czas na budowanie podstaw myślenia naukowego – stawiania pytań i szukania ustrukturyzowanych odpowiedzi. Uczenie podstaw fizyki bez nieustannego odwoływania się do przykładów z codziennego życia, bogatego ilustrowania kontekstowego oraz czynnego badania zjawisk i procesów jest sprzeczne z fundamentalnymi zasadami nauczania tego przedmiotu. Nauczanie fizyki winno być postrzegane przede wszystkim jako sposobność do zaspokajania ciekawości poznawczej uczniów i na tej bazie kształtowania umiejętności zdobywania wiedzy, której podstawy zostały zapisane w dokumencie.

Eksperymentowanie, rozwiązywanie zadań problemowych oraz praca z materiałami źródłowymi winny stanowić główne obszary aktywności podczas lekcji fizyki. Rozwiązywanie zadań rachunkowych powinno stanowić element.

Zawarte w podstawie programowej treści nauczania zostały wybrane w celu kształtowania podstaw rozumowania naukowego obejmującego rozpoznawanie zagadnień, wyjaśnianie zjawisk fizycznych, interpretowanie oraz wykorzystanie wyników i dowodów naukowych do budowania fizycznego obrazu rzeczywistości.

Podczas realizacji wymagań podstawy programowej zalecane jest zwrócenie uwagi na stopień opanowania następujących umiejętności:

- rozwiązywania typowych zadań poprzez wykonywanie rutynowych czynności;

- rozpoznawania i kojarzenia z wykorzystaniem pojedynczych źródeł informacji;
- wybierania i stosowania strategii rozwiązywania problemów;
- efektywnej pracy nad rozwiązaniem oraz łączenia różnorodnych informacji i technik;
- matematycznych z użyciem odpowiednich reprezentacji;
- doświadczalnych;
- formułowania komunikatu o swoim rozumowaniu oraz uzasadniania podjętego działania.

MATEMATYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. W zakresie sprawności rachunkowej.
 - 1) Wykonywanie nieskomplikowanych obliczeń pamięciowych na liczbach wymiernych oraz czterech podstawowych działań pisemnych.
 - 2) Weryfikowanie i interpretowanie otrzymanych wyników oraz ocena sensowności rozwiązania.
2. W zakresie wykorzystania i tworzenia informacji.
 - 1) Odczytywanie i interpretowanie danych przedstawionych w różnej formie oraz ich przetwarzanie.
 - 2) Interpretowanie i tworzenie tekstów o charakterze matematycznym oraz graficzne przedstawianie danych.
 - 3) Używanie języka matematycznego do opisu rozumowania i uzyskanych wyników.
3. W zakresie wykorzystania i interpretowania reprezentacji.
 - 1) Używanie prostych, dobrze znanych obiektów matematycznych, interpretowanie pojęć matematycznych i operowanie obiektami matematycznymi.
 - 2) Dobieranie modelu matematycznego do prostej sytuacji oraz budowanie go w kontekście praktycznym.
4. W zakresie rozumowania i argumentacji.
 - 1) Przeprowadzanie prostego rozumowania, podawanie argumentów uzasadniających poprawność rozumowania.
 - 2) Dostrzeganie regularności, podobieństw oraz analogii i formułowanie wniosków na ich podstawie.
 - 3) Stosowanie strategii wynikającej z treści zadania, tworzenie strategii rozwiązania problemu.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

KLASY IV–VI

1. Liczby naturalne w dziesiętkowym układzie pozycyjnym. Uczeń:
 - 1) zapisuje i odczytuje liczby naturalne wielocyfrowe;
 - 2) interpretuje liczby naturalne na osi liczbowej;
 - 3) porównuje liczby naturalne;
 - 4) zaokrągla liczby naturalne;
 - 5) liczby w zakresie do 3000 zapisane w systemie rzymskim przedstawia w systemie dziesiętkowym, a zapisane w systemie dziesiętkowym przedstawia w systemie rzymskim.
2. Działania na liczbach naturalnych. Uczeń:
 - 1) dodaje i odejmuje w pamięci liczby naturalne dwucyfrowe lub większe, liczbę jednocyfrową dodaje do dowolnej liczby naturalnej i odejmuje od dowolnej liczby naturalnej;
 - 2) dodaje i odejmuje liczby naturalne wielocyfrowe sposobem pisemnym i za pomocą kalkulatora;
 - 3) mnoży i dzieli liczbę naturalną przez liczbę naturalną jednocyfrową, dwucyfrową lub trzycyfrową sposobem pisemnym, w pamięci (w najprostszych przykładach) i za pomocą kalkulatora (w trudniejszych przykładach);
 - 4) wykonuje dzielenie z resztą liczb naturalnych;
 - 5) stosuje wygodne dla siebie sposoby ułatwiające obliczenia, w tym przemienność i łączność dodawania i mnożenia;
 - 6) porównuje liczby naturalne z wykorzystaniem ich różnicy lub ilorazu;
 - 7) rozpoznaje liczby podzielne przez 2, 3, 4, 5, 9, 10, 100;
 - 8) rozpoznaje liczbę złożoną, gdy jest ona jednocyfrowa lub dwucyfrowa, a także gdy na istnienie dzielnika właściwego wskazuje cecha podzielności;
 - 9) rozkłada liczby dwucyfrowe na czynniki pierwsze;
 - 10) wykonuje dzielenie z resztą liczb naturalnych;
 - 11) oblicza kwadraty i sześciany liczb naturalnych;
 - 12) stosuje reguły dotyczące kolejności wykonywania działań;
 - 13) szacuje wyniki działań;
 - 14) znajduje największy wspólny dzielnik i najmniejszą wspólną wielokrotność dwóch liczb naturalnych metodą rozkładu na czynniki;
 - 15) rozpoznaje wielokrotności danej liczby, kwadraty, sześciany, liczby pierwsze, liczby złożone;
 - 16) odpowiada na pytania dotyczące liczebności różnych rodzajów liczb wśród liczb z pewnego niewielkiego zakresu (np. od 1 do 200 czy od 100 do 1000), o ile odpowiedź jest na tyle mała, że wszystkie rozważane liczby uczeń może wypisać;
 - 17) rozkłada liczby naturalne na czynniki pierwsze, w przypadku gdy co najwyżej jeden z tych czynników jest liczbą większą niż 10;
 - 18) wyznacza wynik dzielenia z resztą liczby a przez liczbę b i zapisuje liczbę a

w postaci: $a = b \cdot q + r$.

3. Liczby całkowite. Uczeń:
 - 1) podaje praktyczne przykłady stosowania liczb ujemnych;
 - 2) interpretuje liczby całkowite na osi liczbowej;
 - 3) oblicza wartość bezwzględną;
 - 4) porównuje liczby całkowite;
 - 5) wykonuje proste rachunki pamięciowe na liczbach całkowitych.
4. Ułamki zwykłe i dziesiętne. Uczeń:
 - 1) opisuje część danej całości za pomocą ułamka;
 - 2) przedstawia ułamek jako iloraz liczb naturalnych, a iloraz liczb naturalnych jako ułamek zwykły;
 - 3) skraca i rozszerza ułamki zwykłe;
 - 4) sprowadza ułamki zwykłe do wspólnego mianownika;
 - 5) przedstawia ułamki niewłaściwe w postaci liczby mieszanej, a liczbę mieszaną w postaci ułamka niewłaściwego;
 - 6) zapisuje wyrażenia dwumianowane w postaci ułamka dziesiętnego i odwrotnie;
 - 7) zaznacza i odczytuje ułamki zwykłe i dziesiętne na osi liczbowej oraz odczytuje ułamki zwykłe i dziesiętne zaznaczone na osi liczbowej;
 - 8) zapisuje ułamki dziesiętne skończone w postaci ułamków zwykłych;
 - 9) zamienia ułamki zwykłe o mianownikach będących dzielnikami liczb 10, 100, 1000 itd. na ułamki dziesiętne skończone dowolną metodą (przez rozszerzanie lub skracanie ułamków zwykłych, dzielenie licznika przez mianownik w pamięci, pisemnie lub za pomocą kalkulatora);
 - 10) zapisuje ułamki zwykłe o mianownikach innych niż wymienione w punkcie powyżej
w postaci rozwinięcia dziesiętnego nieskończonego (z użyciem wielokropka po ostatniej cyfrze), uzyskane w wyniku dzielenia licznika przez mianownik w pamięci, pisemnie lub za pomocą kalkulatora;
 - 11) zaokrągla ułamki dziesiętne;
 - 12) porównuje ułamki (zwykłe i dziesiętne);
 - 13) oblicza liczbę, której część jest podana (wyznacza całość, z której określono część za pomocą ułamka);
 - 14) wyznacza liczbę, która powstaje po powiększeniu lub pomniejszeniu o pewną część innej liczby.
5. Działania na ułamkach zwykłych i dziesiętnych. Uczeń:
 - 1) dodaje, odejmuje, mnoży i dzieli ułamki zwykłe o mianownikach jedno- lub dwucyfrowych, a także liczby mieszane;
 - 2) dodaje, odejmuje, mnoży i dzieli ułamki dziesiętne w pamięci (w przykładach najprostszych), pisemnie i za pomocą kalkulatora (w przykładach trudnych);
 - 3) wykonuje nieskomplikowane rachunki, w których występują jednocześnie ułamki zwykłe i dziesiętne;

- 4) porównuje ułamki z wykorzystaniem ich różnicy;
- 5) oblicza ułamek danej liczby naturalnej;
- 6) oblicza kwadraty i sześciany ułamków zwykłych i dziesiętnych oraz liczb mieszanych;
- 7) oblicza wartość prostych wyrażeń arytmetycznych, stosując reguły dotyczące kolejności wykonywania działań;
- 8) wykonuje działania na ułamkach dziesiętnych, używając własnych, poprawnych strategii lub za pomocą kalkulatora;
- 9) oblicza wartości wyrażeń arytmetycznych, wymagających stosowania działań arytmetycznych na liczbach całkowitych lub liczbach zapisanych za pomocą ułamków zwykłych, liczb mieszanych i ułamków dziesiętnych, także wymiernych ujemnych o stopniu trudności nie większym niż w przykładzie

$$-\frac{1}{2} : 0,25 + 5,25 : 0,05 - 7\frac{1}{2} \cdot \left(2,5 - 3\frac{2}{3}\right) + 1,25.$$

6. Elementy algebry. Uczeń:

- 1) korzysta z nieskomplikowanych wzorów, w których występują oznaczenia literowe, opisuje wzór słowami;
- 2) stosuje oznaczenia literowe nieznanymi wielkościami liczbowymi i zapisuje proste wyrażenia algebraiczne na podstawie informacji osadzonych w kontekście praktycznym;
- 3) rozwiązuje równania pierwszego stopnia z jedną niewiadomą występującą po jednej stronie równania (poprzez zgadywanie, dopełnianie lub wykonanie działania odwrotnego).

7. Proste i odcinki. Uczeń:

- 1) rozpoznaje i nazywa figury: punkt, prosta, półprosta, odcinek;
- 2) rozpoznaje proste i odcinki prostopadłe i równoległe;
- 3) rysuje pary odcinków prostopadłych i równoległych;
- 4) mierzy odcinek z dokładnością do 1 mm;
- 5) znajduje odległość punktu od prostej.

8. Kąty. Uczeń:

- 1) wskazuje w dowolnym kącie ramiona i wierzchołek;
- 2) mierzy z dokładnością do 1° kąty mniejsze niż 180° ;
- 3) rysuje kąty mniejsze od 180° ;
- 4) rozpoznaje kąt prosty, ostry i rozwarty;
- 5) porównuje kąty;
- 6) rozpoznaje kąty wierzchołkowe i przyległe oraz korzysta z ich własności.

9. Wielokąty, koła i okręgi. Uczeń:

- 1) rozpoznaje i nazywa trójkąty ostrokątne, prostokątne, rozwartokątne, równoboczne i równoramienne;

- 2) konstruuje trójkąt o danych trzech bokach i ustala możliwość zbudowania trójkąta na podstawie nierówności trójkąta;
- 3) stosuje twierdzenie o sumie kątów wewnętrznych trójkąta;
- 4) rozpoznaje i nazywa: kwadrat, prostokąt, romb, równoległobok i trapez;
- 5) zna najważniejsze własności kwadratu, prostokąta, rombu, równoległoboku i trapezu;
- 6) wskazuje na rysunku cięciwę, średnicę oraz promień koła i okręgu;
- 7) rysuje cięciwę koła i okręgu, a także, jeśli dany jest środek okręgu, promień i średnicę.

10. Bryły. Uczeń:

- 1) rozpoznaje graniastosłupy proste, ostrosłupy, walce, stożki i kule w sytuacjach praktycznych i wskazuje te bryły wśród innych modeli brył;
- 2) wskazuje wśród graniastosłupów prostopadłościanny i sześcianny i uzasadnia swój wybór;
- 3) rozpoznaje siatki graniastosłupów prostych i ostrosłupów;
- 4) rysuje siatki prostopadłościannów.

11. Obliczenia w geometrii. Uczeń:

- 1) oblicza obwód wielokąta o danych długościach boków;
- 2) oblicza pola: trójkąta, kwadratu, prostokąta, rombu, równoległoboku, trapezu, przedstawionych na rysunku oraz w sytuacjach praktycznych, w tym także dla danych wymagających zamiany jednostek i w sytuacjach z nietypowymi wymiarami;
- 3) stosuje jednostki pola: mm^2 , cm^2 , dm^2 , m^2 , km^2 , ar, hektar (bez zamiany jednostek w trakcie obliczeń);
- 4) oblicza pola wielokątów metodą podziału na mniejsze wielokąty lub uzupełniania do większych wielokątów;
- 5) oblicza objętość i pole powierzchni prostopadłościannu przy danych długościach krawędzi;
- 6) stosuje jednostki objętości i pojemności: mililitr, litr, cm^3 , dm^3 , m^3 ;
- 7) oblicza miary kątów, stosując przy tym poznane własności kątów i wielokątów.

12. Obliczenia praktyczne. Uczeń:

- 1) interpretuje 100% danej wielkości jako całość, 50% – jako połowę, 25% – jako jedną czwartą, 10% – jako jedną dziesiątą, 1% – jako jedną setną część danej wielkości liczbowej;
- 2) w przypadkach osadzonych w kontekście praktycznym oblicza procent danej wielkości w stopniu trudności typu 50%, 20%, 10%;
- 3) wykonuje proste obliczenia zegarowe na godzinach, minutach i sekundach;
- 4) wykonuje proste obliczenia kalendarzowe na dniach, tygodniach, miesiącach, latach;
- 5) odczytuje temperaturę (dodatnią i ujemną);

- 6) zamienia i prawidłowo stosuje jednostki długości: milimetr, centymetr, decymetr, metr, kilometr;
 - 7) zamienia i prawidłowo stosuje jednostki masy: gram, dekagram, kilogram, tona;
 - 8) oblicza rzeczywistą długość odcinka, gdy dana jest jego długość w skali oraz długość odcinka w skali, gdy dana jest jego rzeczywista długość;
 - 9) w sytuacji praktycznej oblicza: drogę przy danej prędkości i czasie, prędkość przy danej drodze i czasie, czas przy danej drodze i prędkości oraz stosuje jednostki prędkości km/h i m/s.
13. Elementy statystyki opisowej. Uczeń:
- 1) gromadzi i porządkuje dane;
 - 2) odczytuje i interpretuje dane przedstawione w tekstach, tabelach, na diagramach i na wykresach na przykład: wartości z wykresu, wartość największą, najmniejszą, opisuje przedstawione w tekstach, tabelach, na diagramach i na wykresach zjawiska przez określenie przebiegu zmiany wartości danych, na przykład z użyciem określenia „wartości rosną”, „wartości maleją”, „wartości są takie same” („przyjmowana wartość jest stała”).
14. Zadania tekstowe. Uczeń:
- 1) czyta ze zrozumieniem tekst zawierający informacje liczbowe;
 - 2) wykonuje wstępne czynności ułatwiające rozwiązanie zadania, w tym rysunek pomocniczy lub wygodne dla niego zapisanie informacji i danych z treści zadania;
 - 3) dostrzega zależności między podanymi informacjami;
 - 4) do rozwiązywania zadań osadzonych w kontekście praktycznym stosuje poznaną wiedzę z zakresu arytmetyki i geometrii oraz nabyte umiejętności rachunkowe, a także własne poprawne metody;
 - 5) weryfikuje wynik zadania tekstowego, oceniając sensowność rozwiązania.

KLASY VII–VIII

1. Potęgi o podstawach wymiernych. Uczeń:
 - 1) zapisuje iloczyn jednakowych czynników w postaci potęgi o wykładniku całkowitym dodatnim;
 - 2) mnoży i dzieli potęgi o wykładnikach całkowitych dodatnich;
 - 3) mnoży potęgi o różnych podstawach i jednakowych wykładnikach;
 - 4) podnosi potęgę do potęgi;
 - 5) odczytuje i zapisuje liczby w notacji wykładniczej (z wykładnikami całkowitymi).
2. Pierwiastki kwadratowe. Uczeń:
 - 1) szacuje wielkość danego pierwiastka kwadratowego lub wyrażenia arytmetycznego zawierającego pierwiastki, porównuje wartość wyrażenia arytmetycznego zawierającego pierwiastki z daną liczbą wymierną oraz znajduje liczby wymierne większe lub mniejsze od takiej wartości;
 - 2) oblicza pierwiastek z iloczynu i ilorazu dwóch liczb, wyłącza liczbę przed znak

pierwiastka i włącza liczbę pod znak pierwiastka.

3. Tworzenie wyrażeń algebraicznych z jedną i z wieloma zmiennymi. Uczeń:
 - 1) zapisuje wyniki podanych działań w postaci wyrażeń algebraicznych jednej lub kilku zmiennych;
 - 2) oblicza wartości liczbowe wyrażeń algebraicznych;
 - 3) zapisuje zależności przedstawione w zadaniach w postaci wyrażeń algebraicznych jednej lub kilku zmiennych;
 - 4) zapisuje rozwiązania zadań w postaci wyrażeń algebraicznych.
4. Przekształcanie wyrażeń algebraicznych. Sumy algebraiczne i działania na nich. Uczeń:
 - 1) porządkuje jednomiany i dodaje jednomiany podobne (tzn. różniące się jedynie współczynnikiem liczbowym);
 - 2) dodaje i odejmuje sumy algebraiczne, dokonując przy tym redukcji wyrazów podobnych;
 - 3) mnoży sumy algebraiczne przez jednomian i dodaje wyrażenia powstałe z mnożenia sum algebraicznych przez jednomiany;
 - 4) mnoży dwumian przez dwumian, dokonując redukcji wyrazów podobnych.
5. Obliczenia procentowe. Uczeń:
 - 1) przedstawia część wielkości jako procent tej wielkości;
 - 2) oblicza liczbę a równą p procent danej liczby b ;
 - 3) oblicza, jaki procent danej liczby b stanowi liczba a ;
 - 4) oblicza liczbę b , której p procent jest równe a ;
 - 5) stosuje obliczenia procentowe do rozwiązywania problemów w kontekście praktycznym, również w przypadkach wielokrotnych podwyżek lub obniżek danej wielkości.
6. Równania z jedną niewiadomą. Uczeń:
 - 1) sprawdza, czy dana liczba jest rozwiązaniem równania (dowolnego stopnia) z jedną niewiadomą;
 - 2) rozwiązuje równania pierwszego stopnia z jedną niewiadomą metodą równań równoważnych;
 - 3) rozwiązuje równania, które po prostych przekształceniach wyrażeń algebraicznych sprowadzają się do równań pierwszego stopnia z jedną niewiadomą;
 - 4) rozwiązuje zadania tekstowe za pomocą równań pierwszego stopnia z jedną niewiadomą, w tym także z obliczeniami procentowymi;
 - 5) przekształca proste wzory, aby wyznaczyć zadaną wielkość.
7. Proporcjonalność prosta. Uczeń:
 - 1) podaje przykłady wielkości wprost proporcjonalnych, wyznacza wartość przyjmowaną przez wielkość wprost proporcjonalną w przypadku konkretnej zależności proporcjonalnej, na przykład wartość zakupionego towaru w zależności

od liczby sztuk towaru, ilość zużytego paliwa w zależności od liczby przejechanych kilometrów, liczby przeczytanych stron książki w zależności od czasu jej czytania itp.;

- 2) stosuje podział proporcjonalny.
8. Własności figur geometrycznych na płaszczyźnie. Uczeń:
- 1) zna i stosuje twierdzenie o równości kątów wierzchołkowych (z wykorzystaniem zależności między kątami przyległymi);
 - 2) przedstawia na płaszczyźnie dwie proste w różnych położeniach względem siebie, w szczególności proste prostopadłe i proste równoległe;
 - 3) korzysta z własności prostych równoległych, w szczególności stosuje równość kątów odpowiadających i naprzemianległych;
 - 4) zna i stosuje cechy przystawiania trójkątów;
 - 5) zna i stosuje własności trójkątów równoramiennych (równość kątów przy podstawie);
 - 6) zna nierówność trójkąta $AB + BC \geq AC$ i wie, kiedy zachodzi równość;
 - 7) wykonuje proste obliczenia geometryczne wykorzystując sumę kątów wewnętrznych trójkąta i własności trójkątów równoramiennych;
 - 8) zna i stosuje w sytuacjach praktycznych twierdzenie Pitagorasa (bez twierdzenia odwrotnego);
 - 9) przeprowadza proste dowody geometryczne.
9. Wielokąty. Uczeń:
- 1) zna pojęcie wielokąta foremnego;
 - 2) stosuje wzory na pole trójkąta, prostokąta, kwadratu, równoległoboku, rombu, trapezu, a także do wyznaczania długości odcinków.
10. Oś liczbowa. Układ współrzędnych na płaszczyźnie. Uczeń:
- 1) zaznacza na osi liczbowej zbiory liczb spełniających warunek taki jak $x \geq 1,5$ lub taki jak $x < -\frac{4}{7}$;
 - 2) znajduje współrzędne danych (na rysunku) punktów kratowych w układzie współrzędnych na płaszczyźnie;
 - 3) rysuje w układzie współrzędnych na płaszczyźnie punkty kratowe o danych współrzędnych całkowitych (dowolnego znaku);
 - 4) znajduje środek odcinka, którego końce mają dane współrzędne (całkowite lub wymierne) oraz znajduje współrzędne drugiego końca odcinka, gdy dany jest jeden koniec i środek;
 - 5) oblicza długość odcinka, którego końce są danymi punktami kratowymi w układzie współrzędnych;
 - 6) dla danych punktów kratowych A i B znajduje inne punkty kratowe należące do prostej AB .

11. Geometria przestrzenna. Uczeń:
- 1) oblicza objętości i pola powierzchni graniastosłupów prostych, prawidłowych i takich, które nie są prawidłowe;
 - 2) oblicza objętości i pola powierzchni ostrosłupów prawidłowych i takich, które nie są prawidłowe.
12. Wprowadzenie do kombinatoryki i rachunku prawdopodobieństwa. Uczeń:
- 1) oblicza, ile jest obiektów, mających daną własność, w przypadkach niewymagających stosowania reguł mnożenia i dodawania;
 - 2) oblicza prawdopodobieństwa zdarzeń w doświadczeniach losowych, polegających na rzucie monetą, rzucie sześcienną kostką do gry, rzucie kostką wielościenną lub losowaniu kuli spośród zestawu kul.
13. Odczytywanie danych i elementy statystyki opisowej. Uczeń:
- 1) interpretuje dane przedstawione za pomocą tabel, diagramów słupkowych i kołowych, wykresów;
 - 2) tworzy diagramy słupkowe i kołowe oraz wykresy liniowe na podstawie zebranych przez siebie danych lub danych pochodzących z różnych źródeł;
 - 3) oblicza średnią arytmetyczną kilku liczb.
14. Długość okręgu i pole koła. Uczeń:
- 1) oblicza długość okręgu o danym promieniu lub danej średnicy;
 - 2) oblicza promień lub średnicę okręgu o danej długości okręgu;
 - 3) oblicza pole koła o danym promieniu lub danej średnicy;
 - 4) oblicza promień lub średnicę koła o danym polu koła;
 - 5) oblicza pole pierścienia kołowego o danych promieniach lub średnicach obu okręgów tworzących pierścień.
15. Symetrie. Uczeń:
- 1) rozpoznaje symetralną odcinka i dwusieczną kąta;
 - 2) zna i stosuje w zadaniach podstawowe własności symetralnej odcinka i dwusiecznej kąta;
 - 3) rozpoznaje figury osiowosymetryczne i wskazuje ich osie symetrii oraz uzupełnia figurę do figury osiowosymetrycznej przy danych: osi symetrii figury i części figury;
 - 4) rozpoznaje figury środkowosymetryczne i wskazuje ich środki symetrii.
16. Zaawansowane metody zliczania. Uczeń:
- 1) stosuje regułę mnożenia do zliczania par elementów o określonych własnościach;
 - 2) stosuje regułę dodawania i mnożenia do zliczania par elementów w sytuacjach, wymagających rozważenia kilku przypadków.
17. Rachunek prawdopodobieństwa. Uczeń:
- 1) oblicza prawdopodobieństwa zdarzeń w doświadczeniach, polegających na rzucie

- dwoma kostkami lub losowaniu dwóch elementów ze zwracaniem;
- 2) oblicza prawdopodobieństwa zdarzeń w doświadczeniach, polegających na losowaniu dwóch elementów bez zwracania.

Warunki i sposób realizacji

W klasach IV–VI należy przede wszystkim zadbać o pracę na przykładach, bez wprowadzania nadmiaru pojęć abstrakcyjnych. Dużą pomocą dla ucznia jest możliwość eksperymentowania z liczbami, rozwiązywania zagadek logicznych i logiczno-matematycznych, a także ćwiczenia polegające na pracy lub zabawie z różnymi figurami lub bryłami w geometrii.

Ważnym elementem kształcenia matematycznego na tym etapie jest praca z tekstem, rozwiązywanie zadań tekstowych, w miarę możliwości powiązanych z sytuacjami z życia codziennego. Takie zadania nie tylko pokazują dokładnie, jak uczeń rozumuje, ale prowadzą ucznia w kierunku samodzielnego budowania prostych modeli matematycznych do opisu zjawisk codziennych. Ponadto umiejętność rozwiązywania zadań tekstowych jest istotna w kontekście korelacji matematyki z innymi przedmiotami ścisłymi.

Większość uczniów w praktyce korzysta z kalkulatorów bądź innych urządzeń elektronicznych. Niemniej umiejętność wykonywania rachunków w pamięci, a także pisemnie, jest istotna. Obliczenia pamięciowe, w tym szacowanie wyników, bardzo przydają się w życiu codziennym. Samodzielne wykonywanie obliczeń, zarówno pamięciowych jak i pisemnych, daje uczniom o wiele lepsze wyobrażenie o liczbach i ich wielkościach, niż prowadzenie rachunków za pomocą sprzętu elektronicznego.

Zadania na dowodzenie stanowią ważny element wykształcenia matematycznego. Dostrzeganie zależności pomiędzy liczbami, kątami lub długościami odcinków w geometrii jest trudne, ale nie mniej ważne niż zapamiętywanie ćwiczonych schematów postępowania. Uczeń powinien dowiedzieć się, że w twierdzeniach zaczynających się od słów „wykaż, że dla każdego...” podawanie wielu przykładów nie jest dowodem, a podanie jednego kontrprzykładu świadczy o tym, że twierdzenie nie jest prawdziwe. Nie oznacza to, że uczeń nie powinien szukać przykładów bądź kontrprzykładów. Często takie poszukiwanie i sprawdzanie prawdziwości tezy dla konkretnych przypadków pozwala uczniowi zrozumieć postawiony problem, a następnie podać ogólne rozumowanie. Nie należy ograniczać się do rozpatrywania typowych przypadków. W prostych dowodach geometrycznych dopuszcza się obliczanie kątów (z wykorzystaniem równości kątów wierzchołkowych, odpowiadających i naprzemianległych, twierdzenia o sumie kątów trójkąta oraz twierdzenia o kątach przy podstawie trójkąta równoramiennego), użycie cech przystawania trójkątów do uzasadnienia przystawania jednej dostrzeżonej pary trójkątów przystających oraz wyciągnięcie wniosków z tego przystawania.

Zagadnienia ze stereometrii należy wprowadzać w sposób obrazowy, w którym uczeń wskazuje obiekty, przedmioty przypominające kształtem prostopadłościan, ostrosłup, walec, stożek, kulę, jak również wykonuje modele tych brył oraz tworzy ich różne przekroje. Geometria przestrzenna może być ukazana jako przygotowanie do nauki nowoczesnych technologii komputerowych, np. grafiki 3D czy też druku trójwymiarowego.

Rozwiązywanie zadań dotyczących figur rysowanych na kartce w kratkę jest bardzo dobrym przygotowaniem uczniów do abstrakcyjnego pojęcia układu współrzędnych. Ponadto umożliwia tworzenie różnorodnych zadań na obliczanie pól figur poprzez dopełnianie do figur prostszych albo podział na figury prostsze. Takie zadania nie tylko kształtują ogólne myślenie matematyczne, ale również budują intuicję dotyczącą pojęcia pola.

Zagadnienia z kombinatoryki służą rozwojowi myślenia matematycznego na przykładach łatwych problemów, które jednak wymagają kilku kroków postępowania. Pozwalają one na przejście od konkretnych przykładów zliczania do bardziej abstrakcyjnych zadań kombinatorycznych. Można przy tej okazji ukazywać związki z informatyką.

Wprowadzenie do rachunku prawdopodobieństwa należy poprzedzić wieloma zadaniami, w których uczniowie wykonują doświadczenia. Można wówczas wskazać związek pomiędzy częstością zdarzenia a jego prawdopodobieństwem.

Zadania ze statystyki wiążą matematykę z życiem codziennym, dlatego wskazane jest, aby przynajmniej część zadań dotyczyła danych rzeczywistych wraz z podaniem ich weryfikowalnego źródła.

INFORMATYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Rozumienie, analizowanie i rozwiązywanie problemów na bazie logicznego i abstrakcyjnego myślenia, myślenia algorytmicznego i sposobów reprezentowania informacji.
2. Programowanie i rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem komputera oraz innych urządzeń cyfrowych: układanie i programowanie algorytmów, organizowanie, wyszukiwanie i udostępnianie informacji, posługiwanie się aplikacjami komputerowymi.
3. Posługiwanie się komputerem, urządzeniami cyfrowymi i sieciami komputerowymi, w tym: znajomość zasad działania urządzeń cyfrowych i sieci komputerowych oraz wykonywania obliczeń i programów.
4. Rozwijanie kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych oraz organizacja i zarządzanie projektami.
5. Przestrzeganie prawa i zasad bezpieczeństwa. Respektowanie prywatności informacji i ochrony danych, praw własności intelektualnej, etykiety w komunikacji i norm

współzycia społecznego, ocena zagrożeń związanych z technologią i ich uwzględnienie dla bezpieczeństwa swojego i innych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

KLASY IV–VI

1. Rozumienie, analizowanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń:
 - 1) tworzy i porządkuje w postaci sekwencji (liniowo) lub drzewa (nieliniowo) informacje, takie jak:
 - a) obrazki i teksty ilustrujące wybrane sytuacje;
 - b) obiekty z uwzględnieniem ich cech charakterystycznych;
 - 2) formułuje i zapisuje w postaci algorytmów, polecenia składające się na:
 - a) rozwiązanie problemów z życia codziennego i z różnych przedmiotów, np. liczenie średniej, pisemne wykonanie działań arytmetycznych, takich jak dodawanie i odejmowanie;
 - b) osiągnięcie postawionego celu, w tym znalezienie elementu w zbiorze nieuporządkowanym lub uporządkowanym, znalezienie elementu najmniejszego i największego;
 - c) sterowanie robotem lub obiektem na ekranie;
 - 3) w algorytmicznym rozwiązywaniu problemu wyróżnia podstawowe kroki: określenie problemu, i celu do osiągnięcia, analiza sytuacji problemowej, opracowanie rozwiązania, sprawdzenie rozwiązania problemu dla przykładowych danych, zapisanie rozwiązania w postaci schematu lub programu.
2. Programowanie i rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem komputera i innych urządzeń cyfrowych. Uczeń:
 - 1) projektuje, tworzy i zapisuje w wizualnym języku programowania:
 - a) pomysły historyjek i rozwiązania problemów, w tym proste algorytmy z wykorzystaniem poleceń sekwencyjnych, warunkowych i iteracyjnych oraz zdarzeń;
 - b) prosty program sterujący robotem lub innym obiektem na ekranie komputera.Testuje na komputerze swoje programy pod względem zgodności z przyjętymi założeniami i ewentualnie je poprawia, objaśnia przebieg działania programów.
 - 2) przygotowuje i prezentuje rozwiązania problemów, posługując się podstawowymi aplikacjami (edytor tekstu oraz grafiki, arkusz kalkulacyjny, program do tworzenia prezentacji multimedialnej), na swoim komputerze lub w chmurze, wykazując się przy tym umiejętnościami:
 - a) tworzenia ilustracji w edytorze grafiki: rysuje za pomocą wybranych narzędzi, przekształca obrazy, uzupełnia grafikę tekstem;
 - b) tworzenia dokumentów tekstowych: dobiera czcionkę, formatuje akapity, wstawia do tekstu ilustracje, napisy i kształty, tworzy tabele oraz listy numerowane i punktowane;

- c) korzystania z arkusza kalkulacyjnego w trakcie rozwiązywania zadań związanych z prostymi obliczeniami: wprowadza dane do arkusza, formatuje komórki, definiuje proste formuły i dobiera wykresy do danych i celów obliczeń;
 - d) tworzenia krótkich prezentacji multimedialnych łączących tekst z grafiką, korzysta przy tym z gotowych szablonów lub projektuje według własnych pomysłów;
 - 3) gromadzi, porządkuje i selekcjonuje efekty swojej pracy oraz potrzebne zasoby w komputerze lub w innych urządzeniach oraz w środowiskach wirtualnych (w chmurze).
3. Posługiwanie się komputerem, urządzeniami cyfrowymi i sieciami komputerowymi. Uczeń:
- 1) opisuje funkcje podstawowych elementów komputera i urządzeń zewnętrznych oraz:
 - a) korzysta z urządzeń do nagrywania obrazów, dźwięków i filmów, w tym urządzeń mobilnych, takich jak, telefony komórkowe, tablety i aparaty fotograficzne;
 - b) wykorzystuje komputer lub inne urządzenie cyfrowe do gromadzenia, porządkowania i selekcjonowania własnych zasobów;
 - 2) wykorzystuje sieć komputerową (szkolną, sieć internet):
 - a) do wyszukiwania potrzebnych informacji i zasobów edukacyjnych, nawigując między stronami;
 - b) jako medium komunikacyjne;
 - c) do pracy w wirtualnym środowisku (na platformie, w chmurze), stosując się do sposobów i zasad pracy w takim środowisku;
 - 3) organizuje w folderach swoje pliki zgromadzone w komputerze.
4. Rozwijanie kompetencji społecznych. Uczeń:
- 1) uczestniczy w zespołowym rozwiązaniu problemu posługując się technologią taką jak: poczta elektroniczna, forum, wirtualne środowisko kształcenia, dedykowany portal edukacyjny;
 - 2) identyfikuje i docenia korzyści płynące ze współpracy nad wspólnym rozwiązywaniem problemów;
 - 3) respektuje zasadę równości w dostępie do technologii i do informacji, w tym w dostępie do komputerów w społeczności szkolnej;
 - 4) określa zawody i wymienia przykłady z życia codziennego, w których są wykorzystywane kompetencje informatyczne.
5. Przestrzeganie prawa i zasad bezpieczeństwa. Uczeń:
- 1) posługuje się technologią zgodnie z przyjętymi zasadami i prawem; przestrzega zasad bezpieczeństwa i higieny pracy;
 - 2) uznaje i respektuje prawo do prywatności danych i informacji oraz prawo do własności intelektualnej;

- 3) wymienia zagrożenia związane z powszechnym dostępem do technologii oraz do informacji i demonstrowa metody wystrzegania się ich;
- 4) stosuje profilaktykę antywirusową i chroni komputery i informacje przed innymi zagrożeniami.

KLASY VII–VIII

1. Rozumienie, analizowanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń:
 - 1) formułuje problem w postaci specyfikacji (czyli opisuje dane i wyniki, a ogólniej – cel rozwiązania problemu) i wyróżnia kroki w algorytmicznym rozwiązywaniu problemów. Stosuje różne sposoby przedstawiania algorytmów, w tym w języku naturalnym, w postaci schematów blokowych, listy kroków;
 - 2) stosuje przy rozwiązywaniu problemów podstawowe algorytmy:
 - a) na liczbach naturalnych: bada podzielność liczb, wyodrębnia cyfry danej liczby, przedstawia działanie algorytmu Euklidesa w obu wersjach iteracyjnych (z odejmowaniem i z resztą z dzielenia);
 - b) wyszukiwania i porządkowania: wyszukuje element w zbiorze uporządkowanym i nieuporządkowanym oraz porządkuje elementy w zbiorze metodą przez proste wybieranie i zliczanie;
 - 3) przedstawia sposoby reprezentowania w komputerze wartości logicznych, liczb naturalnych (system binarny), znaków (kody ASCII) i tekstów;
 - 4) rozwija znajomość algorytmów i wykonuje eksperymenty z algorytmami, korzystając z pomocy dydaktycznych lub dostępnego oprogramowania do demonstracji działania algorytmów;
 - 5) prezentuje przykłady zastosowań informatyki w innych dziedzinach, w zakresie pojęć, obiektów oraz algorytmów.
2. Programowanie i rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem komputera i innych urządzeń cyfrowych. Uczeń:
 - 1) projektuje, tworzy i testuje programy w procesie rozwiązywania problemów. W programach stosuje: instrukcje wejścia/wyjścia, wyrażenia arytmetyczne i logiczne, instrukcje warunkowe instrukcje iteracyjne, funkcje oraz zmienne i tablice. W szczególności programuje algorytmy z części 1.2);
 - 2) projektuje, tworzy i testuje oprogramowanie sterujące robotem lub innym obiektem na ekranie lub w rzeczywistości;
 - 3) korzystając z aplikacji komputerowych, przygotowuje dokumenty i prezentacje, także w chmurze, na potrzeby rozwiązywanych problemów i własnych prac z różnych dziedzin (przedmiotów), dostosowuje format i wygląd opracowań do ich treści i przeznaczenia, wykazując się przy tym umiejętnościami:
 - a) tworzenia estetycznych kompozycji graficznych: tworzy kolaże, wykonuje zdjęcia i poddaje je obróbce zgodnie z przeznaczeniem, nagrywa krótkie filmy oraz poddaje je podstawowej obróbce cyfrowej;

- b) tworzenia różnych dokumentów: formatuje i łączy teksty, wstawia symbole, obrazy, tabele, korzysta z szablonów dokumentów, dłuższe dokumenty dzieli na strony;
 - c) rozwiązywania zadań rachunkowych z programu nauczania dla szkoły podstawowej z różnych przedmiotów, z codziennego życia oraz implementacji wybranych algorytmów w arkuszu kalkulacyjnym: umieszcza dane w tabeli arkusza kalkulacyjnego, posługuje się podstawowymi funkcjami, stosuje adresowanie względne, bezwzględne i mieszane, przedstawia dane w postaci różnego typu wykresów, porządkuje i filtruje dane;
 - d) tworzenia prezentacji multimedialnej wykorzystując tekst, grafikę, animację, dźwięk i film, stosuje hiperłącza;
 - e) tworzenia prostej strony internetowej zawierającej; tekst, grafikę, hiperłącza, stosuje przy tym podstawowe polecenia języka HTML;
 - 4) zapisuje efekty swojej pracy w różnych formatach i przygotowuje wydruki;
 - 5) wyszukuje w sieci informacje potrzebne do realizacji wykonywanego zadania, stosując złożone postaci zapytań i korzysta z zaawansowanych możliwości wyszukiwarek.
3. Posługiwanie się komputerem, urządzeniami cyfrowymi i sieciami komputerowymi. Uczeń:
- 1) schematycznie przedstawia budowę i funkcjonowanie sieci komputerowej, szkolnej, domowej i sieci internet;
 - 2) rozwija umiejętności korzystania z różnych urządzeń do tworzenia elektronicznych wersji tekstów, obrazów, dźwięków, filmów i animacji;
 - 3) poprawnie posługuje się terminologią związaną z informatyką i technologią.
4. Rozwijanie kompetencji społecznych. Uczeń:
- 1) bierze udział w różnych formach współpracy, jak: programowanie w parach lub w zespole, realizacja projektów, uczestnictwo w zorganizowanej grupie uczących się. Projektuje, tworzy i prezentuje efekty wspólnej pracy;
 - 2) ocenia krytycznie informacje i ich źródła, w szczególności w sieci, pod względem rzetelności i wiarygodności w odniesieniu do rzeczywistych sytuacji, docenia znaczenie otwartych zasobów w sieci i korzysta z nich;
 - 3) przedstawia główne etapy w historycznym rozwoju informatyki i technologii;
 - 4) określa zakres kompetencji informatycznych, niezbędnych do wykonywania różnych zawodów, rozważa i dyskutuje wybór dalszego i pogłębionego kształcenia, również w zakresie informatyki.

5. Przestrzeganie prawa i zasad bezpieczeństwa. Uczeń:

- 1) opisuje kwestie etyczne związane z wykorzystaniem komputerów i sieci komputerowych, takie jak: bezpieczeństwo, cyfrowa tożsamość, prywatność, własność intelektualna, równy dostęp do informacji i dzielenie się informacją;
- 2) postępuje etycznie w pracy z informacjami;
- 3) rozróżnia typy licencji na oprogramowanie: oprogramowanie otwarte (*open source*), wolne (*free*), w domenie publicznej (*public domain*) oraz rozróżnia typy licencji na zasoby w sieci.

Warunki i sposób realizacji

Każdy uczeń podczas zajęć powinien mieć do swojej dyspozycji osobny komputer z dostępem do internetu i odpowiednim oprogramowaniem. Podczas prac nad projektami (indywidualnymi lub zespołowymi) uczniowie powinni mieć również możliwość korzystania z komputerów lub innych urządzeń cyfrowych, w zależności od potrzeb wynikających z charakteru zajęć, realizowanych celów i tematów.

TECHNIKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Rozpoznawanie i opis działania elementów środowiska technicznego.
2. Planowanie i realizacja praktycznych działań technicznych (od pomysłu do wytworu).
3. Sprawne i bezpieczne posługiwanie się narzędziami i sprzętem technicznym.
4. Dostrzeganie wartości i zagrożeń techniki w aspekcie integralnego rozwoju człowieka i poszanowania jego godności.
5. Poznawanie siebie oraz swoich predyspozycji do wykonywania zadań technicznych.
6. Podejmowanie działań z namysłem i planem pracy.
7. Rozwijanie cech: dokładności, precyzji, ostrożności.
8. Utrzymywanie ładu na stanowisku pracy.
9. Przestrzeganie zasad bezpieczeństwa i higieny pracy.
10. Oszczędne i racjonalne gospodarowanie materiałami, czasem i własnym potencjałem intelektualnym.
11. Przyjmowanie postawy odpowiedzialności i ostrożności przy posługiwaniu się narzędziami i obsłudze urządzeń technicznych.
12. Poszanowanie narzędzi, urządzeń, sprzętu technicznego oraz własnej pracy i pracy drugiego człowieka.
13. Rozwijanie zainteresowań technicznych.
14. Przyjmowanie postawy twórczej, racjonalizatorskiej.
15. Przyjmowanie postawy proekologicznej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Kultura pracy. Uczeń:
 - 1) przestrzega regulaminu pracowni technicznej;
 - 2) przestrzega zasad bezpieczeństwa i higieny pracy na stanowisku;
 - 3) wyjaśnia znaczenie znaków bezpieczeństwa (piktogramów);
 - 4) dba o powierzone narzędzia i przybory;
 - 5) współpracuje i podejmuje różne role w pracy w zespole;
 - 6) posługuje się nazewnictwem technicznym;
 - 7) wykonuje prace z należytą starannością i dbałością;
 - 8) przestrzega zasad bhp;
 - 9) jest świadomym i odpowiedzialnym użytkownikiem wytworów techniki;
 - 10) śledzi postęp techniczny oraz dostrzega i poznaje zmiany zachodzące w technice wokół niego;
 - 11) ocenia swoje predyspozycje techniczne w kontekście wyboru przyszłego kierunku kształcenia.
2. Wychowanie komunikacyjne. Uczeń:
 - 1) bezpiecznie uczestniczy w ruchu drogowym, jako pieszy, pasażer i rowerzysta;
 - 2) potrafi konserwować i regulować rower oraz przygotować go do jazdy z zachowaniem zasad bezpieczeństwa.
3. Inżynieria materiałowa. Uczeń:
 - 1) rozpoznaje materiały konstrukcyjne (papier, drewno i materiały drewnopochodne, metale, tworzywa sztuczne, materiały włókiennicze, materiały kompozytowe);
 - 2) określa właściwości materiałów konstrukcyjnych;
 - 3) charakteryzuje materiały konstrukcyjne;
 - 4) stosuje odpowiednie metody konserwacji materiałów konstrukcyjnych;
 - 5) dokonuje wyboru materiału w zależności od charakteru pracy;
 - 6) dobiera zamienniki materiałowe, uwzględniając ich właściwości;
 - 7) racjonalnie gospodaruje różnorodnymi materiałami;
 - 8) zna i stosuje zasady segregowania i przetwarzania odpadów z różnych materiałów.
4. Żywnienie. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje podstawowe grupy składników pokarmowych;
 - 2) interpretuje piramidę zdrowego żywienia;
 - 3) stosuje zasady prawidłowego i zdrowego żywienia;
 - 4) stosuje zasady bezpieczeństwa sanitarnego przy przyrządzaniu pokarmów;
 - 5) potrafi opisać i ocenić wpływ techniki na odżywianie (np. żywność modyfikowana genetycznie – GMO), nowe sposoby obróbki i konserwacji żywności (np. liofilizacja).
5. Dokumentacja techniczna. Uczeń:
 - 1) rozróżnia rysunki techniczne (maszynowe, budowlane, elektryczne, krawieckie);
 - 2) wykonuje proste rysunki w postaci szkiców;

- 3) przygotowuje dokumentację rysunkową (stosuje rzuty prostokątne i aksonometryczne);
- 4) czyta rysunki wykonawcze i złożeniowe;
- 5) analizuje rysunki zawarte w instrukcjach obsługi i katalogach;
- 6) odczytuje i interpretuje informacje zamieszczone w instrukcjach obsługi urządzeń, na tabliczce znamionowej, opakowaniach żywności, metkach odzieżowych itp.;
- 7) konstruuje modele urządzeń technicznych.

6. Mechatronika. Uczeń:

- 1) wyjaśnia na przykładach prostych urządzeń zasady współdziałania elementów mechanicznych, elektrycznych i elektronicznych;
- 2) odpowiedzialnie i bezpiecznie posługuje się sprzętem mechanicznym, elektrycznym i elektronicznym, m.in. w domu (instalacje, sprzęt gospodarstwa domowego, samochód), w tym sprzętem komputerowym i urządzeniami peryferyjnymi;
- 3) konstruuje, m.in. z gotowych elementów, zabawki, roboty, modele mechaniczno-elektroniczne, w tym programowalne.

7. Technologia wytwarzania. Uczeń:

- 1) rozróżnia rodzaje obróbki różnych materiałów;
- 2) dostosowuje rodzaj obróbki do przewidzianego efektu końcowego;
- 3) dobiera i dostosowuje narzędzia wykorzystywane do określonej obróbki;
- 4) bezpiecznie posługuje się narzędziami, przyborami i urządzeniami;
- 5) opracowuje harmonogram działań przy różnych formach organizacyjnych pracy;
- 6) reguluje urządzenia techniczne;
- 7) dokonuje pomiarów za pomocą odpowiedniego sprzętu pomiarowego;
- 8) dokonuje montażu poszczególnych części w całość.

Warunki i sposób realizacji

Na zajęciach techniki uczniowie powinni nabyć umiejętności planowania i wykonywania pracy o różnym stopniu trudności, co ułatwi im kształtowanie poprawnych nawyków podczas działalności technicznej oraz umożliwi dostrzeżenie różnorodnych elementów technicznych w najbliższym otoczeniu oraz zdobycie wiedzy na temat ich budowy, funkcjonowania i bezpiecznego z nich korzystania.

Nauczanie techniki powinno być oparte przede wszystkim na tworzeniu różnorodnych konstrukcji wszechobecnych w życiu codziennym i zawodowym. Przez „konstrukcje techniczne” rozumieć należy wszystkie wytwory w otaczającej rzeczywistości. Będzie to zarówno dom, samochód, komputer, robot czy most, ale również potrawa, odzież, zabawka, zagon na warzywa itp. Konstrukcje te powinny być filarem edukacji technicznej. Praca nad tworzeniem konstrukcji wyzwala określone zachowania i postępowanie, które odpowiednio ukierunkowane kształtują osobowość ucznia, jego zaangażowanie, kreatywność, twórcze myślenie oraz przygotowują go do życia i pracy zawodowej. Tworzenie konstrukcji uczy odpowiedzialności od początku jej tworzenia do zakończenia. Niedokładne wykonanie lub

brak jakiegokolwiek części konstrukcji, niezgodność działań z procedurą, brak dyscypliny pracy – wszystko to rodzi niepowodzenie. W wykonywaniu konstrukcji wszystkie ogniwa są ważne, o czym uczeń uświadamia sobie podczas prac nad nią. Technika nauczana poprzez tworzenie konstrukcji technicznych kształtuje odpowiedzialnego, świadomego swych działań młodego człowieka, pozwala na rozpoznanie kompetencji technicznych charakteryzujących uczniów o wybitnych zdolnościach w tym zakresie.

1. Ze względu na praktyczną działalność uczniów zaleca się, aby zajęcia z techniki były realizowane w blokach dwugodzinnych. Pozwoli to na sprawną organizację procesu lekcyjnego oraz możliwość zrealizowania przez uczniów wszystkich czynności składających się na pełny cykl działalności technicznej (rozpoznawanie, projektowanie, konstruowanie, programowanie, wytwarzanie, eksploatacja i likwidacja).
2. Szkoła powinna zapewnić miejsce do wykonywania działań technicznych przez uczniów – może to być sala lekcyjna oznaczona jako „Pracownia techniczna”, dostosowana do liczby uczniów i odpowiednio wyposażona do działań o charakterze twórczym.
3. Zaleca się wyposażenie bibliotek w periodyki o tematyce technicznej.
4. Szkoła powinna zapewnić możliwość uzyskania karty rowerowej przez ucznia, który ukończył 10 lat. Dopuszcza się organizowanie zajęć przygotowujących na kartę rowerową w formie osobnego kursu.
5. Zaleca się wykorzystywanie gotowych zestawów poliwalentnych, wycieczek do zakładów pracy lub regionalnych ośrodków, umożliwiających pogłębienie wiedzy technicznej, ale również przeprowadzenie wybranych zajęć praktycznych.
6. Na lekcje techniki uczeń powinien mieć możliwość realizacji innowacyjnych rozwiązań konstrukcyjnych lub materiałowych. Zaleca się stworzenie takiego środowiska dydaktycznego, które będzie rozbudzało myślenie twórcze uczniów.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Kształtowanie umiejętności rozpoznawania i oceny własnego rozwoju fizycznego oraz sprawności fizycznej.
2. Zachęcanie do uczestnictwa w rekreacyjnych i sportowych formach aktywności fizycznej.
3. Poznawanie i stosowanie zasad bezpieczeństwa podczas aktywności fizycznej.
4. Kształtowanie umiejętności rozumienia związku aktywności fizycznej ze zdrowiem oraz praktykowania zachowań prozdrowotnych.
5. Kształtowanie umiejętności osobistych i społecznych sprzyjających całonocnej aktywności fizycznej.

Treści kształcenia – wymagania szczegółowe

KLASA IV

1. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna.

1) W zakresie wiedzy. Uczeń:

- a) rozpoznaje wybrane zdolności motoryczne człowieka;
- b) rozróżnia pojęcie tętna spoczynkowego i powysiłkowego;
- c) wymienia cechy prawidłowej postawy ciała.

2) W zakresie umiejętności. Uczeń:

- a) dokonuje pomiarów wysokości i masy ciała oraz z pomocą nauczyciela interpretuje wyniki;
- b) mierzy tętno przed i po wysiłku oraz z pomocą nauczyciela interpretuje wyniki;
- c) wykonuje próbę siły mięśni brzucha oraz gibkości kręgosłupa;
- d) demonstruje po jednym ćwiczeniu kształtującym wybrane zdolności motoryczne;
- e) wykonuje ćwiczenia wspomagające utrzymywanie prawidłowej postawy ciała.

2. Aktywność fizyczna.

1) W zakresie wiedzy. Uczeń:

- a) opisuje sposób wykonywania poznawanych umiejętności ruchowych;
- b) opisuje zasady wybranej zabawy lub gry ruchowej pochodzącej z regionu zamieszkania;
- c) rozróżnia pojęcia *technika i taktyka*;
- d) wymienia miejsca, obiekty i urządzenia w najbliższej okolicy, które można wykorzystać do aktywności fizycznej;
- e) wyjaśnia co symbolizują flaga i znicz olimpijski, rozróżnia pojęcia olimpiada i igrzyska olimpijskie.

2) W zakresie umiejętności. Uczeń:

- a) wykonuje i stosuje w grze: kozłowanie piłki w miejscu i ruchu, prowadzenie piłki nogą, podanie piłki oburącz i jednorącz, rzut piłki do kosza z miejsca, rzut i strzał piłki do bramki z miejsca, odbicie piłki oburącz sposobem górnym;
- b) uczestniczy w mini – grach;
- c) organizuje w gronie rówieśników wybraną zabawę lub grę ruchową, stosując przepisy w formie uproszczonej;
- d) wykonuje przewrót w przód z różnych pozycji wyjściowych;
- e) wykonuje dowolny układ gimnastyczny lub taneczny w oparciu o własną ekspresję ruchową;
- f) wykonuje bieg krótki ze startu wysokiego;
- g) wykonuje marszobiegi w terenie;
- h) wykonuje rzut z miejsca i z krótkiego rozbiegu lekkim przyborem;
- i) wykonuje skok w dal z miejsca i z krótkiego rozbiegu.

3. Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej.
 - 1) W zakresie wiedzy. Uczeń:
 - a) zna regulamin sali gimnastycznej i boiska sportowego;
 - b) opisuje zasady bezpiecznego poruszania się po boisku;
 - c) wymienia osoby, do których należy zwrócić się o pomoc w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia.
 - 2) W zakresie umiejętności. Uczeń:
 - a) respektuje zasady bezpiecznego zachowania się podczas zajęć ruchowych;
 - b) wybiera bezpieczne miejsce do zabaw i gier ruchowych;
 - c) posługuje się przyborami sportowymi zgodnie z ich przeznaczeniem;
 - d) wykonuje elementy samoochrony przy upadku, zeskoku.
4. Edukacja zdrowotna.
 - 1) W zakresie wiedzy. Uczeń:
 - a) opisuje jakie znaczenie ma aktywność fizyczna dla zdrowia;
 - b) opisuje piramidę żywienia i aktywności fizycznej;
 - c) opisuje zasady zdrowego odżywiania;
 - d) opisuje zasady doboru stroju do warunków atmosferycznych w trakcie zajęć ruchowych.
 - 2) W zakresie umiejętności. Uczeń:
 - a) przestrzega zasad higieny osobistej i czystości odzieży;
 - b) przyjmuje prawidłową postawę ciała w różnych sytuacjach.

KLASY V–VI

1. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna.
 - 1) W zakresie wiedzy. Uczeń:
 - a) wymienia kryteria oceny wytrzymałości w odniesieniu do wybranej próby testowej (np. test Coopera);
 - b) wymienia kryteria oceny siły i gibkości w odniesieniu do wybranej próby testowej (np. siły mięśni brzucha, gibkości dolnego odcinka kręgosłupa);
 - c) wskazuje grupy mięśniowe odpowiedzialne za prawidłową postawę ciała.
 - 2) W zakresie umiejętności. Uczeń:
 - a) wykonuje próby sprawnościowe pozwalające ocenić wytrzymałość tlenową, siłę i gibkość oraz z pomocą nauczyciela interpretuje uzyskane wyniki;
 - b) demonstruje ćwiczenia wzmacniające mięśnie posturalne i ćwiczenia gibkościowe, indywidualnie i z partnerem;
 - c) demonstruje ćwiczenia rozwijające zdolności koordynacyjne wykonywane indywidualnie i z partnerem.
2. Aktywność fizyczna.
 - 1) W zakresie wiedzy. Uczeń:
 - a) wymienia podstawowe przepisy wybranych sportowych i rekreacyjnych gier zespołowych;

- b) opisuje zasady wybranej gry rekreacyjnej pochodzącej z innego kraju europejskiego;
 - c) opisuje podstawowe zasady taktyki obrony i ataku w wybranych grach zespołowych;
 - d) wymienia rekomendacje aktywności fizycznej dla swojego wieku (np. WHO lub UE);
 - e) definiuje pojęcie rozgrzewki i opisuje jej zasady;
 - f) rozumie i opisuje ideę starożytnego i nowożytnego ruchu olimpijskiego.
- 2) W zakresie umiejętności. Uczeń:
- a) wykonuje i stosuje w grze: kozłowanie piłki w ruchu ze zmianą tempa i kierunku, prowadzenie piłki nogą ze zmianą tempa i kierunku, podanie piłki oburącz i jednorącz w ruchu, rzut piłki do kosza z biegu po kozłowaniu (dwutakt), rzut i strzał piłki do bramki w ruchu, odbicie piłki oburącz sposobem górnym i dolnym, rozegranie „na trzy”, zagrywkę ze zmniejszonej odległości, rzut i chwyt ringo;
 - b) uczestniczy w mini-grach oraz grach szkolnych i uproszczonych;
 - c) uczestniczy w grze rekreacyjnej pochodzącej z innego kraju europejskiego;
 - d) organizuje w gronie rówieśników wybraną grę sportową lub rekreacyjną;
 - e) wykonuje przewrót w przód z marszu oraz przewrót w tył z przysiadu;
 - f) wykonuje wybrane inne ćwiczenie zwinnościowo-akrobatyczne (np. stanie na rękach lub na głowie z asekuracją, przerzut bokiem);
 - g) wykonuje układ ćwiczeń zwinnościowo-akrobatycznych z przyborem lub bez;
 - h) wykonuje dowolny skok przez przyrząd z asekuracją;
 - i) wykonuje proste kroki i figury tańców regionalnych i nowoczesnych;
 - j) wybiera i pokonuje trasę biegu terenowego;
 - k) wykonuje bieg krótki ze start niskiego;
 - l) wykonuje rzut małą piłką z rozbiegu;
 - ł) wykonuje skok w dal po rozbiegu oraz skoki przez przeszkody;
 - m) przeprowadza fragment rozgrzewki.
3. Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej.
- 1) W zakresie wiedzy. Uczeń:
- a) wyjaśnia, dlaczego należy przestrzegać ustalonych reguł w trakcie rywalizacji sportowej;
 - b) omawia sposoby postępowania w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia;
 - c) wymienia zasady bezpiecznego korzystania ze sprzętu sportowego;
 - d) omawia zasady bezpiecznego zachowania się nad wodą i w górach w różnych porach roku.
- 2) W zakresie umiejętności. Uczeń:
- a) stosuje zasady asekuracji podczas zajęć ruchowych;
 - b) korzysta bezpiecznie ze sprzętu i urządzeń sportowych;
 - c) wykonuje elementy samoobrony (np. zasłona, unik, pad).
4. Edukacja zdrowotna.
- 1) W zakresie wiedzy. Uczeń:

- a) wyjaśnia pojęcie zdrowia;
 - b) opisuje pozytywne mierniki zdrowia;
 - c) wymienia zasady i metody hartowania organizmu;
 - d) omawia sposoby ochrony przed nadmiernym nasłonecznieniem i niską temperaturą;
 - e) omawia zasady aktywnego wypoczynku zgodne z rekomendacjami aktywności fizycznej dla swojego wieku (np. WHO lub UE).
- 2) W zakresie umiejętności. Uczeń:
- a) wykonuje ćwiczenia kształtujące nawyk prawidłowej postawy ciała w postawie stojącej, siedzącej i leżeniu oraz w czasie wykonywania różnych codziennych czynności;
 - b) wykonuje ćwiczenia oddechowe i inne o charakterze relaksacyjnym;
 - c) podejmuje aktywność fizyczną w różnych warunkach atmosferycznych.

KLASY VII–VIII

1. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna.

- 1) W zakresie wiedzy. Uczeń:
- a) wyjaśnia, jakie zmiany zachodzą w budowie ciała i sprawności fizycznej w okresie dojrzewania płciowego;
 - b) wymienia testy i narzędzia do pomiaru sprawności fizycznej;
 - c) wskazuje zastosowanie siatek centylowych w ocenie własnego rozwoju fizycznego.
- 2) W zakresie umiejętności. Uczeń:
- a) dokonuje pomiarów wysokości i masy ciała oraz samodzielnie interpretuje wyniki;
 - b) wykonuje wybrane próby kondycyjnych i koordynacyjnych zdolności motorycznych;
 - c) ocenia i interpretuje poziom własnej sprawności fizycznej;
 - d) demonstruje zestaw ćwiczeń kształtujących wybrane zdolności motoryczne;
 - e) demonstruje zestaw ćwiczeń kształtujących prawidłową postawę ciała.

2. Aktywność fizyczna.

- 1) W zakresie wiedzy. Uczeń:
- a) omawia zmiany zachodzące w organizmie podczas wysiłku fizycznego;
 - b) wskazuje korzyści wynikające z aktywności fizycznej w terenie;
 - c) wskazuje możliwości wykorzystania nowoczesnych technologii do oceny dziennej aktywności fizycznej;
 - d) charakteryzuje nowoczesne formy aktywności fizycznej (np. Pilates, Zumba, Nordic Walking);
 - e) opisuje zasady wybranej formy aktywności fizycznej spoza Europy;
 - f) wyjaśnia ideę olimpijską, paraolimpijską i olimpiad specjalnych.

- 2) W zakresie umiejętności. Uczeń:
 - a) wykonuje i stosuje w grze techniczne i taktyczne elementy gier: w koszykówce, piłce ręcznej i piłce nożnej: zwody, obronę „każdy swego”, w siatkówce: wystawienie zbiegu i odbiór piłki; ustawia się prawidłowo na boisku w ataku i obronie;
 - b) uczestniczy w grach szkolnych i uproszczonych jako zawodnik i jako sędzia;
 - c) planuje szkolne rozgrywki sportowe według systemu pucharowego i „każdy z każdym”;
 - d) uczestniczy w wybranej formie aktywności fizycznej spoza Europy;
 - e) wykonuje wybrane ćwiczenie zwinnościowo-akrobatyczne (np. stanie na rękach lub na głowie z asekuracją, przerzut bokiem, piramida dwójkowa lub trójkowa);
 - f) planuje i wykonuje dowolny układ gimnastyczny;
 - g) opracowuje i wykonuje indywidualnie, w parze lub w zespole dowolny układ tańca z wykorzystaniem elementów nowoczesnych form aktywności fizycznej;
 - h) wybiera i pokonuje trasę biegu terenowego z elementami orientacji w terenie;
 - i) wykonuje przekazanie pałeczki w biegu sztafetowym;
 - j) wykonuje skok w dal po rozbiegu z odbicia ze strefy lub belki oraz skoki przez przeszkody techniką naturalną;
 - k) diagnozuje własną, dzienną aktywność fizyczną, wykorzystując nowoczesne technologie (np. urządzenia monitorujące, aplikacje internetowe);
 - l) przeprowadza rozgrzewkę w zależności od rodzaju aktywności.
3. Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej.
 - 1) W zakresie wiedzy. Uczeń:
 - a) wymienia najczęstsze przyczyny oraz okoliczności wypadków i urazów w czasie zajęć ruchowych, omawia sposoby zapobiegania im;
 - b) wskazuje zagrożenia związane z uprawianiem niektórych dyscyplin sportu.
 - 2) W zakresie umiejętności. Uczeń:
 - a) stosuje zasady samoasekuracji i asekuracji;
 - b) potrafi zachować się w sytuacji wypadków i urazów w czasie zajęć ruchowych.
4. Edukacja zdrowotna.
 - 1) W zakresie wiedzy. Uczeń:
 - a) wymienia czynniki, które wpływają pozytywnie i negatywnie na zdrowie i samopoczucie oraz wskazuje te, na które może mieć wpływ;
 - b) omawia sposoby redukowania nadmiernego stresu i radzenia sobie z nim w sposób konstruktywny;
 - c) omawia konsekwencje zdrowotne stosowania używek i substancji psychoaktywnych w odniesieniu do podejmowania aktywności fizycznej;
 - d) wymienia przyczyny i skutki otyłości oraz nieuzasadnionego odchudzania się i używania sterydów w celu zwiększenia masy mięśni;
 - e) wyjaśnia wymogi higieny wynikające ze zmian zachodzących w organizmie w okresie dojrzewania.

2) W zakresie umiejętności. Uczeń:

- a) opracowuje rozkład dnia, uwzględniając proporcje między pracą a wypoczynkiem, wysiłkiem umysłowym a fizycznym rozumiejąc rolę wypoczynku w efektywnym wykonywaniu pracy zawodowej;
- b) dobiera rodzaj ćwiczeń relaksacyjnych do własnych potrzeb;
- c) demonstruje ergonomiczne podnoszenie i przenoszenie przedmiotów o różnej wielkości i różnym ciężarze.

W zakresie kompetencji społecznych. Uczeń klas IV–VIII:

1. uczestniczy w sportowych rozgrywkach klasowych w roli zawodnika, stosując zasady „czystej gry”: szacunku dla rywala, respektowania przepisów gry, podporządkowania się decyzjom sędziego, potrafi właściwie zachować się w sytuacji zwycięstwa i porażki, podziękować za wspólną grę;
2. pełni rolę organizatora, sędziego i kibica w ramach szkolnych zawodów sportowych;
3. wyjaśnia zasady kulturalnego kibicowania;
4. wyjaśnia, jak należy zachować się w sytuacjach związanych z aktywnością taneczną;
5. omawia znaczenie dobrych relacji z innymi ludźmi, w tym z rodzicami oraz rówieśnikami tej samej i odmiennej płci;
6. identyfikuje swoje mocne strony, budując poczucie własnej wartości, planuje sposoby rozwoju oraz ma świadomość słabych stron, nad którymi należy pracować;
7. wykazuje umiejętność adekwatnej samooceny swoich możliwości psychofizycznych;
8. wykazuje kreatywność w poszukiwaniu rozwiązań sytuacji problemowych;
9. współpracuje w grupie szanując poglądy i wysiłki innych ludzi, wykazując asertywność i empatię;
10. motywuje innych do udziału w aktywności fizycznej ze szczególnym uwzględnieniem osób o niższej sprawności fizycznej i specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Warunki i sposób realizacji

Szkoła zapewnia warunki realizacji określonych w podstawie programowej wymagań szczegółowych, które należy traktować jako wskaźniki rozwoju dyspozycji osobowych niezbędnych do realizacji celów kształcenia na danym etapie edukacji.

W podstawie programowej wymagania szczegółowe odnoszą się do zajęć prowadzonych w następujących blokach tematycznych:

1. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna.

W tym bloku tematycznym zawarto treści związane z diagnozowaniem i interpretowaniem rozwoju fizycznego i sprawności fizycznej. Pomiar sprawności fizycznej nie powinien być kryterium oceny z wychowania fizycznego. Powinien służyć do wskazania mocnych i słabych przejawów sprawności ucznia w celu planowania dalszego jej rozwoju. Podkreśla się znaczenie tych zagadnień w kontekście zdrowia a nie oceny z wychowania fizycznego. Zwraca się uwagę na rozróżnienie pojęć *diagnozowanie* i *ocenianie*.

2. Aktywność fizyczna.

W tym bloku tematycznym zawarto treści indywidualnych i zespołowych form rekreacyjno-sportowych. Układ treści uwzględnia zasadę stopniowania trudności i rozwój psychofizyczny ucznia. Treści obszaru wzbogacono o nowoczesne formy ruchu, aktywności fizyczne z innych krajów europejskich oraz wykorzystanie nowoczesnych technologii w celu monitorowania i planowania aktywności fizycznej.

3. Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej.

W tym bloku tematycznym zawarto treści dotyczące organizacji bezpiecznego miejsca ćwiczeń, doboru i wykorzystania sprzętu sportowego począwszy od bezpiecznych działań związanych z własną osobą, poprzez wspólne formy działania do świadomości odpowiedzialności za zdrowie innych.

4. Edukacja zdrowotna.

W tym bloku tematycznym zawarto treści dotyczące zdrowia i jego diagnozowania w kontekście przeciwdziałania chorobom cywilizacyjnym. Łączenie treści z tego bloku z wdrażaniem kompetencji społecznych sprzyja rozwijaniu poczucia odpowiedzialności za zdrowie własne i innych ludzi, wzmacnianiu poczucia własnej wartości i wiary w swoje możliwości. Treści w tym bloku wzmacniają znaczenie aktywnego i zdrowego trybu życia w celu jak najdłuższego zachowania sprawności i zdrowia.

5. Kompetencje społeczne.

Dotyczą rozwijania w toku uczenia się zdolności kształtowania własnego rozwoju oraz autonomicznego i odpowiedzialnego uczestniczenia w życiu społecznym, z uwzględnieniem etycznego kontekstu własnego postępowania.

Zajęcia wychowania fizycznego powinny być prowadzone w sali sportowej, w specjalnie przygotowanym pomieszczeniu zastępczym bądź na boisku szkolnym. Szczególnie zalecane są zajęcia ruchowe na zewnątrz budynku szkolnego, w środowisku naturalnym. Szkoła w miarę możliwości powinna zapewnić urządzenia i sprzęt sportowy niezbędny do zdobycia przez uczniów umiejętności i wiadomości oraz kompetencji społecznych określonych w podstawie programowej.

Realizacja podstawy programowej w zakresie edukacji zdrowotnej powinna być dostosowana do potrzeb uczniów (po przeprowadzeniu diagnozy tych potrzeb) oraz do możliwości organizacyjnych szkoły. Warunkiem skuteczności realizacji bloku tematycznego *edukacja zdrowotna* jest integrowanie treści z innymi przedmiotami, w tym np.: biologii, wychowania do życia w rodzinie, wiedzy o społeczeństwie, edukacji dla bezpieczeństwa. Wymaga to współdziałania nauczycieli różnych przedmiotów, współpracy z pielęgniarką albo higienistką szkolną oraz z rodzicami. Niezbędne jest także skoordynowanie tych zajęć z programami edukacyjnymi dotyczącymi zdrowia i profilaktyki zachowań ryzykownych lub chorób, oferowanymi szkołom przez różne podmioty.

Do realizacji treści wychowania fizycznego, należy włączać uczniów czasowo lub częściowo zwolnionych z ćwiczeń fizycznych. Dotyczy to kompetencji z zakresu wiedzy w każdym bloku tematycznym oraz wybranych kompetencji z zakresu umiejętności ze szczególnym uwzględnieniem bloku *edukacja zdrowotna*.

W trosce o prawidłowy rozwój ucznia nie należy zapominać o działaniach szkoły wspomagających korygowanie i kompensowanie występujących u dzieci wad postawy.

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Rozumienie istoty bezpieczeństwa państwa.
2. Przygotowanie uczniów do działań w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (katastrof i wypadków masowych).
3. Kształtowanie umiejętności z zakresu podstaw pierwszej pomocy.
4. Kształtowanie postaw indywidualnych i społecznych sprzyjających zdrowiu.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Bezpieczeństwo państwa. Uczeń:
 - 1) zna i charakteryzuje podstawowe pojęcia związane z bezpieczeństwem państwa, rozumie istotę problemu bezpieczeństwa; wymienia składniki bezpieczeństwa państwa;
 - 2) jest zorientowany w geopolitycznych uwarunkowaniach bezpieczeństwa, wynikających z położenia Polski;
 - 3) zna i przedstawia rolę organizacji międzynarodowych w zapewnieniu bezpieczeństwa Polski.
2. Działania w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (katastrof i wypadków masowych). Uczeń:
 - 1) wymienia przykłady nadzwyczajnych zagrożeń (pochodzenia naturalnego i wywołane przez człowieka);
 - 2) wymienia zasady ostrzegania ludności o zagrożeniach; rozróżnia poszczególne sygnały alarmowe i środki alarmowe; omawia zasady właściwego zachowania się w razie uruchomienia sygnałów alarmowych;
 - 3) przedstawia obowiązki ludności w sytuacjach wymagających ewakuacji;
 - 4) omawia rolę różnych służb i innych podmiotów, uzasadnia znaczenie bezwzględnego stosowania się do ich zaleceń;
 - 5) wymienia przykłady zagrożeń środowiskowych, w tym zna zasady postępowania w razie: pożaru, wypadku komunikacyjnego, zagrożenia powodzią, intensywnej śnieżycy, uwolnienia niebezpiecznych środków chemicznych, zdarzenia terrorystycznego.

3. Podstawy pierwszej pomocy. Uczeń:

- 1) rozumie znaczenie podejmowania działań z zakresu udzielania pierwszej pomocy przez świadka zdarzenia oraz przedstawia jego rolę;
- 2) zna zasady bezpiecznego postępowania w miejscu zdarzenia, w tym:
 - a) unikania narażania własnego zdrowia;
 - b) oceniania własnych możliwości;
 - c) rozpoznawania potencjalnych źródeł zagrożenia w kontakcie z poszkodowanym;
 - d) wskazywania sposób zabezpieczenia się przed zakażeniem w kontakcie z krwią i płynami ustrojowymi, stosowania uniwersalnych środków ochrony osobistej;
- 3) podaje przykłady zagrożeń w środowisku domowym, ulicznym, wodnym, w przestrzeniach podziemnych, w lasach;
- 4) przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas lekcji;
- 5) potrafi rozpoznać osobę w stanie zagrożenia życia:
 - a) wyjaśnia pojęcie „stan zagrożenia życia”;
 - b) wskazuje przyczyny i okoliczności prowadzące do szybkiego pogorszenia stanu zdrowia lub zagrożenia życia;
 - c) wyjaśnia rolę układu nerwowego, układu krążenia i układu oddechowego w utrzymywaniu podstawowych funkcji życiowych;
- 6) wie, jak prawidłowo wezwać pomoc:
 - a) wymienia nazwy służb ratunkowych i podaje ich numery alarmowe;
 - b) wskazuje, kiedy wezwać pomoc i w jaki sposób przekazać informacje o zdarzeniu;
 - c) podaje przykład aplikacji na telefon komórkowy wspierającej udzielanie pierwszej pomocy.
- 7) zna zasady postępowania z osobą nieprzytomną:
 - a) wymienia objawy utraty przytomności;
 - b) ocenia przytomność poszkodowanego;
 - c) ocenia czynność oddychania u osoby nieprzytomnej (trzema zmysłami, przez okres do 10 sekund);
 - d) wyjaśnia mechanizm niedrożności dróg oddechowych u osoby nieprzytomnej;
 - e) udrażnia drogi oddechowe rękoczynem czoło–żuchwa;
 - f) układa osobę nieprzytomną w pozycji bocznej bezpiecznej:
 - zapewnia osobie nieprzytomnej komfort termiczny;
 - systematycznie ponawia ocenę oddychania u osoby nieprzytomnej;
- 8) zna i wykonuje podstawowe czynności resuscytacji krążeniowo–oddechowej:
 - a) wyjaśnia pojęcie „nagłe zatrzymanie krążenia”; wymienia jego oznaki;
 - b) wymienia warunki i czynniki zapewniające resuscytację wysokiej jakości;
 - c) omawia uniwersalny algorytm w nagłym zatrzymaniu krążenia;
 - d) wykonuje na manekinie uciski klatki piersiowej i sztuczne oddychanie samodzielnie i we współpracy z drugą osobą;

- e) opisuje zastosowanie automatycznego defibrylatora zewnętrznego (AED) oraz wskazuje na jego znaczenie dla zwiększenia skuteczności akcji resuscytacyjnej;
 - 9) wykonuje podstawowe czynności pierwszej pomocy w zadławieniu:
 - a) wyjaśnia pojęcie i mechanizm zadławienia;
 - b) omawia schemat postępowania w przypadku zadławienia;
 - c) wykonuje na manekinie rękoczynny ratunkowy w przypadku zadławienia;
 - d) wymienia przykłady działań zapobiegających zadławieniu u małych dzieci;
 - 10) zna wyposażenie apteczki pierwszej pomocy: wymienia przedmioty, jakie powinny znaleźć się w apteczce domowej, samochodowej, przygotowanej na wyprawę turystyczną;
 - 11) zna zasady pierwszej pomocy w urazach kończyn:
 - a) wyjaśnia pojęcia: rana, krwotok;
 - b) wykonuje opatrunek osłaniający na ranę w obrębie kończyny;
 - c) wyjaśnia, jak rozpoznać krwotok zewnętrzny;
 - d) wykonuje opatrunek uciskowy;
 - e) bezpiecznie zdejmuje rękawiczki ochronne;
 - f) wyjaśnia pojęcie: złamanie;
 - g) stosuje zasady unieruchamiania doraźnego kości i stawów;
 - h) wymienia przykłady zapobiegania urazom w sporcie, w domu, w pracy;
 - 12) rozumie, na czym polega udzielanie pierwszej pomocy w oparzeniach:
 - a) wyjaśnia pojęcie „oparzenie”;
 - b) omawia zasady postępowania w przypadku oparzenia termicznego;
 - c) demonstruje metodę chłodzenia w przypadku oparzenia kończyny;
 - d) wymienia przykłady zapobiegania oparzeniom, ze szczególnym uwzględnieniem środowiska domowego i małych dzieci.
4. Edukacja zdrowotna. Zdrowie w wymiarze indywidualnym oraz zbiorowym. Uczeń:
- 1) wyjaśnia zależności między zdrowiem fizycznym, psychicznym/emocjonalnym, a społecznym; wyjaśnia wpływ stresu na zdrowie;
 - 2) wymienia zachowania, które sprzyjają zdrowiu (prozdrowotne) oraz zagrażają zdrowiu oraz wskazuje te, które szczególnie często występują wśród nastolatków; odróżnia czynniki środowiskowe i społeczne (korzystne i szkodliwe), na które człowiek może mieć wpływ od takich, na które nie może;
 - 3) omawia krótkoterminowe i długoterminowe konsekwencje zachowań sprzyjających (prozdrowotnych) i zagrażających zdrowiu;
 - 4) dobiera i demonstruje umiejętności komunikacji interpersonalnej istotne dla zdrowia i bezpieczeństwa (odmowa, zachowania asertywne, negocjowanie);
 - 5) wymienia rzetelne źródła informacji o zdrowiu, chorobach oraz świadczeniach/usługach zdrowotnych;
 - 6) ocenia własne zachowania związane z zdrowiem, ustala indywidualny plan działania na rzecz własnego zdrowia;

- 7) ustala, co sam może zrobić, aby tworzyć warunki środowiskowe i społeczne, które są korzystne dla zdrowia (ochrona środowiska przyrodniczego, wsparcie społeczne, komunikacja interpersonalna, współpraca osób, instytucji i organizacji na rzecz zdrowia, itp.).

Warunki i sposób realizacji

Niezwyczajnie istotne jest, aby w trakcie nauczania przedmiotu koncentrować się na kluczowych problemach, szczególnie w aspekcie praktycznym, poświęcając im najwięcej czasu.

W ramach realizacji celu „Poznanie istoty bezpieczeństwa państwa” zaleca się korzystanie z pomocy multimedialnych, które przybliżą uczniom istotę bezpieczeństwa i charakterystykę jego zagrożeń. Zajęcia w tym przypadku powinny też być wspomagane wizytami w instytucjach państwowych, stojących na straży bezpieczeństwa. Istotne znaczenie w rozwoju młodzieży ma wychowanie mające na celu kształtowanie postawy patriotycznej oraz poczucia odpowiedzialności za dorobek minionych pokoleń.

Zajęcia związane z celem „Przygotowanie do działań w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń” powinny obejmować udział uczniów w symulacji ewakuacji szkoły. Uczniów należy wdrażać do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych, wskazując, w jaki sposób uzyskać pomoc od osób godnych zaufania i służb ratunkowych.

Realizując kształcenie w zakresie pierwszej pomocy, należy zwrócić szczególną uwagę na wykształcenie umiejętności praktycznych, szczególnie rozpoznawania niebezpieczeństw i właściwego reagowania na nie. Istotne jest też kształtowanie poczucia odpowiedzialności za jakość udzielonej pierwszej pomocy. Uczeń, który zaczyna realizację zajęć z zakresu pierwszej pomocy, powinien być należycie przygotowany już w klasach młodszych do reagowania na nagły wypadek.

Niezbędne są pomoce dydaktyczne do skutecznego nauczania podstaw pierwszej pomocy. Sprzęt pożądane: fantom do nauki resuscytacji krążeniowo-oddechowej z obniżoną siłą ucisku klatki piersiowej, apteczka, tablice i plansze dydaktyczne; materiały szkoleniowe: maseczki do wentylacji, płyny dezynfekcyjne, gazy opatrunkowe, bandaże, chusty trójkątne itp.

Jeżeli szkoła nie dysponuje pracownią przeznaczoną do realizacji przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa, w klasie, w której realizowane są zajęcia, powinny być zagwarantowane wymienione elementy bazowe.

W edukacji zdrowotnej należy przede wszystkim uwzględnić realne potrzeby zdrowotne, edukacyjne i informacyjne danej grupy uczniów (np. otyłość). Konieczne jest przy tym takie ujęcie problematyki, aby uczniowie, których ten problem dotyczy, nie czuli się stygmatyzowani, dyskryminowani czy wykluczeni ze społeczności uczniowskiej i szkolnej.

Ważne jest skorelowanie treści z innymi przedmiotami, w tym z wychowaniem fizycznym oraz ze szkolnym programem wychowawczym i profilaktycznym. Problematyka zdrowia i jego uwarunkowań należy do zagadnień bardzo złożonych, wielodyscyplinarnych, toteż spiralny układ treści jest nieunikniony, ale przede wszystkim wskazany.

Lekcje mogą być uzupełniane innymi formami zajęć, wśród których wymienić można:

- wizyty w instytucjach ratowniczych;
- spotkania, prelekcje, wykłady z policjantami, strażnikami miejskimi, ratownikami medycznymi, kombatanami, ekologami, psychologami itp.;
- udział w konkursach, których zakres jest zbieżny z problematyką przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa;
- kursy i obozy szkoleniowo-wypoczynkowe zbieżne z zakresem materiału opisanego w podstawie programowej edukacji dla bezpieczeństwa.

WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Ukazywanie wartości rodziny w życiu osobistym człowieka; wnoszenie pozytywnego wkładu w życie swojej rodziny.
2. Okazywanie szacunku innym ludziom, docenianie ich wysiłku i pracy, przyjęcie postawy szacunku wobec siebie.
3. Pomoc w przygotowaniu się do zrozumienia i akceptacji przemian okresu dojrzewania; pokonywanie trudności okresu dorastania.
4. Kształcenie umiejętności przyjęcia integralnej wizji osoby; wybór i urzeczywistnianie wartości służących osobowemu rozwojowi; kierowanie własnym rozwojem, podejmowanie wysiłku samowychowawczego zgodnie z uznawanymi normami i wartościami; poznawanie, analizowanie i wyrażanie uczuć; rozwiązywanie problemów.
5. Znajomość organizmu ludzkiego i zachodzących w nim zmian oraz akceptacja własnej płciowości; przyjęcie integralnej wizji ludzkiej seksualności; umiejętność obrony własnej intymności i nietykalności seksualnej oraz szacunek dla ciała innej osoby.
6. Korzystanie ze środków przekazu w sposób selektywny, umożliwiający obronę przed ich destrukcyjnym oddziaływaniem.
7. Kształcenie umiejętności korzystania z systemu poradnictwa dla dzieci i młodzieży.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Rodzina. Uczeń:
 - 1) rozumie, jakie miejsce zajmuje rodzina w społeczeństwie;
 - 2) rozpoznaje typy struktury rodziny: rodzina wielopokoleniowa, rodzina pełna, rodzina niepełna, rodzina zrekonstruowana;

- 3) wyjaśnia miejsce dziecka w rodzinie;
- 4) zna i rozumie funkcje rodziny: prokreacyjna, opiekuńcza, wychowawcza, ekonomiczna, religijna i profilaktyczna oraz ich znaczenie na poszczególnych etapach rozwoju człowieka;
- 5) przyswaja wartości i tradycje ważne w rodzinie, w tym wspólne świętowanie, organizacja i przeżywanie wolnego czasu;
- 6) wie, na czym polega instytucjonalna pomoc rodzinie w sytuacji: choroby, uzależnienia, ubóstwa, bezrobocia, zachowań ryzykownych, problemów pedagogicznych, psychologicznych, prawnych.

2. Dojrzewanie. Uczeń:

- 1) rozpoznaje zmiany fizyczne i psychiczne; zróżnicowane, indywidualne tempo rozwoju;
- 2) rozumie i akceptuje kryteria dojrzałości biologicznej, psychicznej i społecznej;
- 3) rozumie, czym jest cielesność, płciowość, seksualność;
- 4) wskazuje różnice w rozwoju psychoseksualnym dziewcząt i chłopców;
- 5) wyjaśnia, na czym polega identyfikacja z własną płcią;
- 6) zna zagrożenia okresu dojrzewania: uzależnienia chemiczne i behawioralne, presja seksualna, pornografia, prostytutka nieletnich;
- 7) omawia problemy wieku młodzieńczego i sposoby radzenia sobie z nimi;
- 8) rozumie, jak budowane są relacje międzyosobowe, wyjaśnia ich znaczenie w rozwoju społeczno-emocjonalnym; w tym: istota koleżeństwa i przyjaźni, sympatie młodzieńcze; pierwsze fascynacje, zakochanie, miłość, wzajemny szacunek, udzielanie sobie pomocy, współpraca, empatia.

3. Seksualność człowieka. Uczeń:

- 1) określa pojęcia związane z seksualnością człowieka: męskość, kobiecość, miłość, małżeństwo, rodzicielstwo;
- 2) rozumie znaczenie odpowiedzialności w przeżywaniu własnej płciowości oraz budowaniu trwałych i szczęśliwych więzi;
- 3) określa główne funkcje płciowości: wyrażanie miłości, budowanie więzi i rodzicielstwo, wzajemna pomoc i uzupełnianie, integralna współpraca płci;
- 4) rozumie, na czym polega odpowiedzialność za sferę seksualną i prokreację;
- 5) rozumie, na czym polega macierzyństwo i ojcostwo, posiada podstawową wiedzę dotyczącą budowy i funkcjonowania układu rozrodczego człowieka;
- 6) rozumie, jaki istnieje związek pomiędzy aktywnością seksualną a miłością i odpowiedzialnością; omawia problemy związane z przedmiotowym traktowaniem człowieka w dziedzinie seksualnej;
- 7) przedstawia przyczyny, skutki i profilaktykę przedwczesnej inicjacji seksualnej;
- 8) zna choroby przenoszone drogą płciową; rozumie ich specyfikę, rozwój i objawy; wie, jakie są drogi przenoszenia zakażenia, zna zasady profilaktyki;

4. Życie jako fundamentalna wartość. Uczeń:

- 1) rozumie, na czym polega planowanie dzietności rodziny;

- 2) zna zasady przygotowania kobiet i mężczyzn na poczęcie dziecka oraz rozumie, czym jest odpowiedzialne rodzicielstwo;
 - 3) rozumie, czym jest opieka prekoncepcyjna i prenatalna;
 - 4) ma szacunek dla ludzkiego ciała; zna podstawy higieny okresu dojrzewania; troszczy się o zdrowie: właściwe odżywianie, odpowiedni strój, sen, i aktywność fizyczna;
 - 5) osoba z niepełnosprawnością jako partner w koleżeństwie, przyjaźni, miłości.
5. Płodność. Uczeń:
- 1) zna metody rozpoznawania płodności;
 - 2) określa problemy niepłodności: rodzaje, przyczyny, skutki, profilaktyka i leczenie;
 - 3) omawia antykoncepcję i wskazuje jej rodzaje w aspekcie medycznym, psychologicznym i moralnym;
 - 4) rozumie, na czym polega prawo człowieka do intymności i ochrona tego prawa;
 - 5) rozumie, czym jest ciąża i poród oraz przyjęcie dziecka jako nowego członka rodziny;
 - 6) gotowość członków rodziny na przyjęcie dziecka z niepełnosprawnością – aspekt medyczny, psychologiczny, społeczny.
6. Postawy. Uczeń:
- 1) umie obronić własne poglądy;
 - 2) radzi sobie w sytuacji konfliktu, presji grupy, stresu;
 - 3) zna zasady savoir-vivre'u w domu rodzinnym i różnych sytuacjach społecznych;
 - 4) rozumie zasady komunikacji werbalna i niewerbalnej i jej znaczenie w relacjach interpersonalnych;
 - 5) bierze udział w życiu społecznym poprzez: wolontariat, stowarzyszenia, grupy nieformalne i aktywność indywidualną; wrażliwość na osoby potrzebujące pomocy i konkretne sposoby jej udzielania;
 - 6) świadomie korzysta ze środków społecznego przekazu;
 - 7) jest odpowiedzialny za własny rozwój.

Warunki i sposób realizacji

Do zadań szkoły w zakresie realizacji wychowania do życia w rodzinie należy w szczególności:

- 1) wspieranie wychowawczej roli rodziny;
- 2) współpraca z rodzicami w zakresie prawidłowych relacji między nimi a dzieckiem;
- 3) wskazanie norm życia społecznego, pomoc w interioryzacji i ich wspólne przestrzeganie;
- 4) pomoc we właściwym przeżywaniu okresu dojrzewania;
- 5) wzmacnianie procesu identyfikacji z własną płcią;
- 6) wspieranie rozwoju moralnego i kształtowania hierarchii wartości;

- 7) promowanie integralnej wizji seksualności człowieka; ukazanie jedności pomiędzy aktywnością seksualną a miłością i odpowiedzialnością;
- 8) tworzenie klimatu dla koleżeństwa, przyjaźni oraz szacunku dla człowieka;
- 9) pomoc w poszukiwaniu odpowiedzi na podstawowe pytania egzystencjalne;
- 10) informowanie o możliwościach pomocy – system poradnictwa dla dzieci i młodzieży;
- 11) ukazywanie roli mediów i ich znaczenia dla człowieka i społeczeństwa.

ETYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Kształtowanie wrażliwości aksjologicznej i refleksyjności.
 1. Rozwijanie zdolności postrzegania świata w aspekcie jego wartości.
 2. Rozwijanie umiejętności odróżniania działań dobrych od złych.
 3. Rozwijanie ciekawości poznawczej.
 4. Rozwijanie empatii.
 5. Rozwijanie percepcji i wyobraźni moralnej.
 6. Analizowanie doświadczeń moralnych.
 7. Identyfikowanie i wyjaśnianie najważniejszych zasad postępowania.
 8. Identyfikowanie i wyjaśnianie praw i obowiązków.
 9. Charakteryzowanie postaw moralnych.
 10. Wspomaganie ucznia w urzeczywistnianiu wartości i przestrzeganiu uniwersalnych norm moralnych.
 11. Rozwijanie samoświadomości moralnej.
 12. Kształtowanie postawy szacunku.
 13. Rozwijanie umiejętności współdziałania (działania na rzecz wspólnego dobra).
 14. Rozwijanie kultury logicznej i umiejętności kreatywnego myślenia.
 15. Identyfikowanie, nazywanie i rozwiązywanie problemów moralnych.
- II. Odbiór i tworzenie wypowiedzi.
 1. Ćwiczenie uważnego słuchania.
 2. Ćwiczenie umiejętności kulturalnego i precyzyjnego wypowiadania się.
 3. Objawianie głównych pojęć dyskursu etycznego.
 4. Charakteryzowanie postaw moralnych.
 5. Formułowanie pytań dotyczących sfery aksjologiczno-moralnej.
 6. Formułowanie sądów wartościujących.
 7. Rozwijanie umiejętności uzasadniania przekonań i ocen moralnych.
 8. Kształcenie umiejętności dyskusowania.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Elementy etyki ogólnej. Uczeń:

- 1) zna, rozumie i stosuje pojęcia niezbędne do opisu przeżyć i działań moralnych:
 - a) posługuje się pojęciami niezbędnymi do charakterystyki działania w aspekcie jego moralnej oceny: pragnienie, potrzeba, decyzja, czyn, konflikt, problem, podmiot działania (autor, sprawca), adresat działania, intencja działania, motyw działania, treść działania, skutek (konsekwencja), okoliczności działania;
 - b) rozpoznaje i nazywa wybrane emocje oraz uczucia: radość, smutek, strach, wstręt, zdziwienie, gniew, akceptacja, duma, miłość, nienawiść, przyjemność, przykrość, poczucie szczęścia, poczucie wstydu, poczucie winy, zazdrość;
 - c) posługuje się nazwami emocji i uczuć do opisywania przeżyć własnych oraz przeżyć innych osób w kontekście różnych doświadczeń moralnych; wykorzystuje te pojęcia do charakteryzowania przeżyć, działań i postaw bohaterów powieści, opowiadań, filmów, spektakli teatralnych, gier komputerowych;
 - d) zna i objaśnia podstawowe pojęcia związane z oceną moralną: dobro, zło, wartość, zasada (norma, reguła), postawa (cnota i wada), obowiązek, sankcja, sumienie, wzór, autorytet, odpowiedzialność, prawo naturalne, prawo stanowione, autorytet, praworządność, prawa człowieka, natura ludzka, prawda, wolność, szczęście;
 - e) zna i posługuje się głównymi kategoriami deontycznymi: działania nakazane, zakazane, dozwolone, nadobowiązkowe (supererogacyjne);
 - f) wykorzystuje pojęcia dyskursu etycznego do analizowania przeżyć, działań i postaw bohaterów powieści, opowiadań, filmów, spektakli teatralnych, gier komputerowych;
- 2) wyjaśnia różnicę między dobrem (złem) moralnym a dobrem (złem) pozamoralnym;
- 3) wyjaśnia, czym jest sprawczość i wymienia główne czynniki ograniczające świadomość i dobrowolność czynu;
- 4) wyjaśnia, co to znaczy być osobą; objaśnia pojęcie godności człowieka;
- 5) wyjaśnia różnice między moralnością a obyczajowością, prawem i religią;
- 6) wyjaśnia, czym jest zasada (norma, reguła) moralna i podaje przykłady zasad (norm, reguł) moralnych;
- 7) wyjaśnia genezę norm moralnych; wyjaśnia, na czym polega uniwersalny charakter norm moralnych;
- 8) wyjaśnia związek między dobrem (wartością), jakim jest życie a normą moralną: „Nie zabijaj”; wyjaśnia, co to znaczy, że życie jest dobrem fundamentalnym;
- 9) wyjaśnia różnicę między dobrem godziwym, użytecznym i subiektywnie zadowalającym (przyjemnością) i podaje przykłady dóbr tego rodzaju;
- 10) wyjaśnia różnicę między wartością autoteliczną a instrumentalną oraz podaje przykłady wartości tego rodzaju; wyjaśnia, czym są wartości chrześcijańskie;

- 11) wie, że ludzie reprezentujący różne kultury mogą wyznawać różne wartości i przekonania moralne; wyjaśnia, czym jest wielokulturowość;
 - 12) analizuje klasyczne pytanie etyczne: „Jak należy (dobrze) żyć?”
 - 13) odróżnia wypowiedzi o faktach, od wypowiedzi o wartościach i powinnościach;
 - 14) wyjaśnia ideę rozwoju moralnego i podaje przykłady działań egoistycznych, konformistycznych, altruistycznych.
2. Człowiek (uczeń) wobec innych ludzi – wyróżnione wartości i postawy. Uczeń:
- 1) podaje przykłady wyrażania szacunku wobec rodziców, nauczycieli, koleżanek i kolegów oraz innych ludzi – dorosłych i dzieci;
 - 2) uzasadnia, dlaczego należy okazywać szacunek innym osobom;
 - 3) okazuje szacunek innym osobom;
 - 4) wie, że w szczególnie sposób należy okazywać szacunek i wyrozumiałość osobom starszym (seniorom); okazuje szacunek ludziom starszym (seniorom);
 - 5) wyjaśnia, na czym polega zasada fair play;
 - 6) identyfikuje i charakteryzuje przejawy przemocy;
 - 7) wyjaśnia, czym jest miłość; charakteryzuje różne rodzaje miłości;
 - 8) angażuje się w działania na rzecz innych osób;
 - 9) wyjaśnia, co to znaczy, że rodzina jest dobrem wspólnym:
 - a) podaje przykłady działań będących realizacją dobra wspólnego rodziny;
 - b) wie, że współcześnie funkcjonują różne modele małżeństwa i rodziny;
 - 10) wyjaśnia, co to znaczy, że klasa jest dobrem wspólnym:
 - a) podaje przykłady działań będących realizacją dobra wspólnego klasy;
 - b) angażuje się we wspólne działania;
 - c) analizuje i formułuje ocenę moralną „ściągnięcia”;
 - 11) wyjaśnia, co to znaczy, że ojczyzna jest dobrem wspólnym:
 - a) podaje przykłady działań będących realizacją dobra wspólnego ojczyzny;
 - b) wyjaśnia różnicę między patriotyzmem a szowinizmem;
 - c) zna i omawia faktyczne (historyczne) przykłady postaw patriotycznych;
 - d) podaje przykłady instytucji demokratycznych; wyjaśnia, dlaczego demokracja jest modelowym ustrojem politycznym;
 - e) wyjaśnia, czym jest społeczeństwo obywatelskie i podaje przykłady postaw obywatelskich;
 - 12) wyjaśnia, czym jest „Powszechna Deklaracja Praw Człowieka”; rozważa wybrane zapisy tego dokumentu;
 - 13) identyfikuje i rozumie podstawowe potrzeby ludzkie (prawo do zaspokojenia głodu, podstawowej opieki medycznej, edukacji, pokoju); ma świadomość, że są miejsca na świecie, gdzie te potrzeby nie są zaspokojone;
 - 14) zna i wyjaśnia formułę zasady niekrzywdzenia i posługuje się tą zasadą do rozważania wybranych problemów moralnych;
 - 15) zna i wyjaśnia formułę zasady miłości osoby (bliźniego) i posługuje się tą zasadą do rozstrzygania wybranych problemów moralnych;
 - 16) zna i wyjaśnia formułę zasady sprawiedliwości oraz posługuje się tą zasadą do rozstrzygania wybranych problemów moralnych;

- 17) zna i wyjaśnia formułę zasady solidarności oraz podaje przykłady działań solidarnych;
 - 18) wie, że kłamstwo – tak w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym – jest jednym z najbardziej rozpowszechnionych przejawów zła moralnego; analizuje problem kłamstwa i formułuje ocenę moralną dotyczącą kłamstwa;
 - 19) objaśnia, czym jest miłość, przyjaźń, życzliwość, szacunek, altruizm, troska, bezinteresowność, wolontariat, przywiązanie, koleżeństwo, wdzięczność, współczucie, empatia, zaufanie, nietykalność osobista, asertywność, tolerancja, prawdomówność, lojalność, dobro wspólne, naród, wielokulturowość, pluralizm, współdziałanie, sprawiedliwość, praworządność, solidarność, patriotyzm, bohaterstwo, demokracja, wolność polityczna.
3. Człowiek (uczeń) wobec siebie – wyróżnione wartości i postawy. Uczeń:
- 1) wie, że jest równie wartościowym człowiekiem jak inni ludzie, ze względu na swoją wartość – osobową godność;
 - 2) zna i rozwija swoje zalety, rozpoznaje i eliminuje swoje wady;
 - 3) wyjaśnia, na czym polega interioryzacja wartości i zasad moralnych;
 - 4) zna swoje podstawowe prawa i obowiązki (ucznia, dziecka) i wypełnia własne obowiązki;
 - 5) wyjaśnia, na czym polega autonomia człowieka, podaje przykłady działań i postaw autonomicznych i nieautonomicznych;
 - 6) wyjaśnia, dlaczego edukacja (uczenie się) jest wartością; wyjaśnia, dlaczego należy uczyć się przez całe życie;
 - 7) wyjaśnia, dlaczego należy odnosić się do własnego ciała z szacunkiem;
 - 8) analizuje problem stosowania środków psychoaktywnych i formułuje ocenę moralną dotyczącą tego typu działań;
 - 9) objaśnia, czym jest sens życia, autonomia, uczciwość, roztropność, umiarkowanie, męstwo, honor; prywatność, seksualność jako wartość.
4. Człowiek (uczeń) a świat ludzkich wytworów. Uczeń:
- 1) podaje przykłady ludzkich wytworów materialnych i niematerialnych;
 - 2) wie, że ludzkim wytworom można przypisać określoną wartość i uzasadnia, dlaczego przypisuje określonym przedmiotom określoną wartość;
 - 3) rozważa zagadnienie modelu dobrego życia w kontekście odróżnienia: „mieć” a „być”;
 - 4) potrafi podzielić się z innymi tym, co jest jego własnością;
 - 5) dostrzega i wyjaśnia związek między uczeniem się a wykonywaną pracą; wyjaśnia znaczenie pracy zarobkowej;
 - 6) argumentuje na rzecz tezy, że przestrzeganie określonych standardów moralnych jest wyrazem społecznej odpowiedzialności biznesu (przedsiębiorcy);
 - 7) podejmuje namysł nad problemem własności intelektualnej;
 - 8) jest świadomy, że postęp cywilizacyjny dokonuje się dzięki wiedzy; wyjaśnia, dlaczego wiedza jest dobrem (wartością);
 - 9) objaśnia, czym jest społeczna odpowiedzialność biznesu, praca, kultura, wiedza (nauka) jako wartość, własność jako wartość.

5. Człowiek (uczeń) wobec przyrody. Uczeń:
- 1) wyjaśnia, co to znaczy, że przyroda jest dobrem (wartością);
 - 2) dostrzega wartość miejsc, w których żyje;
 - 3) jest świadomy, że przyroda jest dobrem, które należy chronić i uzasadnia potrzebę ochrony przyrody;
 - 4) podaje przykłady mądrego korzystania z dobrodziejstw przyrody;
 - 5) wie, jak można chronić przyrodę i angażuje się w działania na rzecz ochrony przyrody;
 - 6) wyjaśnia ideę odpowiedzialności za przyszłe pokolenia oraz rekonstruuje argumentację z odpowiedzialności za przyszłe pokolenia;
 - 7) wyjaśnia, dlaczego nie należy traktować zwierząt w okrutny sposób;
 - 8) podaje przykłady właściwego traktowania zwierząt.
6. Człowiek (uczeń) wobec Boga (Sacrum). Uczeń:
- 1) wie, że są ludzie wierzący w istnienie Boga i ludzie niewierzący w istnienie Boga;
 - 2) wie, że dla ludzi wierzących Bóg jest najwyższym dobrem (wartością) i źródłem prawa moralnego;
 - 3) uzasadnia, dlaczego należy okazywać szacunek zarówno ludziom wierzącym, jak i niewierzącym;
 - 4) charakteryzuje komponenty moralne wielkich religii: hinduizmu, judaizmu, chrześcijaństwa, islamu; wyjaśnia ponadkulturowe znaczenie dekalogu;
 - 5) nie dyskryminuje innych ludzi, ze względu na ich przekonania dotyczące sfery Sacrum.
7. Wybrane problemy moralne (do wyboru). Uczeń:
- 1) identyfikuje i klasyfikuje wybrane problemy moralne ze względu na wyróżniony typ relacji: człowiek wobec innych ludzi, człowiek wobec siebie samego, człowiek wobec ludzkich wytworów, człowiek wobec przyrody, człowiek wobec Boga;
 - 2) odwołując się do własnych doświadczeń lub doświadczeń innych osób (w tym także postaci literackich, filmowych, przedstawionych w sztuce), charakteryzuje przeżycia postaci uwikłanych w omawiany problem moralny;
 - 3) precyzyjnie formułuje problem i wyraża go w stosownym pytaniu;
 - 4) analizuje wybrane problemy moralne wykorzystując kluczowe pojęcia dyskursu etycznego;
 - 5) angażuje się w dyskusję na temat wybranych problemów moralnych.
8. Elementy historii etyki (do wyboru). Uczeń:
- 1) wyjaśnia, dlaczego Sokrates jest uznawany za ojca etyki;
 - 2) przedstawia Arystotelesowskie rozumienie szczęścia (eudajmonii); wyjaśnia relację między szczęściem a moralnością; rekonstruuje Arystotelesowskie rozumienie przyjaźni;
 - 2) wyjaśnia pogląd etyczny nazywany hedonizmem; zna argumentację zwolenników i przeciwników hedonizmu;

- 3) charakteryzuje stoicki ideał mędrca; wyjaśnia, na czym polega idea życia zgodnego z naturą;
- 4) zna i rozumie pojęcie prawa naturalnego (moralnego), wyjaśnia pojęcie sumienia; uczeń zna i charakteryzuje cnoty kardynalne: roztropność, sprawiedliwość, umiarkowanie, męstwo;
- 5) odwołując się do poglądów Immanuela Kanta, wyjaśnia pojęcie obowiązku; zna przynajmniej jedną formułę imperatywu kategorycznego oraz stosuje tę formułę do rozstrzygania wybranych problemów moralnych;
- 6) zna zalety i wady typowej dla utilitaryzmu strategii uzasadniania przekonań moralnych nazywanej konsekwencjalizmem oraz posługuje się tą strategią uzasadniania do rozstrzygania wybranych problemów moralnych;
- 7) odwołując się do poglądów Maxa Schelera, rekonstruuje obiektywną hierarchię wartości; wyjaśnia, na czym polega działanie moralnie dobre;
- 8) odwołując się do poglądów etycznych Tadeusza Kotarbińskiego, wyjaśnia ideę etyki niezależnej; objaśnia pojęcia: spolegliwy opiekun, oczywistość serca;
- 9) odwołując się do poglądów etycznych Karola Wojtyły, rekonstruuje personalistyczne rozumienie miłości; zna treść normy personalistycznej i stosuje tę normę do rozstrzygania wybranych problemów moralnych.

Warunki i sposób realizacji

Ze względu na fakt, iż etyka jest przedmiotem nieobowiązkowym, uczniowie z klas IV–VIII mogą rozpocząć edukację etyczną w każdym możliwym momencie swojej edukacji na określonym etapie edukacyjnym. Zadaniem szkoły jest umożliwienie uczniom uczestniczenia w zajęciach z etyki i dostosowanie tematyki tych zajęć do wieku uczniów i ich dotychczas zdobytej wiedzy z zakresu etyki. Zaleca się więc, aby organizując zajęcia z etyki, tworzyć grupy, które byłyby jednorodne pod względem wieku uczniów i ich wiedzy etycznej.

Etyka jako przedmiot nauczany w szkole podstawowej realizować ma przede wszystkim cele praktyczno–wychowawcze. Praca nauczyciela ma koncentrować się na wspieraniu ucznia w jego aktywnościach zorientowanych na integralnie pojętym rozwoju, którego osią jest rozwój moralny, pojmowany jako proces przechodzenia od heteronomii do autonomii moralnej. Wyrazem poszerzania się sfery autonomii moralnej ucznia jest stopniowe interioryzowanie przez niego wartości i norm moralnych oraz pogłębiające się zrozumienie siebie jako podmiotu moralnego, który spełnia się jako człowiek na wielu polach moralnie pojętej odpowiedzialności. Należy podkreślić, że zajęcia z etyki mogą jedynie wspomagać ucznia w faktycznym realizowaniu tego kluczowego zadania; jego efektywna realizacja wymaga jednak decyzji samego ucznia, komplementarności oddziaływań edukacyjnych i wielu lat pracy ucznia nad sobą samym.

Praktyczno–wychowawczy model edukacji etycznej w szkole podstawowej przesądza o tym, że cele edukacyjne zorientowane są na wytwarzaniu określonych kompetencji moralno–etycznych pojętych jako zintegrowane strategie myślenia i działania, obejmujące wiedzę, umiejętności i postawy ucznia. Zadaniem nauczyciela jest pogłębione realizowanie tych

treści, z uwzględnieniem wieku i dotychczasowych doświadczeń ucznia związanych z systematyczną edukacją etyczną.

Zaleca się, aby nauczyciel wraz z uczniami dokonywał wyboru szczególnie ważnych problemów moralnych, które będą mogły być przedmiotem wspólnych dociekań w różnych formułach – np. w formule projektu edukacyjnego. W podstawie programowej znajdują się wybrane elementy historii etyki. Dobór autorów i zasugerowane zagadnienia, które warto omówić z uczniami, uzasadnia się następująco:

- a. zagadnienia te są dobrą ilustracją dla wielu ważnych zagadnień etycznych, które znajdują swój wyraz w zapisach podstawy programowej;
- b. zapoznając się z wybranymi poglądami wielkich myślicieli i ważnych idei, uczeń uświadamia sobie, że wiele doniosłych problemów moralnych było przedmiotem gruntownego namysłu, z efektów którego mogą korzystać także ludzie żyjący obecnie;
- c. znajomość historycznie ważnych idei etycznych, stanowi istotny składnik wszechstronnego wykształcenia.

Należy podkreślić, że ten komponent podstawy programowej przeznaczony jest do realizacji fakultatywnie. Zaleca się jednak, żeby nauczyciele realizujący poszczególne zagadnienia podstawy programowej, nawiązywali do poglądów wybranych klasyków myśli etycznej. Ważne jest również to, żeby nauczyciel wprowadzający wybrane treści z zakresu historii etyki, wykorzystywał krótkie fragmenty klasycznych tekstów etycznych.

Zarówno ze względu na specyfikę edukacji etycznej, jak i ze względu na specyfikę prawno-organizacyjną etyki jako przedmiotu nieobowiązkowego, od nauczyciela etyki wymagana jest daleko idąca autonomia, wyrażająca się w umiejętnym zaplanowaniu pracy dydaktycznej z powierzoną mu grupą uczniów oraz w doborze tematyki zajęć stosownej do wieku i możliwości intelektualnych, emocjonalnych i społecznych uczniów.

JĘZYKI MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH LUB ETNICZNYCH

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Świadomość własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego.
 1. Znajomość podstawowych utworów literackich i innych tekstów kultury ważnych dla poczucia tożsamości narodowej lub etnicznej.
 2. Znajomość podstawowych faktów z historii narodowej lub etnicznej.
 3. Znajomość elementów kultury narodowej lub etnicznej (np. symbole, legendy, baśnie).
 4. Znajomość podstawowych faktów z życia społeczności lokalnej.

II. Kształcenie językowe.

1. Rozumienie wartości języka ojczystego oraz jego funkcji w budowaniu wspólnoty rodzinnej, narodowej i kulturowej.
2. Kształtowanie odpowiedzialności za własne użytkowanie języka.
3. Poznawanie podstawowych pojęć służących do opisywania języka jako narzędzia komunikacji.
4. Kształcenie umiejętności porozumiewania się (słuchania, mówienia, czytania i pisanie) w sytuacjach prywatnych i publicznych, w tym z osobami z trudnościami w komunikowaniu się.
5. Kształcenie umiejętności poprawnego mówienia i pisanie zgodnego z zasadami poprawności językowej.

III. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Rozwijanie umiejętności interpretacji utworów literackich i innych tekstów kultury.
2. Rozwijanie umiejętności analizy wybranych utworów literackich z wykorzystaniem właściwej terminologii.
3. Rozwijanie zdolności rozumienia wartości o charakterze narodowym i uniwersalnym.
4. Rozwijanie potrzeby uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych.

IV. Tworzenie wypowiedzi.

1. Rozwijanie umiejętności wypowiadania się w różnych formach.
2. Kształcenie umiejętności wygłaszania, recytacji i interpretacji głosowej tekstów.
3. Doskonalenie dykcji i operowania głosem.
4. Poznawanie podstawowych zasad retoryki, w szczególności argumentowania.
5. Rozwijanie umiejętności tworzenia wypowiedzi pisemnych.
6. Wyrażanie własnych poglądów i opinii.
7. Tworzenie wypowiedzi pisemnych z uwzględnieniem estetyki tekstu i zasad jego organizacji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

KLASY IV–VI

I. Świadomość własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego.

1. Świadomość narodowa lub etniczna. Uczeń:
 - 1) zna i rozumie utwory literackie i inne teksty kultury ważne dla poczucia tożsamości narodowej lub etnicznej;
 - 2) zna i rozumie podstawy kultury narodowej lub etnicznej (bohaterowie, wydarzenia, symbole, legendy);
 - 3) zna podstawowe fakty z życia mniejszości narodowej lub etnicznej w Polsce;
 - 4) rozpoznaje najważniejsze tematy i motywy charakterystyczne dla literatury narodowej.

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka. Uczeń:

- 1) odmienia części mowy (rzeczownik, czasownik, przymiotnik);
- 2) rozpoznaje spójnik;
- 3) rozpoznaje w tekście zdania pojedyncze nierozwinięte i rozwinięte oraz zdania złożone.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

- 1) wskazuje główne cechy języka mówionego i języka pisanego;
- 2) posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą języka narodowego lub etnicznego;
- 3) rozumie dosłowne i przenośne znaczenie wyrazów w wypowiedzi;
- 4) dostosowuje sposób wyrażania się do zamierzonego celu wypowiedzi;
- 5) rozróżnia synonimy, antonimy;
- 6) dostrzega różnice pod względem zakresu i treści w znaczeniu wyrazów.

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

- 1) identyfikuje nadawcę i odbiorcę wypowiedzi;
- 2) rozpoznaje znaczenie niewerbalnych środków komunikacji (np. gest, mimika, postawa ciała);
- 3) zna i stosuje zasady akcentowania wyrazów;
- 4) używa stylu stosownego do sytuacji komunikacyjnej;
- 5) stosuje zasady etykiety językowej.

4. Odbiór przekazu językowego. Uczeń:

- 1) nazywa swoje reakcje czytelnicze (np. ocena bohaterów, emocje);
- 2) określa temat i główną myśl tekstu;
- 3) rozpoznaje w wypowiedzi prawdę lub fałsz;
- 4) rozpoznaje gatunki publicystyczne prasowe, radiowe i telewizyjne w tym artykuł, wywiad, recenzję.

5. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

- 1) pisze poprawnie pod względem ortograficznym;
- 2) poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: kropki, przecinka, znaku zapytania, znaku wykrzyknika, cudzysłowu, dwukropka, średnika.

III. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Analiza i interpretacja utworów literackich. Uczeń:

- 1) określa problematykę utworu;
- 2) rozpoznaje gatunki charakterystyczne dla kultury danej mniejszości narodowej lub etnicznej;
- 3) rozpoznaje rodzaje i gatunki literackie;
- 4) przypisuje utwór literacki do właściwego rodzaju literackiego;
- 5) rozpoznaje w tekście literackim: epitet, porównanie, metaforę i określa ich funkcje;
- 6) korzysta z informacji zawartych w encyklopediach i słownikach;

7) rozpoznaje odmiany gatunkowe literatury popularnej.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) rozumie, czym jest adaptacja dzieła (np. filmowa, sceniczna, radiowa);
- 2) wskazuje różnice między tekstem literackim a jego adaptacją;
- 3) rozumie specyfikę różnych tekstów kultury (teatr, film, muzyka, sztuki plastyczne).

IV. Tworzenie wypowiedzi.

1. Mówienie. Uczeń:

- 1) przedstawia propozycję interpretacji wybranego tekstu kultury;
- 2) tworzy plan wypowiedzi własnej;
- 3) streszcza linearnie wypowiedź narracyjną;
- 4) operuje słownictwem z kręgów tematycznych: życie codzienne, szkoła, dom;
- 5) poprawnie akcentuje wyrazy i stosuje poprawną intonację w zdaniu;
- 6) świadomie wykorzystuje wykrzyknik jako część mowy, w tym w celu wyrażenia emocji;
- 7) interpretuje na głos wybrane utwory literackie (w całości lub w części).

2. Pisanie. Uczeń:

- 1) dostrzega i uwzględnia relacje między częściami składowymi wypowiedzi (tytuł, wstęp, rozwinięcie, zakończenie);
- 2) stosuje związki frazeologiczne ze zrozumieniem ich znaczeń;
- 3) tworzy wypowiedzi stosując narrację pierwszo- i trzecioosobową;
- 4) tworzy spójną pod względem logicznym i składniowym wypowiedź na zadany temat;
- 5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie, opis, charakterystyka postaci literackiej, lub rzeczywistej;
- 6) opisuje własne odczucia, które budzi utwór.

KLASY VII–VIII

Uczeń spełnia wymagania określone dla klas IV–VI.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Świadomość własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego.

1. Świadomość narodowa lub etniczna. Uczeń:

- 1) dostrzega różne wzorce postaw społecznych, narodowych, obywatelskich, obyczajowych, kulturowych, moralnych, religijnych i w ich kontekście kształtuje swoją tożsamość;
- 2) rozpoznaje tematy, motywy, toposy charakterystyczne dla literatury narodowej.

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka. Uczeń:

- 1) poprawnie odmienia części mowy (liczebnik, zaimek);
- 2) rozpoznaje przysłówki, przymki i wskazuje różnice między nimi;
- 3) rozpoznaje funkcje składniowe wyrazów użytych w zdaniu;
- 4) rozpoznaje w tekście zdania złożone współrzędnie i podrzędnie, równoważniki zdań.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

- 1) rozumie znaczenie homonimów;
- 2) zna typy skrótów i skrótowców;
- 3) rozumie pojęcie stylu, rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny, naukowy, publicystyczny;
- 4) rozpoznaje funkcję języka w tekście;
- 5) dostrzega zróżnicowanie słownictwa – rozpoznaje słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (wyrazy gwarowe, terminy naukowe, archaizmy i neologizmy, eufemizmy i wulgaryzmy);
- 6) rozpoznaje wyrazy rodzime i zapożyczone, rozumie ich funkcję w tekście.

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

- 1) sprawnie posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą języka narodowego lub etnicznego;
- 2) czyta teksty ze zrozumieniem, rozpoznaje intencję nadawcy;
- 3) świadomie, odpowiedzialnie, selektywnie korzysta (jako odbiorca i nadawca) z elektronicznych środków przekazywania informacji;
- 4) czerpie dodatkowe informacje z przypisu;
- 5) identyfikuje wypowiedź jako tekst reklamowy, informacyjny;
- 6) zna konsekwencje stosowania form charakterystycznych dla środków elektronicznych (takich jak SMS, e-mail, czat);
- 7) stosuje zasady etyki i etykiety językowej, wie, w jaki sposób zwracać się do rozmówcy w zależności od sytuacji i relacji z rozmówcą (dorosły, obcy, bliski, rówieśnik, lekarz, profesor, nauczyciel);
- 8) charakteryzuje nadawcę wypowiedzi.

4. Odbiór przekazu językowego. Uczeń:

- 1) nazywa swoje reakcje czytelnicze (np. wrażenia);
- 2) formułuje wnioski wynikające z przesłanek zawartych w tekście;
- 3) rozpoznaje wypowiedź argumentacyjną, wskazuje tezę, argumenty i wnioski;
- 4) rozpoznaje wypowiedź o charakterze informacyjnym, ekspresywnym i impresywnym;
- 5) rozpoznaje manipulację językową;
- 6) odróżnia opinię od faktu;
- 7) wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio;

- 8) rozpoznaje gatunki publicystyczne prasowe, radiowe i telewizyjne w tym reportaż, felieton.

5. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

- 1) pisze poprawnie pod względem ortograficznym i interpunkcyjnym;
- 2) wykorzystuje wiedzę o składni w stosowaniu reguł interpunkcyjnych.

III. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Analiza i interpretacja utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozpoznaje gatunki literackie, potrafi wymienić ich cechy np.: przypowieść, pamiętnik, dziennik, komedia, dramat jako gatunek, tragedia, ballada, nowela, hymn oraz inne gatunki charakterystyczne dla kultury danej mniejszości narodowej lub etnicznej;
- 2) wskazuje elementy dramatu: akt, scena, tekst główny, tekst poboczny (didaskalia), monolog, dialog;
- 3) rozpoznaje w tekście literackim: symbol, alegorię, neologizm, ironię, puentę i określa ich funkcje;
- 4) rozumie dosłowne i przenośne znaczenie wyrazów;
- 5) korzysta z informacji zawartych w encyklopediach i słownikach;
- 6) rozpoznaje odmiany gatunkowe literatury popularnej: powieści lub opowiadania obyczajowe, przygodowe, utwory fantasy.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) interpretuje dzieła sztuki (obraz, grafika, rzeźba, fotografia);
- 2) określa wartości estetyczne poznawanych tekstów kultury;
- 3) dostrzega specyfikę przekazów audiowizualnych (przedstawień teatralnych, filmów, programów informacyjnych, programów rozrywkowych), potrafi nazwać ich tworzywo (ruchome obrazy, warstwa dźwiękowa).

IV. Tworzenie wypowiedzi.

1. Mówienie. Uczeń:

- 1) przedstawia propozycję odczytania konkretnego tekstu kultury i przekonująco ją uzasadnia;
- 2) tworzy rozbudowany plan wypowiedzi własnej;
- 3) hierarchizuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie;
- 4) operuje słownictwem z kręgów tematycznych: społeczeństwo, kultura, rozwój psychiczny, moralny człowieka.

2. Pisanie. Uczeń:

- 1) stosuje poprawnie różne rodzaje wypowiedzi we własnych tekstach, dostosowuje szyk wyrazów i wypowiedzi składowych do wagi, jaką nadaje przekazywanym informacjom;
- 2) stosuje zasady organizacji tekstu zgodne z wymogami gatunków, tworzy spójną pod względem logicznym i składniowym wypowiedź na zadany temat;

- 3) uwzględnia w interpretacji potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny;
 - 4) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: urozmaicone kompozycyjnie i fabularnie opowiadanie, opis sytuacji i przeżyć, zróżnicowany stylistycznie i funkcjonalnie opis przedmiotów lub dzieł sztuki, charakterystykę postaci literackiej, filmowej lub rzeczywistej, sprawozdanie z lektury, filmu, spektaklu i ze zdarzenia z życia, rozprawkę, podanie, CV, list motywacyjny, dedykację; dostosowuje odmianę i styl wypowiedzi do gatunku, w którym się wypowiada;
 - 5) rozumie rolę akapitów w tworzeniu wypowiedzi pisemnych.
3. Retoryka i stylistyka. Uczeń:
- 1) przeprowadza wnioskowanie jako element wyводу argumentacyjnego;
 - 2) wykorzystuje retoryczne środki językowe oraz rozumie ich oddziaływanie na odbiorcę;
 - 3) w wypowiedzi (pisemnej lub ustnej) określa tezę/ hipotezę, formułuje argumenty;
 - 4) rozróżnia i wskazuje środki perswazji w tekstach reklamowych, określa ich funkcje.

Warunki i sposób realizacji

Klasy IV–VIII szkoły podstawowej to czas kształtowania poczucia własnej świadomości narodowej lub etnicznej, poznawania kultury, rozwijania umiejętności komunikacyjnych, doskonalenia myślenia konkretnego i abstrakcyjnego. To również okres formowania się charakteru młodego człowieka, w tym dostrzegania i rozumienia wartości uniwersalnych m.in. prawdy, dobra, piękna.

Zadaniem nauczyciela języka mniejszości narodowej lub etnicznej na II etapie edukacyjnym jest przede wszystkim:

- 1) rozwijanie poczucia tożsamości narodowej lub etnicznej, szacunku do kultury i tradycji;
- 2) rozwijanie motywacji do poznawania języka, kultury, tradycji;
- 3) wychowywanie świadomego odbiorcy i uczestnika kultury;
- 4) kształtowanie postawy otwartości wobec innych kultur i szacunku dla ich dorobku;
- 5) rozwijanie umiejętności sprawnego posługiwania się językiem mniejszości narodowej lub etnicznej w różnych sytuacjach komunikacyjnych z zachowaniem norm kultury, etyki i etykiety językowej;
- 6) kształcenie umiejętności posługiwania się różnymi gatunkami wypowiedzi ustnych i pisemnych, które są niezbędne w edukacji szkolnej oraz w różnych sytuacjach życiowych;
- 7) rozwijanie umiejętności operowania bogatym słownictwem, wykorzystanie go do opisywania świata, oceny postaw i zachowań własnych i innych ludzi;
- 8) kształtowanie samodzielnego docierania do informacji, ich selekcjonowania, krytycznej oceny oraz wykorzystania we własnym rozwoju.

Praca nauczyciela języka mniejszości narodowej lub etnicznej w klasach IV–VIII polega na tworzeniu sytuacji sprzyjających rozwojowi zainteresowań uczniów i ich świadomego uczestnictwa w kulturze.

Nauczyciel w organizowaniu procesu dydaktycznego jest zobowiązany do stosowania rozwiązań metodycznych, które zapewnią integrację kształcenia literackiego, językowego i kulturowego uczniom będących na różnych poziomach rozwoju intelektualnego. W swojej pracy powinien wykorzystywać metody aktywizujące m.in. dyskusję, debatę, dramę, projekt edukacyjny, które wspomagają rozwój samodzielnego docierania do informacji i prezentowania efektów kształcenia przez uczniów.

JĘZYK REGIONALNY – KASZUBSKI

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Znajomość środków językowych.

Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.

II. Rozumienie wypowiedzi.

1. Rozumienie wypowiedzi ustnych (rozumienie ze słyszenia).

Uczeń rozumie proste wypowiedzi ustne artykułowane wyraźnie, w standaryzowanej kaszubszczyźnie lub jej domowej (lokalnej) odmianie, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych,

2. Rozumienie wypowiedzi pisemnych (czytanie).

Uczeń rozumie proste wypowiedzi pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Tworzenie wypowiedzi ustnych (mówienie).

Uczeń samodzielnie formułuje krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

2. Tworzenie wypowiedzi pisemnych (pisanie).

Uczeń samodzielnie formułuje spójne i logiczne wypowiedzi pisemne w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

IV. Reagowanie na wypowiedzi.

Uczeń uczestniczy w rozmowie i w typowych sytuacjach reaguje w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej. Wypowiada się ustnie lub w formie prostego tekstu pisanego, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

V. Przetwarzanie wypowiedzi.

Uczeń zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

VI. Kształcenie w zakresie treści kulturowych.

1. Perspektywa świata: Kaszuby, Pomorze – geografia i przyroda regionu.
2. Przestrzeń architektoniczna i historyczna regionu.
3. Geografia literacka regionu.
4. Symbole Kaszub.
5. Świat kaszubski, społeczność i ludzie w literaturze.
6. Rok obrzędowy, obrzędowość rodzinna i wspólnotowa.
7. Wartości w kaszubskiej literaturze.
8. Skarby Kaszub.
9. Znaczące postaci i fakty historyczne wpisane w literaturę i kulturę kaszubską.
10. Morze i ziemia kaszubska.
11. Praca.
12. Sztuka ludowa i rzemiosło użytkowe.
13. Haft kaszubski i regionalny.
14. Współczesne życie społeczno-kulturowe Kaszubów.
15. Edukacja międzykulturowa.
16. Wycieczki edukacyjne i warsztaty regionalne związane tematycznie z omawianymi obszarami.

Treści kształcenia – wymagania szczegółowe

1. Osiągnięcia w zakresie znajomości środków językowych.

Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację wymagań ogólnych w zakresie następujących obszarów tematycznych:

- 1) człowiek, ludzie, relacje międzyludzkie;
- 2) miejsce zamieszkania;
- 3) pożywienie;
- 4) szkoła, edukacja;
- 5) świat przyrody;
- 6) czas, kalendarz, rok obrzędowy;
- 7) Kaszuby, Pomorze, Polska, Europa, świat;
- 8) praca ludzi, praca typowa dla regionu;
- 9) handel, usługi;
- 10) czas wolny, wakacje, podróże, sport;
- 11) zainteresowania;
- 12) kultura, tradycje, wielokulturowość, media;
- 13) świat społeczny realny i wyobrażony (np. mitologia kaszubska, fantastyka);

- 14) różne teksty i przekazy kulturowe (film, teatr, wernisaż, wystawa);
- 15) zdrowie i higiena.

2. Osiągnięcia w zakresie rozumienia wypowiedzi ustnych.

Uczeń rozumie proste wypowiedzi ustne (np. rozmowy, wiadomości, komunikaty, ogłoszenia, instrukcje) artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka kaszubskiego oraz:

- 1) potrafi aktywnie słuchać, rozpoznać intencję mówiącego, reaguje na polecenia;
- 2) dostrzega związki między usłyszczanymi informacjami, potrafi słuchać osób uczestniczących w dyskusji i odpowiadać na argumenty;
- 3) potrafi przekazać sens wysłuchanego komunikatu;
- 4) potrafi wykorzystać treść usłyszanego komunikatu w działaniu;
- 5) krytycznie odnosi się do usłyszanych wypowiedzi;
- 6) określa kontekst wypowiedzi (np. formę, czas, miejsce, sytuację, uczestników);
- 7) rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi;
- 8) rozpoznaje w usłyszanych tekstach części mowy, rozpoznaje rodzaje gramatyczne, przypadki gramatyczne, osoby, czasy, tryby i strony, formy stopnia wyższego i najwyższego przymiotników i przysłówków, rozpoznaje części zdania, równoważniki zdania, zdania pojedyncze i złożone;
- 9) rozpoznaje w usłyszanych tekstach popularne związki frazeologiczne i rozumie ich znaczenie.

3. Osiągnięcia w zakresie rozumienia wypowiedzi pisemnych.

Uczeń rozumie wypowiedzi pisemne (np. teksty literackie, artykuły, teksty narracyjne, wywiady, recenzje, listy, kartki pocztowe, e-maile, wpisy na forach i blogach, SMS-y, napisy, broszury, ulotki, jadłospisy, ogłoszenia, rozkłady jazdy, historyjki obrazkowe):

- 1) czyta teksty literackie przewidziane dla II etapu szkoły podstawowej;
- 2) rozpoznaje podstawowe rodzaje i gatunki literackie;
- 3) potrafi zinterpretować świat przedstawiony utworu literackiego;
- 4) czyta i rozumie teksty użytkowe (listy, instrukcje, komunikaty, ogłoszenia, jadłospisy, przepisy, ulotki reklamowe, rozkłady jazdy);
- 5) potrafi wartościować czytane teksty;
- 6) umie wydobyć z tekstu najistotniejsze informacje oraz główne myśli;
- 7) rozpoznaje związki pomiędzy poszczególnymi częściami tekstu;
- 8) układa informacje w określonym porządku;
- 9) rozróżnia formalny i nieformalny styl tekstu;
- 10) potrafi czytać głośno z odpowiednim akcentem, dykcją, pauzami i właściwą artykulacją głosek;
- 11) potrafi czytać po cichu ze zrozumieniem;
- 12) rozpoznaje w czytanych tekstach części mowy, rodzaje gramatyczne, rozpoznaje przypadki gramatyczne, osoby, czasy, tryby i strony, formy stopnia wyższego

i najwyższego przymiotników i przysłówków, rozpoznaje części zdania, równoważniki zdania, zdania pojedyncze i złożone;

- 13) rozpoznaje w czytanych tekstach popularne związki frazeologiczne i rozumie ich znaczenie.

4. Osiągnięcia w zakresie tworzenia wypowiedzi ustnych.

Uczeń tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne w języku kaszubskim:

- 1) recytuje teksty w języku kaszubskim, sam wybiera teksty do recytacji, potrafi samodzielnie przygotować interpretację głosową recytowanego tekstu;
- 2) posługuje się poprawną kaszubszczyzną, potrafi stosować synonimy, unika powtórzeń;
- 3) w swojej wypowiedzi nie miesza słów z języka kaszubskiego i polskiego;
- 4) posługuje się w wypowiedzi ustnej elementami opisu, charakterystyki, opowiadania i sprawozdania;
- 5) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
- 6) opowiada o zamięłowaniach, uczuciach, emocjach;
- 7) wyraża uczucia i emocje swoje i innych;
- 8) przedstawia opinie innych osób; wyraża i uzasadnia swoje opinie na dany temat;
- 9) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji;
- 10) w wypowiedziach poprawnie artykułuje głoski kaszubskie oraz poprawnie realizuje procesy fonetyczne, które zaszły w kaszubszczyźnie;
- 11) stosuje poprawne formy wyrazów odmienne;
- 12) poprawnie akcentuje wyrazy i stosuje właściwą intonację zdaniową;
- 13) stosuje równoważniki zdań, zdania pojedyncze oraz zdania współrzędnie i podrzędnie złożone;
- 14) stosuje popularne związki frazeologiczne ze zrozumieniem ich znaczeń.

7. Osiągnięcia w zakresie tworzenia wypowiedzi pisemnych.

Uczeń próbuje tworzyć spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (np. notatkę, opowiadanie, tekst swobodny, rozprawkę, opis, charakterystykę, plan, sprawozdanie, streszczenie, ogłoszenie, zaproszenie, życzenia, wiadomość, pocztówkę, e-mail, list prywatny):

- 1) tworzy teksty w języku kaszubskim na różne tematy, z zachowaniem norm poprawnościowych;
- 2) posługuje się literacką odmianą języka kaszubskiego;
- 3) dostosowuje odmianę i styl wypowiedzi do gatunku, w którym się wypowiada, zamierzonych treści, potrafi tworzyć teksty, w których pojawiają się zdania złożone;
- 4) tworzy teksty, stosując różne formy wypowiedzi (opis, dialog, pamiętnik, notatkę, opowiadanie, tekst swobodny, rozprawkę, charakterystykę, plan, sprawozdanie, streszczenie, ogłoszenie, zaproszenie, życzenia, wiadomość, pocztówkę, e-mail, list prywatny);
- 5) rozpoznaje i stosuje różne formy narracji;

- 6) potrafi napisać charakterystykę, sprawozdanie z własną opinią i komentarzem;
- 7) potrafi napisać plan wypowiedzi argumentacyjnej (ustalić tezę oraz argumenty);
- 8) tworzy pisma użytkowe: życiorys, podanie, list, notatkę;
- 9) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
- 10) opisuje zamiłowania swoje i innych;
- 11) wyraża uczucia i emocje swoje i innych;
- 12) wyraża i uzasadnia swoje opinie, przedstawia opinie innych osób;
- 13) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do opisywanej sytuacji;
- 14) stosuje poprawne formy wyrazów odmiennych;
- 15) stosuje poznane zasady ortograficzne i interpunkcyjne;
- 16) stosuje równoważniki zdań, zdania pojedyncze oraz zdania współrzędnie i podrzędnie złożone;
- 17) stosuje popularne związki frazeologiczne ze zrozumieniem ich znaczeń.

8. Osiągnięcia w zakresie ustnego reagowania na wypowiedź.

Uczeń odpowiednio reaguje w następujących sytuacjach:

- 1) komunikuje się z otoczeniem;
- 2) posługuje się poznanym zasobem środków językowych w celu nawiązania i poprowadzenia rozmowy, przedstawienia siebie, uzyskania informacji, wyrażenia opinii, prowadzenia negocjacji, prośby o radę, pytania o pozwolenie, wyrażenia uczuć i emocji;
- 3) stosuje w komunikacji bogaty zasób słownictwa i funkcji komunikacyjnych;
- 4) potrafi zamieniać nieznane słowa synonimami, przekładem lub parafrazą;
- 5) samodzielnie potrafi budować wypowiedzi;
- 6) bierze udział w dyskusji z zachowaniem zasad kultury;
- 7) argumentuje, uzasadnia swoje zdanie, odpowiada na argumenty innych osób;
- 8) przeprowadza wywiad na wybrany temat.

9. Osiągnięcia w zakresie pisemnego reagowania na wypowiedź.

Uczeń reaguje w formie prostego tekstu pisanego (np. wiadomość, SMS, krótki list prywatny, e-mail, wpis w komunikatorze) w typowych sytuacjach:

- 1) nawiązuje i prowadzi rozmowy, przedstawia siebie, uzyskuje informacje, wyraża opinie;
- 2) bierze udział w dyskusji na nieskomplikowane tematy z zachowaniem kultury wypowiedzi.

10. Osiągnięcia w zakresie przetwarzania wypowiedzi.

Uczeń przetwarza ustnie lub pisemnie tekst pisemny oraz wypowiedź ustną. Tworzy opis, charakterystykę, streszczenie, tłumaczenie, plan, scenariusz, zawiadomienie itp.:

- 1) przekazuje w języku kaszubskim informacje zawarte w tekstach kultury: pisanych i mówionych, materiałach wizualnych (np. obrazach, piktogramach, symbolach,

- mapach, wykresach,), audiowizualnych (np. audycjach telewizyjnych, filmach, reklamach itp.) i materiałach dźwiękowych (piosenki, audycje radiowe, audiobooki);
- 2) przekazuje w języku polskim informacje na temat tekstów usłyszanych w języku kaszubskim;
 - 3) relacjonuje po kaszubsku tekstu usłyszane lub przeczytane w języku polskim;
 - 4) tworzy tekst wykorzystując elementy różnych form wypowiedzi;
 - 5) buduje sprawozdania;
 - 6) streszcza utwory literackie, teksty popularnonaukowe i inne rodzaje tekstów;
 - 7) dokonuje selekcji informacji i hierarchizuje je;
 - 8) relacjonuje audycje radiowe oraz programy telewizyjne, np. pozyskiwane z internetu;
 - 9) przytacza zasłyszane opinie;
 - 10) ocenia wartość usłyszanych, przeczytanych lub obejrzanych tekstów kultury i krytycznie się do nich ustosunkować;
 - 11) umie wykorzystać teksty pomocnicze, tabele, zestawienia, przypisy;
 - 12) dokonuje analizy i syntezy tekstów.

11. Kształcenie w zakresie treści kulturowych.

- 1) Perspektywa świata: miejscowości, gminy i powiaty na Kaszubach. Kaszuby jako region (geografia i przyroda regionu).
- 2) Przestrzeń regionu: architektura regionu, obiekty zabytkowe i typowe dla kultury kaszubskiej i pomorskiej.
- 3) Geografia literacka: wsie, miasta, gminy, powiaty, region w legendach i innych tekstach literackich i kulturowych.
- 4) Symbole Kaszub (godło, hymn, barwy, stolice).
- 5) Świat kaszubski, społeczność i ludzie w literaturze.
- 6) Rok obrzędowy na Kaszubach.
- 7) Obrzędowość rodzinna i wspólnotowa:(np. pusta nocy, „ścinanie kani”, pobożność maryjna, taniec feretronów, pielgrzymki, święta kaszubskie, zjazdy Kaszubów);
- 8) Wartości w kaszubskiej literaturze: (np. mądrość, przyjaźń, rozumność, odpowiedzialność, braterstwo, zaangażowanie, miłość).
- 9) Skarby Kaszub w literaturze (np. język, ojczyzna, przyroda).
- 10) Znaczące postaci i fakty historyczne wpisane w literaturę i kulturę kaszubską.
- 11) Morze i ziemia w literaturze i innych tekstach kultury.
- 12) Praca i ludzie związani z morzem i z uprawą ziemi, leśnictwem, wodami lądowymi;
- 13) Sztuka ludowa i rzemiosło użytkowe (np. ceramika, rzeźba, instrumenty muzyczne, plecionkarstwo, bursztyniarstwo, rogarstwo).
- 14) Haft kaszubski i regionalny: projektowanie, szkoły haftu, hafty czepcowe, klasztorne, wielokulturowe pochodzenia elementów haftu kaszubskiego.
- 15) Gry, zabawy, rozrywka: sztuki plastyczne, śpiew i muzyka, teatr, literatura rozrywkowa.

- 16) Edukacja międzykulturowa: subregiony pomorskie (Kociewie, Żuławy, Powiśle, Kosznejderia), zróżnicowanie kulturowe na Kaszubach, religie na Pomorzu, miejsca modlitwy, historie przybycia wierzeń na Pomorze, chrystianizacja Pomorza, historie przybycia mniejszości narodowych i etnicznych na Pomorze, mniejszości narodowe i etniczne zamieszkujące Pomorze; przesiedlenia, wysiedlenia, eksterminacja i ruchy migracyjne (Kaszubów, Polaków, Niemców, Żydów, Ukraińców, Łemków i innych) na Pomorzu.
- 17) Strój kaszubski i stroje grup regionalnych Pomorza i mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkujących Kaszuby i Pomorze.
- 18) Kuchnia i tradycje (kuchnia codzienna, świąteczna, kuchnia kaszubska jako część kuchni krajów Morza Bałtyckiego, kuchni polskiej, europejskiej, kuchnia gdańska).
- 19) Wycieczki edukacyjne w miejsca ważne ze względu na kulturę i historię kaszubską oraz muzeów takich, jak: Gdańsk (w tym Katedra Oliwska) i Słupsk (w tym Zamek Książąt Pomorskich), Muzeum-Park Etnograficzny we Wdzydzach Kiszewskich i w Klukach, Muzeum Wsi w Swołowie, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie (kanon wycieczek) a także lokalne skanseny, muzea, izby pamięci i izby regionalne (do wyboru w zależności od usytuowania).
- 20) Warsztaty i projekty edukacyjne, spotkania z ciekawymi ludźmi.

Lektury:

- Bolesław Bork, wybrane opowiadania
 Alojzy Budzisz, *Zemia kaszëbskô*
 Florian Ceynowa, *Rozmòwa Kaszëbë z Pòlôchã*, fragmenty
 Hieronim Derdowski, *Ò panu Czòrlińszim, co do Pùcka pò sęcë jachòł*, fragmenty
 Jan Drzeżdżon, *Brawãdë*
 Jan Drzeżdżon, wybór wierszy i opowiadań
 Leon Heyke, wybór wierszy
 Stanisław Janke, wybór wierszy
 Jan Karnowski, wybór wierszy
 Aleksander Labuda, *Bogowie i duchy naszych przodków/W kręgu mitologii kaszubskiej*
 Aleksander Labuda, *Guczów Mack gòdò*, wybrane felietony
 Aleksander Majkowski, *Żécé i przigòdë Remùsa*, fragmenty
 Aleksander Majkowski, *Życie i przygody Remusa* (w tłumaczeniu Lecha Bądkowskiego – całość dla klasy VIII)
 Janusz Mamelski, *Mack*
 Danuta Stanulewicz, *Balbina z IV B*
 Bernard Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, fragmenty
 Jan Trepczyk, wybór wierszy
W krainie baśni i bajek kaszubskich, red. B. Ugowska
 Ewa Warmowska, wybór wierszy
 Twórczość współczesnych pisarzy kaszubskich
 Ludmiła Gòłàbk, *Wanoga z Dëchama. Kaszëbsczi słowòrz ilustrowóny*

Warunki i sposób realizacji

Edukacja kaszubska jest procesem, w ramach którego kształtuje się językowa, kulturowa i tożsamościowa świadomość dziecka i młodego człowieka. Partnerem w tym procesie powinna być rodzina ucznia, środowisko lokalne i regionalne.

Dla wspólnoty Kaszubów ważne jest trwanie i rozwój języka kaszubskiego jako szczególnego dobra i kultury kaszubskiej rozumianej jako dziedzictwo Kaszubów. Kultura rozumiana jest jako materialne wytwory i niematerialne dziedzictwo.

Edukacja kaszubska przebiega w dwóch dopełniających się obszarach: nauki języka kaszubskiego i nauki o języku i kulturze kaszubskiej. Dlatego treści kulturowe (w tym treści historyczne) i wiedza o języku ujmowane są w sposób całościowy i traktowane jako towarzysze nauce języka kaszubskiego.

Nauczanie języka kaszubskiego uczniów odbywa się przy użyciu metod komunikacyjnych i obejmuje: słownictwo, wymowę (z uwzględnieniem fonetyki języka literackiego), naukę czytania i pisanie w języku literackim (w zależności od poziomu edukacyjnego) i translację kaszubsko-polską i polsko-kaszubską, wypowiedzi swobodne i kierowane, czytanie ze zrozumieniem i operacje językowe na tekście pisanym, pisanie ze słuchu, ekspresję twórczą ucznia (tworzenie poezji, prozy, i innych tekstów o charakterze artystycznym i użytkowym). Nauczanie wiedzy o kulturze kaszubskiej i języku kaszubskim odbywa się przy użyciu metod i form pracy, które kształtują kompetencje kulturowe i międzykulturowe uczniów oraz ich zaangażowanie w życie regionu i państwa. Szczególnym obszarem edukacji kaszubskiej jest jej wymiar aksjologiczny. Podstawa wskazuje przykładowe wartości ważne dla dziedzictwa kultury kaszubskiej, które zostały zawarte i opisane w tekstach kultury kaszubskiej.

Nauczanie literackiego języka kaszubskiego uwzględnia domową (lokalną) odmianę języka, której znajomość (bierną bądź czynną) posiada uczeń, lub która jest językiem rodziny ucznia (rodziców, dziadków, rodzeństwa) w sytuacji, gdy transmisja pokoleniowa języka kaszubskiego została zerwana, czyli wtedy uczeń sam nie zna języka swych dziadków i/lub rodziców.

Nauczanie treści kulturowych, które towarzyszą nauce języka kaszubskiego uwzględnia dwutorowość rozwoju kultury kaszubskiej: jej uniwersalność (regionalność) i lokalną szczególność. Uniwersalność kultury kaszubskiej wynika z tradycji ujmowania kultury regionu jako wartości ogólnoludzkiej. Kultura regionu jest wytworem procesów historycznych i społecznych Kaszubów oraz warunków geograficzno-przyrodniczych środowiska życia Kaszubów i Pomorzan. Szczególność kultury kaszubskiej wynika z jej właściwości lokalnych społeczności Kaszubów, przejawia się w lokalnej (domowej) odmianie języka kaszubskiego i specyfice kulturowej wynikającej ze społecznych, historycznych i geograficzno-przyrodniczej dyferencji. Lokalna odmiana języka i kultury kaszubskiej wymagają takiej samej uwagi jak literacki (standaryzowany) język kaszubski i kultura ogólnokaszubska. Nauczenie treści historycznych – rozumianych jako część treści kulturowych – towarzyszy nauce języka i wiąże się przede wszystkim z konstruowaniem kontekstu powstania dzieła literackiego i rozwoju jego fabuły a także z wykorzystaniem i tworzeniem piśmiennictwa kaszubskiego. Podstawa rozróżnia historię ogólną Kaszubów

i Kaszub od historii lokalnej i rodzinnej. Pierwsza ma szczególne znaczenie dla budowania świadomości uczniów. Druga sprzyja tworzeniu związków emocjonalnych i poznawczych na fundamencie osobistych, rodzinnych i lokalnych doświadczeń biograficznych uczniów. Praktyczna nauka treści historycznych wspiera naukę języka i kultury kaszubskiej i jednocześnie jest wspierana bezpośrednim poznaniem miejsc, obiektów historycznych, spotkaniami z opowieściami osób, które miały bądź mają żywy udział w tworzeniu kultury kaszubskiej i są aktorami procesów historycznych. Podstawową formą jej realizacji są wycieczki, które pozwolą realizować treści z zakresu historii powszechnej, lokalnej i rodzinnej.

Wycieczki i warsztaty edukacyjne jako integralny element procesu kształcenia językowego i kulturowego. Wycieczki i warsztaty edukacyjne stanowią postać sytuacyjnej nauki języka i są integralną częścią procesu kształcenia językowego. Mają na celu:

- a) pozyskiwanie nowej wiedzy;
- b) rozwijanie umiejętności komunikacji w naturalnym środowisku społecznym;
- c) rozwijanie świadomości językowej i tożsamościowej.

Wycieczki i warsztaty edukacyjne powinny integrować treści z zakresu kształcenia językowego i szeroko pojętego kształcenia kulturowego (historia, literatura, sztuka) oraz geograficzno-przyrodniczego i społecznego.

